

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CARL GUSTAV JUNG

ANALİTİK PSİKOLOJİ ÜZERİNE İKİ DENEME

ANALİTİK PSİKOLOJİ ÜZERİNE İKİ DENEME

CARL GUSTAV JUNG

çeviren İSMAİL HAKKI YILMAZ

Carl Gustav Jung

Analitik Psikoloji Üzerine ~~iki~~ Deneme

Carl Gustav Jung (1875-1961): İsviçreli psikiyatr, analitik psikolojinin kurucusu. 1895 yılında Basel'de tıp eğitimi almaya başladı ve 1900 yılında Eugen Bleuler'in asistanı olarak Burghölzli'de psikiyatrist olarak hizmet verdi. Doktorasını 1902 yılında ~~tamamladı~~ tamamladı. Konu, okült fenomenler ve onların psikoloji ve patolojiyle bağlantıları idi. Paris'te altı ay boyunca Pierre Janet ile bilgilerini derinleştirdi. 1903 yılında Emma Rauschenbach ile evlendi. 36 yaşında Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin ilk başkanı oldu. Carl Gustav Jung sadece psikoterapi bilim dalını değil, aynı zamanda psikoloji, teoloji, etnografi, edebiyat ve güzel sanatları da etkiledi. Psikoloji bilim dalında kendisi tarafından bulunan kavramlar geniş şekilde kabul gördü. Bunlar arasında; karmaşa, içedönük ve dışadönük, gölge, arketip, kolektif bilinçdışı, anima ve animus gibi kavramlar vardır.

İsmail Hakkı Yılmaz: 1961'de Ordu'da doğdu. Deniz Lisesi ve yarım kalan Deniz Harp Okulu öğrenimini takiben, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinde lisans, Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans yaptı. Başta Aktüel, Nokta, Radikal, DHA, NTV olmak üzere çeşitli dergi, gazete ve TV kanallarında muhabir, editör, müdür olarak çalıştı. 1990 yılından beri aynı zamanda Yaprak Yayınevi, Haziran Yayınevi, Afa Yayınevi, İş Bankası Kültür Yayınları gibi yayınevlerine kitap ve dergi çevirileri yaptı.

PINHAN YAYINCILIK

Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215

Topkapı/Zeytinburnu İstanbul

Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74

www.pinhanyayincilik.com

info@pinhanyayincilik.com

Sertifika No: 40676

Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme

Carl Gustav Jung

Kaynak metin: *Zwei Schriften über Analytische Psychologie* [GW 7]
Çeviri için İngilizce baskı esas alınmıştır: *The Collected Works of C. G. Jung, Vol. 7: Two Essays on Analytical Psychology*, Princeton University Press; 2nd ed. edition (April 1, 1972); edisyon esnasında ise hem İngilizce hem Almanca metin kullanılmıştır.

Bu eserin yayın hakları, ONK Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Copyright © 2007 Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich

© Carl Gustav Jung, 1995

© Pinhan Yayıncılık, 2016

Türkçe çeviri © İsmail Hakkı Yılmaz, 2015

Birinci Basım: Ocak 2016

İkinci Basım: Ocak 2021

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever

Çeviri Editörü: Adem Beyaz

Kapak Tasarımı: Mahmut Sever

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:

Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203

Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03

Sertifika No: 44865

Pinhan Yayıncılık: 92 Psikoloji Dizisi: 20

ISBN: 978-605-5302-75-7

ANALİTİK PSİKOLOJİ ÜZERİNE İKİ DENEME

Carl Gustav Jung

Çeviri: İsmail Hakkı Yılmaz

İçindekiler

Birinci Baskı İçin Editörün Notu	7
İkinci Baskı İçin Editörün Notu.....	8

I BİLİNÇDİŞİ PSİKOLOJİSİ

Birinci Baskıya Önsöz (1917)	11
İkinci Baskıya Önsöz (1918)	13
Üçüncü Baskıya Önsöz (1926).....	15
Dördüncü Baskıya Önsöz (1936)	16
Beşinci Baskıya Önsöz (1943).....	17

1 Psikanaliz	19
2 Eros Kuramı	31
3 Diğer Bakış Açısı: Güç İstenci	43
4 Tutum Tipi Sorunu	55
5 Kişisel Ve Kolektif (Ya Da Ben-Ötesi) Bilinçdışı	81
6 Sentetik veya Yapıcı Yöntem.....	99
7 Kolektif Bilinçdışının Arketipleri.....	109
8 Bilinçdışına Terapötik Yaklaşım	
Üstüne Genel Düşünceler	135
Sonuç.....	141

II BEN VE BİLİNÇDİŞİ

İkinci Baskıya Önsöz (1935)	145
Üçüncü Baskıya Önsöz (1938).....	148

Birinci Kısım

BİLİNÇDİŞİNİN BİLİNÇ ÜSTÜNDEKİ ETKİLERİ

1 Kişisel Ve Kolektif Bilinçdışı.....	149
2 Bilinçdışının Özümlemesinden	
Kaynaklanan Olgular.....	161
3 Kolektif Ruhun Bir Altkesiti Olarak Persona	179
4 Bireyselliği Kolektif Ruhtan	
Kurtarma Yolundaki Olumsuz Girişimler	187

İkinci Kısım
BİREYLEŞME

1 Bilinçdışının İşlevi	197
2 Anima ve Animus.....	213
3 Bilinçdışı Figürleri ile Beni Birbirinden Ayırt Etme Tekniği.....	239
4 Mana-Kişilik	255

EKLER

1 Psikolojide Yeni Yönelimler	273
2 Bilinçdışının Yapısı.....	299
Kaynakça	337

Birinci Baskı İçin Editörün Notu

“Bilinçdışının Yapısı” ve “Psikolojide Yeni Yönelimler”, Profesör Jung’un sonraki çalışmalarının büyük bir bölümünün üzerine inşa edildiği temelleri ortaya koyarak, birlikte analitik psikolojinin tarihinde bir dönüm noktası oluşturmuşlardır.

İki deneme de bu cildin Önsözlerinde adı geçen sonraki baskılarda büyük ölçüde gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir. Bu Önsözler yapılan her değişikliğin boyutlarını göstermektedir. C.F. ve H.G. Baynes’in *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme* [*Two Essays on Analytical Psychology*] başlığının ilk kez kullanıldığı ara baskılardan birinin İngilizce çevirisinin girişinde dedikleri gibi: “İlk denemenin yalnızca ilk halinin genel çerçevesini ayırt etmek mümkündür; ikinci denemeye o kadar çok yeni ekleme yapılmıştır ki, iki yapıt da, deyiş yerindeyse, Jung’un zihninin şaşırtıcı zindeliğini yeniden harekete geçirir.” Gerçekten de denemeler, üzerlerinde yapılan değişikliklerin sayısıyla dikkat çekmekte, her değişiklik bilinçdışına ilişkin giderek daha verimli araştırmalara dayanan yeni bir zihinsel gelişimi yansıtmaktadır.

Ara baskılar kendi başlarına ilginç olmakla birlikte, bu denemelerin ilk taslakları analitik psikoloji öğrencisi için kuşkusuz çok daha önemlidir. Jung’un arketip ve kolektif bilinçdışı kavramlarıyla henüz filizlenmekte olan tipler kuramının belli belirsiz ilk ifadeleri bu taslaklardadır. Bu kuram, en azından kısmen, kendisinin de daha önce önde gelen bir üyesi olduğu ve kısa bir süre önce ayrıldığı psikanalitik okul içindeki çatışmaları açıklama girişimi olarak ortaya atılmıştı.

Bu yüzden editörler denemelerin ilk taslaklarını ayrı Ekler halinde vermeyi kararlaştırdılar. Bu taslakların taşıdığı tarihi değerin, metinlerin karşılaştırmayı da içerecek şekilde tekrarını tamamen haklı çıkarttığı düşünülmekteydi.

İkinci Baskı İçin Editörün Notu

Bu cildin birinci baskısı ilk yayımlanmasından on iki yıl sonra tükenince yayıncılar, Profesör Jung'un ölümünden sonra ortaya çıkan belgeler üstünde yapılan araştırmalar sonucunda, düzeltilmiş bir yeniden baskı yerine tamamen sıfırdan ele alınmasını üstlendiler.

Ek 1'in, yani "Psikolojide Yeni Yönelimler" metninin, yazarın 1912 yılında yayımladığı metnin eksik bir baskısı olduğu ortaya çıktı ve ilk çıkarılan bölümlerin de gösterildiği tam baskısının yapılmasına karar verildi. Ek 2, yani "Bilinçdışının Yapısı"na gelince, özgün Almanca metin bulunmadığı için ilk baskıda Fransızca çeviriden tekrar çeviri yapılması gerekti. Ardından yazarın arşivinde kendi el yazısıyla kaleme alınmış metin bulundu. Ayrıca burada da hiç yayımlanmamış bazı paragraflar ve tarihi değerinde değişik bölümler bulunmaktaydı.

Her iki ek de bu çerçevede yeniden gözden geçirildi ve yeni bulgular da göz önünde bulunduracak şekilde yeniden çevrildi. (Ayrıntılar için her ekin başındaki editör notuna bakınız.) *Gesammelte Werke*'nin 7. Cildinde, yani 1964 İsviçre baskısında da bire bir aynı olmamakla beraber benzer bir sunum yapıldı. Ayrıca İsviçre baskısına çeşitli önsözlerin tam metinleri eklendi. Birinci denemenin başlığı "Bilinçdışı Psikolojisi" olarak değiştirildi.

İki ana denemenin metinleri de devamlılık açısından ayrıca gözden geçirildi, başvuru kaynakları güncellendi, bir kaynakça eklendi ve yeni bir dizin oluşturuldu.

I BİLİNÇDİŞİ PSİKOLOJİSİ

Birinci Baskıya Önsöz (1917)

Bu deneme*, yayıncının isteği üzerine, “Neue Bahnen der Psychologie” başlığı altında 1912 Rascher Yıllığında yayımlanan bildiriye yeniden gözden geçirme girişiminin bir sonucudur. O nedenle bu çalışma önceki o denemenin değiştirilerek genişletilmiş bir tekrarıdır. Önceki bildiride kendimi Freud’un psikolojiye dair görüşlerinin temel bir boyutunun açıklanmasıyla sınırlamıştım. Son yılların bilinçdışı psikolojisinde getirdiği birçok önemli değişiklik beni önceki bildirimin çerçevesini önemli ölçüde genişletmeye zorladı. Bir yandan Freud üstüne bazı kısımlar kısaltılırken, diğer yandan Adler psikolojisi üstünde duruldu ve bu denemenin sınırları elverdiği ölçüde kendi görüşlerime genel bir yer verildi.

Konunun hayli karmaşık olmasından dolayı, epeyce sabır ve dikkat gerektirecek bir çalışmayla karşı karşıya olduğu konusunda okuyucuyu baştan uyarmalıyım. Ayrıca bu çalışmanın hiçbir şekilde kesin ve yeterince ikna edici olduğunu da söyleyemem. Bu ihtiyaç ancak bu denemede ele alınan her bir sorun üzerine ayrı ayrı gerçekleştirilecek etraflı bilimsel incelemelerle karşılanabilir. O yüzden, ele alınan sorunların derinine inmek isteyen okuyucu uzmanlık literatürüne yönlendirilmelidir. Benim amacım sadece bilinçdışının doğasına ve psikolojisine dair en son görüşlere genel bir bakış atmaktır. Bilinçdışı sorununu o kadar önemli ve güncel görüyorum ki, her birimizi çok yakından ilgilendiren bu sorunun, ulaşılamaz bir teknik dergiye sürgün edilip kütüphane raflarında ne olduğu belirsiz bir kağıda dönüşerek aydın insanların görüş alanından kaybolması bana göre büyük bir kayıp olacaktır.

* [Die Psychologie der unbewussten Prozesse (Zürich, 1917). EDITÖRLER]

¶ [Karş. aş. 407 vd.: “Psikolojide Yeni Yönelimler”.]

Yaşanan savaşın psikolojik sonuçları -hepsinden öte, kamuoyunun zalimleştirilmesi, karşılıklı suçlamalar, yıkımın getirdiği eşi görülmemiş öfke, korkunç yalan seli ve insanlığın kanlı iblisi durdurmakta acizliği- düşünen her insanın dikkatini, düzenli bilinç dünyasının altında huzursuzca uyuklayan kaotik bilinçdışına zorlamaya özellikle uygundur. Bu savaş, uygar insanlığına hâlâ bir barbar olduğunu ve aynı zamanda, kendi habis mizacından dolayı yine komşusunu sorumlu tutmaya kalktığı takdirde kendisini nasıl bir demirden kamçının beklediğini acımasızca göstermiştir. Bireyin psikolojisi ulusun psikolojine yansır. Ulsun yaptığı şey aynı zamanda her bir birey tarafından yapılmış olur ve birey bunu yapmaya devam ettiği sürece ulus da aynısını yapar. Yalnızca bireyin davranışındaki bir değişiklik ulusun psikolojisinde de bir değişime yol açar. İnsanlığın büyük sorunları hiçbir zaman genel yasalarla değil ancak bireylerin tutumlarının kendini yenilemesiyle çözülmüştür. Kendini-değerlendirmenin kesinlikle gerekli ve tek doğru şey olduğu bir zaman var ise, o da şimdi yani içinde yaşadığımız felaketler çağıdır. Ancak kendini-değerlendirme yapan kişi, başka her şeyden fazla bilmesi gereken şeylerin bulunduğu bilinçdışının sınırlarına çarpmaya mahkumdur.

Küsnacht, Zürich, Aralık 1916
C.G. JUNG

İkinci Baskıya Önsöz (1918)

Birçok okur için yaratmış olabileceği güçlüklerle rağmen, bu küçük kitabın kısa bir sürede aynen ikinci bir baskıya girecek olmasına sevindim. Konunun olağanüstü zorluğu ve yeni olması nedeniyle, genel hatlarıyla anlaşılabilmesi için, özellikle de son bölümlerin hakikaten daha geniş bir zeminde tartışılmaya ihtiyaç duyduğunun farkında olmakla birlikte, birkaç küçük değişiklik ve düzeltme dışında ikinci baskıda bir değişiklik yapmayacağım. Orada ana hatlarıyla ortaya konan temel ilkelerin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması üç aşağı beş yukarı genele hitap eden bir sunumun sınırlarını fazlasıyla aşacaktı, o nedenle bu soruları şu anda hazırlık aşamasında olan ayrı bir çalışmada ayrıntılı bir şekilde ele almayı tercih ettim.*

Birinci baskının yayımlanmasından sonra aldığım birçok tepkiden, insan ruhuna dair sorunlara gösterilen ilginin, geniş bir kitle arasında bile, beklediğimden çok daha fazla olduğunu gördüm. Bu ilgi büyük ölçüde bilincimizin Dünya Savaşı boyunca yaşadığı şiddetli şoktan kaynaklanıyor olmalı. Bu felaketin görüntüsü, katıksız acizliğini hissettirmek suretiyle, insanoğlunun dönüp kendi kendisine sığınmasına yol açtı; insanoğlu bakışlarını kendi içine çevirdi ve etrafındaki her şey sarsılırken tutunacak bir şey arama ihtiyacı duydu. Birçoğu hâlâ dışarı bakıyor; bazıları zafer ve muzaffer güç yanılmasına, bazıları antlaşmalara ve yasalara ve bazıları da mevcut düzenin yıkılmasına inanıyor. Ama hâlâ çok azı içe, kendi kendisine bakmaktadır ve çok azı insan toplumuna yapılabilecek en iyi hizmetin, her bir insanın kendi içindeki eski düzeni yıkmayı ve her sokak köşesinde vaaz ettiği bu ahlaki kuralları, bu zaferleri kendi kişiliğinde ve kendi iç durumunda yaşaması olup olmadığını,

* *Psikolojide Tipler.*

bunları hep çevresinden beklemek yerine, kendi kendine sormaktadır. Her bireyin devrime, iç bölünmeye, kurulu düzeni yıkmaya ve yenilenmeye ihtiyacı vardır, ama riyakâr bir Hristiyanlık sevgisine sığınarak veya toplumsal sorumluluk duygusuyla yahut herhangi bir başka güzel adlandırmayla bunları komşularına dayatmaması gerekir, çünkü bilinçdışı kişisel gücü harekete geçirir. Bireyin kendini değerlendirmesi, bireyin insan doğasının temeline, kişisel ve toplumsal yazgısıyla bir arada olduğu kendi en derin varoluşuna dönmesi - şu anda hüküm sürmekte olan körlüğün tedavisinin başlangıcı işte budur.

İnsan ruhu sorununa duyulan ilgi bu içgüdüsel kendine dönüşün bir göstergesidir. Bu kitap bu ilgiye hizmet etmek üzere yazılmıştır.

Küsnacht, Zürih, Ekim 1918
C.G. JUNG

Üçüncü Baskıya Önsöz* (1926)

Bu kitap Dünya Savaşı sırasında kaleme alınmıştır ve varlığını esas olarak bu büyük olayın psikolojik yansımalarına borçludur. Savaşın artık sona ermesiyle birlikte dalgalar dinmeye başlamıştır. Fakat savaşın kustuğu büyük psikolojik sorunlar, düşünen ve hisseden herkesin zihnini ve yüreğini hâlâ işgal etmeye devam etmektedir. Küçük kitabımın savaş sonrasında hâlâ geçerliliğini korumasını ve şimdi de üçüncü baskısını yapmasını muhtemelen buna borçluyum.

İlk baskıdan bu yana yedi yıl geçtiği gerçeğini göz önünde bulundurarak, özellikle de tipler ve bilinçdışının ele alındığı bölümlerde olmak üzere, oldukça kapsamlı değişiklik ve düzeltmeler yapmayı gerekli buldum. “Analitik Süreç İçinde Tiplerin Gelişimi” başlıklı bölümü tamamen çıkarttım, çünkü bu sorun, konuya meraklı okura sözünü etmem gereken *Psikolojide Tipler* adlı kitabımda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Hâlâ bilimsel gelişim aşamasında bulunan oldukça karmaşık bir malzemeyi basite indirgemeye çalışan biri bunun kolay bir iş olmadığı konusunda bana katılacaktır. Burada tartışmak zorunda olduğum psikolojik süreç ve sorunların birçoğu çoğu insan için oldukça yabancıdır. Söyleyeceklerimin çoğu önyargıların tahrir edebilir ya da keyfi görünebilir, böyle bir kitabın amacının olsa olsa kendilerine konu hakkında kabataslak bir fikir vermek ve düşünmeyi teşvik etmek olup, konunun ayrıntılarına girmek olmadığını akıldan çıkarmamalıdır. Kitabım bu amacına ulaşırsa oldukça tatmin olmuş olurum.

Küsnacht, Zürih, Nisan 1925

C.G. JUNG

Dördüncü Baskıya Önsöz (1936)

Birkaç düzeltme dışında dördüncü baskı değişmemiş görünmektedir. Kamuoyundan gelen sayısız tepkiden, bu kitapta bir bölüm ayırdığım kolektif bilinçdışı fikrinin özellikle ilgi çektiğini gördüm. O nedenle okuyucumun dikkatini, çeşitli yazarların bu konuyla ilgili önemli çalışmalarına yer veren *Eranos-Jahrbuch*'un* son sayılarına çekmeden geçemeyeceğim. Elinizdeki kitap analitik psikolojiyi bütün boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele almak gibi bir girişimde bulunmamaktadır; dolayısıyla birçok konuya sadece şöyle bir değinilmekte, bazı şeylerden ise hiç söz edilmemektedir. Buna rağmen kitabın mütevazı amacına ulaşmaya devam edeceğini umuyorum.

Küsnacht, Zürich, Nisan 1936
C.G. JUNG

* [*Eranos-Jahrbuch*'un (1933-35) ilk üç sayısından bazı sayfaların İngilizce çevirisi için, bkz. *Spiritual Disciplines* (Papers from the Eranos Yearbooks [Eranos Yıllıklarından Yazılar], 4). Jung'un "A Study in the Process of Individuation", "Archetypes of the Collective Unconscious" ve "Dream Symbols of the Individuation Process" adıyla İngilizceye çevrilen bazı metinleri de ilk kez bu sayılarda yayımlanmıştır.]

Beşinci Baskıya Önsöz^v (1943)

Değişiklik yapılmayan son baskının üzerinden altı yıl geçti; o yüzden kitabın şimdiki, yeni baskısını gözden geçirmek bana akla yatkın geldi. Bu vesileyle birtakım eksiklikler giderilebilir ya da düzeltilebilir ve gereksiz yerler çıkarılabilir. Bilinçdışı psikolojisi gibi zor ve karmaşık bir konu yalnızca bir sürü yeni içgörüye yol açmakla kalmayıp aynı şekilde hatalara da neden olmaktadır. Konu henüz deneysel akınlar yaptığımız sınırsız genişlikte bir bakir alandır ve yalnızca etrafındaki uzun yolu dolaşarak dolaysız yola ulaşabiliriz. Menne olabildiğince fazla yeni görüş açısı eklemeye çalışmış olmama karşın, okuyucu bu kitapta psikolojiye dair çağdaş bilgilerimizin temellerinin eksiksiz bir şekilde ele alındığı bir araştırma gibi bir şey beklememelidir. Bu basite indirgenmiş kitapta ben tıbbi psikolojinin ve aynı zamanda kendi araştırmaların en önemli yanlarından yalnızca birkaçını ele aldım ve bunu da yalnızca bir giriş şeklinde yaptım. Bir yandan literatür, diğer yandan pratik deneyimler incelenmeden eksiksiz bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi edinmek isteyen okura, yalnızca temel medikal psikoloji ve psikopatoloji yapıtlarını araştırmak değil aynı zamanda psikolojiyle ilgili ders kitaplarını hakkıyla sindirmelerini tavsiye ederim. Böylelikle medikal psikolojinin yerine ve genel önemine ilişkin zorunlu bilgiyi en doğrudan şekilde edinebileceklerdir.

Okuyucu bu tür bir karşılaştırmalı araştırmayla Freud'un, psikanalizin "ilgi görmemesinden" yakınmasının ve benim yalnızlık duygumun ne dereceye kadar haklı olduğuna karar verebilecektir. Birkaç önemli istisna olsa da, modern medikal psikolojinin görüşlerinin henüz akademik bilimin

^v [Zürich, 1943; Başlık *Über die Psychologie des Unbewussten* olarak değiştirilmiştir. Bu ciltte çevrilen metin bu baskıdır.]

kalelerine yeterince sızamadığını söylerken abartmış olduğumu düşünmüyorum. Saman alevi gibi bir şey değillerse eğer, yeni fikirlerin kök salması genellikle en az bir kuşak alır. Psikolojideki yenilikler muhtemelen daha da uzun zaman alır, çünkü herkes bu alanda kendini başka her şeyden daha çok otorite görür.

Küsnacht, Zürih, 1942
C.G. JUNG

1

Psikanaliz

1 Doktor ve her şeyden önce de “sinir hastalıkları uzmanı”, hastasına yardım etmek istiyorsa eğer, psikoloji bilgisine sahip olmalıdır; çünkü sinirsel rahatsızlıklar ve “sinirli-lik”, histeri, vb. gibi terimlerin kapsamına giren her şey ruh-kökenlidir ve dolayısıyla ruhsal tedavi gerektirir. Soğuk su, ışık, temiz hava, elektrik ve benzerleri olsa olsa geçici etki yaparlar ve bazen de hiç etkili olmazlar. Hasta zihninden, yani zihnin işlevlerinin en yüksek ve en karmaşığından rahatsızdır ve bunların artık tıbbın ilgi alanına girdiği söylenemez. Bu noktada doktor aynı zamanda psikolog olmak zorundadır, yani insan ruhu hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

2 Eskiden, yani bundan elli yıl öncesine kadar doktorların psikoloji eğitimleri hâlâ oldukça kötüydü. Psikiyatri ders kitapları tamamen klinik tanımlamalarla ve ruh hastalıklarının bir sisteme oturtulmasıyla sınırlıydı; üniversitelerde öğretilen psikoloji de ya felsefeydi ya da Wundt’un¹ ortaya attığı “deneysel psikoloji” denen şeydi. Nevrozların psikoterapisine yönelik ilk adımlar Paris’te Salpêtriêre’de bulunan Charcot okulundan geldi. Pierre Janet² nevrotik durumların psikolojisine ilişkin çığır açan araştırmalarına başlarken, Bernheim da³ Nancy’de büyük bir başarıyla, Liêbeault’un⁴ eski ve unutulmuş bir yöntem olan telkinle nevroz tedavisi fikriyle ilgilenmeye başladı. Sigmund Freud, Bernheim’in kitabını tercüme etti ve ondan değerli fikirler çıkardı. O zamanlar henüz nevroz ve psikoz psikolojisi diye

¹ *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (1893).

² *L’Automatisme psychologique* (1889); *Nevroses et idées fixes* (1898).

³ *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique* (1886); Almanca çev. S. Freud, *Die Suggestion und ihre Heilwirkung*.

⁴ Liêbeault, *Du sommeil et des états analogues considérés au point de vue de l’action du moral sur le physique* (1866).

bir şey yoktu. Nevroz psikolojisinin temellerini atmanın ölümsüz erdemi Freud'a aittir. Freud'un öğretileri, nevroz tedavisi uygulamalarında elde ettiği deneyimlerden yani *psikanaliz* adı verilen bir yöntemin uygulanmasından ortaya çıkmıştır.

3 Konumuzu daha yakından ele almadan önce, şimdiye kadar bilinen şekliyle konunun bilimle olan ilişkisi hakkında bir şeyler söylenmelidir. Bu noktada bir kez daha Anatole France'ın sözünün gerçek olduğunu kanıtlayan ilginç bir manzarayla karşılaşmaktayız: "Les savants ne sont pas curieux" [Bilimadamları meraklı değiller]. Bu alanda önemli sayılabilecek ilk çalışma⁵, yepyeni bir nevroz anlayışı ortaya koymasına rağmen ancak çok küçük bir ses getirebildi. Birkaç yazar çalışmadan takdirle söz etti ama ardından, bir sonraki sayfada kendi histeri vakalarını aynı eski usulde anlatmaya devam ettiler. Tıpkı dünyanın bir küre şeklinde olduğu fikrine yahut gerçeğine övgüler düzüp sonra da güzel güzel düz olduğunu anlatan biri gibi davrandılar. Psikiyatri açısından olağanüstü önem taşıyan gözlemler ortaya koymasına karşın, Freud'un daha sonraki yayınları da hiç fark edilmedi. 1900 yılında Freud ilk kez rüyaların gerçek psikolojisini⁶ (o zamana dek bu alana koyu bir karanlık hakimdi) yazdığında insanlar kahkahayla gülmeye başladı. 1905'te cinsellik psikolojine⁷ gerçekten ışık tutmaya başladığında kahkahalar hakarete dönüştü. Ve okumuşların bu öfke fırtınası Freudcu psikolojiye istenmeyen bir şöhret kazandırdı, bilimsel ilginin çok ötesine geçen bir şöhret.

4 Dolayısıyla bu yeni psikolojiye daha yakından bakmamız gerekmektedir. Nevrotik semptomun psikojenik ya da "ruh-kökenli" olduğu, yani psişede ya da ruhta oluştuğu daha Charcot zamanından beri bilinmektedir. Ayrıca, ağırlıklı olarak Nancy okulunun çalışmaları sayesinde, bütün histeri semptomlarının telkinle üretilebildiği de bilinmekteydi. Janet'nin araştırmaları sayesinde, aynı ölçüde, aneste-

⁵ Breuer ve Freud, *Studien über Hysterie* (1895).

⁶ *Rüyaların Yorumu*.

⁷ "Cinsellik Üzerine."

zi, parezi, felç ve amnezi gibi histeri olgularını üreten psikolojik mekanizmalar hakkında da bir şeyler biliniyordu. Ancak histeri semptomunun ruhta *nasil* olduğu bilinmemekteydi; ruhsal yaşamla ilgili nedensel ilişkilerse kesinlikle bir muammaydı. Viyanalı deneyimli hekim Dr. Breuer 1880'lerin başlarında yeni psikoloji açısından hakiki bir başlangıç noktası olan bir buluş gerçekleştirdi. Dr. Breuer'in histeri rahatsızlığı yaşayan genç ve oldukça zeki bir kadın hastası vardı. Hasta diğerlerine ek olarak şu semptomlardan söz etmişti: Sağ kolunda spastik (katı) felç meydana gelmişti ve zaman zaman unutkanlık ya da alacakaranlık durumu nöbetleri yaşamaktaydı; ayrıca anadiline hakim olamadığı ve kendini yalnızca İngilizce ifade edebildiği (sistematik afazi) için konuşma yeteneğini yitirmişti. Kolların işlevlerini düzenleyen kortikal merkezin bu noktada normal bir insanınki kadar az bozulmuş olmasına karşın, o zamanlar bu bozukluklar anatomik kuramlarla açıklanmaya çalışılıyordu. Histerinin semptomatolojisi anatomik çıkmazlarla doludur. Bir histerik hastalık sonucu işitme duyusunu tamamen kaybeden bir kadın sık sık şarkı söylemekteydi. Bir defasında şarkı söylerken, doktoru fark ettirmeden piyanonun başına oturup hafif hafif eşlik etmeye başladı. Bir dörtlükten ötekine geçerken, doktor bir anda ton değiştirdi, ancak hasta bunu fark etmediği halde yeni tonda söylemeye başladı. Görüldüğü üzere kadın hem duyuyor hem de duymuyordu. Sistematik körlüğün değişik biçimleri benzer olgular gösterir: Genel histerik körlük yaşayan bir kişi tedaviyle görme gücünü yeniden kazandı, fakat başlangıçta sadece kısmi bir iyileşme yaşandı ve bu uzun süre böyle devam etti. Hasta, insanların başları dışında her şeyi görebilmekteydi. Çevresindeki bütün insanları başsız olarak görmekteydi. Böylelikle hasta hem görüyordu hem de görmüyordu. Çok sayıda benzer deneyimin ardından, yalnızca hastanın bilinçli zihninin görmediği ve duymadığı, ama diğer yandan duyu işlevinin düzenli çalıştığı sonucuna varılmıştır. Bu durum aynı zamanda gerçek işlevi de etkileyen yapısal bozukluğun doğasıyla açıkça çelişmektedir.

5 Bu hatırlatmadan sonra tekrar Breuer vakasına dönelim. Bozukluğun herhangi bir yapısal nedeni yoktu, dolayısıyla histerik yani ruh-kökenli şeklinde değerlendirilmesi gerek-mekteydi. Breuer, kadının (kendiliğinden olmuş ya da yapay şekilde tetiklenmiş) alacakaranlık durumları sırasında, has-taya zihnine üşüşen anı ve fantezileri anlattırırken, sonra-ki birkaç saat boyunca rahatladığını gözlemişti. Tedavinin ileriki aşamalarında da bu buluşunu sistemli bir biçimde kullanmaya devam etti Breuer. Hasta bu tedaviye şakayla karışık “konuşma kürü” yahut “baca-temizleme” adını takmıştı.

6 Hasta babasının ölümcül hastalığı sırasında ona bakar-ken rahatsızlanmıştı. Doğal olarak fantezileri de bu huzur-suz günlerle ilgiliydi. Alacakaranlık durumlarında bu dö-ne-min anıları tıpkı bir fotoğraf gibi ortaya çıkmaktaydı; anılar en ince ayrıntısına kadar öylesine canlıydı ki, uyanık hafıza-nın bu kadar estetik ve eksiksiz bir röprodüksiyon yapabi-leceğini düşünemiyoruz bile. (Bilincin sınırlandığı durumlarda sıkça görülen bu bellek gücü yoğunlaşmasına “hi-permnezi” adı verilmiştir.) O anda tuhaf şeyler gün yüzüne çıkmaktaydı. Anlatılan birçok öyküden biri şu şekildeydi:

Bir gece, ateşi yükselen hastanın başında beklerken kay-gıyla gerilmişti, çünkü ameliyat için Viyana’dan bir cerrah beklenmekteydi. Annesi bir ara odadan dışarı çıkmıştı ve Anna yani hasta, sağ kolu sandalyenin arkalığundan sarkmış bir biçimde hasta yatağının başucunda oturmaktaydı. Bir tür uyanıkken düş görmeye başladı; görünüşe göre duvar-dan çıkan siyah bir yılan sanki sokacakmış gibi hasta adama doğru ilerlemekteydi. (Evin arkasındaki çayırda daha önce kızın korkmasına yol açan yılanların bulunması ve şimdi de bunun halüsinasyona malzeme sağlamış olması kuvvetle muhtemeldir.) Kadın hayvanı kovmak istemiş ancak yerin-den kımıldayamamıştı; sandalyenin arkalığundan sarkan sağ kolu “uykuya dalmıştı”: uyuşmuş ve kısmen felç olmuştu. Kadın koluna baktığında parmaklar kuru kafalı küçük yılan-lara dönüşmüştü. Muhtemelen yılanı tutmayan sağ eliyle kovmaya çalışmış, böylece uyuşma ve felç yılan halüsinas-yonuyla ilişkilendirilmişti. Yılan kaybolduğunda kadın o

kadar korkmuş haldeydi ki dua etmek istedi; fakat beceremedi, nihayet İngilizce bir çocuk şarkısını hatırlayana dek ağzından tek sözcük bile çıkmadı. Neden sonra tekrar düşünme yetisini kazandı ve İngilizce dua etmeye başladı.⁸

7 Felç ve konuşma bozukluğuyla ortaya çıkan olay böyleydi ve bu olayın anlatılmasıyla birlikte rahatsızlık düzelmisti. Vakanın bu yolla sonunda iyileştirildiği belirtildi.

8 Bu tek örnekle yetinmeliyim. Breuer ve Freud'un kaleme aldığı, yukarıda söz edilen kitapta çok sayıda benzer örnek bulunmaktadır. Bu tür olayların derin bir iz bırakacağı kolaylıkla anlaşılabilir. O yüzden insanlar semptomlarının oluşumunda bunlara nedensel bir anlam yükleme eğilimindedirler. O zamanlar revaçta olan ve Charcot'nun ateşli savunuculuğunu yaptığı İngiliz "sinir şoku" kuramından türeyen histeri anlayışı Breuer'in kuramını açıklamaya oldukça elverişliydi. Buradan, travma kuramı denilen, histeri semptomunun ve semptomların hastalığı işaret ettiği ölçüde genel olarak histerinin, psişik tahribatlardan ya da izleri bilinç dışında yıllarca kalan travmadan kaynaklandığını söyleyen kuram ortaya çıktı. Breuer ile birlikte çalışan Freud bu buluşu doğrulayan bolca kanıt bulmayı başardı. Sonuçta, yüzlerce histeri semptomunun hiçbirinin gelişigüzel ortaya çıkmadığı - bunların her zaman ruhsal olaylardan kaynaklandığı anlaşıldı. Yeni anlayış deneysel çalışmalara geniş bir alan açmıştır. Ancak Freud'un araştırmacı zihni bu yüzeysel noktada uzun süre kalamazdı, çünkü daha şimdiden daha derin ve daha zorlu sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Breuer'in hastasında olduğu gibi aşırı kaygı anlarının kalıcı bir iz bırakacağı çok açıktır. Fakat hasta nasıl olmuştu da hastalıktan kaynaklandığı çok belli olan bu olayları yaşamıştı? Buna hasta-bakıcılığının yarattığı gerginlik yol açmış olabilir miydi? Eğer öyle ise, bu türden daha başka birçok olay olması gerekir, çünkü ne yazık ki bakımı yapılacak oldukça fazla zahmetli vaka bulunmaktadır, ayrıca hasta-bakıcının ruh sağlığı her zaman çok iyi olmayabilmektedir. Tıp bu soruna mükemmel bir yanıt vermektedir: "Denk-

⁸ [Bkz. Breuer ve Freud, s. 38 vd.]

lemdeki x doğal yatkınlıktır.” Basitçe kişinin bu yönde doğal bir yatkınlığı vardır. Ancak Freud için sorun şuydu: Bu doğal yatkınlığa yol açan şey nedir? Bu soru da mantık gereği psişik travmanın öyküsünü incelemeye götürmektedir. Heyecana yol açan olayların farklı kişiler üzerinde oldukça farklı etkiler yaratması yahut -kurbağa, yılan, fare, kedi vb. örneğinde olduğu üzere- benzer veya hatta bir kişi için kabul edilebilir olan bir şeyin bir başkasında büyük dehşete neden olması yaygın bir durumdur. Kanlı ameliyatlarda kılı bile kırmıdamadan asistanlık yapan bir kadının bir kediye dokunmaktan korkarak tır tır titrediği ve iğrendiği vakalar mevcuttur. Ani bir korkunun ardından akut histeriye yakalanan genç bir kadını hatırlıyorum.⁹ Kadın bir akşam partisine gitmişti ve birkaç tanıdığıyla birlikte gece yarısına doğru eve dönmektedir ki, arkalarından tırna kalkmış gelen bir fayton çıktı. Diğerleri kenara kaçtı ama kadın dehşetle büyülenmiş gibi yolun ortasında durarak atların önü sıra koşmaya başladı. Faytoncu kırbacını şaklatarak küfürler savurdu; işe yaramadı, kadın bir köprüye kadar yol boyunca koştu. Burada gücü tükendi ve atların altında çiğnenmemek için umutsuzca nehre atlayacaktı ki yoldan geçenler kadını engelledi. Yine aynı kadın kanlı 22 Ocak’ta da (1905) St. Petersburg’da, tam da askerlerin yayılım ateşi açtığı caddeydi. Etrafındaki insanlar ölerken ya da yaralanarak yere düşmekteydi; buna rağmen oldukça soğukkanlı ve akli başında olan kadın gözüne ilişen bir avlunun kapısından girip başka bir sokağa geçerek kaçtı. Bu dehşet anları kadında daha fazla bir gerginlik yaratmadı. Gerçekten de olayın ertesinde kendisini çok iyi hissetmekteydi, hatta her zamankinden bile daha iyiydi.

⁹ Bu açık bir şoka tepki vermeme durumuna sıkça rastlanabilmektedir. Dolayısıyla bundan şu sonuç çıkmaktadır ki, bir travmanın şiddeti kendi başına çok küçük bir patojenik önem taşısa da, hasta açısından özel bir önem taşıyor olmalıdır. Başka bir deyişle, gerçekte her durumda patojenik etki

⁹ [Bu vakayla ilgili başka bir sunum için bkz. “Psikanaliz Kuramı”, par. 218 vd., 297 vd. ve 355 vd. no’lu bölümler – EDİTÖRLER.]

gösteren şey şok değildir; şokun etkili olabilmesi için mutlaka, belli durumlarda hastanın şoka bilinçdışı ile özel bir önem atfettiği belli bir ruh haline denk gelmesi gerekir. Bu noktada elimizde “doğal yatkınlık”a uygun düşen muhtemel bir anahtar bulunmaktadır. Dolayısıyla kendi kendimize şunu sormamız gerekmektedir: Fayton olayındaki o belli durum nedir? Hastanın korkusu dörtlüde koşan atların sesiyle başlamıştı; bir an için ona bu, korkunç bir sonun kendi ölümünün ya da onun kadar dehşet verici bir şeyin işareti gibi gelmişti; sonra ne yaptığını bilemez olmuştu.

10 Belli ki şokun nedeni atlardı. Dolayısıyla hastanın bu sıradan olaya karşı bu kadar olağanüstü tepki göstermeye olan doğal eğilimi muhtemelen atların kendisi için özel bir anlam ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin geçmişte tehlikeli bir at kazası geçirdiğini düşünebiliriz. Nitekim gerçekten de böyle olduğu ortaya çıktı. Yedi yaşlarında bir çocukken arabacısıyla birlikte gezerken, atlar bir anda ürkererek çıldırmış gibi derin bir nehir vadisinin kenarındaki uçuruma doğru dörtlüde koşmaya başlamıştı. Arabacı aşağı atlamış ve bağırarak kızın da atlamasını söylemişti, fakat kız öylesine korkmuştu ki kararsız kalmıştı. Buna rağmen göz açıp kapayıncaya kadar atlamış, atlar ise arabayla beraber aşağıdaki derinliklerde parçalanmıştı. Böyle bir olayın derin bir iz bırakacağı açıktır. Ancak bu daha sonra yaşanan ve tamamen zararsız sonuçlanacağı görülen benzer bir durumda gösterilen mantıksız tepkiyi açıklamamaktadır. Şu ana kadar yalnızca sonradan ortaya çıkan semptomun çocuklukta bir öncesinin bulunduğunu biliyoruz, fakat bunun patolojik boyutu hâlâ karanlıktır. Bu sis perdesini aralamak için daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Çünkü giderek artan deneyimlerden, şimdiye kadar analiz edilen bütün vakalarda, travmatik deneyimlere ek olarak, sevginin alanına giren başka, özel tip rahatsızlıklar bulunduğu anlaşılmıştı. Kuşkusuz “sevgi” cennetten cehenneme kadar uzanan ve kendini iyi ile kötü ve yüksek ile alçakla birleştirebilen esnek bir kavramdır. Bu buluşun ardından Freud’un görüşleri oldukça değişmiştir. Daha önceleri, az ya da çok Breuer’in travma kuramının etkisiyle, nevrozun kaynağını

travmatik deneyimlerde aramış idiyse de, artık sorunun çekim merkezi tamamen farklı bir noktaya kaymıştı. Bu en iyi şekilde vakamızda resmedilmektedir: Atların hastanın yaşamında neden özel bir yeri olması gerektiğini pekâlâ anlayabiliyoruz, fakat sonraki çok abartılı ve gereksiz tepkiyi anlayamıyoruz. Bu öykünün patolojik özelliği kadının tamamen zararsız olan atlardan korkmuş olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Travmatik deneyime ek olarak genellikle sevgi alanında da bir bozukluk olabileceğini hatırlarsak, bu bağlantıda belki özel bir şey bulunup bulunmadığını araştırabiliriz.

11 Kadın nişanlanmayı düşündüğü genç bir erkekle birliktedir; ona aşiktir ve onunla mutlu olmayı umut etmektedir. Başlangıçta keşfedilebilecek başka bir şey yoktur. Fakat ilk soruşturmanın olumsuz sonuçlarına bakarak kesinlikle araştırmadan vazgeçilecek filan değildir. Doğrudan yol işe yaramıyorsa, hedefe ulaşmanın dolaylı yolları da vardır. O yüzden kadının atların önü sıra koştuğu o sıra dışı ana dönüyoruz. Yanındakileri ve kadının o sırada katılmakta olduğu neşeli olayın ne olduğunu araştırıyoruz. Sinirsel bozukluk nedeniyle yurtdışında bir sağlık merkezine giden en iyi arkadaşı için düzenlenmiş bir veda partisiydi bu. Bize anlatıldığına göre bu arkadaşının mutlu bir evliliği vardı; aynı zamanda iki çocuk annesiydi. Kadının mutlu olduğu cümlesinden kuşku duyabiliriz; çünkü eğer kadın gerçekten mutlu olsaydı, büyük olasılıkla “sinirli” olmak için bir nedeni olmayacak ve tedaviye ihtiyaç duymayacaktı. Olaya yaklaşım açımı değiştirince, arkadaşlarının, kadını kurtardıktan sonra onu ev sahibinin -en iyi arkadaşının kocasının- evine getirdiğini öğrendim, çünkü gecenin o geç vaktinde sığınacak en yakın yer burasıydı. Bitkin düşen kadın burada en iyi şekilde ağırlanmıştı. Hasta bu noktada konuşmayı kesti, utangaç bir hal aldı, huzursuzlanmaya başladı ve konuyu değiştirmeye çalıştı. Belli ki aniden rahatsız edici bir anı canlanıvermişti. İnatçı direnişin zorlu bir çabayla kırılmasından sonra, o gece görünüşe göre oldukça önemli başka bir olayın daha meydana geldiği ortaya çıktı: Cana yakın ev sahibi ona ateşli bir ilan-ı aşkta bulunmuş ve böy-

lelikle, ev sahibesinin yokluğunda, pekâlâ güç ve tedirgin edici olarak görülebilecek bir durum yaratmıştı. Görünüşte bu ilan-ı aşk kadın için beklenmedik bir sürprizdi, ancak bu tür şeylerin her zaman bir geçmişi vardır. Artık sonraki birkaç haftanın ödevi, parça parçadeşerek uzun bir aşk öyküsünü ortaya çıkarmaktı, nihayet ana hatlarını aşağıdaki şekilde kısmen ortaya koyduğum eksiksiz bir resim oluşuna kadar:

Hasta, erkek gibi bir kız çocukluk dönemi yaşamış; yalnızca hoyrat erkek oyunları oynamış, hemcinslerini aşağılamış ve her tür kadınsı davranış ve uğraşlardan uzak durmuştu. Erotik sorunların kapıya dayandığı ergenlik döneminde herkesten kaçmaya başlamış, kendisine kadının biyolojik yazgısını uzaktan bile anımsatan her şeyden nefret etmiş, hor görmüş ve kaba gerçeklikle hiçbir ortak yanı bulunmayan bir fantezi-dünyasında yaşamaya başlamıştı. Böylece aşağı yukarı yirmi dört yaşına kadar, o yaştaki bir kızın kalbini kıpır kıpır eden bütün o küçük maceralardan, umut ve beklentilerden uzak durmuştu. (Kadınlar bu tür konularda hem kendilerine hem de doktora karşı genellikle insanı şaşırtacak kadar samimiyetten uzak olurlar.) Sonra, etrafında büyüyen dikenli çalıdan içeri girmeyi başaran iki erkekle tanışmıştı. Bay A en yakın arkadaşının kocasıydı, Bay B de onun bekar bir arkadaşıydı. İkisinden de hoşlanıyordu. Ancak çok geçmeden, sanki Bay B'den çok daha fazla hoşlanıyormuş gibi görünmeye başladı. Aralarında hızlı bir yakınlık oluştu ve çok geçmeden muhtemel bir nişanlılıktan söz edilmeye başladı. Gerek Bay B gerek arkadaş ilişkileri nedeniyle Bay A ile sık sık karşılaşmaktaydı, ancak onun varlığı zaman zaman kendisini anlatılmaz derecede rahatsız ediyor ve geriyordu. Hasta o günlerde büyük bir partiye gitti. Dostları da oradaydı. Derin düşüncelere dalmış, dalgın dalgın yüzüğüyle oynuyordu ki, yüzük parmağından çıkarak masanın altına yuvarlandı. İki centilmen de yüzüğün peşine düştü ve bulan Bay B oldu. Yaramaz bir tebessümle yüzüğü kadının parmağına taktı ve "Bunun ne anlama geldiğini biliyorsun!" dedi. Tuhaf ve dayanılmaz bir duyguya kapılan kadın yüzüğü yırtarcasına parmağından

çıkarak açık pencereden dışarı attı. Tahmin edilebileceği üzere ıstıraplı bir andı ve kadın kısa bir süre sonra derin bir üzüntü içinde partiden ayrıldı. Bu olayın üstünden çok geçmeden rastlantı denen şey, kadının yaz tatillerini Bay ve Bayan A'ların da kaldığı bir tatil merkezinde geçirmesine neden oldu. Bu arada Bayan A göze çarpacak bir şekilde sinirli görünüyor, sık sık kendini iyi hissetmediğini söyleyerek eve kapanıyordu. Dolayısıyla hasta yürüyüşlere Bay A ile yalnız çıkmak durumunda kaldı. Bir keresinde kayıkla gezmeye çıktılar. Kadın o kadar coşkuluymuş ki, neşeyle eğlenirken bir anda kayıktan düştü. Yüzme bilmiyordu ve Bay A yarı bilinçsiz haldeki kadını ancak büyük güçle kayığa çekebildi. Ve ardından kadını öptü. Bu romantik olaydan sonra hızla birbirlerine bağlandılar. Fakat hasta bu tutkunun derinliklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin vermiyordu, çünkü besbelli kendini uzun zamandır böyle şeylere aldırnamaya ya da, daha iyisi, bunlardan kaçmaya alıştırmıştı. Vicdanını rahatlatmak için de Bay B ile olan ilişkisine daha enerjik bir şekilde sarılıyor ve her gün kendi kendine asıl sevdiği kişinin Bay B olduğunu söylüyordu. Doğal olarak bu garip küçük oyun kadınca kıskançlığın keskin bakışlarından kaçmadı. Arkadaşı Bayan A sırrı tahmin ederek kederlenmeye başladı, sonuçta sinirleri daha da bozuldu. Sonunda Bayan A'nın tedavi için yurtdışına gitme zorunluluğu baş gösterdi. Veda partisinde kötü ruh, hastamızı ele geçirerek kulağına "Bay A bu gece yalnız. Sana bir şey olmalı ki onun evine gidebilesin" diye fısıldadı. Nitekim öyle oldu: Kadın tuhaf davranışı sayesinde erkeğin evine döndü ve böylece arzusuna ulaştı.

12 Bu açıklamadan sonra herkes ancak şeytani bir zekanın böyle bir koşullar zinciri oluşturup bunu hayata geçirebileceğini düşünme eğiliminde olacaktır. Zeka konusunda bir kuşku yok, ancak ahlaki değerlendirme kuşku götürür bir konudur, çünkü bu dramatik sonuca götüren güdülerin hiçbir şekilde bilinçli olmadığını vurgulamalıyım. Hastaya göre bütün öykü kendiliğinden, herhangi bir güdünün bilincinde olmadan gelişmiş görünmekteydi. Fakat önceki öykü, bilinçli zihnin Bay B ile nişanlılığı ön plana çıkarmak

için mücadele ettiği sırada, bilinçdışındaki her şeyin bu sonuca doğru yönlendirildiğini en açık şekilde göstermektedir. Ters yöndeki bilinçdışı daha güçlüydü.

13 Sonuçta bir kez daha ilk sorumuza, yani travmaya gösterilen tepkinin patolojik (yani tuhaf ya da abartılı) yapısının nereden kaynaklandığına dönüyoruz. Benzer deneyimlerden elde edilen bir sonuca bakarak bu vakada da, travmaya ek olarak, erotik alanda bir bozukluk olması gerektiğini varsaydık. Bu varsayım tamamen doğrulandı ve travmanın, yani hastalığın görünürdeki nedeninin, daha önce farkında olunmayan bir şeyin, örneğin önemli bir erotik çatışmanın, kendini dışa vurması için bir gerekçe olmaktan başka bir şey olmadığını öğrendik. Sonuçta travma ayrıcalıklı yerini yitirmiş ve onun yerini, patojenik unsuru erotik bir çatışma olarak gören çok daha derin ve daha kapsamlı bir görüş almıştır.

14 Şu soru sık sık gündeme gelmektedir: Neden başka bir çatışma değil de erotik çatışma nevrozun kaynağı olsun? Buna yalnızca şu yanıtı verebiliriz: Kimse mutlaka böyle olması gerektiğini söylemiyor, ama gerçek şu ki, bu böyledir. Aksi yöndeki tüm öfkeli protestolara karşın, sevgi¹⁰, onun yarattığı sorunlar ve çatışmalar insan hayatında temel bir önem taşımakta ve dikkatli araştırmaların devamlı şekilde gösterdiği üzere, bireyin sandığından çok daha büyük bir anlam ifade etmektedir.

15 Sonuçta, çağdışı kaldığı için travma kuramı terk edilmiştir; nevrozun kökeninin travma değil gizli kalmış bir erotik çatışma olduğunun keşfedilmesiyle travma bir neden olarak anlamını yitirmiştir.¹¹

¹⁰ Aslında burada sözcük geniş anlamında kullanılmaktadır ve sevgiye cinsellikten daha fazla bir anlam yüklenmektedir. Ancak bu, sevgi ve onun yarattığı rahatsızlıkların nevrozun *tek* kaynağı olduğu anlamına gelmemektedir. Bu tür rahatsızlıklar ikincil önemde olabileceği gibi altlarında daha derin nedenler de yatıyor olabilir. Nevrotik olmanın başka yolları da vardır.

¹¹ Bomba şoku, "travma sonrası sendromlar" gibi şok-nevrozlar istisna oluşturmaktadır.

2

Eros Kuramı

16 Bu buluşun ışığında travma sorusu hiç beklenmedik bir şekilde yanıtlanmıştı; fakat araştırmacı bu kez de erotik çatışma sorunuyla karşı karşıya kalmıştı ki, örneğimizde de görüldüğü üzere bu sorun bir dolu anormal öğeler içermekte ve daha ilk bakışta basit bir erotik çatışma olmadığı anlaşılmaktadır. Burada özellikle çarpıcı ve neredeyse inanılmaz olan şey şudur ki, yalnızca rol yapmak bilinçli olabilirken, hastanın gerçek tutkusu bir kuytuda gizli kalmıştır. Bu vakada elbette gerçek ilişki karanlıkta kalırken, rol yapılan ilişki bilinç alanına hakim olmuştur. Bu gerçekleri kuramsal açıdan ifade ettiğimiz takdirde şu sonuca ulaşmaktayız: Bir nevrozda, biri bilinçdışı olan birbirine tam karşıt iki eğilim vardır. Bu önerme kasıtlı olarak çok genel terimlerle ifade edilmiştir, çünkü patojenik çatışmanın kişisel bir konu olmakla birlikte aynı zamanda kendini bireyde dışa vuran yaygın bir insanlık çatışması olduğunu, çünkü uygar insanın ayırt edici özelliğinin yaşadığı ruhsal iç çatışmalar olduğunu vurgulamak istedim. Nevrotik kişi, karakter ile kültür arasında kendi içinde uyum sağlaması gereken, iç çatışma halindeki bir insanın yalnızca özgün bir halidir.

17 Kültürün gelişimi, bildiğimiz kadarıyla, insanın içindeki hayvana aşamalı bir şekilde boyun eğdirilmesini de içermektedir. Bu, özgürlüğe susamış hayvan doğası isyan etmeden tamamlanamayan bir ehlileştirme sürecidir. Zaman zaman, kültürlerinin sınırlamaları içinde uzun süre kısıtlanan insanlar arasında çılgınlık dalgası gibi bir şey meydana gelir. Antik dönem bu deneyimi, Doğudan kaynaklanıp klasik kültürün vazgeçilmez ve karakteristik bir parçası haline gelen Dionysos ayinlerinde yaşamıştı. Bu orji ayinlerinin ruhu, yaşanan çoktannlı kaostan Mitraizm ve Hristiyanlık adlı ikiz çileci dinlerin üretildiği İsa'dan önceki son

yüzyılın pek çok mezhep ve felsefe okulunda Stoacı çilecilik idealinin gelişimine az katkıda bulunmamıştır. Rönesans döneminde Batıyı ikinci bir Diyonyosçu ahlaksızlık dalgası sarmıştır. İnsanın kendi zamanının ruhunu tartması kolay değildir; fakat son yarım yüzyılın doğurduğu devrimci sorunlar zincirinde “cinsel sorun” da vardı ve bu sorun yepyeni bir edebiyat türüne babalık etti. Psikanalizin başlangıcı, üzerinde oldukça tek yanlı bir etki yapan bu “hareket”te yatmaktadır. Ne de olsa hiç kimse çağının akımlarından tamamen bağımsız olamaz. “Cinsel sorun” o tarihten beri siyasi ve dini sorunlar tarafından büyük ölçüde arka plana itilmiştir. Fakat bu, insanın içgüdüsel yapısının her zaman uygarlığın dayattığı denetimlerle karşı karşıya kaldığı temel gerçeğini değiştirmemektedir. Adlar değişmekte ama gerçekler aynı kalmaktadır. Ayrıca bugün uygar kısıtlamalarla çelişen tek şeyin yalnızca hayvan doğası olmadığını da bilmekteyiz; bilinçdışını zorlayarak sıklıkla yüzeye çıkan yeni fikirler de tıpkı içgüdüler gibi egemen kültürle uyumsuzluk içindedir. Örneğin, günümüzün insanı en çok, “cinsel sorun”un yalnızca basit bir başlangıcını oluşturduğu siyasi tutkulardan heyecan duyduğuna göre, nevroz üstüne kolayca bir siyasi kuram inşa edebiliriz. Siyasetin çok daha derin bir dini sarsıntının habercisinden başka bir şey olmadığı ortaya çıkabilir. Nevrotik kişi bunun farkında olmadan çağının egemen akımlarının içinde yer alabilir ve bunları kendi iç çatışmasına yansıtabilir.

18 Nevroz günümüzün sorunlarıyla yakından ilintilidir ve gerçekten de bireyin genel sorunu kendi başına çözmede yetersiz kalması demektir. Nevroz, kendiliğin bölünmesidir. Birçok kişide bölünmenin nedeni; bilinçdışı, bilinçli zihnin reddetmeye çalıştığı -çağdaş anlamda- ahlaki olmayan bir idealin peşinde koşarken, bilinçli zihnin kendi ahlaki idealine sınıksız tutunmak istemesidir. Bu tip insanlar gerçekte olduklarından daha saygıdeğer olmak isterler. Ancak çatışma kolayca aksi yönde gerçekleşebilir: Dıştan bakınca oldukça itibarsız görünen ve kendilerini hiç dizginlemeyen insanlar vardır. Aslında bu yalnızca bir kötü görünme çabasıdır, çünkü geri planda, tıpkı ahlaklı insanın içindeki ahlak-

sız yan gibi, bilinçdışına düşmüş olan ahlaklı yanları vardır. (Dolayısıyla aşırı uçlardan olabildiğince kaçınmak gerekir, çünkü bunlar her zaman tam tersi oldukları kuşkusunu yaratır.)

19 Bu genel tartışma “erotik çatışma” fikrini açıklığa kavuşturmak için gerekliydi. Artık önce psikanaliz tekniğini ve ikinci olarak da terapi sorununu tartışmaya başlayabiliriz.

20 Açıkçası bu teknikle ilgili temel soru şudur: Hastanın bilinçdışında neler olup bittiğinin bilgisine en kısa ve en iyi yoldan nasıl ulaşabiliriz? Eski yöntem hipnotizma idi: Hipnotik konsantrasyon durumunda sorgulama ya da hastanın bu durumda spontane fanteziler üretmesi. Bu yöntem hâlâ zaman zaman kullanılmakla beraber, bugünkü teknikle karşılaştırıldığında ilkel ve çoğunlukla da yetersiz kalmaktadır. İkinci bir yöntem Zürih’teki Psikiyatri Kliniği tarafından geliştirilmiş olan çağrışım yöntemi idi.¹ Bu yöntem çatışmaların varlığını, deney sırasında ortaya çıkan karakteristik bozukluklarla kendilerini açığa vuran duygu tonlu fikir “kompleksleri” şeklinde çok kesin olarak göstermektedir.² Ancak patojenik çatışmaları ortaya çıkarmada en önemli yöntem, ilk kez Freud’un gösterdiği gibi, rüya analizidir.

21 Aslında rüya için “yapıcıların reddettiği taş, işte köşenin baş taşı oldu” demek mümkündür. Rüya, yani ruhun bu anlık ve önemsiz görünen ürünü ancak modern dönemde gereken ilgiyi gördü. Önceden ise alinyazısının bir alameti, bir işaret ve bir avuntu, tannların habercisi olarak görülürdü. Fakat bugün rüyayı bilinçdışının bilinçli zihinden saklanan sırları ortaya çıkarmakla görevli temsilcisi olarak görmekteyiz; ve bunu da gerçekten şaşırtıcı bir mükemmellik yapıyor. “Açığa çıkan” rüya, yani anımsadığımız rüya, Freud’a göre yalnızca binanın görünen yüzüdür, evin içi hakkında bize bir fikir vermez, tersine “rüya denetçisi”nin

¹ Jung ve diğerleri, “Sözcük Çağrışımı Üzerine Çalışmalar”, *Toplu Eserler* Cilt 2 içinde.

² Jung, “Kompleks Kuramı Üzerine Bir İnceleme”.

yardımıyla onu gizler. Bununla birlikte, belli teknik kurallara uyarak, rüya gören kişiyi rüyasının ayrıntılarını anlatmaya teşvik edersek, çok geçmeden çağrışımlarının belli bir yöne meylediği ve belli başlıklar etrafında topladığı ortaya çıkar. Bunlar kişi için önemli olan şeylerdir ve rüyanın arkasında kestirilmesi kesinlikle mümkün olmayan ancak, dikkatli bir karşılaştırmanın göstereceği üzere, rüyanın görünen yüzüyle son derece hassas ve tam bir ilişki içinde olan bir anlam yatmaktadır. Aradığımız çatışma, rüyanın bütün karelerinin içinde birleştiği işte bu özgün fikirler kompleksi ya da onun koşullara bağlı olarak değişmiş bir çeşididir. Freud'a göre çatışmanın içindeki sancılı ve birbirleriyle uyumsuz öğeler bu yolla silinmekte veya üstleri örtülmektedir. Bu durumda "isteklerin-giderilmesinden" söz edebiliriz. Ancak rüyaların, bedensel uyarı yaratan rüyalar örneğinde olduğu gibi belli istekleri, örneğin yiyecek isteğinin lezzetli yemek rüyalarıyla giderildiği uyku sırasındaki açlık duygusunu, giderdiği durumlar çok nadirdir. Benzer şekilde, sıkıştıran ve uyumaya devam etme arzusuyla çelişen uyanmak gerektiği fikri, kişinin çoktan uyanmış olduğu vb. şeklinde, isteğin giderildiği rüya fikrine yol açmaktadır. Freud'a göre, bir de yapıları uyanık zihnin fikirleriyle çelişen bilinçdışı istekler, kişinin reddetmeyi yeğlediği sancılı istekler bulunmaktadır ve bunlar tam da Freud'un rüyaların gerçek mimarları adını verdiği isteklerdir. Örneğin, bir kız annesini şefkatle sevmektedir ancak rüyasında annesinin öldüğünü görerek kahrolmaktadır. Freud bu kızın içinde, kendisinin de farkında olmadığı, fazlasıyla sancılı bir, annesinin bir an evvel bu dünyadan uzaklaştırılması isteği yattığını, çünkü annesine karşı gizli gizli direnç gösterdiğini iddia etmektedir. En masum kızda bile bu tür ruh halleri görülebilir, ancak kıza böyle bir şey yakıştırılmaya kalkılırsa bu hal en şiddetli şekilde inkar edilir. Dış görünüş itibarıyla, açıklanan rüyada hiçbir istek-giderme izine rastlanmaz, burada daha çok vehim ve telaş vardır; dolayısıyla varsayılan bilinçdışı dürtünün tam tersi söz konusudur. Ama *abartılı* telaşın çoğu zaman ve haklı olarak tam tersi bir kuşku yarattığını çok iyi bilmekteyiz. (Titiz okur bu noktada haklı olarak şu soruyu sorabilir: Bir

rüyada telaş ne zaman abartılır?) Görünüşe göre isteğin giderilmesinin hiçbir izine rastlanmayan bu tür rüyalar sayısızdır: Rüya da çözölmeye çalışılan çatışma ve çözüm girişimi bilinçdışındır. Bizim rüya gören kişimizde gerçekten de annesinden kurtulma eğilimi vardır; bu bilinçdışının diliyle dile getirilmektedir, kız annesinin ölmesini istemektedir. Fakat rüya gören kişiye kesinlikle böyle bir eğilim yakıştırılmamalıdır, çünkü doğrusunu söylemek gerekirse rüyayı üreten kızın kendisi değil bilinçdışındır. Bilinçdışında böyle bir eğilim, yani rüya gören kişinin bakış açısından en beklenmedik olan, annesinden kurtulma eğilimi vardır. İşte tam da kızın böyle bir rüya görebileceği gerçeği, onun bunu bilinçli olarak düşünmediğinin kanıtıdır. Annesinden neden kurtulması gerektiği konusunda hiçbir fikri yoktur. Bilinçdışının belli bir tabakasında, yetişkin yaşamda açığa çıkış yolu bulamayan çocukluk dönemine ait bütün içgüdüsel dürtüler de dahil, belleğin hatırlattığı şeylerin dışında geçen her şeyin bulunduğunu artık biliyoruz. Bilinçdışından ortaya çıkan şeylerin çoğunun ilk başlarda tıpkı şu yalın istek örneğinde olduğu gibi çocukça bir karakter taşıdığını söyleyebiliriz: “Anneciğim ölünce benimle evleneceksin değil mi babacığım?” Yakın tarihte duyulmuş bir evlenme arzusunun, bu vakada rüya görene acı veren arzunun yerini, henüz bilinmeyen nedenlerle bu çocuksu isteğin dışı vurumu almıştır. Evlilik fikri, ya da daha doğrusu, buna karşılık gelen dürtünün ciddiyeti, tam da söylendiği gibi, “bastırılarak bilinçdışına itilmiştir” ve ister istemez kendini buradan çocuksu bir tarzda dışı vurmaktadır, çünkü bilinçdışının elindeki malzeme büyük ölçüde çocukluk dönemine ait anılardan oluşmaktadır.

22 Görünen o ki, rüyamız çocukluk dönemine ait bir kıskançlık acısıyla ilgilidir. Rüya gören kişi neredeyse babasına aşiktir ve bu nedenle annesinden kurtulmak istemektedir. Fakat kızın gerçek çatışması, bir yandan evlenmek isterken diğer yandan da kararsızlık duymasında yatmaktadır: Çünkü evliliğin nasıl bir şey olacağı, erkeğin iyi bir koca olup olmayacağı, vb. kesinlikle bilinmemektedir. Yine, evde olmak güzeldir, ayrıca sevgili Annecikten ayrılıp tamamen kendi

başına ve yetişkin olmak zorunda kalınca ne olacaktır? Kız evlilik sorusunun kendisi için artık ciddi bir konu olduğunu ve kendisini etki alanına aldığını fark etmemektedir. Kaçınılmaz olan bu soruyu ailenin kucağına koymadan, emekleyerek eve, anne babasının yanına artık sokulamamaktadır. Artık bir zamanlar olduğu çocuk değildir; evlenmek isteyen kadındır. Gerçekte bir koca isteğiyle dolu olarak geri dönmüştür. Fakat aile içinde baba kocadır ve kız farkında olmadan koca arzusunu ona yönelmiştir. Fakat bu *ensestir!* Bu yolla ortaya ikincil bir enstest-entrikası çıkmaktadır. Freud enstest eğiliminin birincil ve rüya görenin evlilik konusunda kararsız kalmasının asıl nedeni olduğunu varsaymaktadır. Sözüünü ettiğimiz diğer nedenler bunun yanında önemsiz kalmaktadır. Bu konuda ben uzun zamandır, enstest zaman zaman ortaya çıkmasının, bunun genel bir olgu olduğunu kanıtlamayacağını düşünmekteyim, tıpkı cinayet gerçeğinin çatışmayı körükleyen genel bir cinayet düşkünlüğünün varlığını kanıtlamaması gibi. Her birimizde her çeşit suçun tohumunun var olmadığını söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim. Ancak böyle bir tohumun varlığıyla, nevrozda olduğu gibi kişilik bölünmesine yol açan gerçek bir çatışmanın varlığı arasında bir dünya fark vardır.

23 Bir nevrozun öyküsünü dikkatle izlersek, düzenli olarak, kaçınılmakta olan bir problemin ortaya çıktığı kritik bir an buluruz. Bu kaçınma hali en az, ardında yatan tembellik, rehavet, korkaklık, kaygı, cehalet ve bilinçsizlik kadar doğal ve yaygın bir tepkidir. İşler tatsız, güç ve tehlikeli bir hal aldığı anda çoğunlukla tereddüt eder ve mümkünse bundan uzak durmaya çalışırız. Ben bu nedenleri tamamen yeterli görmekteyim. Kesinlikle var olan ve Freud'un doğru olarak tespit ettiği enstest sempomatolojisi bana göre ikincil ve zaten patolojik bir olgudur.

24 Görünüşe göre rüya çoğunlukla oldukça aptalca ayrıntılarla uğraşır, bu yüzden bir saçmalık izlenimi yaratır; aksi halde görünüşte bizi enikonu büyüleyecek kadar anlaşılabilir. Dolayısıyla, hasta üstünde ciddi şekilde çalışmaya başlayıp karmaşık örgüyü açmadan önce, her zaman belli bir direnişi aşmamız gerekir. Fakat en sonunda gerçek an-

lamını kavradığımızda kendimizi rüya görenin sırlarının derinliklerinde bulur ve oldukça saçma görünen bir rüyanın aslında son derece önemli olduğunu ve yalnızca önemli ve ciddi konulardan söz ettiğini hayretle keşfederiz. Bu keşif, çağımızın akılcı ruhunun ciddiye almadığı, rüyaların bir anlamı olduğu şeklindeki sözde boş inanca daha fazla saygı duymaya zorlar.

25 Freud'un dediği gibi, rüya analizi bilinçdışına giden *via regia*'dır. Dosdoğru en derin kişisel sırlara gider, bundan dolayı da ruh doktorunun ve eğitmeninin elinde bulunan paha biçilmez bir araçtır.

26 Yalnızca Freudcu psikanaliz değil, genel olarak analitik yöntem çoğunlukla pek çok rüya analizini içermektedir. Tedavi sürecinde rüyalar, gün ışığının arındırıcı gücüne sunmak üzere bilinçdışının içeriğini arka arkaya kusar ve bu sayede değerli ve kaybolduğu düşünülen çok şey yeniden bulunur. Kendileri hakkında yanlış fikirleri olan birçok insan için tedavinin tam bir işkenceye dönüşmesi muhtemeldir. İçlerinde daha derin, daha adil ve daha kapsayıcı bir şey doğması için, "Sahip olduklarını bırak, sonra teslim alırsın!" şeklindeki eski mistik deyişte olduğu gibi, sıkı sıkıya bağlı oldukları bütün yanılsamalardan kurtulmaları istenir. Tedavi süresinde tekrar açığa çıkan şey gerçek bir bilgeliktir ve kültürümüzün altın çağında bu tür bir ruhsal eğitimin gerekli olması ilginç bir durumdur. Analiz çok daha derinlere inmekle birlikte, bu birçok bakımdan Sokratesçi yöntemle karşılaştırılabilir.

27 Freudcu araştırma yöntemi patojenik çatışmanın kaynağında erotik ve cinsel işlevin çok büyük önemi olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Bu kurama göre, bilinçli zihnin yönelimleriyle ahlak dışı, aykırı, bilinçdışı istek arasında bir çatışma vardır. Bilinçdışı istek çocukluğa aittir, yani artık bugüne uymayan çocuksu geçmişten gelen bir istektir ve dolayısıyla ahlaki nedenlerle bastırılmıştır. Nevrotik kişi anlamını bilmediği nedensiz sınırlamalara dış bileyen bir çocuğun ruhuna sahiptir; bu ahlakı kendi ahlakı yapmaya çalışır fakat kendisiyle uyumsuzluğa düşer: Bir yanı bastırmak ister, diğer yanı özgür olmak için can atar, bu mücadele

nevroz olarak adlandırılır. Çatışma her yönüyle açık bir biçimde bilinçli olsaydı, büyük olasılıkla nevrotik semptomlara yol açmazdı; bu semptomlar ancak doğamızın diğer yanını ve sorunlarının aciliyetini göremediğimizde ortaya çıkarlar. Semptom yalnızca bu koşullarda baş gösterir ve ruhun bilinmeyen yanına anlam verilmesine yardımcı olur. Dolayısıyla, Freud'a göre semptom, bilinmeyen ve bilinç yerindeyken ahlaki inançlarımızla şiddetli bir çatışmaya giren arzuların giderilmesidir. Daha önce de gözlemlendiği üzere, hasta bilinç yerindeyken yapılan incelemeden çıkarılan ruhun bu gölge-yanıyla ilgilenemez. Onu düzeltemez, onunla uzlaşamaz ama onu görmezden de gelemeyiz; çünkü gerçekte hiçbir şekilde bilinçdışı dürtülerine "sahip çıkmaz". Bu dürtüler bilinçli ruhun hiyerarşisinden dışarı itilerek, büyük direnişlerle karşılaşarak tekrar kontrol altına alınmaları analizin görev alanına giren özerk kompleksler haline gelmişlerdir. Kendilerinde gölge-yanın bulunmadığını söyleyerek övünen hastalar vardır; bunlar bizi hiç çatışma yaşamadıklarına inandırmaya çalışırlar, fakat kaynağı bilinmeyen başka şeylerin, huysuzluğa varan histerik davranışlara, kendi kendilerine ve komşularına oynadıkları gizli oyunlara, sinirsel bir mide iltihabına, çeşitli noktalarda ağrılara, nedensiz sinirlilik hallerine ve her türden sinirsel semptomlara yol açtığının farkında değildirler.

28 Freudcu psikanaliz insanların bastırılmış hayvani içgüdülerini (iyi ki) serbest bırakmak ve dolayısıyla sayısız zarara yol açmakla suçlanmıştır. Bu vehim ahlaki ilkelerimize ne kadar az güvendiğimizi göstermektedir. İnsanlar, yalnızca vaiz kürsüsünden vaaz edilen ahlak, insanı dizginsiz davranışlardan uzak tutuyormuş gibi yapmaktadır; fakat ahlaki kurallardan çok daha gerçek ve ikna edici sınırlar koyan, çok daha etkili bir düzenleyici gerekmektedir. Çoğunun düşündüğü gibi sınırsız özgürlük vermek gibi niyeti olmasa da, psikanalizin hayvani içgüdüleri bilinç düzeyine çıkardığı doğrudur, ancak o bunu sınırsız özgürlükten çok anlamlı bir bütünün içine katmak için yapmaktadır. İnsanın kendi kişiliğine hakim olması her koşulda bir avantajdır, aksi takdirde bastırılan öğeler başka bir yerde, hem de yal-

nızca önemli bir anda değil tam da en fazla duyarlı olduğumuz bir noktada, beklenmedik bir engel olarak ortaya çıkacaktır. İnsanlar, doğanın gölge-yanını net bir şekilde görebilme konusunda eğitilebilirse, çevresindekileri de daha fazla anlamayı ve sevmeyi öğrenebileceği düşünülebilir. Biraz daha az ikiye bölünme ve biraz daha fazla kendini tanımanın sonucu komşumuzla ilgili iyi şeyler olabilir: çünkü kendi doğamıza musallat olan adaletsizlik ve şiddeti çevremizdekilere de bulaştırmaya fazlasıyla meyilliyizdir.

29 Freudcu bastırma kuramı adeta kesin bir şekilde, dünyada sanki yalnızca, ahlak dışı, içgüdüsel yanlarını bastıran üstün ahlaklı insanların var olduğunu söyler gibidir. O zaman sınırlanmamış içgüdüleriyle yaşayan ahlaksız insan nevroza karşı bağışık olmalıdır. Oysaki deneyimlerin de gösterdiği üzere durum kesinlikle böyle değildir. Böyle bir insan da herhangi bir insan gibi nevrotik olabilir. Bu kişiyi analiz ettiğimizde ahlakının bastırılmış olduğunu açıkça görürüz. Nevrotik ahlaksız, Nietzsche'nin çarpıcı deyişiyle, eylemlerine uygun yaşamayan "solgun suçlu" resmi sergiler.

30 Kuşkusuz bu vakada, ahlaklılığın bastırılmış kalıntıları'nın yalnızca, içgüdüsel yapıya gereksiz bir fren dayatan, ve bu nedenle de yok edilmesi gereken, çocukluktan gelen kalıntılar olduğunu da düşünebiliriz. Fakat bu durumda *Ecrasez l'infâme* (kötüyü ezelim) ilkesi mutlak bir sefahat kuramına varacaktır. Doğal olarak da bu oldukça fantastik ve saçma olacaktır; Ahlakın gökten zembille indirilip insanlara dayatılmış bir şey olmayıp insan ruhunun insanlık kadar eski bir işlevi olduğunu kesinlikle unutmamak (ve de bunu Freudcu okula hatırlatmak) gereklidir. Ahlak dışarıdan empoze edilemez; ilk baştan itibaren içimizde vardır - yokluğunda insan toplumunun birlikte yaşamasının imkansız olacağı şey de yasalar değil ahlaki doğamızdır. Ahlak işte bu yüzden toplumun her düzeyinde bulunur. O aynı zamanda sürünün birlikte yaşamını yöneten bir eylem düzenleyicidir. Ancak ahlaki değerler yalnızca özlü bir insan grubu içinde geçerlidir. Onun dışında yokturlar. O eski gerçek hâlâ geçerlidir: *İnsan insanın kurdudur*. Uygarlığın gelişmesiyle birlikte, gitgide daha da geniş insan gruplarını aynı ahla-

kın egemenliği altına sokmayı başardık fakat toplumsal sınırların ötesinde de yani karşılıklı olarak bağımsız toplumların arasındaki serbest alanda geçerli olacak ahlak kuralını henüz ortaya koyamadık ki zaten bahsedilen bu alanda, tıpkı eskiden olduğu gibi, kanunsuzluk, kötüye kullanma ve azgın ahlaksızlık hüküm sürer – ancak bunu sadece bir düşman yüksek sesle dile getirmeye cesaret eder.

31 Freudcu okul nevrozda cinselliğin temel hatta biricik önemine öylesine inanmıştır ki, bundan mantıksal bir sonuç çıkarmış ve günümüzün cinsel ahlakına cesurca saldırmıştır. Bu kuşkusuz yararlı ve gerekliydi, çünkü bu alanda, koşulların olağanüstü karmaşık bir hal aldığı bir ortamda birbirinden farklılaşmamış fikirler geçerliydi ve hâlâ da geçerlidir. Ortaçağın başlarında akçeli konular küçümseniyordu çünkü henüz akçeli konularda her bir duruma uyacak, farklılaşmış bir ahlak yoktu, yalnızca toptan bir ahlak vardı, tıpkı bunun gibi, bugün de yalnızca toptancı bir cinsel ahlak söz konusudur. Gayrimeşru bebeği olan bir kız lanetlenir ve kimse onun ahlaklı bir insan olup olmadığını sorgulamaz. Yasanın onaylamadığı her türden sevgi, ister değerli ister aşağılık insanlar arasında olsun, ahlak dışı kabul edilir. *Olan bitenler* tarafından hâlâ o kadar hipnotize olmuş durumdayızdır ki, bunların *nasıl* veya *kimlere* olduğuna bakmayız, tıpkı Ortaçağda maddiyatın şiddetle istenen ve dolayısıyla şeytani olan parıltılı altından başka bir şey olmaması gibi.

32 Fakat işler bu kadar basit değildir. Eros şaibeli bir yoldadır ve de geleceğin yasaları onun için ne derse desin hep öyle kalacaktır. O bir yandan, insan bir hayvan bedenine sahip oldukça var olacak olan insanın ilkel hayvani doğasına aittir, diğer yandan ruhun en yüksek biçimleriyle ilintilidir. Fakat ancak ruh ve içgüdü doğru bir uyum içinde olduğu zaman başarılı olur. Bunlardan biri ya da diğeri eksik olursa sonuç incinmedir ya da en azından kolayca patolojik duruma dönüşebilen bir dengesizliktir. Çok fazla hayvanilik uygar insanı bozar, çok fazla uygarlık hayvanı hasta eder. Bu ikilem Eros'un insan için ifade ettiği muazzam belirsizliği göstermektedir. Çünkü aslında Eros, zayıf bir güç gibi,

fethedilmeye ve kullanılmaya izin veren insanüstü bir güçtür, tıpkı doğa gibi. Fakat doğa üzerindeki zaferin bedeli fazlasıyla ödenir. Doğa ilkesel açıklamalar talep etmez, yalnızca hoşgörü ve akıllıca önlem ister.

33 Bilge Diomita'nın Sokrates'e dediği gibi, "Eros güçlü bir şeytandır". Onu alt edemeyiz, etsek bile kendimize zarar vermiş oluruz. O, en azından önemli parçalarımızdan biri olsa da, iç doğamızın tamamı değildir. Freud'un cinsel nevroz kuramı böylece doğru ve gerçekçi bir ilkeye oturmuş olur. Fakat bu da tek yanlı ve özel olma hatasına düşmektedir: Ayrıca, sınırlanamayan Eros'u kaba cinsellik terminolojisiyle ele geçirmeye çalışma gibi bir mantıksızlığa düşmektedir. Buna göre Freud dünyanın gizemlerini deney tüpünde çözmeyi umut eden materyalist çağın³ tipik bir temsilcisidir. Sonraki yıllarda bizzat Freud da kuramındaki dengesizliği kabul etmiş ve libido adını verdiği Eros'un karşısına yıkıcı içgüdü veya ölüm içgüdüsünü koymuştur.⁴ Ölümünden sonra yayımlanan yazılarında şöyle demektedir Freud:

Uzun kararsızlık ve bocalamalardan sonra yalnızca iki temel içgüdü'nün mevcut olduğunu varsaymaya karar verdik: *Eros* ve *yıkıcı içgüdü*... Bu temel içgüdülerden birincisinin hedefi giderek büyüyen bütünlükler oluşturmak ve böylece bunları bir arada tutmaktır; ikincisinin hedefi ise, tam tersine, bağlantıları koparmak ve böylece şeyleri tahrip etmektir... O yüzden buna aynı zamanda *ölüm içgüdüsü* deriz.

34 Bu görüşün tartışmaya açık yapısının ayrıntılarına daha fazla dalmadan bu göndermeyle yetinmeliyim. Başka herhangi bir süreç gibi yaşamın da bir başı ve bir sonu olduğu ve her başlangıcın aynı zamanda sonun başlangıcı olduğu yeterince açıktır. Belki de Freud'un demek istediği şey, her

³ Karş. Jung, "Tarihsel Sahnesi İçinde Sigmund Freud".

⁴ Bu fikir ilk olarak öğrencim S. Spielrein'dan çıkmıştır: Karş. "Die Destruktion als Ursache des Werdens" (1912). Yıkıcı içgüdüğü *Haç İlkesinin Ötesinde* (1920) metninde anlatan Freud da bu yapıttan söz etmiştir. Bölüm V. [Spielrein'a daha kapsamlı gönderme yapılan bölüm, VI. bölümdür. – EDITÖRLER.]

CARL GUSTAV JUNG

sürecin bir enerji olayı olduğu ve bütün enerjinin yalnızca karşıtların geriliminden kaynaklanabileceği temel gerçeğidir.

3

Diğer Bakış Açısı: Güç İstenci

35 Şu ana kadar bu yeni psikoloji sorununu esas olarak Freudcu bakış açısından değerlendirdik. Kuşkusuz bu da bize, içimizdeki başka bir yer evet demiş olsa da, gururumuzun, uygarlaşmış bilincimizin hayır diyebileceği katıksız bir gerçeği göstermiştir. Birçok insan bu olguyu sinir bozucu bulmaktadır: Bu olgu onların düşmanlıklarını veya hatta korkularını körüklemekte ve bu yüzden gerçeği kabullenmekte isteksiz davranmaktadır. Gerçekten de, bir insanın bir de gölge-yanının olduğunu, bunun yalnızca küçük zaaf-lardan ve kusurlardan değil aynı zamanda mutlak bir şeytani dinamizmden oluştuğunu düşünmek ürkütücü bir düşüncedir. Birey çoğunlukla bunun hakkında bir şey bilmez; ona göre, bir birey olarak, ne olursa olsun kendisinin ötesine geçmesi gerekmesi inanılmazdır. Fakat bu zararsız yaratıkların birikmesine izin vererseniz ortaya azgın bir canavar çıkar; ve her birey bu canavarın bedeninde yalnızca küçük bir hücreden ibarettir; öyle veya böyle, kanlı saldırılarında onunla birlikte gitmek ve hatta elinden geldiğince yardım etmek zorundadır. Bu acımasız olasılıklardan gizli bir kuşku duyan kişi, insan doğasının gölge-yanını görmezlikten gelir. Yararlı olduğu gibi son derece gerçek de olan ilk günah dogmasıyla körü körüne mücadele eder. Evet, hatta çok acı bir şekilde farkında olduğu çatışmayı kabullenmekte tereddüt eder. Ahlaksız yanda ısrar eden bir psikoloji okulu -şu veya bu bakımdan önyargılı ve abartılı olsa bile- hoş görülmeceği gibi ürkütücüdür de, çünkü bizi bu sorunun dipsiz derinliklerine bakmaya zorlar. Belli belirsiz bir önsezi bu olumsuz yan olmadan bir bütün olamayacağımızı, tıpkı diğer bedenler gibi gölge yaratan bir bedenimiz olduğunu ve bu bedeni inkar edersek üç boyutlu olamaya-

cağımızı ve düzleşeceğimizi ve gerçek olamayacağımızı söyler. Bu beden henüz canavar ruhu taşımayan bir canavar, içgüdüye sorgusuz sualsiz itaat eden bir organizmadır. Kişinin kendini bu gölgeyle birleştirmesi demek içgüdüye, yani arkada gizlenen ürkütücü dinamizme evet demektir. Sofu Hristiyan ahlakı bizi bundan kurtarmayı ister, ama insanın hayvani doğasını temelinden altüst etme pahasına.

36 Bunun ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturan içgüdüye boyun eğen- biri olmuş mudur? Nietzsche'nin arzuladığı ve düşündüğü buydu ve bunda son derece ciddi. Eşine ender rastlanan bir tutkuyla kendini, bütün yaşamını Üstinsan fikrine - içgüdüye boyun eğerek kendini aşan insan fikrine adanmıştı. Peki bu nasıl bir yaşamdı? (*Zerdüşte*) İp cambazının, "geçilemeyen" adamın ölümcül düşüşünü önsezisiyle önceden gören kişi Nietzsche'ydi. Zerdüş ölüm döşegindeki ip cambazına şöyle der: "Ruhun bedeninden daha önce ölecek!" Sonra cüce Zerdüş'e şöyle der: "Ey Zerdüş, ey bilgelik taşı! Kendini atıyorsun öyle yükseğe, ama atılan her taş düşer! Kendine ve kendini taşlamaya mahkumsun: Ey Zerdüş, uzaklara attın taşı - ama senin üstüne düşecek o tekrar." Kendine "Ecce Homo" diye haykırdığında yine geç kalınmıştı, tıpkı bir zamanlar bu deyişin söylendiğinde olduğu gibi, ve ruhun çarmıha gerilişi beden ölmeden başlamıştı.

37 Böylesi bir boyun eğişi öğreten bir kişinin yaşamına, bu öğretinin öğretmen üzerindeki etkilerini incelemek için, çok yakından bakmalıyız. Yaşamını bu bakış açısıyla incelediğimiz zaman, Nietzsche'nin içgüdünün ötesinde, kahramanca yüceliğin azametli zirvelerinde - yalnızca çok titiz bir diyet, dikkatle seçilmiş bir iklim ve birçok uyku yapıcının yardımıyla tutunmaya devam edebileceği zirvelerde bir yaşam sürdüğünü kabul etmek zorunda kalırız, ta ki gerilim beynini harap edene kadar. Nietzsche boyun eğmekten söz etmiş ama karşı çıkışı yaşamıştır. İnsanlara, içgüdüleriyle yaşayan insansı hayvana nefreti çok büyüktü. Her şeye karşı sık sık düşlediği ve yutmak zorunda kalmaktan korktuğu acı ilacı yutamadı. Zerdüş'teki aslanın kükreyişi hayatta kalmak için feryat eden bütün "yüksek" insanları bilinçdişi-

nın mağarasına çekilmeye zorlamıştı. Bu yüzden Nietzsche'nin yaşamı bizi öğretileri konusunda ikna etmemektedir, çünkü "yüksek" insan kloral almadan uyuyabilmek, "sislere ve gölgelere" rağmen Naumburg ve Basel'de yaşamak istemektedir. Bir eş ve çoluk çocuk, sürünün arasında bir mevki ve saygınlık, sayısız sıradan hakikatler arzulamakta, ama Cahilin kırıntısını bile istememektedir. Nietzsche bu içgüdüyü, hayvani yaşama arzusunu tadamadı. Nietzsche bütün büyüklüğüne ve önemine karşın patolojik bir kişilikti.

38 Peki, içgüdülerle yaşamak değilse, Nietzsche'nin yaşadığı neydi? Nietzsche pratikte içgüdülerini yadsılamakla suçlanabilir mi? O bunu kesinlikle kabul etmezdi. Hatta fazla da zorlanmadan, sonuna kadar içgüdülerıyla yaşadığını gösterebilirdi. Fakat insanın içgüdüsel doğasının onu kendi türünden uzaklaştırması, insanlıktan tamamen tecrit etmesi, sürüden uzak durmaya itmesi ve bunların nefretle desteklenmesi nasıl mümkün olabilir, diye hayretle sorabiliriz. Bizler içgüdü'nün insanları birleştirdiğini, çiftleşmesini, baba olmasını, zevkler aramasını, iyi yaşamasını ve bütün tinsel isteklerini-gidermesini sağladığını düşünürüz. Bunun içgüdü'nün yalnızca olası yönlerinden biri olduğunu unuturuz. Yalnızca türleri koruma içgüdü'sü değil, aynı zamanda kendini koruma içgüdü'sü de vardır.

39 Nietzsche'nin açıkça sözünü ettiği şey işte bu son içgüdü yani *güç istenci*dir. Ona göre, içgüdüsel olan diğer her şey güç istencini izler. Freud'un cinsel psikolojisi açısından bu bariz bir hatadır, biyolojinin yanlış anlaşılmasıdır, çökmüş bir nevrotiğin işi yüzüne gözüne bulaştırmasıdır. Çünkü cinsel psikolojiyi benimseyen herhangi biri için, Nietzsche'nin dünyasında ve yaşam anlayışında yüce ve kahramanca olan her şeyin, *bu* psikolojinin temel olarak gördüğü o diğer içgüdü'nün bastırılmasının ve yanlış anlaşılmasının sonucundan başka bir şey olmadığını kanıtlamak oldukça kolaydır.

40 Nietzsche'nin durumu, bir yandan, nevrotik tek taraflılığın yol açtığı sonuçları, diğer yandan da bu Hıristiyanlık ötesine sıçrayış sırasında pusuda bekleyen tehlikeleri gös-

termektedir. Nietzsche açıkça hayvan doğasının Hıristiyanca reddedilişini çok derinden hissetmiş ve dolayısıyla iyinin ve kötünün ötesinde yüksek bir insan bütünlüğü aramıştır. Fakat Hıristiyanlığın temel tutumlarını ciddi biçimde eleştiren Nietzsche, aynı zamanda bunların kendisine ihsan ettiği korumayı yitirmiştir. Direnmeden, kendini hayvan ruhuna teslim etmiştir. İşte bu, saf ruhu isimsiz titremelerle ele geçiren Dionysosçu çılgınlık ve “sarışın canavar”ın¹ baskın bir şekilde kendini gösterme anıdır. Ele geçirmek onu bir kahramana ya da tanrısal bir yaratığa, insanüstü bir varlığa dönüştürür. Haklı olarak kendini “iyi ile kötünün altı bin fit ötesinde” hisseder.

41 Bir psikoloji gözlemcisi bu durumu, bilinçdışıyla çarpışma anlarında çok düzenli bir şekilde ortaya çıkan bir olgu olan “gölgeyle özdeşleme” olarak bilir. Burada yardımcı olan tek şey dikkatli bir özeleştirmedir. İlk olarak ve her şeyden önce, bir kişinin dünyayı sarsacak bir hakikati keşfetmiş olması çok uzak bir olasılıktır, çünkü dünya tarihinde böyle şeyler oldukça nadir meydana gelir. İkinci olarak, benzer bir şeyin başka bir yerde meydana gelip gelmediği dikkatle incelenmelidir, örneğin Nietzsche bir dilbilimci olarak, zihnini kesinlikle sakinleştirecek birtakım açık klasik benzerlikler gösterebilirdi. Üçüncüsü, Dionysosçu bir deneyimin pekâlâ bir pagan dinsel forma geri dönmekten başka bir şey olmadığı, aslında yeni hiçbir şey keşfedilmediği ve aynı öykünün kendisini baştan beri tekrarladığı düşünülebilir. Dördüncü olarak, bu mutlu ruh halinin kahramanca ve tanrısal yüksekliklere doğru şiddetlenmesini kesinlikle aynı ölçüde derin bir uçuruma dalışın izleyeceğini mutlaka önceden kestirecektir. Bu düşünceler kişiyi avantajlı bir konuma getirir: O zaman bütün fantezi, arkasından günün hiç bitmeyen sıradan şeylerinin geldiği, oldukça yorucu bir dağcılık serüveninin parçalarına dönüşebilir. Tıpkı her akarsuyun vadiyi ve düz arazilere doğru aceleyle akan daha büyük bir nehri araması gibi, yaşam da yalnızca sıradan şeyler arasında akmaz, ama her şeyi sıradan hale getirir.

¹ [Karş. Jung, “Bilinçdışının Rolü”, par. 17. –EDİTÖRLER.]

Sıra dışı olan, eğer felaketle sonuçlanmayacaksa, çok ender de olsa sıradan olanın yanına sızabilir. Kahramanlık kronik hale gelirse krampla sonuçlanır, kramp da felakete veya nevroza yahut ikisine de yol açar. Nietzsche bir yüksek gerilim durumunda takılıp kalmıştı. Ama bu esrime haline Hıristiyanlığın etkisi altında da dayanabilirdi. Ancak bu, hayvan ruhu sorununu hiçbir şekilde yanıtlamamaktadır, çünkü esrimiş bir hayvan bir hilkat garibesidir. Hayvan kendi yaşamının yasalarını uygular, ne azını ne çoğunu. Buna itaatkar ve “iyi” diyebiliriz. Fakat esriyen hayvan kendi yaşamının yasalarını da es geçer ve doğanın bakış açısına aykırı davranır. Bu aykırılık, bilinçliliği ve özgür iradesi zaman zaman *contra naturam* [doğaya aykırı bir şekilde] hayvan doğasındaki köklerinden kurtulan insana özgü bir ayrıcalıktır. Bu bütün kültürün, ama abartılırsa aynı zamanda ruhsal bozukluğun ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan yara almadan kültürün yalnızca belli bir miktarına katlanabilir. Sonsuza giden kültür ve doğa ikilemi her zaman ya çok fazla ya da çok az sorunudur, ama asla biri ya da öteki sorunu değildir.

42 Nietzsche’nin durumu bizi şu soruyla karşı karşıya bırakmaktadır: Gölgeyle çarpışma, yani güç istenci ona neyi göstermişti? Bu şey sahte miydi, yani bastırmanın bir semptomu olarak mı görülecekti? Güç istenci gerçek miydi yoksa yalnızca ikincil miydi? Gölgeyle yaşanan çatışma bir cinsel fantezi selini serbest bırakmışsa konu tam olarak açıklığa kavuşacaktı; fakat tam tersi oldu. “Kern des Pudels” [Tartışmanın esası] Eros değil Benin gücüydü. Buradan, bastırılan şeyin Eros değil güç istenci olduğu sonucuna varmamız gerekecektir. Bana göre, Eros’un gerçek, güç istencinin sahte olduğunu düşünmek için bir neden yoktur. Güç istenci kesinlikle Eros kadar güçlü ve en az onun kadar eski ve gerçek bir şeytandır.

43 Nietzsche’ninki gibi, temel bir güç istenci doğrultusunda ölene kadar kararlılıkla sürdürülen bir yaşam öyle kolayca sahte bir yol olarak açıklanamaz. Aksi halde kişi kendini, Nietzsche’nin, tam karşıtı olan Wagner’e yakıştırdığı şu aynı haksız yargıdan dolayı suçlu duruma düşürür: “Onun her şeyi sahte. Gerçekler gizlenmiş veya üstleri ör-

tölmüş. O, kelimenin her anlamıyla tam bir oyuncu.” Neden bu önyargı? Çünkü Wagner, Nietzsche’nin görmezden geldiği ve Freud’un psikolojinin üzerine inşa edildiği öteki temel dürtünün cisimleşmiş halidir. Freud’un o öteki içgüdüğü yani güç istencini bilip bilmediğini araştırdığımızda, kendisinin bunu “Ben-içgüdü” olarak ifade ettiğini görürüz. Fakat cinsel etmenin geniş, uçsuz bucaksız gelişimiyle karşılaştırıldığında bu “Ben-içgüdüleri” onun psikolojisinde oldukça önemsiz bir yer tutmaktadır. Gerçekte insan doğası Ben ilkesiyle içgüdü ilkesi arasındaki dehşet verici ve bitmek tükenmek bilmez bir çatışmanın ağır yükünü taşır: Ben hep engel çıkarır ve alıkoyar, içgüdü sınır tanımaz ve ikisi de aynı ölçüde güçlüdür. “Yalnızca tek bir dürtünün bilincinde olduğu” için insan kendini bir anlamda mutlu da sayabilir, dolayısıyla ötekini fark ederken uyanık olmak akıllıca olur. Fakat ötekini fark ederse her şey kendisine kalmış demektir: O zaman Faustvari bir çatışmaya sürüklenir. Goethe, *Faust*’un birinci bölümünde bize, içgüdüğü kabul etmenin, ikinci bölümde de Beni ve onun tuhaf bilinçdışı dünyasını kabul etmenin ne anlama geldiğini göstermişti. İçimizdeki önemsiz, değersiz her şey siner ve bu kabulden kaçır. Bunun için de mükemmel bir gerekçe vardır: İçimizdeki “öteki”nin gerçekten de “başka”; düşünen, yapan, hisseden, aşağılık ve iğrenç olan her şeyi arzulayan gerçek bir insan olduğunu keşfederiz. Şeytanı bu yolla yakasından yakalar, ona savaş ilan ederek tatmin oluruz. Ahlak tarihinde bu kronik özelliklere sahip bazı örnekler vardır. Bunlardan biri “Wagner’e Karşı, Pavlus’a Karşı Nietzsche”de verilmişti. Ancak günlük yaşam böyle vakalarla doludur. İnsan bu yaratıcı yöntemle kendini, karşısında cesaret ve gücünün çok yetersiz kalacağı Faustvari felaketten kurtarabilir. Yine de tam insan, en büyük düşmanının ya da aslında düşmanlarının o en kötü hasma, bağrında yaşayan “öteki kendi”ye denk olmadığını farkındadır. Nietzsche’nin *kendisinde* bir Wagner vardı, onun *Parsifal*’ini kıskanmasının nedeni de buydu: Ama daha kötüsü, onun, Saul’un içinde bir de Pavlus vardı. O yüzden Nietzsche ruh tarafından damgalanmış biri haline geldi; “öteki”, kulağına

“Ecce Homo”yu fısıldarken, Saul gibi onun da Tanrılaşma deneyiminden geçmesi gerekmektedir. Çarmıhın önünde hangisi diz çökmüştür – Wagner mi, Nietzsche’mi?

44 Yazgı, Freud’un ilk öğrencilerinden Alfred Adler’in, yalnızca güç ilkesine dayanan nevroz görüşünü² ifade etmesini istemişti. Ters taraftan bakıldığında aynı şeylerin nasıl da bambaşka görüldüğünü görmek oldukça ilginç hatta tuhaf bir biçimde etkileyicidir. Öncelikle birinci karşıtlığı ele alacak olursak: Freud’a göre her şey kesin bir nedensellik içinde önceki koşullardan kaynaklanır, Adler’e göre her şey güdümlü bir “tezgah”dır. İşte basit bir örnek: Genç bir kadın kaygı nöbetleri geçirmeye başlar. Geceleyin dehşet verici bir çılgınlıkla kabustan uyanır, sakinleşemez, kocasına yapışır ve kendisini bırakmaması için yalvarır, kendisini gerçekten sevdiğini söylemesini ister, vs. Giderek sinirsel astım krizleri ortaya çıkar, krizler gündüzleri de yaşanmaktadır.

45 Freudcu yöntem derhal hastalığın ve semptomlarının içsel nedenlerini irdelemeye başlar. İlk kaygı rüyaları ne hakkındaydı? Azgın boğalar, aslanlar, kaplanlar ve kötü adamlar kendisine saldırmaktaydı. Hastada nasıl çağrışımlar yapmıştır? Evlenmeden önce başına gelen bir şeyin öyküsü. Dağlarda bir sağlık merkezinde kalmaktaydı. Bolca tenis oynuyor ve arkadaşlar ediniyordu. Çok iyi oynayan genç bir İtalyan vardı, genç aynı zamanda akşamları çok iyi gitar çalıyordu. Aralarında masum bir flört başladı, bir defasında da ay ışığında gezintiye çıktılar. O sırada İtalyan “ansızın” kontrolden çıktı ve bunu beklemeyen kız tedirgin oldu. Erkek kıza “öyle bir baktı ki” kız asla bunu unutamadı. Bu bakış rüyalarında da onun peşini bırakmadı: Peşinden koşan vahşi hayvanlar da tıpkı öyle bakıyordu. Ama bu bakış sadece İtalyandan mı gelmektedir? Geçmiş anımsatan başka bir şey bu konuda yol göstericidir. Hasta on dört yaşındayken babasını bir trafik kazasında kaybetmişti. Babası görmüş geçirmiş bir adamdı ve çok seyahat ederdi. Ölümünden kısa bir süre önce kızı da Paris’e yanında götür-

² *Über den nervösen Character*, 1912.

müş, orada başka yerlerin yanı sıra Folies Bergère'e de gitmişlerdi. Burada kızın üzerinde kalıcı bir etki yaratan bir şey oldu. Kulüp çıkışında bir fahişe babasını inanılmaz bir arsızlıkla itip kakmıştı. Dehşet içinde babasını izleyen kız onun gözlerinde de aynı bakışı, yani bu hayvani öfke parıltısını görmüştü. Bu esrarengiz şey gece gündüz kızın peşini bırakmadı. O günden sonra babasıyla ilişkileri değişti. Kız zaman zaman asabileşiyor ve nefret saçıyor, zaman zaman da babasına aşırı sevgi gösteriyordu. Derken nedensiz ağlama nöbetleri başladı, bir süre, babası ne zaman evde olsa, masada boğulmaya benzer nöbetlere eşlik eden korkunç yutkunmalar başladı, bunu da genellikle bir iki günlük ses kısılmaları izliyordu. Kız babasının ani ölüm haberini alınca dizginlenemez bir kedere kapıldı ve bu histerik gülme nöbetlerine dönüştü. Ancak bir süre sonra yatıştı, hızla sağlığına kavuştu ve nevroitik semptomlar neredeyse tamamen ortadan kayboldu. Geçmişin üstüne bir unutkanlık örtüsü çekildi. Fakat İtalyanla yaşadığı olay içinde korktuğu bir şeyler uyandırmaktaydı. Sonra birden genç adamla bütün ilişkisini kesti. Birkaç yıl sonra evlendi. Şimdiki nevrozunun ilk ortaya çıkışı, ikinci çocuğunun doğumundan sonra, kocasının başka bir kadına gösterdiği sevecen ilgiyi keşfetmesiyle oldu.

46 Bu öykü birçok soruyu gündeme getirmektedir: Örneğin, anne? Annenin bu olaydaki yerine gelince; oldukça sinirli bir kadındı ve zamanını her türden sanatoryumlarda, her türlü yöntem veya tedaviyi denemekle geçirmekteydi. O da sinirsel astım hastasıydı ve kaygı semptomları gösteriyordu. Hastanın anımsadığı kadarıyla evlilik oldukça arka planda kalmıştı. Annesi babasını yeterince anlamıyordu; hastada hep kendisinin babasını çok daha iyi anladığı duygusu hakimdi. O babasının kendisinin de itiraf ettiği sevgilisiydi, dolayısıyla da annesine karşı soğuktu.

47 Hastalığın genel bir resmini çıkarabilmemiz için bu ipuçları yeterlidir. Mevcut semptomların ardında İtalyanla yaşanan deneyimle yakından ilintili olan ama açıkça geriye, mutsuz evliliği küçük kıza, tamamen annesi tarafından doldurulmuş olması gereken yeri kapma fırsatı veren ve baba-

ya işaret eden fanteziler yatmaktadır. Kuşkusuz, bu fethin arkasında, babası için gerçekten uygun bir eş olma fantezisi yatmaktadır. İlk nevroz nöbeti bu fantezinin ciddi bir şoka uğradığı zaman baş göstermişti; çocuk bilmesede muhtemelen aynı şoku anne de daha önce yaşamıştı. Semptomlar kolaylıkla düş kırıklığına uğramış ve hafife alınmış bir sevginin dışavurumu olarak anlaşılabilir. Boğulma, “kolayca yutulamayan” (Biliyoruz ki, konuşma dilinde kullanılan metaforlar bu tür fizyolojik olgularla genellikle bağlantılıdır.) şiddetli etkilerin iyi bilinen bir sonucu olan boğazdaki daralma duygusundan kaynaklanmaktadır. Baba ölünce kızın bilinçli zihni çok büyük acı çekmişti, ama gölgesi tıpkı, işler dibe vurduğunda keyifsizken, işler iyiye gitmeye başladığı zaman neşeli şakalar yapan ve her daim önüne bakan Till Eulenspiegel gibi, kahkahalar atmıştı. Babası evdeyken neşesiz ve hastaydı: O evde yokken her zaman daha iyi hissederdi, tıpkı birinin diğeri için büsbütün vazgeçilmez olmadığı tatlı sırı birbirinden saklayan sayısız karı koca gibi.

48 İzleyen dönem, bu önemli anda bilinçdışının kahkaha için bir gerekçesi olduğunu göstermiştir. Kadın bütün geçmişini unutulmaya terk etmeyi başarmıştı. Bir tek İtalyanla yaşanan olayın ölümler diyarından tekrar ortaya çıkma tehlikesi vardı. Fakat kadın hızlı bir hareketle kapıyı çarptı ve nevroz ejderhası, kendini eş ve anne dağında güvende hissettiği mükemmel anda sürünerek geri dönene dek sağlıklı kaldı.

49 Cinsel psikoloji şöyle demektedir: Nevrozun kaynağı temel olarak hastanın kendisini babasından özgür kılmasında yatmaktadır. Kadının, daha önce üzerinde babasıyla ilgili çok kuvvetli bir etki bırakan gizemli “şeyi” İtalyanda keşfettiği sırada o deneyimin tekrar ortaya çıkmasının nedeni budur. Bu anılar, kocasıyla yaşadığı benzer deneyimle, yani nevrozun o andaki nedeniyle doğal olarak tekrar canlanmıştı. Bu yüzden, nevrozun içeriğinin ve kaynağının çocukluk döneminde babasıyla kurduğu erotik ilişki ile kocasına duyduğu sevgi arasındaki çatışma olduğunu söyleyebiliriz.

50 Bununla birlikte, aynı klinik resme “öteki” içgüdü yani güç istenci noktasından baktığımızda ortaya tamamen farklı bir manzara çıkmaktadır. Kadının anne-babasının mutsuz evliliği çocuksu güç istenci için mükemmel bir fırsat yaratmıştı. Güç-içgüdü, ne pahasına olursa olsun, her koşulda Benin “en üstte” olmasını ister. Çevrenin, görünüşte bile olsa, en küçük bir üstünlük kurma girişimi, Adler’in deyişiyle söyleyecek olursak, “erkeksi protestoyla” karşılanır. Anenin yaşadığı düş kırıklığı ve içine kapanarak nevroza girmesi o beklenen güç gösterisi ve üstünlük kurma fırsatını yaratmıştı. Güç-içgüdü noktasından bakıldığında, sevgi ve uslu davranışın bu amaç doğrultusunda iyi bir araç oldukları ortadadır. Erdemlilik genellikle başkalarının saygısını *kazandırır*. Hasta daha çocukken bile, sokulgan ve sevecen tavır takınarak babasının yanında ayrıcalıklı bir yer edinmeyi ve annesine üstün gelmeyi öğrenmişti - babasını çok sevdiğinden değil, sevginin avantajı ele geçirmede iyi bir yöntem olmasındandı bu. Babasının ölümünden sonra geçirdiği kahkaha nöbeti bunun çarpıcı bir kanıtıdır. Bir an için düşünüp dünyaya olduğu gibi bakana kadar, böyle bir açıklamayı sevginin korkunç bir şekilde değersizleşmesi hatta şeytani bir kinaye olarak görme eğilimindeyizdir. Seven ve sevgilerine inanan ama sonra amaçlarına ulaşınca sanki hiç sevmemiş gibi sırtını dönen sayısız insan görmedik mi? Ve nihayet, kadının yaptığı da bu değil midir? Çıkarıcı bir sevgi mümkün müdür? Mümkünse bile ancak en yüksek erdemler için geçerlidir ki, bu da aslında oldukça ender görülebilir. Belki de genellikle sevginin amacı üzerine olabildiğince az düşünme eğilimi vardır; yoksa sevginin değerini düşürebilecek keşiflerde bulunabiliriz.

51 Sonra hasta babasının ölümü üzerine gülme nöbetine girdi - sonunda nöbetler doruk noktasına çıktı. Bu histerik bir kahkahaydı, bilinçli Benden değil, bilinçdışı saiklerden kaynaklanan ruh-kökenli bir semptomdu. Bu hafife alınmayacak ve belli insani erdemlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağını söyleyen bir farklılıktır. Bunların karşıtı, bilinçli erdemlerimizin muadillerinin uzun zamandır toplandığı cehenneme -yahut modern deyişle, bilinçdışına- kadar

ulaşmıştır. O yüzden, tam da erdem adına bilinçdışındaki hiçbir şeyi bilmek istemeyiz; aslında, bilinçdışı diye bir şey yoktur, demek bu erdemli bilgeliğin zirvesidir! Fakat, heyhat! Tıpkı Hoffmann'ın *Şeytan İksirleri*'ndeki Keşiş Medardus'un başına gelen bizim de başımıza gelir: Bir yerlerde, seve seve masanın altına gizlediğimiz her şeyi tutan ve art niyetle istifleyen kötü ve korkunç bir kardeşimiz, kendi etimizden ve kanımızdan bir muadilimiz vardır.

52 Hastamızda ilk nevroz, babasında hükmedemediği bir şeyler olduğunu anladığında ortaya çıkmıştı. Sonra kafasında bir şimşek çaktı. Artık annesinin yaşadığı nevrozun amacı nedir, biliyordu. Akılcı yöntemlerle veya çekicilikle aşılamayan bir engelle karşılaşılınca başka bir yöntem vardı, kendisinin o ana kadar bilmediği ama annesinin çoktan keşfettiği bir yöntem, yani nevroz. Bu yüzden, o andan itibaren annesinin nevrozunu taklit eder. Peki ama nevrozun yararı nedir, diye sorarız şaşkınlıkla. Ne yapabilir? Çevresinde nevroz vakası bulunan bir kimse nevrozun neler “yapabileceğini” çok iyi bilir. Bütün evi baskı altına almanın bundan daha iyi bir yolu yoktur. Kalp krizleri, boğulma nöbetleri ve her türden spazmlar başa çıkılamayacak kadar büyük bir etki yaratır. Sempati okyanusları meydana gelir; kaygılı ebeveynlerin ıstırabı, hizmetçilerin sağa sola koşturmaları, telefon zilleri, koştururan doktorlar, zor teşhisler, ayrıntılı muayeneler, uzun tedaviler, ağır masraflar vardır. Ve bütün bu curcunanın ortasında yatan, nihayet “spazmları” geçtiğinde minnettarlıkla dolup taşan insanlarla çevrilmiş haldeki masum hasta.

53 Adler'in deyişiyle, bu baş edilemez “tezgah” küçük kız tarafından keşfedilmiş ve babası evde olduğu zamanlar başarıyla uygulanmıştı. Babası ölünce bu tezgah işe yaramaz olmuştu çünkü o artık nihayet en üstteydi. İtalyan, kadının dişiliğine fazla vurgu yapınca, uygun bir erkeksi hatırlatmayla gemiden atılıvermişti. Ancak uygun bir evlilik fırsatı çıkınca sevmiş ve söylenmeden kendini eş ve anne yazgısına teslim etmişti. Saygı gördüğü ve üstünlüğü devam ettiği sürece işler tıkırında gitmişti. Ama ne zaman ki kocasının ilgisi azıcık dışarı kaymış, o da eskiden olduğu gibi

tekrar o epeyce etkili olan gücünü dolaylı yoldan kullanma “tezgahı”na başvurmuştu; çünkü yine, daha önce babasında hakimiyetinden kurtulmayı başaran o engelle -bu kez kocasında- karşılaşmıştı.

54 Olaylar güç psikolojisi açısından bakıldığında işte böyle görünmektedir. Korkanm, okuyucu kendini, bir tarafın vekilini dinledikten sonra “İyi konuştun. Sen haklısın” diyen kadı gibi hissedecektir. Sonra öteki gelmiş. Adam konuşmasını bitirince kadı kulağının arkasını kaşımış ve “İyi konuştun. Sen de haklısın” demiş. Güç istencinin oldukça önemli bir rol oynadığı tartışmasızdır. Nevrotik semptomların ve komplekslerin aynı zamanda dikkatle hazırlanmış ve acımasızca, inatla ve kurnazca kendi amaçlarının peşinde koşan “tezgahlar” olduğu da doğrudur. Nevroz güdümlü biçimde yönlendirilmektedir. Adler bu saptamayı yaparken en küçük bir takdir bile görmemişti.

55 Hangi bakışı açısı doğrudur? Bu üzerinde kafa yorulması gerekebilecek bir konudur. İki açıklama kolayca yan yana konulamaz çünkü birbirleriyle tamamen çelişmektedirler. Birinde başat ve belirleyici gerçek Eros ve onun yazgısıdır; ötekinde, Benin gücüdür. Birinci durumda, Ben yalnızca Eros’un bir uzantısıdır; ikincisinde, sevgi yalnızca amaç yani üstünlük kurma yolunda bir araçtır. Benin gücüne sahip olanlar birinci anlayışa yürekten isyan edecek; en çok sevgiye önem verenler ise ikinciye asla ısınmayacaktır.

4 Tutum Tipi Sorunu

1

56 Önceki bölümlerde tartışılan iki kuramın birbiriyle bağdaşmaz olması nedeniyle, aynı anda ikisini de görebilmek için, her ikisinin de üstünde bir bakış açısı gerekmektedir. Kuşkusuz, ne kadar elverişli bir çare olursa olsun, birini yeğleyip ötekini atmak gibi bir hakkımız bulunmamaktadır. Çünkü iki kuramı önyargısız bir şekilde inceleyecek olursak, ne kadar birbirlerine karşıt olsalar da her ikisinin de önemli doğrular içerdiğini yadsıyamayız. Freudcu kuram insana çekici gelecek kadar basittir, o kadar ki karşıt görüşün etrafında dolanan birine neredeyse eziyet verir. Fakat aynısı Adler'in kuramı için de geçerlidir. O da son derece basit olup en az Freudcu kuram kadar açıklayıcıdır. O zaman her iki okulun öğrencilerinin de inatla kendi tek yanlı gerçeklerine sarılmasında şaşılacak bir şey yoktur. Anlaşılabilir insani nedenlerle, taraflar bir paradoksun ya da daha kötüsü kendilerini aykırı bir bakış açısının karmaşası içinde yitirmek uğruna, güzel, kapsamlı bir kuramdan vazgeçmek istememektedir.

57 Her iki kuramın da büyük ölçüde doğru olmasından, yani her ikisinin de ellerindeki malzemeyi açıklıyor görünmesinden ötürü, bundan bir nevrozun, biri Freudcu ve öteki Adlerci kuramla açıklanan, birbirine karşıt iki yönü olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat nasıl olur da, iki araştırmacı da yalnızca tek bir yanı görebilir ve neden her ikisi de yalnızca kendi görüşlerinin doğru olduğunu savunabilir? Bunun nedeni, iki araştırmacının da, kendi psikolojik anlayışlarından dolayı kolayca, nevrozun içindeki, kendi anlayışlarıyla örtüşen etkeni görmeleri olmalıdır. Adler'in gördüğü nevroz vakalarının Freud'un gördükle-

rinden tamamen farklı olması düşünülemez. Belli ki her ikisi de aynı malzemeyle çalışmaktadır; fakat kişisel anlayışlardan dolayı olayları farklı açılardan görmekte ve sonuçta temelde farklı görüş ve kuramlar geliştirmektedirler. Adler, kendini baskı altına alınmış ve değersiz hisseden bir öznenin, ebeveynler, öğretmenler, kurallar, otoriteler, durumlar, kurumlar ve benzerlerine yöneltilen “protestolar”, “tezgahlar”, ve uygun araçlarla nasıl hayali bir üstünlük kurmaya çalıştığını görmektedir. Hatta cinsellik bile bu araçlar arasında yer alabilmektedir. Bu bakış açısı özneye aşırı vurgu yapmakta, nesnelerin hususiyetleri ve önemi tamamen yok sayılmaktadır. Nesneler olsa olsa baskıcı eğilimlerin araçları olarak görülmektedir. Nesnelere yöneltilen sevgi ilişkilerinin ve diğer arzuların Adler’de eşit ölçüde temel etkenler olarak var olduğunu varsayarsam muhtemelen yanılmış olmayacağım; ancak bunlar Adler’in nevroz kuramında, Freud’unki gibi temel etkenler değildir.

58 Freud hastasını önemli nesnelerle sürekli bir bağımlılık içinde ve onlarla bağlantılı olarak görür. Burada anne ve baba büyük bir yer tutar; hastanın hayatına giren öteki önemli etki ve koşullar bu esas etkenlerle doğrudan bir nedensellik bağlantısı içinde geriye gitmektedir. Bu kuramın *Pièce de résistance*’ı [en önemli kısmı] aktarım kavramı, yani hastanın doktorla ilişkisidir. Her zaman özel olarak belirlenmiş bir nesne ya arzulanır ya da dirençle karşılanır ve bu tepki her zaman, anne babayla ilk çocuklukta kurulan ilişki modelini izler. Öznenen gelen şey esas olarak, haz peşinde körü körüne koşmadır; fakat bu gayret niteliğini daima belli nesnelerden elde eder. Nesneler Freud için çok büyük önem taşımakta olup neredeyse tek başlarına belirleyici güce sahiptirler; özne ise oldukça önemsiz olup aslında haz arzusunun nesnesinden ve “kaygı merkezinden” başka bir şey değildir. Sürekli belirtildiği üzere, Freud ben-içgüdülerinden söz etmektedir, fakat bu terim bile tek başına onun özne kavramının, özneyi belirleyici etken yapan Adler’inkinden *toto coelo* [tamamen] farklı olduğunu göstermeye yeterlidir.

59 Elbette her iki araştırmacı da özneye nesneyle ilişkisi bağlamında bakmaktadır; fakat nasıl oluyor da bu ilişki bu kadar farklı görülmektedir? Adler'de, nesne ne olursa olsun, vurgu güvenlik ve üstünlük arayan özneye yapılmaktadır; Freud'da ise vurgu tamamen, kendi özgün karakterlerine bağlı olarak, öznenin haz arzusunu teşvik eden ya da engelleyen nesnelere yapılmaktadır.

60 Bu farklılık, mizaç farklılığından, iki tip insan zihniyeti arasındaki karşıtlıktan başka bir şey olamaz. Bunlardan biri belirleyici unsuru asıl olarak özneye, diğeryse nesneye bulmaktadır. İkisinin ortasındaki bir görüş, ki bu mantık olabilir, insan davranışının özne tarafından olduğu kadar nesne tarafından da belirlendiğini söyleyecektir. Öte yandan iki araştırmacı muhtemelen kendi kuramlarının bir nevroz kuramı olduğunu ve normal bir insana psikolojik bir açıklama getirmeyi öngörmediğini iddia edeceklerdir. Fakat bu durumda Freud'un bazı hastalarının durumunu Adler'in yöntemiyle açıklaması ve tedavi etmesi gerekirken, Adler'in de bazı durumlarda eski hocasının görüşlerini ciddiye alma lütfunda bulunmuş olması lazım gelirdi ancak bunların hiçbirisi olmadı.

61 Bu ikilem beni şu soru üzerinde düşünmeye götürmüştür: Biri daha çok nesneyle, öteki kendiyile ilgili en az iki insan tipi mi vardır? Ve de bu, niçin birinin yalnızca birini, ötekinin de yalnızca ötekini gördüğünü ve dolayısıyla tamamen farklı sonuçlara vardıklarını açıklar mı? Söylediğimiz gibi, yazgının hastaları özenle seçtiğini, dolayısıyla belli bir grubun her zaman belli bir doktora ulaştığını söylemek mümkün değildir. Bir aralar, hem kendim hem de meslektaşlarımdan açısından her birimiz için farklı sonuçlar yaratan bazı vakalar olduğunu düşünmüştüm. Hastayla doktor arasında iyi bir ilişki kurulup kurulmaması tedavi açısından kritik önem taşımaktadır. Kısa bir zaman içinde belli bir dereceye kadar doğal bir güven oluşmazsa, o zaman hastanın başka bir doktor seçmesi daha iyi olur. Ben, özellikleri bana uymayan veya bana sempatik gelmeyen bir hastayı başka bir meslektaşına bizzat tavsiye etmekten asla çekinmemişimdir. Aslında bu hastanın kendi çıkarıdır. Böyle

bir durumda iyi bir iş çıkaramayacağım açıktır. Herkesin kendine has bir sınırı vardır ve özellikle de psikoterapistin bunu asla görmezden gelmemesi kesinlikle tavsiye edilir. Aşırısı kişisel farklılıklar ve uyumsuzluklar, tamamen haksız olmayan orantısız ve yersiz dirençlere yol açar. Freud Adler anlaşmazlığı tamamen bir paradigma olup, olası birçok tutum tipinden sadece biridir.

62 Uzun bir zaman bu soruyla ilgilendim ve sayısız gözlem ve deneyime dayanarak, *içedönüklük* ve *dışadönüklük* olmak üzere iki temel tutum bulunduğu sonucuna vardım. Normal olarak birinci tutum, kararsız, dalgın, kendini kendine saklayan, nesnelerden çekinen bir yapı sergiler; her zaman savunmadadır ve kuşkucu incelemenin arkasına saklanmayı yeğler. İkincisi normalde, girişken, dobra ve koşullara kolayca uyum sağlayan, uyumlu bir yapı gösterir; çabuk dostluklar kurar, olası kuruntulara kulak asmaz ve sık sık hesapsız bir güvenle bilinmeyen durumlara dalma riskine girer. Birinci durumda öznenin, ikinci durumda da nesnenin çok önemli olduğu açıktır.

63 Doğal olarak bu açıklamalar en genel hatlarıyla iki tip çizmektedir.¹ Aslında deneysel bakılacak olursa, birazdan tekrar döneceğim iki tutum çok ender olarak saf halleriyle gözlenebilir. Sonsuz bir değişkenlik gösterirler ve telafi edilebilirler, öyle ki çoğunlukla tipi tanımlamak hiç kolay değildir. Bu değişkenliğin -bireysel iniş çıkışlar dışında- nedeni, düşünme ya da hissetme gibi bilinçli işlevlerden birinin ağır basmasıdır. Belli bir tutuma temel karakterini veren şey işte budur. Temel tipin sayısız telafisi, genellikle kişiye, muhtemelen de sancılı bir şekilde, doğasını başıboş bırakamayacağını öğreten deneyimlere bağlıdır. Diğer vakalarda, örneğin nevrotiklerde, kişi çoğu zaman bilinçli mi yoksa bilinçsiz bir tutumla mı uğraştığını anlayamaz; çünkü kişiliğin çözülmesinden dolayı, bazen bir yarısı bazen de öteki yarısı ön plana çıkar ve bir yargıya varmayı zorlaştırır.

¹ Tip sorunuyla ilgili kapsamlı bir çalışma *Psikolojide Tipler* kitabımda bulunabilir.

Nevrotik kişilerle birlikte yaşamayı bu kadar zorlaştıran şey işte budur.

64 Yukarıda sözü edilen kitapta sekiz grup² olarak tanımladığım kapsamlı tip farklılıklarının fiili varlığı, iki tartışmalı nevroz kuramını bir tip-karşıtlığının dışavurumu olarak görmemi sağlamıştır.

65 Bu keşif beraberinde karşıtlığın üstüne çıkıp, yalnızca bir tarafa değil her iki tarafa da eşit ölçüde adil davranması gereken bir kuram yaratma ihtiyacını doğurmuştur. Bunun için de daha önce sözü edilen iki kuramın da gözden geçirilmesi gerekmektedir. Her iki kuram da görkemli idealler, kahramanlık tutumları, duyguların soyluluğu ve derin inançlar gibi şeylere uygulandıklarında, bunları can sıkıcı bir şekilde sıradan gerçekliğe indirgeme eğilimindedir. Bunların hiçbir koşulda bu biçimde uygulanmamaları gerekir, çünkü her iki kuram da bıçağı hasta ve zararlı kısmı kesip alacak kadar keskin ve acımasız olan doktorun cephanesindeki uygun tedavi araçlarıdır. Nietzsche'nin idealleri yıkıcı bir şekilde eleştirirken istediği ve insanlığın ruhundaki hastalıklı aşırı büyümeler (kimisi zaman gerçekten de öyledirler) olarak gördüğü şey işte buydu. İnsan ruhunu iyi tanıyan, Nietzsche'nin deyişiyle "küçük ayrıntıları görebilen" iyi bir doktorun ellerinde, her iki kuram da, ruhun gerçekten hastalıklı kısmına uygulandıklarında sağlıklı ve her bireye göre uygun dozlarda verildiğinde çok yararlı, ama dozu ölçmeyi ve ayarlamayı bilmeyenin elinde zararlı ve tehlikeli olan yıkıcı maddelerdir. Bunlar, tıpkı bütün eleştiriler gibi, yok edilmesi, bitirilmesi veya küçültülmesi gereken bir şey olduğunda yarar sağlayan, ama inşa edilmesi gereken bir şey olduğunda da yalnızca zarar veren kritik yöntemlerdir.

66 O yüzden her iki kuram da olumsuz bir sonuca yol açmadan hayata geçirilebilir, ancak, tıpkı tıbbi zehirler gibi, bir doktorun emin ellerine teslim edilmeleri koşuluyla.

² Doğallıkla bu, var olan tipleri içermemektedir. Diğer farklılık noktaları yaş, cinsiyet, faaliyet, duygusallık ve gelişme düzeyidir. Benim tip-psikolojim bilincin dört yönlendirici işlevine dayanmaktadır: Düşünme, duygu, duyum ve sezgi. Bkz. *a.g.e.*, par. 642 vd.

Çünkü bu yakıcı maddeleri doğru bir şekilde kullanmak insan ruhuna dair olağanüstü bir bilgi gerektirir. Kişi patolojik ve yararsız olanla değerli ve korunmaya değer olanı birbirinden ayırt edebilmelidir, ki bu da en zor şeylerden biridir. Bir psikoloji doktorunun, dar, sözde bilimsel önyargılarla deneğini nasıl sorumsuz bir şekilde bozabileceğinin canlı bir örneğini görmek isteyen biri Möbius'un Nietzsche üstüne yazılarına¹, ya da daha iyisi, İsa "vakası" üstüne kalemle alınan çeşitli "psikiyatri" yazılarına bakmalıdır. Doktor böyle bir "anlayışla" karşı karşıya olan hasta için "üçlü ağıt" yakmakta duraksamayacaktır.

67 Bu iki nevroz kuramı evrensel kuramlar değildir. Bunlar lokal olarak uygulanabilecek yakıcı ilaçlardır. Tahrip edici ve indirgemecidirler. Her şeye "Sen ...'den başka bir şey değilsin" derler. Hastaya semptomlarının şuradan buradan kaynaklandığını ve şundan veya bundan başka bir şey olmadığını söylerler. Bu indirgemenin belirli bir vaka için yanlış olduğunu söylemek haksızlık olur; fakat gerek sağlıklı gerek hasta ruha genel bir açıklama getirme mertebesine yükseltilecek bir indirgemeci kuram tek başına mümkün değildir. Çünkü, ister sağlıklı ister hasta olsun, insan ruhu *yalnızca* indirgemeyle açıklanamaz. Eros elbette her zaman ve her yerde hazırdır, güç istenci elbette ruhun donuklarını ve derinliklerini kaplar, ancak ruh yalnızca şu veya yalnızca bu değildir, o yüzden ikisi birden de değildir. Ruh *aynı zamanda* bunlardan yaptığı şeydir ve bunlardan çıkaracağı anlamdır. Bir kişi, içindeki şeylerin nasıl ortaya çıktığını öğrenmekle ancak yarım anlaşılabilir. Hepsi bundan ibaret olsaydı, yıllar önce o kişinin ölmüş olması fark etmezdi. Kişi yaşayan bir varlık olarak anlaşılammamaktadır, çünkü yaşamda yalnızca dün yoktur, ayrıca yaşam bugünü düne çevirmekle de açıklanamaz. Yaşamın aynı zamanda bir de yarını vardır ve bugün ancak bilgi dağarcığımıza dün olanların, yarının başlangıcı olduğu bilgisini eklemekle anlaşılabilir. Bu, yaşama dair bütün psikolojik ifadeler hatta patolo-

¹ Paul Julius MÖBIUS, *Über das Pathologische bei Nietzsche*, Wiesbaden, 1902.

jik semptomlar için geçerlidir. Bir nevrozun semptomları yalnızca uzak geçmişte meydana gelen nedenlerin etkileri değildir, ister “çocukluk cinselliği” ister çocuksu güç istenci olsun. Bunlar aynı zamanda yeni bir yaşam sentezi oluşturma çabalarıdır; ama şunu da ekleyeyim, başarısız çabalar da vardır, yine de bunlar bir değeri ve bir anlamı olan çabalardır. İç ve dış doğanın sert koşulları yüzünden yeşeremeyen tohumlardır bunlar.

68 Kuşkusuz, bu noktada okuyucu soracaktır: Bir nevrozun, bu son derece yararsız ve tehlikeli insanlık lanetinin değeri ve anlamı nedir? Nevrotik olmak - ne yararı olabilir? Belki insan sabrın faydalı erdemini yaşasın diye Tanrının yarattığı sinekler ve diğer haşerelerin faydası kadar. Bu düşünce doğa bilimleri açısından ne kadar ahmakçaysa, psikolojinin bakış açısından o kadar mantıklı olabilir, tabii “haşereler”in yerine “sinirsel semptomları” koyarsak. Aptalca ve sıradan düşünceyi aşağılayan ender biri olarak Nietzsche bile birden fazla kez hastalığına çok şey borçlu olduğunu söylemiştir. Bizzat ben bütün yararlılığını ve varoluş nedenini nevroza borçlu olan birden fazla insan tanıdım; nevroz, onların yaşamındaki en kötü çılgınlıklardan engellemiş ve değerli potansiyellerini geliştirebilecek bir yaşam biçimine *zorlamıştır*. Nevroz güçlü pençeleriyle onu olduğu yere yapıştırmasaydı belki de bu potansiyel asla açığa çıkamayacaktı. Aslında yaşamlarının bütün anlamı, gerçek önemleri bilinçdışında olan, bilinçli zihinlerindeyse aldatma ve yanılgıdan başka bir şey bulunmayan insanlar vardır. Diğerleri için durum tam tersidir ve burada nevroz farklı bir anlama bürünür. Öncekinde değil ama bu vakalarda esaslı bir indirgeme uygulanmalıdır.

69 Bu noktada okuyucu, nevrozun belirli vakalarda böyle bir anlam taşımasının mümkün olabileceğini düşünme eğilimi taşıırken, olağan vakalarda geniş kapsamlı bir amaçlılık görmeyebilir. Örneğin, yukarıda sözü edilen histerik kaygı durumuyla karışık astım vakasında nevrozun değeri ne olabilir? Burada, özellikle de vaka kuramsal indirgemeci bir bakış açısından yani bireysel gelişimin gölge-yanından ele

alındığında, bu değerin çok da açık olmadığını kabul ediyorum.

70 Tartışmakta olduğumuz iki kuramın kesin ortak noktası şudur: İkisi de kişinin gölge-yanına ait olan her şeyi acımasızca ortaya dökmektedir. Bunlar, patojenik etkenin nelerden oluştuğunu açıklayan kuramlar, ya da daha doğru bir deyişle, hipotezlerdir. Dolayısıyla, kişinin olumlu değerleriyle değil, kendilerini rahatsız edici bir şekilde açığa vuran olumsuz değerleriyle ilgilenirler.

71 Bir “değer” enerjii sergileme olanağıdır. Fakat olumsuz değerin de aynı şekilde -nevrotik enerji dışavurumlarında apaçık görülebilen- bir enerji sergileme olanağı olmasından dolayı, haklı olarak o da bir “değer”dir, ama yararsız ve zararlı enerji dışavurumları yaratan bir değer. Enerji, başlı başına iyi veya kötü değildir, yararlı veya zararlı da değildir, nötrdür; çünkü her şey enerjinin içine girdiği *forma* bağlıdır. Enerjiye niteliğini veren formdur. Öte yandan, enerjisi olmayan saf form aynı şekilde nötrdür. O yüzden, gerçek bir değer yaratılabilmek için hem enerji hem de değerli bir form gereklidir. Nevrozda ruhsal enerji vardır, fakat kuşkusuz aşağı ve faydasız bir formda vardır. İki indirgemeci kuram bu değerden yoksun formun çözücülerini gibi hareket etmektedir. Bunlar, kendileri aracılığıyla serbest ama nötr enerji aldığımız onaylanmış yakıcı ilaçlardır. Şimdiye kadar bu yeni serbest kalan enerjinin hastanın bilinçli hizmetinde olduğu ve dolayısıyla istediği zaman uygulayabileceği varsayılmıştı. Enerjinin içgüdüsel cinsel güçten başka bir şey olmadığı düşünüldüğünden, insanlar, hastanın cinsel enerjii analiz yardımıyla “yüceltme”ye kanallize edebileceği yani başka bir deyişle cinsel olmayan şeylere, örneğin sanata ya da hayırlı veya yararlı bir faaliyete yönlendirebileceği varsayımından hareketle, onun “yücelmiş” uygulamasından söz etmekteydiler. Bu görüşe göre hastanın, tercih veya eğilimlerinin de yardımıyla, içgüdüsel güçlerini yüceltmesi mümkündür.

72 Yaşamın, üzerinden akacağı belli bir çizgi oluşturabildiği sürece bu görüşün belli bir temeli olduğunu kabul edebiliriz. Ancak küçük yol uzantıları dışında yaşamımıza yön

verebilecek bir insani öngörü veya bilgelik olmadığını biliyoruz. Kuşkusuz bu, “kahraman” tipi için değil yalnızca “sıradan” bir yaşam biçimi için geçerlidir. Çok daha az bulunsa da kahramanlık türünden yaşamlar da vardır. Bu noktada yaşama kesinlikle belli bir çizgi dayatılamayacağını ya da ancak kısa mesafeler için dayatılabileceğini söyleyebiliriz. Kahramanca yaşam biçimi mutlaklıdır - yani kaçınılmaz kararlar tarafından yönlendirilir ve belli bir yönde gitme kararı bazen acı sonla noktalanır. Kabul edilmelidir ki, doktor temelde yalnızca insanoğluyla ilgilenir, gönüllü kahramanlarla ender olarak ilgilenir ve bu durumlar çoğunlukla, görünüşteki kahramanlıktan kendilerinden daha büyük olan bir yazgıya çocuksu bir meydan okumadır ya da hassas bir zayıflığı örtmeye yönelik bir kendini beğenmişliktir. Bu bunaltıcı, can sıkıcı varoluşta ne yazık ki sağlıklı olan sıradanlıktan çok az şey vardır. Ayrıca dikkat çekici kahramanlık için de fazla yer yoktur. Bu bizlerden hiç kahramanlık talep edilmediği anlamına gelmez: Tam tersine -ki zaten rahatsız edici ve ürkütücü olan da budur- sıradanlık, sabrımızın, bağlılığımızın, dayanma gücümüzün, özverimizin üzerinde sıradan talepler yaratmaktadır; bu talepleri alçakgönüllülükle, kahramanlık jestleriyle alkışa davet çıkarmadan yerine getirebilmemiz için (ki bunu mutlaka yapmalıyız) dışarıdan görünmeyen bir kahramanlığa ihtiyaç vardır. Bu kahramanlık parıltılar saçmaz, övülmez ve daima günlük sıradanlığın içinde gizlenmeye çalışır. Nevrozun nedeni işte bu karşılanmayan taleplerdir. Birçok kişi bunlardan kaçınmak için hayatının kararını verme cesaretini göstermiş ve bunu uygulamıştır, her ne kadar insanların gözünde bu büyük bir hata olsa da. İnsan böyle bir yazgının önünde sadece başını eğebilir. Fakat, söylediğim gibi, böyle vakalara ender rastlanır; büyük çoğunluk diğer vakalardandır. Bunlar için yaşamlarının yönü basit, düz bir çizgi değildir; yazgı, olasılıkları hayli fazla olan karmaşık bir labirent gibi çıkar önlerine ve bu birçok olasılıktan yalnızca bir teki doğru yoldur. Kendi karakteri hakkında eksiksiz bir bilgi silahına sahip olanlar da dahil olmak üzere, kim bu tek olasılığı önceden belirleyebileceğini düşünebilir ki? Aslında irade ile

çok şey gerçekleştirilebilir, ancak dikkati çekecek kadar güçlü iradeye sahip belli kişiliklerin yazgısına bakarak, kendi yazgımızı her ne pahasına olursa olsun irademize tâbi kılmaya çalışmak önemli bir hatadır. İrademiz düşünmeyle düzenlenen bir işlevdir; dolayısıyla o düşünmenin niteliğine bağlıdır. Eğer bu gerçekten düşünme ise bunun akılcı olduğu yani bir akla dayandığı varsayılır. Fakat yaşamın ve yazgının akılla uyumlu olduğu ve bunların da akılcı olduğu kanıtlanmış ve kanıtlanabilecek midir? Tersine, bunların akıldışı olduğunu veya hatta insan aklının ötesine çakılıp kaldıklarını düşünmek için geçerli nedenlerimiz vardır. Olayların akıldışı oluşu, rastlantı dediğimiz, açıkçası ilke olarak bir nedene ve gerekliliğe dayanmayan bir süreçte ve dolayısıyla rastlantı sonucu meydana geldiğini düşünemediğimiz için reddetmeye mecbur kaldığımız şeyde kendini göstermektedir.⁴ Ancak pratikte her yerde rastlantı hüküm sürmektedir; hatta o kadar göze batacak kadar ki, nedenselliğe dayanan felsefemizi bile bir kenara koyabilmekteyiz. Yaşamın birçok yanı yasalar tarafından yönetilir, ama aslında öyle olmuyor, dolayısıyla bu akılcı yasa yine akıldışı oluyor. Bu nedenle, akıl ve akla oturtulmuş irade ancak bir noktaya kadar geçerlidir. Ne kadar aklın seçtiği yoldan gidersek, yaşamın, bir o kadar yaşanmaya hakkı olan akıldışı olasılıklarını dışarıda tuttuğumuzdan o kadar emin oluruz. Kişinin yaşamını bir şekilde daha fazla yönlendirebilmesi aslında çok da uygun olurdu. İnsanlığın en büyük başarısının akıl sahibi olmak olduğu rahatlıkla söylenebilir; ancak bu, şeylerin her zaman o doğrultuda gitmesi gerektiği ya da gideceği anlamına gelmemektedir. Birinci Dünya Savaşının yol açtığı korkunç felaket, kültürü akılcılaştıran en iyimser kişilerin bile hesaplarını boşa çıkarmıştı. Wilhelm Ostwald 1913'te şöyle yazmıştı:

⁴ Modern fizik bu kesin nedenselliğe son vermiştir. Artık sadece "istatistiksel olasılık" vardır. 1916 gibi bir tarihte nedensel bakışın psikolojide getirdiği sınırlamalara dikkat çekmiştim ve bu yüzden epeyce tepki çekmiştim. Bkz. *Collected Papers on Analytical Psychology*, 2. Baskı, s. 10 ve 15.

Bütün dünya silahlı barışın mevcut durumunun savunulamaz ve giderek sürdürülmesi olanaksız hale gelmekte olduğunda hemfikiridir. Bu barışı sürdürebilmek adına her ulusun, kültürel amaçlarla yapılan harcamaları fazlasıyla aşan ama yine de karşılığında hiçbir olumlu değer beklemediği çok büyük özverilerde bulunması gerekmektedir. İnsanoğlu bu *hiç çıkmayan* savaş hazırlıklarından ve ülke erkeklerinin büyük bir bölümünün, savaş hazırlıklarının ve bütün başka sayısız kötülüklerin sürdürülmesi uğruna, güçlerinin ve verimlerinin doruğundayken atalet içinde tutulmasından kurtulmanın yol ve araçlarını bulabilirse öyle muazzam bir enerji tasarrufu sağlanacaktır ki, o andan itibaren, bugüne kadar hayal bile edilemeyen kültürel canlanmayı iple çekebiliriz. Savaş, irade çatışmalarında en eski hesaplaşma aracı olmasına karşın, tıpkı kişisel kavgalar gibi en aptalca olanıdır ve ağır enerji kayıplarına neden olur. O yüzden, savaşın tamamen ortadan kaldırılması verimlilik açısından kategorik bir zorunluluktur ve günümüzde olağanüstü önem taşıyan bir kültürel görev haline gelmiştir.⁵

73 Ancak yazgının akıldışılığı iyi niyetli düşünürlerin akılcılığıyla bağdaşmamaktaydı; yazgı yalnızca birikmiş silah ve orduların imhasını değil, onun da ötesinde, insanlığın akılcı niyetlerle yazgının yalnızca bir yanına hükmedebileceği sonucunu çıkardığı çılgınca ve canavarca bir yıkım, eşi benzeri olmayan bir kitlesel katliam emretmekteydi.

74 Genel olarak insanlık için geçerli olan şey aynı zamanda her bir birey için de geçerlidir, çünkü insanlık yalnızca bireylerden oluşmaktadır. İnsanlığın psikolojisi için geçerli olan da aynı zamanda bireyin psikolojisi için geçerlidir. Dünya Savaşı uygarlığın akılcı niyetleriyle korkunç bir hesaplaşmaya neden olmuştur. Bireyde “irade” denen şey, ülkelerde “emperyalizm” adını almaktadır; irade herkes için yazgının üzerindeki bir güç gösterisidir, yani rastlantının devre dışı bırakılmasıdır. Uygarlık, irade ve niyetle ortaya çıkarılan serbest enerjilerin akılcı ve “maksatlı” biçimde yüceltilmesidir. Birey için de durum aynıdır; tıpkı bir dünya

⁵ Wilhelm Ostwald, *Die Philosophie der Werte*, s. 312 vd.

uygarlığı fikrinin savaşın ellerinde ürkütücü bir düzeltmeye uğraması gibi, bireyin de yaşamı boyunca sık sık, “harcanabilir” denen enerjilerin aslında kendi tasarrufunda olmadığını öğrenmesi gerekir.

75 Bir ara Amerika’da, yukarıda anlatılanların iyi bir örneği olan, kırk beş yaşlarında bir işadamı danışma için bana geldi. Çalışarak ve kendi çabalarıyla en dipten tepeye yükselmeyi başarmış tipik bir Amerikalıydı. Çok başarılı olmuş ve büyük bir iş kurmuştu. İşleri artık emekli olmayı düşünebilecek kadar yoluna sokmayı da başarmıştı. Karşılaşmamızdan iki yıl önce gerçekten de şirkete veda etmişti. O zamana kadar tamamen işi için yaşamış ve inanılmaz bir yoğunlukla bütün enerjisini, her başarılı Amerikan işadamı gibi tek taraflı bir şekilde, işine vermişti. Atlar, otomobiller, golf, tenis, partiler ve daha neler nelerle “hayatını yaşamayı” düşündüğü muhteşem bir malikane almıştı. Ama aslında kendi kendine gelin güvey olmaktaydı. Emrine amade olan enerji bu çekici umutlara yanaşmıyor, tamamen farklı bir yönde hoplayıp zıplıyordu. Özlenen yaşamın başlamasından birkaç hafta sonra bedeninde tuhaf, belirsiz duygular hissetmeye başladı, birkaç hafta sonra da şiddetli bir melankoli hali baş gösterdi. Sinirsel olarak tam anlamıyla çökmüştü. Fiziksel olarak olağanüstü güçlü, enerji dolu, sağlıklı bir insandan hırçın bir çocuğa dönmüştü. Bir kaygı durumundan ötekine savruluyor, melankoliden kaynaklanan sıkıntılarla kendini yiyip bitiriyordu. Derken, ünlü bir uzmana başvurmuş, uzman da duraksamadan, işsiz kalmaktan başka bir sıkıntısı olmadığı sonucuna varmıştı. Bu açıklama hastaya da mantıklı gelmiş ve eski işine geri dönmüştü. Fakat sonuç düş kırıklığı olmuş, işe hiçbir ilgi duymamıştı. Ne sabır ne de kararlılık işe yaramıştı. Zorladığı halde enerjisi hiçbir şekilde işe yönelmiyordu. Doğal olarak durumu eskisinden daha da kötüleşmişti. Daha önce kendisine canlılık veren her şey, içindeki yaratıcı artık müt-hiş bir yıkıcı güçle kendisine karşı dönmüştü. Yaratıcı dehası bu kez kendisine isyan etmişti; ve tıpkı daha önce dünya çapında büyük şirketler kurması gibi, içindeki şeytan artık kendisini tamamen mahveden aynı ölçüde sinsi me-

lankolik hezeyan sistemleri yaratmaktaydı. Kendisiyle karşılaştığımda artık moral açıdan umutsuz bir enkaza dönmüştü. Ben yine de kendisine, asıl sorunun, işten çekilen böyle-sine muazzam bir enerjinin nereye gitmesi gerektiği sorunu olduğunu açıklamaya çalıştım. Bütün yaşamını ciddi işlere adanmış bir kişinin artık hayatını yaşamaya hakkı olduğunu düşünmek akılcı gibi görünmekteydi, ama en iyi atlar, en iyi yarış arabaları, en eğlenceli partiler büyük olasılıkla bu enerjiyi çekemeyecekti. Evet, eğer yazgı insani bir akılcılıkla davransaydı kesinlikle öyle olacaktı: önce iş, sonra fazlasıyla hak edilmiş huzur. Ancak yazgı akıldışı davranmaktadır ve yaşam enerjisi, uygunsuz bir şekilde, kendisinin kabul edebileceği bir meyil istemektedir; yoksa tamamen önüne set çekilmekte ve yıkıcı hale gelmektedir. Bu, kişinin durumunda eski konumuna geri, yirmi beş yıl önce bulaşan bir frengi enfeksiyonunun anısına çekildi. Ama bu bile zaman içinde tamamen kaybolan çocukluk anılarının yeniden canlanmasına giden yolda yalnızca bir evreydi. Semptomlarının rotasını çizen şey annesiyle olan ilk ilişkileriydi: Bunlar, uzun zaman önce ölen annesinin dikkat ve ilgisini çekmeye yönelik bir “tezgah”tı. Ancak bu da son evre değildi; çünkü nihai hedef, gençlikten beri yalnızca kafasının içinde yaşadktan sonra kendisini kendi bedenine geri itmekti. Varlığının bir yanından farklılaşmıştı; öteki yan atıl bir fiziksel konumda kalmıştı. “Yaşamak” için bu öteki yana ihtiyacı vardı. Melankolik “depresyon” onu hep görmezden geldiği bedene itmişti. Depresyonunun ve melankolik hezeyanının işaret ettiği yönde gidebilmiş olsaydı ve böyle bir durumdan kaynaklanan fantezilerin bilincine varsaydı, bu kurtuluş giden yol olurdu. Doğal olarak düşüncelerim, bekleneceği üzere bir tepki görmedi. Bu kadar ilerlemiş bir vakaya ancak ömür boyu bakım yapılabilir; tedavisi mümkün değildir.

76 Bu örnek “harcanabilir” enerjiyi akılcı bir şekilde seçilen bir nesneye canımız istediği zaman aktarmanın elimizde olmadığını açıkça göstermektedir. Aynı şey, kullanılmayan formlarını indirgemeci çözümlemenin aşındırıcı etkisi aracılığıyla yok ettiğimiz zaman devre dışı kalan, görünürde

harcanabilir enerji için de genel anlamda geçerlidir. Söylediğimiz gibi, bu enerji iradi olarak en iyi şekilde ancak kısa bir süre uygulanabilir. Fakat çoğu durumda, kendisine akılcı biçimde sunulan olanakları, belli bir süre için de olsa, yakalamayı reddeder. Ruhsal enerji, kendi koşullarının yerine getirilmesinde ısrar eden oldukça zor beğenen bir şeydir. Ne kadar fazla enerji sunulursa sunulsun, doğru eğimi bulamadığımız takdirde onu harcanabilir hale getiremeyiz.

77 Çoğu analizde beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan bu eğim konusu fazlasıyla pratik bir sorundur. Örneğin, uygun bir ortamda, harcanabilir enerji, yani libido⁶ adı verilen şey akılcı bir nesneyi yakaladığında, dönüşümü iradenin bilinçli çabasıyla sağladığımızı düşünürüz. Ama yanılmış oluruz, çünkü aynı zamanda o yönde bir eğim olmadığı sürece, en zorlu çabalar bile yeterli olmaz. Umutsuz çabalara karşın, seçilen nesne ya da istenen formun akılcı oluşuyla herkesi etkilemesine karşın, dönüşümün hâlâ gerçekleşmediği zamanlarda -ki, bütün bu olanlar yeni bir bastırmadır- eğimin ne kadar önemli olduğu görülebilmektedir.

78 Yaşamın yalnızca eğimin izlediği hat boyunca ileri doğru akabileceği benim için fazlasıyla netlik kazanmıştır. Fakat karşıtların gerilimi olmadığı sürece enerji de yoktur; o yüzden bilinçli zihnin tutumunun karşıtını keşfetmek ge-

⁶ Okuyucu, yukanda yazılanlardan, Freud tarafından ortaya atılan ve pratikte oldukça işe yarayan "libido" terimini çok daha geniş anlamda kullandığını fark edecektir. Bana göre libido, ruhsal enerji demektir ve ruhsal içeriklerin yüklendiği yoğunluğuna eşittir. Freud, kendi varsayımları çerçevesinde, libidoyu Eros'la özdeşleştirir ve genel olarak ruhsal enerjiden ayırır. Dolayısıyla şöyle der ("Cinsellik Üzerine" [1908]): "Libido kavramını, cinsel uyarı alanında meydana gelen süreç ve dönüşümlerin bir ölçüsü olabilecek, niceliksel olarak değişken bir güç olarak tanımladık. Kaynağı açısından bu libidoyu genelde zihinsel süreçlerin altında yattığı düşünülen enerjiden ayırmaktayız." Freud başka bir yerde yıkıcı içgüdüden söz ederken "libidoya benzer bir terime" ihtiyaç duyar. Yıkıcı içgüdü adı verilen içgüdü, aynı zamanda bir enerji olgusu olduğu için, libidoyu ruhsal yoğunlukları da kapsayan bir terim ve dolayısıyla katışıksız ruhsal enerji olarak tanımlamak bana daha kolay gelmektedir. Karş. *Dönüşüm Simgeleri*, par. 190 vd.; ayrıca "Psşik Enerji", par. 4 vd.

reklidir. Karşıtların bu şekilde telafi edilmesinin aynı zamanda tarihi nevroz kuramlarında nasıl bir yer tuttuğunu görmek de ilginçtir: Freud'un kuramı Eros'u, Adler'inkiyse güç istencini benimsemekteydi. Mantık gereği, sevginin karşıtı nefrettir, Eros'un ki ise Phobos'tur (korku); fakat psikolojik bakımdan bu güç istencidir. Sevginin hakim olduğu yerde güç istenci olmaz; güç istencinin üstün olduğu yerde de sevgi yoktur. Biri ötekinin gölgesinden başka bir şey değildir: Eros'un bakış açısını benimseyen kişi telafi edici karşıtını güç istencinde bulur, güce vurgu yapan kişinin telafi edici karşıtı ise Eros'tur. Bilinçli tutumun tek yanlı bakış açısından, gölge, kişiliğin önemsiz bir bileşenidir, o nedenle de şiddetli dirençle bastırılır. Fakat bastırılan içerik, karşıtların gerilimini üretecek şekilde bilinçlendirilmelidir; bu gerilim olmadan ilerlemek mümkün değildir. Bilinçli zihin en üsttedir, gölge alttadır; tıpkı yükseğin daima alçağı, sıcağın da soğuğu arzulaması gibi, bilinç de muhtemelen farkında olmadan, yokluğunda durgunluğa, tıkanmaya ve katılaşmaya mahkum olduğu bilinçdışı karşıtını arzular. Yaşam ancak karşıtların yarattığı kıvılcımdan doğar.

79 Freud'u, Eros'un karşıtını yıkıcı veya ölümcül içgüdü diye adlandırmaya götüren şey, bir yandan entelektüel mantığa, diğer yandan da psikolojik önyargıya verilen bir ödündü. Çünkü, öncelikle, Eros yaşama eşit değildir; fakat böyle olduğunu düşünen biri için Eros'un karşıtı doğallıkla ölüm olacaktır. İkinci olarak, hepimiz en kutsal ilkemizin karşıtının tamamen yıkıcı, ölümcül ve kötü olması gerektiğini düşünürüz. Onunla olumlu bir yaşam gücü sağlamayı reddederiz; dolayısıyla ondan uzak durur ve korkarız.

80 Daha önce de gösterdiğim üzere, yaşama ve felsefeye dair birçok kutsal ilke vardır, dolayısıyla bir o kadar da karşıtların birbirini telafi etme şekli söz konusudur. Daha önce bunlardan, içedönük ve dışadönük olarak adlandırdığım bana göre- başlıca iki tanesini saymıştım. William James⁷ düşünürler arasında her iki tipin de var olduğunu görünce şaşkınlık içinde kalmıştı. O bunları "yumuşak akıllı" ve

⁷ *Pragmatism*, 1911.

“sert akıllı” olarak ayırmıştı. Aynı şekilde, Ostwald da⁸, benzer bir şekilde, bilim adamları arasında “klasik” ve “romantik” tip ayrımına gitmişti. Bir başka deyişle, birçoğu arasında en fazla bilinen bu iki adlandırmada da görüldüğü üzere, tipler fikri konusunda yalnız değilim. Tarihsel araştırmalar büyük ruhsal çatışmalardan birçoğunun iki tipin karşıtlığından kaynaklandığını göstermektedir. Bu türdeki en önemli vaka, Megara okulları ve Platon arasındaki farklılıkla başlayan ve skolastik felsefenin mirası haline gelen nominalizm-realizm karşıtlığıydı. “Kavramcılık” anlayışındaki⁹ iki karşıt bakış açısını bir araya getirme çabası da Abelard’a aitti. Bu çatışma, idealizm ve materyalizm karşıtlığında görüldüğü üzere günümüze kadar devam etmiştir. Ve yine, yalnızca insan zihninin değil aynı zamanda her bir bireyin bu tipler karşıtlığında payı vardır. Yakından incelendiğinde, her tipin kendi karşıtıyla evlenmeyi tercih ettiği ve her birinin bilinçsizce diğerini tamamladığı ortaya çıkmıştır. İçedönüğün dalgın yapısı, sürekli olarak düşünmesine ve harekete geçmeden önce dikkatli davranmasına neden olmaktadır. Doğal olarak bu da ağır hareket etmesine yol açmaktadır. Utangaçlığı ve şeylere güvensizlik duyması tereddüde neden olmakta ve dolayısıyla dış dünyaya uyum sağlamakta her zaman güçlük çekmektedir. Buna karşılık, dışadönük, şeylerle olumlu bir ilişki kurar. Deyiş yerindeyse, onlardan etkilenir. Yeni, bilinmeyen durumlar onun ilgisini çeker. Bilinmeyi yakından tanımak için bütün bedeniyle içine atlar. Kural olarak önce yapar, sonra düşünür. Dolayısıyla seri hareket eder, hareketlerinde kaygı ve tereddüde yer yoktur. O yüzden iki tip, ortakyaşam için yaratılmış gibidir. Biri düşünmeye önem verirken, diğeri ilk adımı atmakla ve pratik eylemle ilgilenir. İki tip evlenince ideal bir birliktelik oluşturabilirler. Bütün zamanlarını yaşamın çeşit çeşit dış gereksinimlerine uyum sağlamakla geçirdikleri sürece, hayranlık uyandıracak kadar birbirleriyle uyum içinde olurlar. Fakat erkek yeterli parayı biriktirir

⁸ *Grosse Männer*, 1910.

⁹ *Psikolojide Tipler*, par. 65 vd.

yahut gökten iyi bir miras yağar ve dış gereklilikler artık baskı olmaktan çıkarsa, birbirleriyle ilgilenecek zaman bulurlar. O güne dek sırt sırta vermiş ve gerekliliklere karşı kendilerini savunmuşlardır. Fakat artık birbirlerine dönerler ve anlayış ararlar - ve aslında birbirlerini hiç anlamadıklarını keşfederler. İkisi de farklı dilden konuşmaktadır. Sonra iki tip arasında çatışma başlar. Mücadele, sessiz ve derinden de yürüse, en sıcak yakınlaşma anlarında da olsa, zehirli, acımasız ve karşılıklı aşağılamalarla doludur. Çünkü birinin değeri, öteki için değer reddedilmesi demektir. Her birinin, kendi değerinin bilincinde olarak, diğerinin değerini sakince kabul edebileceği ve bu sayede çatışmaya gerek kalmayacağı haklı olarak düşünülebilir. Doyurucu bir sonuca ulaşmasa bile bu tartışma çizgisinin benimsendiği birçok vaka gördüm. Bunun normal insanlar için bir sorun olduğu yerlerde bu tür kritik geçiş dönemleri oldukça yumuşak bir şekilde geçirtilir. Burada “normal” ile bir şekilde yaşamın asgari gereksinimlerini karşılayan her koşulda var olabilen bir kişiyi kastediyorum. Ne var ki birçok insan bunu başaramaz; o yüzden normal insan sayısı çok fazla değildir. “Normal insan” ile genellikle kastımız aslında memnuniyete nadiren ulaşan ideal kişidir. Giderek daha çok sayıda az buçuk farklılaşmış insan, beslenme ve uyku garantisinden çok daha fazlasını sunan yaşam koşulları istemektedir. Ortakyaşamın sona ermesi bunlarda büyük şok yaratır.

81 Bunun neden böyle olduğunu anlamak kolay değildir. Ancak hiç kimsenin yalnızca içedönük veya dışadönük olmadığını, -uyum işlevi olarak yalnızca birini geliştirmesine karşın- potansiyel olarak içinde her ikisini de barındırdığını göz önünde bulundurunca, içedönük kişide dışadönüklüğün arka planda bir yerlerde fazla gelişmemiş bir şekilde, uykuda beklediğini, dışadönükte de içedönüklüğün benzer bir gölgeli varlık gösterdiğini tahmin edebiliriz. Nitekim gerçekte durum budur. İçedönük dışadönük bir tutuma sahiptir, fakat bilinçdışıdır bu, çünkü bilinçli bakış daima özneye dönüktür. Nesneyi görür kuşkusuz, ancak onun hakkında yanlış ya da engelleyici fikirlere sahiptir, öyle ki, sanki nesne yasak ve tehlikeli bir nesneymişçesine, müm-

kün olduğu kadar aradaki mesafeyi korur. Ne demek istediğimi basit bir örneklemeyle açıklığa kavuşturayım:

Kırlarda avare avare dolaşan iki genç düşünelim. Güzel bir kaleye rast gelirler; ikisi de içini görmek ister. İçedönük, “İçinin nasıl olduğunu bilmek isterdim,” der. Dışadönük şöyle yanıt verir: “Tamam, girelim.” Ve kapıya yönelir. İçedönük geri çekilir, kafasında polis, ceza ve azgın köpek düşüncesiyle “Belki girmek yasaktır,” der. Dışadönük ise kafasında nazik bir yaşlı bekçi, konuksever beyler ve romantik bir macera olasılığıyla, “Tamam, sorabiliriz. Bence izin verirler” diye yanıt verir. Dışadönük iyimserliğin gücünün ağır basmasıyla nihayet kendilerini kalenin içinde bulurlar. Fakat sonuç şöyle olur: Kalenin iç kısmı yeniden inşa edilmiştir, içinde birkaç eski elyazması bulunan birkaç odadan başka bir şey yoktur. Aslında eski elyazmaları içedönük gencin çok ilgisini çeker. Yazmalar daha yeni gözüne ilişmiştir ki dönüşmüş biri haline gelir. Hazineleleri düşündükçe coşku çığlıkları atarak kendinden geçer. Olabildiğince fazla bilgi koparmak için bekçiyle konuşmaya başlar, ancak sonuç düş kırıklığı yarattınca, sorularını sormak için vasiyi görmek ister. Utangaçlığı gitmiştir, nesneler kışkırtıcı bir çekiciliğe bürünmüştür ve dünya yeni bir yüz takınmıştır. Fakat bu arada dışadönük gencin keyfi giderek kaçmaktadır. Suratı asılır ve esnemeye başlar. Müzeye çevrilmiş bir kaleden başka ne kibar ve konuşkan bir bekçi vardır, ne şövalyece konukseverlik ve ne de bir romantik macera izi. Evde de yeterince elyazması vardı görececek. Birinin coşkusu artarken, diğerinin keyfi kaçır, kale ona sıkıcı gelir, elyazmaları ona kütüphaneye hatırlatır, kütüphane de dersleri ve tehditkâr sınavlarıyla üniversiteyi çağırıştır. Bir zamanlar ilginç ve ayartıcı görünen kale giderek bir kasvet örtüsüyle kaplanır. Nesne olumsuz hale gelir. “Bu harika koleksiyona rastlamamız,” diye bağırır içedönük, “muhteşem, değil mi?” “Burası beni fena halde sıkıyor,” diye yanıtlar öteki, imalı bir somurtkanlıkla. Bu içedönüğü öfkelenendirir ve içinden, bir daha asla bir dışadönükle dolaşmayacağım, diye söylenir. Dışadönük de diğerinin öfkelenmesine öfkelenir ve içinden, arkadaşının düşüncesiz bir bencil olduğunu hep

bildiğini, kendi çıkarları için bütün bir güzelim baharı boşa harcadığını ve duvarların dışında daha keyifli olacağını geçirmektedir.

82 Ne olmuştu? Yazgıdaki kaleyi keşfedene kadar birlikte mutlu mutlu dolaşıyorlardı. Neden sonra, adım atmadan önce kılı kırk yaran ya da Prometheusçu içedönük, kalenin içeriden görülebileceğini söylemiş ve önce adım atıp sonra düşünen ya da Epimetheusçu dışadönük de kapıyı açmıştı.¹⁰ Bu noktada tipler kendilerini tersyüz etmişlerdi; içeri girme fikrine ilk başta direnen içedönük şimdi de çıkmak istemiyordu; dışadönükse kalenin içine adım attığı ana lanet okuyordu. İlki nesneden etkilenmişti, diğeryse kendi olumsuz düşüncelerinden. İçedönük elyazmalarını görünce yolun sonuna gelmişti. Utangaçlığı gitmiş, nesne ona sahip olmuş ve o da kendisini gönüllü olarak teslim etmişti. Ancak dışadönük nesneye karşı giderek artan bir direniş göstermiş ve sonunda kendi huysuz öznelliğinin tutsağı olmuştu. İçedönük dışadönük, dışadönük de içedönük olmuştu. İçedönüğün dışadönüklüğü, dışadönüğün dışadönüklüğünden farklıdır ve aynı şey tersinde de geçerlidir. İkili keyifli bir uyum içinde dolaştıkları sürece birbirleriyle ters düşmemişlerdi, çünkü ikisi de kendi doğal karakterlerini taşımaktaydılar. İkisi de birbirlerine karşı olumluydu, çünkü tutumlar bütünleyici idi. Bütünleyici idi, ama bunun nedeni yalnızca birinin tutumunun diğeriinkini de içermesiydi. Bunu kapıdaki kısa konuşmadan görebilmekteyiz. İkisi de kaleye girmek istemişti. İçedönüğün girişin mümkün olup olmadığı konusunda gösterdiği kararsızlık aynı zamanda öteki için de geçerliydi. Dışadönüğün girişkenliği de aynı şekilde diğeri için geçerliydi. Böylece birinin tutumu diğeriinkini de içermektedir. Bir kişi kendi doğasına uygun bir tutum içindeyse, bu her zaman için bir dereceye kadar geçerlidir, çünkü bu tutum içinde bir miktar kolektif uyum barındırmaktadır. Her ne kadar öznenen başlamış olsa da, aynı durum içedönüğün tutumu için de söz konusudur.

¹⁰ Karş. *Psikolojide Tipler* (par. 261 vd.) kitabımda Carl Spitteler'in *Prometheus und Epimetheus* metnine ilişkin tartışmam.

Sadece öznenen nesneye gitmektedir. Dışadönüğün tutumu ise nesneden özneye doğrudur.

83 Fakat içedönükte nesne hakim konuma geçip özneyi kendine çektiği anda, tutumu sosyal karakterini kaybeder. Arkadaşının varlığını unuttur, onu artık dışlar, nesnenin içine çekilir ve arkadaşının ne kadar sıkıldığını görmez. Aynı şekilde, dışadönük de beklentileri boşa çıkar çıkmaz ötekini düşünmekten vazgeçer ve öznelliğe ve huysuzluğa geri çekilir.

84 Dolayısıyla hadiseyi şöyle ifade edebiliriz: İçedönükte, nesnenin etkisi alt bir dışadönüklük üretir, dışadönükte ise sosyal tutumunun yerini alt bir içedönüklük alır. Sonuç olarak başladığımız önermeye geri döneriz: “Birinin değeri, diğeri için değerin olumsuzlanmasıdır.”

85 Gerek olumlu gerek olumsuz hadiseler alt karşı işlevi kümeleyebilir. Bu olunca duyarlılık ortaya çıkar. Duyarlılık altta olmanın kesin bir işaretidir. Bu da, yalnızca iki kişi arasında değil kendi içimizde de, uyumsuzluğun ve yanlış anlamamanın psikolojik temelini oluşturur. Alt işlevin¹¹ özü özerkliktir: Bağımsızdır, saldırır, ilgi çeker, bizi etrafında döndürür, öyle ki artık kendimiz olmaktan çıkarız ve kendimizle başkaları arasında ayırım yapamayız.

86 Buna rağmen, karakterimizin gelişmesi için diğer tarafa, alt işlevin ifade bulmasına izin vermek gerekir. Uzun vadede kişiliğimizin bir kısmına diğeri tarafından ortaklaşayan bir şekilde bakılmasına müsaade edemeyiz; çünkü her an diğer işleve gereksinim duyabilir ve yukarıdaki örnekte olduğu gibi hazırlıksız yakalanabiliriz. Ve sonuçlar kötü olabilir: Dışadönük nesneyle, içedönük de özneye olan zorunlu ilişkilerini kaybeder. Buna karşılık, içedönüğün kuşku ve kararsızlıklar altında ezilmiş belli bir eylem biçimine ulaşması ve dışadönüğün ilişkilerini tehlikeye atmadan kendisine kafa yorması da aynı şekilde kaçınılmazdır.

87 Dışadönüklük ve içedönüklükte açıkça, bir zamanlar Goethe’nin sistol ve diyastol olarak adlandırdığı iki karşıt-

¹¹ *Psikolojide Tipler*, par. 862 vd.

lık, doğal tutum ve eğilim söz konusudur. Uyumlu bir dönüşüm içinde yaşama bir ritim katmaları gerekir, ancak böyle bir ritmi tutturmak epeyce bir beceri ister gibidir. Kişi bunu ya, doğal yasayı herhangi bir bilinçli eylemle bozmayacak şekilde, hiç bilmeden yapmalı, ya da karşıt hareketlere istekli olmak ve yapabilmek için çok daha bilinçli olmalıdır. Geriye, hayvan bilinçsizliğine dönemeyeceğimize göre, ortada bir tek daha yüksek bilinçliliğe giden zor yol kalmaktadır. Kuşkusuz, kendi özgür irademizin ve amacımızın büyük Evet-Hayır'larını yaşamamıza sağlayacak bu bilinçlilik tamamen insanüstü bir idealdir. Ama yine de bir hedeftir. Bugünkü zihniyetimiz belki de yalnızca bilinçli olarak Evet'i istemeye, Hayır'a katlanmaya izin vermektedir. Durum böyle ise çok şey başarılmış demektir.

88 İnsan doğasının ayrılmaz bir ilkesi olarak karşıtlar sorunu, kendimizi gerçekleştirme sürecinde ileri bir aşama oluşturur. Karşıtlık genel olarak olgunlukta ortaya çıkan sorunlardan biridir. Hastanın tedavisi bu sorunla başlamaz, bu özellikle de gençler için geçerlidir. Gençlerde nevroz genellikle, gerçeklikle, nedensel bakış açısından gerçek veya hayali ebeveyne anormal bağımlılık ve teleolojik bakış açısından ise gerçekleşmesi mümkün olmayan kurgular, planlar ve özlemlerle karakterize olan yetersiz ve çocuksu tutum arasındaki çatışmadan kaynaklanır. Burada, Freud ve Adler'in indirgeyici yöntemleri tümüyle geçerlidir. Fakat ya sadece olgunluk döneminde görülen ya da hastanın çalışmaz hale gelmesine neden olacak kadar kötüleşen birçok nevroz vardır. Doğal olarak, bu vakalarda, ebeveynlere gençlik döneminde dahi anormal bir bağımlılık ve her çeşit çocuksu yanılsamanın var olduğu söylenebilir; fakat bütün bunlar onların, olgunluk yıllarında önceki tutumun bir anda başarısızlığa uğradığı ana kadar meslek hayatına atılmasını, başarılı bir iş yaşamı sürdürmesini ve normal bir evlilik yapmasını engellememiştir. Her ne kadar sürecin zorunlu bir parçası olsa da ve çoğunlukla olumsuz bir sonuç yaratmasa da, böyle durumlarda bu kişileri çocukluk fantezileri, anne-babalara bağımlılıkları, vb. konusunda bilinçlendirmenin fazla bir yararı da yoktur. Gerçek tedavi ancak, hasta

artık gölge eden şeyin anne ve babası değil de kendisi yani kişiliğinin anne-baba rolünü oynayan bilinçdışı kısmı olduğunu anladığı zaman başlar. Bu farkına varış bile, yararlı olmakla birlikte olumsuzdur; sadece “Bana karşı olanın anne ve babam değil kendim olduğunun farkındayım” der. Peki, kendisine karşı olan içindeki o şey *kimdir*? Anne-baba imagosunun arkasına saklanan ve onu yıllarca, sorununun kaynağının içine bir şekilde dışarıdan girdiğine inandıran, kişiliğinin bu gizemli parçası nedir? Bu parça bilinçli tutumunun muadilidir, kendisine huzur vermeyecek ve kabul edilene kadar başını ağrıtmaya devam edecektir. Gençler için geçmişten kurtulmak yeterlidir: olanaklarla dolu gelecek ileride kendisine el sallamaktadır. Birkaç prangayı koparmak yeterlidir; gerisini yaşam dürtüsü halledecektir. Fakat yaşamının büyük bir bölümünü geride bırakmış, geleceğin artık muhteşem olanaklar sunmadığı ve aileyle ilgili sonsuz ödevlerle yaşlılığın kuşku uyandıran zevklerinden başka bir geleceğin beklemediği kişilerde başka bir görevle karşı karşıya kalınız.

89 Gençleri geçmişten kurtarabilirsek, her zaman anne babalarının imagolarını, onların yerini alan daha uygun figürlere aktardıklarını görürüz. Örneğin anneye karşı hissedilen duygu artık eşe geçer, babasının otoritesi de saygı duyulan öğretmenlere, amirlere ve kurumlara geçer. Bu köklü bir çözüm olmamakla birlikte, normal bir insanın bilinçsizce yürüdüğü ve dolayısıyla kayda değer herhangi bir engelleme veya dirençle karşılaşmadığı bir pratik yoldur.

90 Yetişkinlerde sorun çok farklıdır. Yolun bu kısmını şu ya da bu şekilde geride bırakmıştır. Muhtemelen uzun zaman önce ölen anne babasıyla bağlantıları kopmuş, erkek anneyi karısında, kadın ise babayı kocasında aramış ve bulmuştur. Babalarını ve onların kurumlarını layıkıyla onurlandırmış, kendisi baba olmuş ve bütün bunlar geride kalırken, pişmanlık ve haset karışımı bir duyguyla geri dönüp baktığında, ilk başlarda ilerleme ve doyum anlamına gelen şeylerin artık can sıkıcı birer hata ve gençlik yanılsaması olduğunu düşünmeye başlamıştır, çünkü kendisini yaşlılıktan ve bütün hezeyanların sona ermesinden başka bir şey

beklememektedir. Burada artık anne ve baba yoktur; dünyaya ve şeylere dair bütün hezeyanları tatsız tuzsuz ve yol yorgunu bir şekilde yavaş yavaş kendisine geri döner. Bu birçok ilişkiden geri akan enerji bilinçdışına düşer ve geliştirmeyi ihmal ettiği her şeyi harekete geçirir.

91 Gençlerde, nevrozla meşgul olan içgüdüsel güçler, serbest kalınca, gence canlılık, umut ve yaşamına yeni şeyler katma fırsatı verirler. Yaşamının ikinci yarısında olan kişi için, bilinçdışında uykuda bulunan karşıtların işlevinin gelişmesi yenilenmek demektir; fakat bu gelişmenin artık çocukluk dönemine ait bağların çözülmesiyle, çocukluk hezeyanlarının yok olmasıyla ve eski imagoların yeni figürlere aktarımıyla bir ilgisi yoktur: Gelişme, karşıtlıklar sorunu aracılığıyla meydana gelir.

92 Kuşkusuz, karşıtlık ilkesi ergenlik döneminde dahi temeldir ve ergen ruhuyla ilgili herhangi bir psikoloji kuramı bunu kabullenmek zorundadır. O yüzden, Freudcu ve Adlerci bakış açıları birbirleriyle ancak, genele uygulanabilir kuramlar olduklarını iddia ettikleri zaman çelişirler. Ancak teknik, ikincil kavramlar olduklarını kabul ettikleri sürece çelişmez ve birbirlerini dışlamazlar. Bir psikoloji kuramı, eğreti bir kuramdan fazla bir şey olacaksa eğer, karşıtlık ilkesine dayanmalıdır; çünkü bu olmadan ancak nevrotik bakımdan dengesiz olan ruhu yeniden ayağa kaldırır. Karşıtlık olmadan bir denge, kendini-düzenleme sistemi olmaz. Ruh tam olarak şudur: Kendini-düzenleme sistemi.

2

93 Bu noktada, az önce bıraktığımız konuya yeniden dönecek olursak, bireyde eksik olan değerlerin niçin nevrozun kendisinde bulunduğunu açıkça görebiliriz. Yine bu noktada, genç kadının vakasına dönebilir ve kazandığımız içgörüyü uygulayabiliriz. Bu hastanın “analiz edildiğini”, yani tedavi sayesinde semptomların arkasında pusuya yatan bilinçdışı düşüncelerin yapısını anladığını ve böylece bu semptomların gücünü oluşturan bilinçdışı enerjiyi yeniden

kazandığını varsayalım. Bunun harcanabilir enerji denen şeyle bir ilgisi var mıdır? Hastanın psikolojik tipine uygun olarak bu enerjiyi bir nesneye, örneğin bir yardım faaliyetine ya da yararlı bir etkinliğe aktarmak akıllıca olacaktır. Gereğinde gecesini gündüzüne katarak çalışmaktan korkmayan olağanüstü enerjik yapılar ya da bu tip faaliyetlerde çalışıp didinmekten zevk alan kişilerde bu yol mümkün olmakla birlikte çoğunlukla kapalıdır. Çünkü -unutmamak gerek ki- teknik adıyla libido olarak bilinen ruhsal enerjinin, tıpkı genç İtalyan ya da onun yerini tutan aynı ölçüde gerçek bir insan örneğinde olduğu gibi, daha baştan bilinçdışı bir hedefi vardır. Böyle durumlarda yüceltme ne kadar arzu edilirse o kadar da olanaksızdır, çünkü gerçek nesne genellikle eğimi birçok hayranlık uyandıran etik faaliyetten çok daha iyi bir enerji sunar. Ne yazık ki büyük çoğunluğumuz, olduğu gibi değil, istediğimiz gibi olmasını arzu ettiğimiz bir insandan söz ederiz. Fakat doktor gerçekliğinin bütün yanları kabul görene kadar inatla hep kendisi kalan gerçek insanla ilgilenir. Gerçek eğitim hayali bir idealden değil, ancak çıplak gerçeklikten başlar.

94 Ne yazık ki hiç kimse harcanabilir enerji adı verilen şeyi yönlendiremez. Enerji kendi eğimini izler. Aslında enerji, bağlantılı olduğu yararsız formdan henüz serbest kalmadan önce eğimini bulmuştur. Çünkü daha önce genç İtalyanla meşgul olan hastanın fantezileri şimdi kendilerini doktora aktarmışlardır.¹² Bizzat doktor bilinçdışı libidonun nesnesi haline gelmiştir. Hasta aktarım gerçeğini toptan reddederse yahut doktor bunu anlayamazsa şiddetli direnişler baş gösterir ve doktorla ilişki kurmayı tamamen olanaksız hale getirir. Sonra hasta uzaklaşır ve başka bir doktor veya kendisini anlayan başka birini arar¹³; ya da, aramaktan vazgeçerse, sorunun içine sıkışıp kalır.

¹² Freud aktarım kavramını, bilinçdışı içeriklerin yansıtılmasını ifade etmek için ortaya atmıştı.

¹³ Ben bazılarından farklı olarak, “doktora yapılan aktarım”ın tedavinin başarısı açısından vazgeçilmez bir olgu olduğunu düşünmüyorum. Yansıtma mevcut olsun ya da olmasın, aktarım yansıtmadır. Ama ge-

95 Ancak doktora aktarım gerçekleşir ve kabul görürse, öncekinin yerini alan ve aynı zamanda çatışmadan nispeten bağımsız bir çıkış yoluyla enerjiyi sağlayan doğal bir form bulunur. O nedenle, eğer libido doğal akışına bırakılırsa, yazgısında bulunan hedefinin yolunu kendiliğinden bulacaktır. Bunun olmadığı yerde, doğanın yasalarına ya da rahatsız edici bir etkiye karşı inatçı bir meydan okuma her zaman sorun yaratacaktır.

96 Aktarım sırasında çocukluk dönemine ait bütün fanteziler perdeye yansıtılır. Bunların dağılması, yani indirgemeci analizle ayrıştırılması gerekir. Buna genellikle “aktarımı ayrıştırma” adı verilir. Böylece enerji tekrar yararsız formdan serbest bırakılır ve tekrar harcanabilirlik sorunuyla karşı karşıya kalırız. Bu durumda uygun eğitim sağlayacak bir nesne seçilmesini umarak bir kez daha doğaya güveniriz.

reklî *değildir*. Hiçbir şekilde “yapılamaz”, çünkü tanımı gereği bilinçdışı motivasyonlardan kaynaklanır. Doktor yansıtma için uygun bir nesne olabilir veya olmayabilir. Hastanın libidosunun doğal eğimine ille de karşılık gelecek diye bir şey yoktur; çünkü libido yansıtma için çok daha önemli bir nesne öngörüyor olabilir. Doktora yansıtma olmaması aslında tedaviyi ciddi şekilde kolaylaştırabilir, çünkü gerçek kişisel değerler daha net bir şekilde ortaya çıkabilir.

Kişisel Ve Kolektif (Ya Da Ben-Ötesi) Bilinçdışı

97 Bu noktada kendi gerçekleşme sürecimizde yeni bir evre başlar. Çocukluk dönemine ait aktarım fantezilerinin analizini, hastanın doktoru baba, anne, amca, muhafız, öğretmen ve anne-baba yerine geçen bütün diğer otoritelerin yerine koyduğu, hasta için dahi yeterince açıklığa kavuştuğu noktaya kadar götürdük. Fakat deneyimlerin tekrar tekrar gösterdiği üzere, doktoru bir kurtarıcı ya da tanrısal bir varlık olarak yansıtan başka fanteziler ortaya çıkmaktadır - ki, doğal olarak bu da sağlıklı bir bilinçli düşünmeyle tamamen çelişmektedir. Dahası, bu tanrısal tutumların, içinde yetiştiğimiz Hristiyanlık çerçevesinin çok ötesine geçtiği görülmektedir; bu tutumlar pagan bir çekicilik kazanmakta ve aslında çok sıkça hayvan şeklinde görünmektedir.

98 Aktarım, kendi içinde artık bilinçdışı içeriklerin yansıtılmasından başka bir şey değildir. Semptomlardan, rüyalardan ve fantezilerden de görülebileceği üzere, önce bilinçdışının yüzeysel içerikleri denilen içerikler yansıtılır. Bu aşamada doktor (tartıştığımız vakadaki genç İtalyan gibi olmaktan çok) olası bir sevgili olarak ilgi çeker. Sonra daha çok baba rolünde görünür: Gerçek babanın hasta için taşıdığı özelliklere bağlı olarak, ya iyi ve nazik ya da esip gürleyen bir babadır bu. Doktor bazen anaç bir önem kazanır, bu biraz tuhaf gelebilir ancak yine de olasılık dahilindedir. Bütün bu fantezi-yansıtımları kişisel anıların içinde bulundurlar.

99 Son olarak, abartılı bir karakter taşıyan fantezi-biçimleri söz konusudur. O zaman doktora olağanüstü güçler atfedilir: O bir büyücüdür ya da kötü bir şeytandır yahut da iyiliğin ete kemiğe bürünmüş bir hali, bir kurtarı-

cıdır. Aynı şekilde, burada da ikisinin bir karışımı olarak ortaya çıkabilir. Kuşkusuz, doktorun hastanın bilinçli zihninde ille de böyle görünmesi gerekmediği kestirilebilir; onu bu görünüşte resmeden şey yalnızca yüzeye çıkan fantezilerdir. Bu tip hastalar fantezilerinin aslında kendilerinden kaynaklandığını ve doktorun karakteriyle çok az ilgisi olduğunu veya hiç ilgisi olmadığını genellikle kabullenmek istemezler. Bu hezeyan, bellekte bu tür bir yansıtma için kişisel bir neden bulunmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Ne annenin ne de babanın meydan vermemesine karşın benzer fantezilerin, çocukluğun belli bir döneminde, kendilerini zaman zaman anne veya babaya bağladıkları da olmaktadır.

100 Freud, kısa bir makalede¹, Leonardo da Vinci'nin, yaşamının ileriki döneminde, iki annesi olduğu gerçeğinden ne kadar etkilendiğini göstermişti. İki anne ya da iki köken gerçeği Leonardo'nun durumunda oldukça gerçektir, fakat bu başka sanatçıların yaşamlarında da bir rol oynamaktadır. Benvenuto Cellini'nin de çift köken fantezisi vardı. Genel anlamda bu mitolojik bir motiftir. Efsanelerde birçok kahramanın iki annesi vardır. Fantezi, kahramanların iki annesi olduğu şeklindeki fiili bir gerçekten kaynaklanmamaktadır; bu kişisel belleğin bilgi alanına değil de insanoğlunun zihinsel tarihinin gizemlerine ait yaygın bir "ilksel" imgedir.

101 Her bireyde kişisel anılara ek olarak bir de, Jacob Burckhardt'ın yerinde adlandırmasıyla, büyük "ilksel" imgeler, yani insan imgeleminin sanki kadim zamanlardan miras kalmış olasılıkları vardır. Miras gerçeği, mit ve efsanelerdeki belli motiflerin kendilerini her yerde aynen tekrarladığı şeklindeki hakikaten şaşırtıcı olguyu açıklamaktadır. Bu aynı zamanda ruhsal bozukluk yaşayan hastalarımızın niçin tam olarak eski metinlerde bizlere anlatılan aynı imgeleri ve çağrışımları üretebildiğini de açıklamaktadır. *Dönüşüm Simgeleri*² adlı kitabımda bununla ilgili bazı örnekler vermiştim. Tabii bununla kesinlikle fikirlerin miras kal-

¹ "Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci" (1910).

² Bkz. ayrıca "Kolektif Bilinçdışı Kavramı".

diğını kastetmiyorum, kastettiğim yalnızca bu tür fikirlerin olabilirliğidir ki, bu da tamamen farklı bir şeydir.

102 Artık kişisel anılarla ilgisi olmayan fantezilerin belir-meye başladığı tedavinin bu ileri aşamasında, bilinçdışının, insanlığın ortak ilksel imgelerinin uykuda beklediği, daha derin bir tabakasındaki dışavurumlarla ilgilenmemiz gerekmektedir. Bilinçdışı olan bu imge ya da motiflere “arke-tip” adını vermiştim. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama için okura ilgili literatürü tavsiye ederim.³

103 Bu keşif kavrayışımızda yeni bir ileri adımdır: Bilinç-dışındaki iki tabakanın kabul edilmesi. Kişisel bilinçdışıyla *kişi-dışı* ya da *ben-ötesi bilinçdışı* arasında bir ayrım yapmamız gerekir. İkinciye *kolektif bilinçdışı*⁴ olarak da adlandırmaktayız, çünkü bu kişisel olan her şeyden uzaktadır ve her yerde bulunabildiği için bütün insanlarda ortaktır, oysa kişisel içeriklerde durum farklıdır. Kişisel bilinçdışında kayıp anılar, bastırılmış (yani kasten unutulmuş) can sıkıcı fikirler, eşikaltı algılar -ki bunlarla bilinçliliğe ulaşacak kadar güçlü olmayan duyu algıları kastedilmektedir- ve son olarak, henüz bilinçlilik için yeterince olgunlaşmamış içerikler bulunmaktadır. Kişisel bilinçdışı rüyalarda çok sıkça karşılaşılan gölge-figürünün karşılığıdır.⁵

104 İlksel imgeler insanlığa ait en eski ve en evrensel “düşünce formları”dır. Bunlar duygular olduğu kadar da düşüncelerdir; bilginin kaynağının bilinçdışı algı olduğuna inanılan felsefi ve Gnostik sistemlerde kolayca görülebileceği üzere, aslında kısmi-ruhlar⁶ halinde kendi bağımsız hayatlarını yaşarlar. Aziz Pavlus’taki melekler, başmelekler,

³ *Dönüşüm Sembelleri; Psikolojide Tipler*, Tanım 26; *Arketipler ve Kolektif Bilinçdışı; Aktın Çiçeğin Gizemi Üzerine Yorum*.

⁴ Kolektif bilinçdışı nesnel ruha, kişisel bilinçdışı öznel ruha karşılık gelmektedir.

⁵ Gölge ile kişiliğin “negatif” yanını, yani gizlemekten hoşlandığımız bütün bu rahatsız edici niteliklerle, kişisel bilinçdışının yeterince gelişmemiş işlev ve içerikleri kastediyorum. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma T. Wolff’un “Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie”, s. 107 adlı çalışmasında bulunabilir.

⁶ Bkz. “Kompleks Kuramı Üzerine Bir İnceleme”.

“prenslikler ve iktidarlar” fikri, Gnostiklerin hükümdarları, Areopagit Dionysos’un tanrısal hiyerarşisi... Bütün bunlar arketiplerin görece bağımsız olduğu algısından kaynaklanmaktadır.

105 Libidonun, kişisel, çocuksu aktarım biçiminden çıktığında, seçtiği nesneyi artık bulmuş olduk. Libido bilinçdışının derinliklerine doğru kendi eğimini izler ve orada baştan beri uyumakta olan şeyi harekete geçirir. İnsanoğlunu ezel-den beri kendine çeken ve tanrılarını, şeytanları ve yokluklarında insanın insan olmaktan çıkacağı bütün o etkili ve güçlü düşünceleri ortaya çıkaran gizli hazineyi keşfetmiştir.

106 XIX. yüzyılın doğurduğu en büyük düşüncelerden birinden örnek verelim: Enerjinin korunumu fikri. Bu fikrin gerçek yaratıcısı olan Robert Mayer, böyle bir fikir için daha uygun görünen bir fizikçi veya doğa felsefecisi değil bir hekimdi. Ancak bu fikrin aslında Mayer tarafından “üretildiğini” görmek önemlidir. Bu düşünce, fikirlerin veya bilimsel hipotezlerin birleşerek günümüze ulaşmasıyla da ortaya çıkmamış, tıpkı bir bitki gibi yaratıcısının içinde büyümüştür. Mayer 1844’te Griesinger’e yazdığı mektupta şöyle anlatmıştı bunu:

Bu kuramı çalışma masamda üretmedim. [Sonra gemi doktoru olarak 1840 ve 1841 yıllarında yaptığı bazı fizyolojik gözlemlerden söz eder.] Fizyolojiyi anlayabilmek için fiziksel süreçler üzerinde bilgi sahibi olmak gerekir, tabii olguların metafizik tarafı üzerinde çalışmayı tercih etmezsek, ki bunu da son derece iğrenç buluyorum. Ben o yüzden öyle bir sevgiyle fiziğe yapışıyor ve konuya tutunuyordum ki, birçokları bana (ya da buna) gülse de, yerkürenin içinde bulunduğumuz bu uzak köşesini fazla önemsemeyecek aralıksız çalışabildiğim ve *esinlenmişçesine* uzun saatler geçirdiğim gemide kalmayı tercih ettim; ne öncesinde ne sonrasında bunun benzerini hatırlamıyorum. Surabaya yollarında iken kafamdan geçen bazı fikir kıvılcımları inatla peşimi bırakmadı ve sırayla yeni konulara kapı açtılar. O günler geride kaldı, ama o sırada içimde beliren şeyi sakince incelemek bana bunun bir gerçek olduğunu ve yalnızca öznel olarak hissedilemeyip nesnel olarak da kanıtlanabile-

ceğini öğretti. Bunun benim gibi fizik konusunda çok az deneyimli biri tarafından başarılp başarılamayacağı meçhuldür.⁷

107 Helm, enerjibilimi kitabında⁸ “Robert Mayer’in yeni fikri geleneksel enerji anlayışları üstünde derinlemesine kafa yorarak onlardan soyutlanmış değildir. Tersine o, sezgisel olarak oluşturulan ve zihni ele geçirip onu, geleneksel anlayışları kendi suretleri içinde yeniden şekillendirmeye zorlayan, ruhsal yapının başka alanlarındaki fikirler arasında yer almaktadır” demektedir.

108 Bu durumda şu soru gündeme gelmektedir: Kendini dizginsiz bir kuvvetle bilince dayatan bu fikir ne zaman ortaya çıkmıştır? Ve bilinçliliğe, tropik bölgelere ilk kez yapılan bir seyahatin izlenimlerini tamamen gölgede bıraktıracak kadar sıkıca tutunabilecek gücü ne zaman elde etmiştir? Bu soruları yanıtlamak kolay değildir. Ancak kuramımızı buraya uygularsak tek açıklama şöyle olabilir: Enerji ve enerjinin korunumu fikri kolektif bilinç dışında uykuda bulunan ilksel bir imge olmalıdır. Böyle bir sonuç doğal olarak bizi, bu tür bir ilksel imgenin insanoğlunun zihinsel tarihinde gerçekten var olduğu gibi, asırlardır etkili olduğunu da kanıtlamaya zorlamaktadır. Aslında bu kanıt fazla zorlanmadan ortaya konabilir: Dünyanın en ücra köşelerindeki en ilkel dinler bu imge üzerine kurulmuştur. Bunlar, tek ve belirleyici tasavvuru, her şeyin etrafında döndüğü evrensel bir sihirli güç⁹ olan ve dinamistik olarak nitelenen dinlerdir. Ünlü İngiliz araştırmacı Tylor ile Frazer bu fikri yanlışlıkla animizm olarak adlandırmışlardır. Gerçekte ilkel-ler, güç-kavramıyla kesinlikle ruh ya da zihni değil, Amerikalı araştırmacı Lovejoy’un doğru bir şekilde “ilkel enerji-bilgisi”¹⁰ diye adlandırdığı şeyi kastetmektedir. Bu kavram

⁷ Mayer, *Kleinere Schriften und Briefe*, s. 213 (Wilhelm Griesinger’e mektup, 6 Haziran 1844).

⁸ Helm, *Die Energetik nach ihrer geschichtlichen Entwicklung*, s. 20.

⁹ Genellikle *mana* adı verilir. Bkz. Söderblom, *Das Werden des Gottesglaubens* (İsveççedeki asıl adı: *Gudstrons uppkomst*).

¹⁰ Lovejoy, “The Fundamental Concept of the Primitive Philosophy”, s. 361.

zihin, ruh, Tanrı, sağlık, beden gücü, doğurganlık, büyü, etki, güç, saygınlık, tıp ve çeşitli duygulanımların serbest kalmasıyla kendini ortaya koyan belli duygu durumlarına denk düşmektedir. Bazı Polinezyalılarda *mulungu* -yani bu aynı ilkel güç-kavramı- ruh, peri, şeytana tapma, büyü, saygınlık anlamına gelmektedir; ve şaşırtıcı bir şey olduğunda insanlar "Mulungul" diye bağırmaktadır. Güç-kavramı aynı zamanda ilkeller arasındaki en eski Tanrı kavramı formu olup tarih sürecinde sayısız değişimlere uğramış bir imgedir. Eski Ahitte büyü gücü alevler içindeki çalılıkta ve Musa'nın çehresinde parlar; Yeni Ahitte Kutsal Ruhla birlikte cennetten coşkulu diller halinde iner. Herakleitos'ta dünya enerjisi, sonsuz ateş olarak görünür; Perslerde *haoma*'nın, ilahi lütfun coşkulu parıltısıdır; Stoacılar da ilk sıcaklıktır, yazgının gücüdür. Yine, Ortaçağ efsanelerinde aura veya haledir ve azizin vecd içinde yattığı kulübenin çatısından alev gibi parlar. Azizler görülerinde bu gücün güneşini, ışığının bolluğunu temaşa ederler. Eski görüşe göre, ruhun kendisi bu güçtür; ruhun ölümsüzlüğü fikrinde onun korunması iması vardır, Budist ve ilkel ruhgöçü -ruhun başka bedene göç etmesi- inancında ise değişmez süreklilikle birlikte sınırsız değişkenlik saklıdır.

109 O yüzden bu fikir insan beynine çok uzun zamandır damgasını vurmuştur. Her insanın bilinçdışında hazır ve nazır bekliyor olmasının nedeni budur. Ortaya çıkması için yalnızca belli koşulların var olması yeterlidir. Görünüşe göre Robert Mayer'in durumunda bu koşullar yerine gelmiştir. İnsanlığa ait en büyük ve en iyi düşünceler şablon gibi bu ilksel imgelerin üzerinde şekillenmiştir. Sık sık arketiplerin ya da ilksel imgelerin nereden geldiği sorusuyla karşı karşıya kalınır. Bana göre bunların kaynağı ancak, insanlığın sürekli yinelenen deneyimlerinin toplandığı bir depo olarak görülmeleriyle açıklanabilir. En yaygın ve aynı zamanda en etkileyici deneyimler güneşin her gün tekrarlandığı hareketlerdir. Kuşkusuz, bilinen fiziksel süreç söz konusu olduğu takdirde, bilinçdışında böyle bir şey keşfetmemiz mümkün değildir. Öte yandan, bulacağımız şey, sayısız çeşitlilikteki güneş-kahraman mitidir. Güneş arketi-

pini şekillendiren şey fiziksel süreç değil bu mittir. Aynı şey ayın evreleri için de söylenebilir. Arketip tekrar tekrar aynı veya benzer efsanevi fikirleri üretmeye bir çeşit hazır oluşturmaktadır. O yüzden, bilinçdışına uygulanan şey yalnızca fiziksel süreçten kaynaklanan öznel fantezi-fikirleriymiş gibi görünür. Dolayısıyla arketiplerin “öznel tepkilerin yarattığı tekrarlayan izlenimler” olduğunu varsayabiliriz. Bu varsayım doğal olarak sorunu çözmeden yalnızca geri itmektedir. Belli arketiplerin hayvanlarda bile var olduğunu, bunların bizzat yaşayan organizmanın özelliklerinde bulunduğunu ve bu nedenle yapısı daha fazla izah edilemeyen yaşamın doğrudan ifadeleri olduklarını varsaymamızın önünde hiçbir engel yoktur. Görünüşe bakılırsa, arketipler yalnızca ezelden beri tekrarlanan tipik deneyimlerin izlenimleri olmakla kalmayıp, aynı zamanda deneysel olarak, bu aynı deneyimleri tekrarlamaya eğilimli araçlar gibi davranırlar. Çünkü bir arketip bir rüyada, bir fantezide ya da hayatta görüldüğü zaman, beraberinde daima esrarlı veya büyüleyici bir sonuç yaratan ya da harekete geçiren belli bir etki veya güç getirir.

110 İlksel imgelerin hazine odasından nasıl yeni fikirler çıktığını bu örnekle gösterdikten sonra, aktarım sürecine ilişkin tartışmayı biraz daha ileri götüreceğiz. Libidonun, yeni nesnesinde, görünüşte o saçma ve tekil fantezilere, kolektif bilinçdışının içeriklerine sarıldığını görmüştük. Daha önce de dediğim gibi ilksel imgelerin doktora yansıtılması, tedavinin bu aşamasında küçümsenmeyecek bir tehlikedir. İmgeler yalnızca insanoğlunun eskiden beri düşündüğü ve hissettiği bütün iyi ve güzel şeyleri değil, aynı zamanda insanın yapabildiği en utanç verici şeyleri ve kötülükleri de içermektedir. Fazla yüklenmiş bağımsız güç merkezleri gibi davranmaları nedeniyle sahip oldukları kendine özgü enerji sayesinde bilinçli zihin üzerinde büyüleyici ve hükmedici bir etki yapar ve böylece özünde kapsamlı değişimlere yol açar. Bunu din değiştirmelerde, telkinle yaratılan etkilerde ve özellikle de belli şizofreni başlangıçlarında

görmek mümkündür.¹¹ Şimdi, eğer hasta doktoru bu yansıtılardan ayırt edemiyorsa, anlama yeteneği tamamen kaybolmuş ve insanlarla ilişki kurması imkânsızlaşmış demektir. Fakat eğer hasta bu Kharybdis'ten* kurtulsa, bu imgelerin *içe yansıtıldığı* Skylla'da* zarar görür*— yani başka bir deyişle, bunların özelliklerini doktora değil kendisine atfeder. Bu da diğeri gibi felakete yol açar. Yansıtma sırasında abartılı ve patolojik bir şekilde yüceltme ve nefretle karışık küçümseyici bir öfke arasında gidip gelir. İç yansıtma sırasında kendini saçma bir şekilde ya yüceltir ya da incitir. Her iki durumda da yaptığı hata bir *keşiye* kolektif bilinçdışının içeriğini atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Hasta bu şekilde kendisini veya partnerini ya iyi ya da kötü yapar. Burada tipik arketip etkisini görmekteyiz: Arketip bir tür kuvvet aracılığıyla ruhu ele geçirmekte ve onu insanlığın sınırlarını çiğnemeye zorlamaktadır. Bu da abartıya, kibirli tavra (kendini beğenmişliğe), özgür iradenin yitirilmesine, hezeyana ve iyiliğe ve kötülüğe aynı şekilde istek göstermeye neden olmaktadır. Dün ya da önceki gün yaşamış özellikle zeki birkaç *homo occidentalis*, bizzat kendileri tanrılaştıkları -kalın kafataslı, soğuk kalpli putlara dönüştükleri- için “Tanrıyı ölmüş kabul eden” birkaç üstinsan örneği dışında, insanın her zaman şeytanlara ihtiyaç duymasının ve tanrılar olmadan yaşayamamasının nedeni işte budur. Tanrı fikri akıldışı doğanın kesinlikle gerekli bir psikolojik işlevidir. Bunun Tanrının varlığı sorusuyla hiçbir ilişkisi yoktur. İnsan zekası bu soruya hiçbir zaman yanıt veremediği gibi, Tanrının varlığına dair fazla kanıt da sunamaz. Dahası,

¹¹ Benzer bir vaka *Dönüşüm Simgeleri*’nde ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Aynı zamanda bkz. Nelken, “Analytische Beobachtungen über Phantasien eines Schizophrenen” (1912), s. 504.

* Sicilya sahillerine yakın bir yerde bulunan ve klasik mitolojide kadın canavar olarak tanımlanan tehlikeli bir girdap —çn.

* Kharybdis girdabı karşısında bulunan tehlikeli bir kaya —çn.

* “Kharybdis ve Skylla arasında kalmak” Avrupa dillerinde bir deyim olarak yerleşmiştir, Türkçede ise “iki ateş arasında kalmak” ya da “aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık” karşılığını bulur —çn.

böyle bir kanıt gerekli de değildir, çünkü kadir-i mutlak bir ilahi Varlık fikri, bilinçli ya da bilinçsiz her yerde vardır, çünkü o bir arketiptir. Ruhta bir miktar üstün güç vardır ve eğer bu bilinçli olarak bir tanı değilse, en azından, Aziz Pavlus'un deyişiyle, insanın "karnı"dır. O yüzden ben Tanrı fikrini bilinçli olarak kabullenmeyi daha akıllıca buluyorum; çünkü bunu kabullenmezsek, bu kez başka bir şey, genellikle de hiç uygun olmayan ve ancak "aydınlanmış" bir zekanın yumurtlayabileceği aptalca bir şey Tanrılaştırılır. Zekamız, onun gerçekten var olduğunu -ki varsa- gösteren bir resim ortaya koymak bir yana, kendi kendimize doğru dürüst bir Tanrı fikri bile oluşturamayacağını uzun zamandır bilmektedir. Tanrının varlığı kesin olarak yanıtlanamaz bir sorudur. *Consensus gentium* [genel mutabakat] nasıl ezelden beri tanrılardan söz ediyorsa, sonsuza kadar da öyle söz etmeye devam edecektir. Aklı ne kadar güzel ve mükemmel olursa olsun, insan bunun olası zihinsel işlevlerden yalnızca biri olduğuna ve ona karşılık gelen olgusal dünyanın yalnızca tek bir tarafını kapsadığına her zaman emin olabilir. Fakat akıldışı, yani aklın kabul etmediği şey, onu her taraftan sarar. Ayrıca akıldışı da aynı şekilde psikolojik bir işlemdir -yani kısaca kolektif bilinçdışıdır; buna karşın, akıl bilinçli zihne bağlıdır. İlk olarak, dünyada meydana gelen düzensiz tekil olaylar kaosunda belli bir düzen keşfetmek, ikinci olarak da en azından insanla ilgili işlerde düzen oluşturmak için, bilinçli zihnin bir nedene sahip olması gerekir. Akıldışının hem içerde hem dışarda yarattığı kaosu elimizden geldiği kadar ortadan kaldırmayı amaçlayan övgüye değer ve yararlı hırstan etkileniriz. Görünüşe göre süreç epeyce ileri gitmiştir. Bir zamanlar bir akıl hastasının bana dediği gibi: "Doktor, dün gece bütün semayı cıva biklorürle dezenfekte ettim, ama hiç Tanrı bulamadım." Bize olan da işte buna benzer bir şeydir.

111 Gerçekten de büyük bir bilge olan koca Herakleitos psikolojik yasaların en muhteşemini keşfetmişti: Karşıtların düzenleyici işlevi. Herakleitos buna *enantiodromia*, yani her şeyin er geç karşıtıyla karşılaşacağı anlamına gelen karşıtlık adını vermişti. (Bu noktada, yukanda anlattığım Amerikalı

işadamlarının durumunun enantiodromia için iyi bir örnek olduğunu hatırlatmak isterim.) Böylece kültürün akılcı tutumu karşıtıyla, yani kültürün akıldışı yıkımıyla karşılaşmaktadır.¹² Kendimizi asla akılla özdeşleştirmemeliyiz, çünkü insan yalnızca akıldan ibaret bir yaratık değildir ve yalnızca akıldan ibaret bir yaratık da olmayacaktır. Bilgiçlik taslayan kültür tacirlerinin bunu akıldan çıkarmaması gerekir. Akıldışı, yok edilemez ve edilmemelidir. Tanrılar ölemez ve ölmemelidir. Az önce insan ruhunda bir tür üstün güç gibi bir şey var olduğunu ve eğer bu Tanrı fikri değilse, o takdirde bunun insanın “karnı” olduğunu söylemiştim. Bununla, şu veya bu temel içgüdünün ya da fikirler kompleksinin her durumda kendinde büyük miktarda ruhsal enerji toplayacağı ve böylece Beni zorla kendi hizmetine sokacağı gerçeğini ifade etmek istemiştim. Kural olarak, Ben bu enerji odağına öyle bir güçle çekilir ki, onunla özdeşleşir ve daha başka bir şeye ihtiyacı olmadığını ve arzulamadığını düşünür. Bu şekilde bir delilik, bir monomani ya da bir cinnet, ruhsal dengeyi ciddi şekilde tehlikeye atan hoş bir tek yanlılık ortaya çıkar. Kuşkusuz, sözde başarının sırnı, uygarlığımızın ısrarla beslemeye çalıştığı böyle bir tek yanlılığın gücünde yatmaktadır. Tutku, enerjinin bu monomani-lerde birikmesi, eski uygarlıkların “tanrı” dediği şey olup, konuşma dilinde biz de hâlâ aynı şeyi yapmaktayız. “Şunu veya bunu tanrılaştırmak”tan söz etmiyor muyuz? Kişi istediğini ve seçtiğini düşünür, fakat çoktan ele geçirildiğini, ilgi duyduğu şeyin kendisine efendilik yaptığını ve bütün gücü elinde topladığını fark etmez. Bu ilgi duyduğu şeyler aslında bir çeşit tanrıdırlar, çoğunluk tarafından bir kez tanındılar mı, giderek bir “tapınak” oluşturur ve etraflarında bir inananlar sürüsü toplarlar. Sonra da buna “örgüt-

¹² Bu cümle Birinci Dünya Savaşı sırasında yazılmıştır. Aynen kalmasını istedim, çünkü bir gerçek içerdiği tarih boyunca birden fazla kez kanıtlanmıştır (1925’te yazıldı). Bugünkü olayların da gösterdiği üzere, doğrulamanın uzun süre beklemesi gerekmedi. Kim ister bu basiretsiz yıkımı? Ama hepimiz şeytana son nefesimize kadar yardım ediyoruz. O *sancta simplicitas!* (1942’de yazıldı.)

lenme" adını veririz. Örgütlenmeyi, şeytanı kovmayı amaçlayan dağılma tepkisi izler. Bir hareket tartışılmaz bir güce ulaştığında daima tehdit edici hale gelen enantiodromia soruna bir çözüm getirmez, çünkü dağılırken de en az örgütlenme hali kadar kördür.

112 Acımasız enantiodromia yasasından kurtulabilen tek kişi, kendini bilinçdışından ayırmayı bilen kişidir. Bunu, bilinçdışını bastırarak değil -yoksa bu kez arkadan saldırır-onu *sanki kendisi değilmiş gibi* açık bir şekilde önüne alarak yapar.

113 Bu da yukarıda söz edilen Kharybdis ve Skylla arasında kalma sorununun çözümünün önünü açar. Hasta Beni Ben-dışından, yani kolektif ruhtan ayırt etmeyi öğrenmelidir. Bu yolla, o andan itibaren uyum sağlaması gereken materyali bulmuş olur. Şu ana kadar işe yaramaz ve patolojik formlar halinde birikmiş olan bekleyen enerjisi uygun bir ortama girmiştir. Beni Ben-dışından ayırt ederken, kişinin Ben-işlevine sıkı sıkıya kök salması, yani her anlamda topluluğun uygun bir üyesi olacak şekilde yaşama karşı görevini tam olarak yerine getirmesi gerekir. Bu anlamda ihmal ettiği her şey bilinçdışına düşer ve konumunu güçlendirir ve sonuçta kişi onun tarafından yutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Fakat bunun cezası ağırdır. Synesius'un dediği gibi bu, tanrı ve şeytan haline gelen "esinlenmiş ruh"tur (πνευματική ψυχή) ve böyle olunca da Zagreus gibi tanrılar tarafından paramparça edilme cezasına çarptırılır. Nietzsche'nin, hastalığının başlangıcında yaşadığı şey de işte buydu. Enantiodromia, parçalanarak, "tanrı"nın ve dolayısıyla da, tanrısallığını tanrılarına üstün gelmesinden alan tanrısal insanın kendi nitelikleri olan karşıt çiftlere bölünmek demektir. Kolektif bilinçdışından söz ettiğimiz anda kendimizi, genç insanların ya da çok uzun zaman çocuk kalmış kişilerin nesnel analizinde tamamen dışarıda bırakılmış bir sorunla ilgilenirken buluruz. Nerede anne ve baba imagoları hâlâ aşılamadıysa, nerede hâlâ fethedilmeyi bekleyen ve ortalama insanın doğal mülkü olan küçük bir yaşam parçası varsa, orada kolektif bilinçdışından ve karşıtlar sorunundan söz etmemek daha iyi olur. Fakat ne zaman

ki anne babayla ilgili aktarımlar ve gençlik yanılsamaları bir kez denetim altına alınır ya da en azından denetim altına alınabilecek duruma gelir, o zaman bu şeylerden söz edebiliriz. Bu noktada Freudcu ve Adlerci indirgemelerin dışındayızdır; artık bir kişinin mesleğinin ya da evliliğinin veya hut yaşamını genişletmek anlamına gelen herhangi bir şeyin önündeki engelleri nasıl ortadan kaldıracığımızdan kaygı duymaz, bir yaşam sürdürmesini sağlayacak bir anlam -boş teslimiyetten ve kederle geçmiş düşünmekten daha fazla şey ifade eden bir anlam- bulma göreviyle karşı karşıya kalırız.

114 Yaşamımız güneşin izlediği yola benzer. Sabahları sürekli güç kazanır ve sıcaklığı öğleyn doruk noktasına çıkar. Sonra enantiodromia süreci başlar: İleri doğru sabit hareket artık güç artışı değil azalış getirir. Dolayısıyla, genç bir insanın tedavisindeki görevimiz yaşlı bir insanın tedavisinden farklıdır. İlk durumda genişlemenin ve yükselmenin önüne çıkan engelleri temizlemek yeterlidir; ikinci durumda inişe yardımcı olan her şeyi beslemeliyiz. Deneyimsiz bir genç yaşlı insanların kendi hallerine bırakılması gerektiğini düşünür, çünkü nasıl olsa başlarına artık bundan daha fazlası gelemez: Yaşamları artık arkada kalmıştır ve bu yaşamdan artık bir beklentileri yoktur. Fakat gençlik dönemi ve genişlemeyle birlikte artık yaşamın da anlamının kalmadığını; örneğin menopoza giren bir kadının artık "bittiğini" düşünmek büyük bir hatadır. Yaşamın öğle sonrası da en az sabahı kadar anlamlıdır; sadece anlamı ve amacı farklıdır.¹³ İnsanın iki hedefi vardır: Birincisi doğal hedeftir, yani çocuk sahibi olmak ve onları koruma işini yüklenmek; para ve toplumsal konum elde etmek buna dahildir. Bu hedefe ulaştıktan sonra yeni bir evre başlar: Kültürel hedef. İlk hedefe ulaşırken doğanın ve onun da üstünde eğitimin desteğine sahibizdir; ikinci hedefe ulaşırken ise çok az şeyin yardımı olur ya da hiç olmaz. Hatta yanlış bir hırs, yani yaşlı insandaki tekrar genç olma hırsı, çoğunlukla ayakta kalmaya devam eder, ya da kişi, artık kendini inandı-

¹³ Bkz. "Yaşam Evreleri".

ramasa da, en azından öyle davranması gerektiğini hisseder. Birçok insan için doğaldan kültürel evreye geçişi bu kadar zorlaştıran ve acı veren şey işte budur; gençlikten son bir ufak parça koparabilmek umuduyla, gençlik yanılışına ya da çocuklarına yapışıp kalırlar. Bu özellikle de, tek anlamlarını çocuklarında bulan ve onları bırakmak zorunda kalınca dipsiz bir boşluğa düşeceklerini sanan annelerde görülür. Yaşamın öğleden sonrasının başlangıcında elbette ki yeni nevrozlar baş gösterecektir. Bu, çoğunlukla “tehlikeli yaş” fırtınalarının da eşlik ettiği bir tür ikinci ergenlik, başka bir “fırtına ve stres” dönemidir. Fakat bu yaşta ortaya çıkan sorunlar artık eski reçetelerle çözülemez: Bu saatin kadranı geri alınamaz. Genç insanın dışarıda bulduğunu veya bulması gerekeni, hayatının öğleden sonrasını yaşayan kişi kendi içinde bulmalıdır. Bu noktada doktorun başının epeyce ağınmasına neden olan yeni sorunlarla karşı karşıya kalırız.

115 Sabahtan öğle sonrasına geçiş eski değerlerin yeniden değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Eski görüşlerimizdeki hatayı fark etmek, eski gerçeğimizdeki gerçekdışılığı görmek ve şu ana kadar sevgi sanılan şeyin içinde ne kadar çelişki ve hatta nefret yattığını anlamak için acil olarak eski ideallerimizin karşıtının değerini anlama ihtiyacı doğmaktadır. Karşıtların çatışmasına çekilenlerin azımsanmayacak bir kısmı, kendilerine güzel ve uğruna mücadele edilesi görünen her şeyi atar; eski Benlerine tamamen karşıt bir şekilde yaşamaya çalışırlar. Meslek değiştirmeler, boşanmalar, dini sarsıntılar, din değiştirmeler işte bu karşıtına savrulmanın belirtileridir. Bir kişinin radikal bir şekilde tam karşıtına dönüşmesinin önündeki açmaz, bilinçli erdem ve değerlerin muadillerinin hâlâ baskı altında ve bilinçdışı olduğu eski yaşamın bastırılması ve bunun sonucunda tıpkı eskisi gibi dengesiz bir durum yaratmasıdır. Muhtemelen tıpkı eskisi gibi nevroitik bozukluklar ortaya çıkmıştır çünkü birbirine karşıt fanteziler bilinçdışıdır, dolayısıyla eski ideallerin bastırılmasıyla başka bozukluklar ortaya çıkmaktadır. Bir değer içinde değersizlik veya bir gerçekliğin içinde gerçekdışılık gördüğümüzde değer ya da gerçekliğin var olmaktan

çıktığını sanmak kuşkusuz büyük bir hatadır. O değer veya gerçeklik sadece *görelî* hale gelmiştir. İnsana dair her şey görelidir, çünkü her şey içsel bir kutupluluğa dayanır; çünkü her şey bir enerji olayıdır. Enerji mutlaka önceden beri var olan bir kutupluluğa bağlıdır. Kutupluluk olmadan enerji de olamaz. Her zaman bir yüksek ve alçak, sıcak ve soğuk, vb. olması gerekir ki, dengeleyici süreç -yani enerji- ortaya çıkabilsin. O yüzden bütün önceki değerleri reddedip bunların karşıtlarını benimseme eğilimi en az daha önceki tek yanlılık kadar abartılıdır. Ve bu bir evrensel olarak kabul edilmiş ve kuşku götürmeyen değerleri reddetme sorunu olduğu için sonuç onulmaz bir kayıptır. Bu şekilde hareket eden biri, tıpkı Nietzsche'nin dediği gibi kendisini kendi değerleriyle boşaltır.

116 Burada konu karşıtların dönüşmesi değil, önceki değerlerin, karşıtlarının kabul edilmesiyle beraber korunmasıdır. Doğal olarak bu da çatışma ve kendiliğin-bölünmesi demektir. Kişinin hem felsefi hem de ahlaki olarak bundan kaçınması anlaşılabilir bir durumdur; o yüzden, aranan alternatif -ki bu genellikle karşıtına dönüşmekten başka bir şeydir- önceki tutumun çırpınmalı bir kasılmasıdır. Her ne kadar hoşla gitmese de, yaşlılarda bu küçümsenmeyecek bir erdemdir: en azından ilkelerinden dönmez, dik dururlar, kafa karışıklığına da düşmezler; borçlarını ödemezlik yapmazlar, sadece odunlaşırlar ya da daha nazik bir ifadeyle, geçmişin payandaları olurlar. Fakat buna eşlik eden semptomlar, yani *laudatores temporis acti*'nin [eski günlere övgüler düzen kişinin] katılığı, dar kafalılığı, iticiliği hem antipatik hem de zarar vericidir; çünkü bir gerçekliği veya herhangi bir değeri savunma biçimleri o kadar esneklikten yoksun ve o kadar hiddet doludur ki, terbiyesizlikleri gerçeği yanına çekmekten çok iter ve sonuçta ortaya niyet edilen iyiliğin tersi çıkar. Bu katılığın temel nedeni karşıtlar sorununa karşı duyulan korkudur: "Kötü niyetli rahip Medardus"a dair bir önsezi ve gizli bir korku beslerler. O yüzden sadece tek bir hakikat ve tek bir yol gösterici ilke olmalıdır ve bu da mutlak olmalıdır; aksi halde, kendileri dışında her yerde hissedilen, eli kulağındaki felaketten bizi koruyamaz. Ama

aslında en tehlikeli devrimci içimizdedir ve yaşamın ikinci yarısına güvenle geçmek isteyen herkes, hepimiz bunu görmeliyiz. Tabii bu da şimdiye kadar keyfini sürdüğümüz görünüşteki güvenliği, güvensizlik, iç bölünme ve çelişkili düşüncelerden oluşan bir durumla değiştirmek anlamına gelmektedir. En kötüsü de, bu durumda bir çıkış yolu görünmemektedir. Mantık, *tertium non datur*, yani üçüncü yol yok, demektedir.

117 O nedenle tedavinin pratik gereklilikleri bizi bu kabul edilemez durumdan çıkarabilecek yol ve araçlar aramaya zorlamıştır. Bir kişi ne zaman görünüşte aşılamaz bir engelle karşılaşsa geri çekilir; teknik olarak gerileme denen şeyi yapar. Kendini benzer durumlarda bulduğu zamanlara geri döner ve o zaman işine yarayan araçları tekrar uygulamaya çalışır. Fakat gençlikte işe yarayan şeyin yaşlılıkta bir yararı yoktur. Amerikalı işadamlarının eski konumuna dönmesinin ne yararı olmuştu? Düpedüz işe yaramamıştı. Sonuçta gerileme dosdoğru çocukluğa (dolayısıyla da birçok yaşlı nevrotiğin çocuksuluğuna) doğru devam eder ve çocukluktan önceki zamanda son bulur. Bu tuhaf gelebilir, ama aslında sadece mantıklı değil aynı zamanda baştan sona mümkündür de.

118 Bu şekliyle bilinçdışının iki tabakadan oluştuğunu daha önce söylemiştik. Kişisel tabaka çocukluğun en eski anılarında sona erer, ancak kolektif tabaka çocukluk öncesi dönemden yani geçmişe ait yaşamın tortularından oluşur. Kişisel bilinçdışının bellek imgelerinin -çünkü bunlar kişinin bireysel deneyiminden kaynaklanan imgelerdir- biriktiği yerde kolektif bilinçdışının arketipleri birikmez, zira bunlar kişisel deneyimlere ait formlar değildir. Öte yandan ruhsal enerji gerileyip erken çocukluk döneminin bile ötesine geçerek geçmişe ait yaşamın mirasının içine girdiği zaman, mitolojik imgeler canlanır. Bunlar arketiplerdir.¹⁴ Varlığın-

¹⁴ Okuyucu, arketipler fikrine daha önce söz edilmeyen yeni bir unsurun katıldığını fark edecektir. Bu istemeden yapılmış bir bulanıklık değil, arketipin Hint felsefesinde çok önemli olan *karma* ile ilgili faktörler aracılığıyla kasıtlı bir şekilde uzatılmasıdır. Bir arketipin doğasının

dan kuşku duymadığımız iç ruhsal dünya dışa açılır ve bütün eski fikirlerimize tamamen karşıtmış gibi görünen içerikleri gözler önüne serer. Bu imgeler o kadar yoğundur ki, milyonlarca kültürlü insanın teozofiyeye ve antropozofiyeye ilgi duymasının nedeni anlaşılabilir. Bunun nedeni tamamen, bu tür modern gnostik sistemlerin, içimizde olup biten sözcüklere dökülmemiş olguların ifade etme gereksinimini, Katoliklik de dahil olmak üzere, Hristiyanlığın mevcut formlarından *daha iyi* karşılamasıdır. Katoliklik, dogma ve sembolizmiyle, söz konusu gerçekleri kesinlikle Protestanlıktan çok daha ayrıntılı biçimde ifade edebilir. Fakat Katoliklik bile ne geçmişte ne de günümüzde eski pagan sembolizminin zenginliğine ulaşamamıştır. Çünkü, bu sembolizm Hristiyanlığın geç dönemlerine kadar uzansa da sonra giderek yeraltına çekildi ve Ortaçağın başlarından modern zamanlara kadar canlılığını hiç kaybetmeyen akımlar oluşturdu. Bunlar büyük ölçüde ortadan kaybolmuştur; fakat biçim değiştirip tekrar geri gelerek modern yönelimiyle bilinçli zihnimizin tek yanlılığını telafi ederler.¹⁵ Bilincimiz Hristiyanlıkla öyle yoğrulmuş ve kalıba sokulmuştur ki, bilinçdışı karşı-pozisyon orada tutunacak bir yer bulamaz. Bunun nedeni basittir, çünkü hakim fikirlere çok fazla antitez oluşturur gibidir. Bir pozisyon ne kadar tek taraflı, katı ve mutlak bir şekilde tutulursa, diğeri o kadar agresif, düşmanca ve uyumsuz olacaktır; öyle ki, ilk bakışta ikisi arasında uzlaşma umudu az olacaktır. Fakat bilinçli zihin bir kez insani düşüncenin en azından *görelî* geçerliliğini kabul edince, karşıtlığın uzlaşmaz karakteri zayıflayacaktır. Bu arada çatışma, örneğin doğu dinlerinde -Budizm, Hinduizm, Taoculuk- uygun bir ifade arayacaktır. Teozofinin

anlaşılması için *karma* faktörünün çok iyi anlaşılması gerekir. Burada söz konusu faktörün ayrıntısına girmeden, en azından varlığından söz etmek istiyorum. Arketipler fikrimden dolayı şiddetli eleştirilere hedef oldum. O yüzden bunun tartışmalı ve biraz kafa karıştıran bir fikir olduğunu en baştan kabul ediyorum. Ancak beni eleştirenlerin, tartışma konusu ampirik malzemeyi nasıl tanımlayacaklarını da hep merak etmişimdir.

¹⁵ Bkz. "Ruhsal Bir Fenomen Olarak Paracelsus" ve *Psikoloji ve Simya*.

bağdaştırıcı özelliği bu gereksinimi epeyce karşılar, bu da elde ettiği sayısız başarıyı açıklamaktadır.

119 Analitik tedavi çalışmaları, ifade bulması ve şekil alması gereken arketipsel doğa deneyimlerine yol açmaktadır. Belli ki bu tür deneyimler için bu tek fırsat değildir; deneyimler çoğunlukla kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkarlar ve bu asla sadece “psikoloji-zihinli” insanlarda görülmez. Akıl sağlığından profesyonel bir psikoloğun bile kuşku duymadığı insanların ağızlarından son derece tuhaf rüya ve görüler dinledim. Arketip deneyimi genellikle en gizli kişisel sır olarak tutulur, çünkü bir kişinin doğrudan varlığının özüne dokunduğu düşünülür. Bu, Ben-dışının, kavrama gücüne meydan okuyan bir iç karşıtın ilksel deneyimi gibidir. Doğal olarak, o zaman, yararlı olacak paralellikler bulmak için etrafımıza bakarız ve bütün bunlar o kadar kolayca olur ki, ilk olay yan fikirler üzerinden yorumlanır. Bunun tipik bir örneği, Flüeli Rahip Nicholas’ın¹⁶ Teslis görüşü ya da St. Ignatius’un, ilk başta ilahi tezahür sonra da şeytanın ziyareti olarak yorumladığı birçok gözü olan yılan görüşüdür. Otantik deneyim, bu dolaylı yorumlar üzerinden, yabancı bir kaynaktan ödünç alınmış imge ve sözcüklerle ve kendi toprağımızda yetişmemiş ve yüreğimizle hiçbir bağlantısı olmayıp yalnızca kafalanımızla bağlantısı olan görüşler, fikirler ve formlarla yer değiştirir. Aslında düşüncelerimiz bile bunları açıkça kavrayamaz, çünkü onları hiçbir zaman icat etmemiştir. Bu bir çeşit, zenginlik getirmeyen çalıntı eşya öyküsüne benzemektedir. Bu tür ikameler insanları gölgeli ve gerçekdışı yaparlar; canlı gerçekliklerin yerine boş sözcükleri koyarlar ve karşıtların sancılı gerginliğinden sıyrılıp, canlı ve yaratıcı olan her şeyin solup öldüğü solgun, iki boyutlu, hayali bir dünyaya kayarlar.

120 Çocukluk öncesi döneme gerilemeyle gün ışığına çıkarılan söze dökülmeyen olaylar ikameye gereksinim duymazlar; her insanın yaşamının ve işinin içinde veya onlar tarafından bireysel olarak şekillendirilirler. Bunlar atalarımızın yaşamdan, sevinçlerinden ve kederlerinden doğan im-

¹⁶ Bkz. “Klaus Birader”.

gelerdir; ve deneyimin değil, eylemin içinde yaşama dönmenin yolunu ararlar. Bilinçli zihne karşı çıkmalarından dolayı doğrudan dünyamıza nakledilemezler; o yüzden bilinçli ve bilindişı gerçeklik arasında arabuluculuk yapabilecek bir yol bulunmalıdır.

Sentetik veya Yapıcı Yöntem

121 Bilinçdışı ile uzlaşma süreci hem eylem hem cefa gerektiren gerçek bir emek işidir. Gerçek ve “hayali” ya da akılcı ve akıldışı veriden yola çıkan ve böylece bilinçle bilinçdışı arasındaki derin boşluk üzerinde köprü oluşturan bir işlevi temsil ettiği için “aşkın işlev” olarak adlandırılmıştır. Doğal bir süreçtir, karşıtların gerginliğinden kaynaklanan enerjinin dışavurumudur ve rüya ve görülerde kendiliğinden ortaya çıkan bir dizi fantezi-olaylara dayanır.² Aynı süreç şizofreninin belli şekillerinin ilk aşamalarında da gözlenebilir. Böyle bir sürecin klasik bir örneği, Gerard de Nerval’in otobiyografik yapıtı *Aurélia*’da görülebilir. Ama en önemli yazınsal örnek *Faust*’un II. Kısımıdır. Karşıtları bir araya getiren doğal süreç benim için, özünde şuna dayanan bir yöntemle bir model ve temel oluşturmuştur: Doğanın buyruğuyla kendiliğinden ve bilinçdışı bir şekilde meydana gelen her şey, kasten dışarı çağılır ve bilinçli zihne ve onun dış görünüşüne katılır. Çoğu durumda başarısızlık tamamen, içlerinde gerçekleşen olaylara hakim olacak zihinsel ve ruhsal donanımdan yoksun olmalarından kaynaklanır. Bu noktada tıbbi yardım özel bir tedavi şeklinde devreye girmelidir.

122 Gördüğümüz gibi, bu kitabın başlangıcında ele aldığımız kuramlar yalnızca, rüyayı (ya da fanteziyi) bellek bileşenlerine ve altta yatan içgüdüsel süreçlere ayrıştıran nedensel ve indirgeyici bir sürece dayanmaktadır. Bu sürecin gerekçesini ve sınırlılığını yukarıda gösterdim. Süreç rüya

¹ Sonradan aşkın işlev fikrinin aynı zamanda yüksek matematikte de bulunduğunu ve gerçek ve sanal sayıların işlevinin adı olduğunu öğrendim. Ayrıca bkz. “Aşkın İşlev” konulu makalem.

² Bu tür bir rüya-dizisinin analizi için bkz. *Psikoloji ve Simya*.

sembollerinin artık kişisel anılara ya da özlemlere dönüştürülemediği noktada, yani kolektif bilinçdışının imgelerinin ortaya çıktığı anda çökmektedir. Bu kolektif fikirleri kişisel bir şeye dönüştürmek oldukça anlamsızdır - sancılı deneyimlerin bana gösterdiği üzere, yalnızca anlamsız değil, kesinlikle zararlıdır da. Büyük zorluklarla, uzun kararsızlıkların ve birçok başarısızlığın ardından gözlerimin açılması sonucu, medikal psikolojinin belirtilen anlamdaki tamamen kişiselci tutumundan vazgeçmeye karar verebildim. Bunun için ilk olarak, indirgmeden başka bir şey olmadığı sürece, analizi zorunlu olarak sentezin izlemesi gerektiği ve belli tür ruhsal materyallerin tamamen parçalara ayrılmasının hiçbir anlama gelmediği, aksine, anlamın, parçalara ayrılma yerine, elimizin altındaki bütün bilinçli araçlarla ve genişletme dediğimiz yöntemle güçlendirilip takviye edildiği takdirde zenginleşeceği şeklinde temel bir sonucu varmam gerekti.³ Kolektif bilinçdışının imge ve sembolleri ancak sentetik bir tedavi şekline tâbi tutulduklarında ayırt edici değer yaratırlar. Analizin sembolik fantezi-materyalini bileşenlerine bölmeye gibi, sentetik süreç de bunu genel ve anlaşılabilir bir ifadeye entegre eder. Süreç çok da basit değildir, o yüzden süreci açıklamaya yardımcı olacak bir örnek vereceğim.

123 Kısa zaman önce kişisel bilinçdışı analiziyle kolektif bilinçdışı içeriklerinin ortaya çıkması arasındaki kritik sınıra ulaşan bir kadın hasta şöyle bir rüya görmüştü: *Geniş bir ırmağı geçmek üzeredir. Köprü yoktur, fakat geçebileceği sığ bir nokta bulur. Tam geçecektir ki, suyun altında gizlenen bir yengeç ayağından yakalar ve bırakmaz.* Kadın dehşet içinde uyanır.

Çağrışımlar:

124 *İrmak*: “Geçilmesi zor bir sınır oluşturuyor - bir engeli aşmam gerekiyor - muhtemelen çok yavaş ilerlememle bağlantılı - öbür tarafa ulaşmam gerekiyor.”

³ [Genişletme konusu için bkz. “Psikanaliz Kuramı”, par. 326 vd. – EDİTÖRLER.]

125 Sığ yer: “Güvenle geçme fırsatı - olası bir yol, aksi takdirde ırmak çok fazla geniş - tedavi sürecinde engeli aşmak mümkün.”

126 Yengeç: “Yengeç suda iyi gizlenmiş, önceden göremedim kanser [Almancada yengeç: *Krebs* -çn] korkunç bir hastalık, tedavisi mümkün değil [Kanserden ölen Bayan X’e gönderme] - bu hastalıktan korkuyorum - yengeç geri geri yürüyebilen bir hayvan - açıkça beni ırmağın içine sürüklemek istiyor bana iğrenç bir şekilde yapıştı ve ben dehşete kapıldım - beni karşıya geçmekten alıkoyan şey ne? Ah, evet, arkadaşım [bir kadın] yine tartıştım.”

127 Arkadaşıyla ilişkilerinde tuhaf bir şey var. Uzun yıllardır devam eden, eşcinselliğe varan, duygusal bir bağ. Arkadaş birçok yönden hastaya benziyor ve en az onun kadar sinirli. Ortak sanatsal ilgi alanları var. İkiliden kişilik olarak daha güçlü olanı hasta. Çok yakın bir ilişkileri olduğundan ve yaşamın birçok diğer olanağını dışladıklarından her ikisi de sinirli, ve ideal arkadaşlıklarına rağmen karşılıklı öfke yüzünden şiddetli sahneler yaşanabiliyor. Bilinçdışı bu yolla aralarına bir mesafe koymaya çalışmaktadır, fakat onlar buna kulak vermeyi reddetmektedir. Kavga genellikle taraflardan birinin hâlâ doğru dürüst anlaşılamadığını düşünüp birbirleriyle daha açık konuşmaları gerektiğini söylediğinde başlamaktadır; bundan sonra ikisi de kendini açmak için hararetle çaba göstermektedir. Doğal olarak bir anda yanlış anlamalar meydana gelmekte ve her zamankinden daha kötü bir manzara ortaya çıkmaktadır. *Faute de mieux* [Daha iyisi olmadığı için], onlar için bu kavgalar uzun zamandır vazgeçmek istemedikleri ikame bir zevk haline gelmiş. Özellikle de hastam, her tartışmanın kendisini “ölümüne yormasına” karşın, arkadaşı tarafından yanlış anlaşılmanın getirdiği tatlı ıstırap olmadan da yapamıyor. Uzun zamandır bu arkadaşlığın can çektiğinin ve ortaya hâlâ ideal bir şey çıkacağına ancak yanlış bir tutkuyla inandığının farkında. Daha önceleri annesiyle abartılı, fantastik bir ilişkisi varmış ve annesinin ölümünden sonra duygularını arkadaşına yönlendirmiş.

*Analitik (nedensel-indirgemeci) yorum:*⁴

128 Bu yorum tek bir cümlede özetlenebilir: “İrmağı geçmem (yani arkadaşım ile ayrılmam) gerektiğinin pekâlâ farkındayım, ancak arkadaşımın beni sıkı sıkıya sarmaktan (yani sarılmaktan) vazgeçmemesini daha çok tercih ederdim, ki bu da çocuksu bir arzu olarak, Annemin beni kendine çekip, çok iyi bildiğim yaşam dolu kollarıyla sarmalaması anlamına gelmektedir.” İsteğin uyuşmazlığı, gerçeklerle bolca kanıtlanmış olan, eşcinselliğin güçlü dipakıntısında yatmaktadır. Yengeç kadını ayağından yakalamıştır. Hastanın büyük “erkeksi” ayakları vardır, arkadaşıyla ilişkisinde erkek rolü üstlenmiştir ve buna uygun cinsel fantezileri vardır. Herkesin bildiği üzere ayak fallik bir önem taşımaktadır.⁵ Dolayısıyla genel yorum şöyle olacaktır: Kadının arkadaşını terk etmemesinin nedeni, ona karşı duyduğu cinsel arzuları bastırmasıdır. Bu arzular ahlaki ve estetik olarak bilinçli kişiliğin eğilimleriyle bağdaşmadığından bastırılmışlardır ve o nedenle az ya da çok bilinçdışıdır. Burada kaygı kadının bastırıldığı arzuya karşılık gelmektedir.

129 Bu yorum hastanın yücelttiği arkadaşlık idealinin ciddi şekilde değersizleştirilmesidir. Elbette analizin bu noktasında kadın artık böyle bir yoruma karşı çıkmayacaktır. Bir süre önce belli bazı gerçekler onu eşcinsel eğilimi konusunda fazlaıyla ikna etmişti, öyle ki kadın, hiçbir şekilde uygun bulmadığı bu eğilimi artık rahatça kabul edebiliyordu. Eğer bu yorumu kadına tedavinin şimdiki aşamasında yapmış olsaydım herhangi bir direnişle karşılaşmazdım. Kadın bu istenmeyen eğilimi anlayarak onun yarattığı sancının üstesinden gelmeyi başarmıştı. Fakat bana, “Niçin hâlâ bu rüyayı yorumluyoruz ki? Zaten uzun zamandır bildiğim bir şeyi tekrarlamaktan başka bir şey değil,” diyecekti. Gerçekten de yorum hastaya yeni bir şey söylememektedir; o yüzden de ilginç ve etkili değildir. Tedavinin başında

⁴ İki tip yoruma paralel bir bakış açısı Herbert Silberer’in *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* adlı övgüye değer kitabında bulunabilir.

⁵ Aigremont (Siegmar Baron von Schultze-Galléra takma adı), *Fuss-und Schub-symbolik und-Erotik* [1909].

böyle bir yorum yapmak olanaksızdı, çünkü hastanın anormal ölçüdeki ahlakçılığı hiçbir şekilde böyle bir şeyi kabul etmeyecekti. Kadın yavaş yavaş daha mantıklı davranış sergileyinceye kadar, çok dikkatli bir şekilde, çok küçük dozlar halinde anlam “zehri” zerk etmek gerekemekteydi. Analitik ya da nedensel-indirgeyici yorum artık ortaya yeni bir şey çıkarmayıp aynı şeyi farklı şekillerde tekrarlamaya başladığına göre, olası arketip motifleri arama zamanı gelmiştir. Eğer böyle bir motif net bir şekilde ortaya çıkarsa, yorumlama sürecinde değişiklik yapmanın tam zamanı demektir. Bu vakada nedensel-indirgeyici süreç belli dezavantajlar taşımaktadır. İlk olarak, hastanın çağrışımlarını, örneğin “yengeç” ve “kanser” bağlantısını doğru bir şekilde hesaba katmamaktadır. İkinci olarak, niçin böyle tuhaf bir sembol seçildiği yanıtsız kalmaktadır. Anne-arkadaş neden yengeç olarak görünmektedir? Daha şirin ve daha çarpıcı bir temsil olabilecek bir su perisi seçilebilirdi. (“Azıcık kadın erkeğe yaslanır, azıcık erkek onu kendine çeker,” vs.) Bir ahtapot, bir ejderha, bir yılan ya da bir balık da olabilirdi. Üçüncüsü de, nedensel-indirgeyici süreç rüyanın öznel bir olgu olduğunu ve dolayısıyla ayrıntılı bir yorumun yengeci kesinlikle sadece arkadaşına veya anneye bağlayamayacağını, aynı zamanda özneye yani rüya görene bağlaması gerektiğini unutmaktadır. Bütün rüya, rüyayı görenin kendisidir; ırmak da, sığ yer de, yengeç de odur, daha doğrusu, öznenin bilinçdışındaki koşul ve eğilimleri bu ayrıntılar ifade etmektedir.

130 Bu nedenle aşağıdaki terminolojiyi ortaya attım: Rüya imgelerini gerçek nesnelerle bir tutan her yoruma *nesnel düzeyde yorum* adını verdim. Bunun tersi, rüyanın her kısmını ve içindeki bütün aktörleri bizzat rüyayı görene atfeden yorumdur. Buna da *öznel düzeyde yorum* dedim. Nesnel düzeyde yorum analitiktir, çünkü rüyanın içeriğini dış durumlara gönderme yapan bellek-kompleksleri parçalarına ayırır. Öznel düzeyde yorum sentetiktir, çünkü altta yatan bellek-komplekslerini dış nedenlerinden ayırır, bunları öznenin eğilimleri ya da bileşenleri olarak görür ve o özneye tekrar bir araya getirir. (Ben herhangi bir deneyde yalnızca nesne-

ye değil, ilk olarak ve her şeyden önce kendi deneyimlerime bakanım, tabii ki deneyimin hesabını kendime verdiğim sürece.) Dolayısıyla, bu durumda rüyanın bütün içeriği öznel içeriklerin sembolleri olarak ele alınır.

131 Bu yüzden sentetik veya yapıcı yorum süreci, öznel düzeyde bir yorumdur.⁶

Sentetik (yapıcı) yorum:

132 Hasta aşılanacak engelin kendi içinde yattığı gerçeğinin farkında değildir: Bu engel, aşılması güç olan sınır çizgisidir ve daha ileri gitmeyi engeller. Yine de engeli aşmak mümkündür. Ancak tam bu anda, geriye ve aşağıya hareket eden, rüya görenin bütün kişiliğini kendisiyle birlikte sürüklenme tehdidi yaratan, özel ve beklenmedik bir tehlike “hayvani” (insani olmayan ya da insandışı) bir şey- baş göstermektedir. Bu tehlike gizli bir yerde başlayan, tedavisi olanaksız (yıkıcı) bir ölümcül hastalık gibidir. Hasta, arkadaşının kendisini engellediğini ve aşağıya çekmeye çalıştığını düşünmektedir. Böyle düşünmeye devam ettiği sürece arkadaşını “yukan çekme”ye, onu eğitmeye ve geliştirmeye çalışmayı sürdürmek zorundadır; aşağı sürüklenmesini durdurmak için boş ve mantıksızlık ölçüsünde idealist çabalar harcamak zorundadır. Doğal olarak arkadaşı da aynı çabayı göstermektedir, çünkü o da hastayla aynı geçidin içindedir. O yüzden ikisi de dövüş horozları gibi birbirlerinin üstüne atlayarak üstünlüğü ele geçirmeye çalışmaktadır. Ve hasta çukura ne kadar fazla gömülürse, ötekinin kendi kendine yaptığı işkence de o kadar şiddetlenmektedir. Neden? Çünkü her ikisi de kabahatin diğerinde, yani nesnede olduğunu düşünmektedir. Öznel düzeyde yorum bu çılgınlıktan kurtulmayı sağlar; çünkü rüya hastaya, içinde sınırı geçmesini, yani bir durum veya tutumdan diğerine geçmesini engelleyen bir şey olduğunu gösterir. Bir yer değişiminin bir tavır değişikliği olarak yorumlanması, belli ilkel dillerde konuşma biçimleriyle onaylanır, örneğin “Gitmeyi düşünüyorum” yerine “Gitme konumundayım (noktasındayım)” denir.

⁶ Başka bir yerde bu işleme “yorumbilgi” yöntemi adını verdim bkz. par. 493 vd.

Rüyaların dilini anlaşılır hale getirmek için ilkel ve tarihi sembolizm psikolojisinden pek çok paralelliğe gereksinimimiz vardır, çünkü rüyalar temelde, bütün önceki evrim dönemlerinin işlevsel olanaklarının kalıntılarını taşıyan bilinçdışından kaynaklanır. Bunun klasik bir örneği, *I Ching* kehanetindeki “Büyük Nehirden Geçiş”tir.

133 Açıkça görülmektedir ki, artık her şey yengecin ne anlama geldiğine bağlıdır. Bunun arkadaşıyla (çünkü hasta yengeci arkadaşıyla ilişkilendirmektedir) ve aynı zamanda annesiyle bağlantılı bir şey olduğunu bilmekteyiz. Hastayla ilgili olduğu sürece anne ve arkadaşın böyle bir nitelikleri olup olmadığı konumuzun dışındadır. Durum ancak hastanın kendisini değiştirmesiyle değiştirilebilir. Annenin hiçbir şeyi değiştirilemez, çünkü o hayatta değildir. Arkadaş da değişmeye zorlanamaz. Eğer değişmek istiyorsa bu onun sorunudur. Söz konusu niteliğin anneye bağlantılı olduğu gerçeği çocuklukla ilgili bir şeylere işaret etmektedir. Öyleyse, hastanın anne ve arkadaşıyla ilişkisinin ortak yanı nedir? Ortak etken şiddetli ve duygusal bir sevgi talebidir, bu o kadar ateşli bir taleptir ki hasta bunun altında ezilmektedir. Bu talep bildiğimiz kadarıyla insanı bunaltan kör bir çocuksu özlem karakteri taşımaktadır. Dolayısıyla, hâlâ içgüdüsel olarak zorlanımlı bir karakter sergileyen libidonun disipline edilmemiş, farklılaşmamış ve henüz insanileşmemiş, yani henüz evcilleştirilmemiş bir bölümüyle karşı karşıyayız. Böyle bir bölüm için bir tür *hayvan* kesinlikle uygun bir simgedir. Ama bu hayvan niçin bir yengeç? Hasta onu kanserle bağdaştırmaktadır; Bayan X, hastanın şu anda bulunduğu yaşta bu hastalıktan ölmüştü. O yüzden Bayan X ile bir özdeşleşmenin ipucundan söz etmek mümkündür. Dolayısıyla bunun izini sürmemiz gerekir. Hasta onun hakkında şunları anlatmaktadır: Bayan X erken yaşta dul kalmıştı; oldukça neşeli ve hayat doluydu; erkeklerle ve de özellikle hastanın da bizzat tanıdığı ve büyüleyici ve tuhaf biri olarak her zaman etkilendiği oldukça yetenekli bir sanatçıyla birçok maceraları olmuştu.

134 Özdeşleşme anlaşılmamış, yani bilinçdışı benzerlik temelinde mümkündür. Peki bizim hastamız hangi bakım-

lardan Bayan X'e benzemektedir? Bu noktada hastaya, kendisinin içinde de -içindeki bu belli belirsiz fark edilen eğilimin kendisine ihanet ederek ahlaksız bir yaşama sürükleyebileceğinden korktuğu için- hep kaygıyla bastırıldığı uçarı bir damar bulunduğunu açık bir şekilde gösteren bir dizi eski fantezi ve rüyayı hatırlatma şansı buldum. Bununla "hayvani" unsuru anlama çabasına önemli bir katkıda bulunmuş olduk; çünkü bir kez *daha* aynı evcilleştirilmemiş, içgüdüsel -fakat bu kez erkeklere yöneltilmiş- özlemle karşılaştık. Ve ayrıca arkadaşından niçin ayrılmadığının başka bir nedenini daha bulduk: Kendisine daha tehlikeli görünen bu öbür eğilime kurban gitmemek için ona tutunmalıydı. Bu yüzden çocuksu, eşcinsel düzeyde kalmıştı çünkü bunlar onun için bir savunma işlevi görmekteydi. (Deneyimler bunun, uygunsuz çocukluk ilişkilerine tutunmaya iten en önemli nedenlerden biri olduğunu göstermektedir.) Ancak bu hayvani unsurda aynı zamanda onun sağlığı, yaşamın getirdiği risklerden çekinmeyen gelecekteki sağlam kişiliğin tohumları yatmaktadır.

135 Ama hasta, Bayan X'in yazgısından bambaşka bir sonuç çıkarmıştı. Bayan X'in ani hastalığını ve erken ölümünü, kabul etmese de her zaman kışkırdığı eşcinsel yaşamın cezalandırılması olarak görmüştü. Bayan X ölünce hasta, suratını buruşturarak son derece insani bir kötücül tatmini gizleyen ahlakçı bir ifade takınmıştı. Bundan dolayı kendini cezalandırmak için sürekli Bayan X örneğini kullanmış, kendini korkutarak yaşamdan ve bütün gelişimlerden uzaklaşmış ve yetersiz bir arkadaşlığın ıstırabını yüklenmişti. Doğal olarak bütün bu olaylar dizisini hiçbir zaman tam olarak anlayamamıştı, yoksa asla öyle hareket etmezdi. Bu kanaatin doğruluğu malzemeye kolayca kanıtlanmıştı.

136 Bu özdeşleşme öyküsü kesinlikle burada bitmemiştir. Hasta bunun ardından Bayan X'in, ancak kocasının ölümünden sonra sanatsal yeteneğini epeyce geliştirdiğini ve bunun da söz konusu sanatçıyla arkadaşlığa kadar vardığını söylemişti. Hastanın, söz konusu sanatçının kendi üzerinde nasıl güçlü ve tuhaf denecek kadar büyüleyici bir etki yarattığını söylediğini anımsadığımızda, bu gerçek, özdeşleşme-

nin ana nedenlerinden biri gibi görünmektedir. Bir kişinin özellikle başka bir kişiyi bu şekilde büyülemesi tek taraflı olmaz; büyülenen kişi zorunlu olarak buna karşılık gelen bir eğilim göstereceği için bu her zaman iki kişi gerektiren bir ilişkidir. Ancak bu yatkınlık bilinçdışı olmalıdır, yoksa büyülenme olmaz. Bilinçli bir dürtü olmaması yönüyle büyülenme zorlanımlı bir olgudur; gönüllü bir süreç olmayıp, bilinçdışından çıkan ve kendisini bilinçli zihne zorla kabul ettiren bir şeydir.

137 Dolayısıyla, hastanın, tıpkı sanatçı gibi bilinçdışı bir yatkınlığa sahip olduğu varsayılmalıdır. Bundan dolayı hasta aynı zamanda bir erkekle özdeşleşmiştir.⁷ “Erkeksi” ayak anıştırmasıyla karşılaştığımız rüyanın analizini anımsayalım. Ve gerçekte de hasta, arkadaşıyla ilişkisinde erkek rolünü oynamaktadır; her zaman üslubu belirleyen aktif taraf, patron olan taraf ve bazen yalnızca kendisinin istediği bir şeyi karşısındakine dayatan taraf odur. Arkadaşı belirgin bir biçimde, hatta dış görünüş bakımından bile dişi iken, hasta bariz bir şekilde erkeksi bir tiptir. Sesi arkadaşınınkinden çok daha güçlü ve derindir. Hastanın düşüncesine göre Bayan X, zarafet ve sevecenlikte de arkadaşına göre çok daha kadınsıdır. Bu başka bir ipucu vermektedir: Hasta, arkadaşıyla ilişkisinde, sanatçının Bayan X ile oynadığı rolün benzerini oynamaktadır. Böylece hasta Bayan X ve aşığıyla özdeşleşmesini bilinçdışı bir şekilde tamamlamakta ve sonuçta, bütün bunlara rağmen, içindeki kaygıyla bastırdığı o uçarı damarı ifade etmektedir. Fakat o bunu bilinçli bir şekilde yaşamayıp, daha çok bu bilinçdışı eğilimin oyuncacı olmaktadır; başka bir deyişle, onun hakimiyetine girmiş ve kompleksinin bilinçdışı bir unsuru haline gelmiştir.

138 Artık yengeç hakkında çok daha fazla şey biliyoruz: Yengeç libidonun bu ehlileşmemiş parçasının iç psikolojisini taşımaktadır. Bilinçdışı özdeşleşmeler onu sürekli aşağı çekmektedir. Bu özdeşleşmelerin böyle bir gücü vardır, çünkü bilinçdışı oldukları için içgörüyü ya da düzeltmeye

⁷ Kadının sanatçıyla özdeşleşmesinin daha derindeki nedeninin, hastanın sanatsal yeteneğinde yattığını da görmezden gelmiyorum.

açık değildirler. O yüzden yengeç bilinçdışı içeriklerin simgesidir. Bu içerikler hastayı hep geriye, arkadaşıyla olan ilişkisine çekmeye çalışmaktadır. (Yengeç geri geri yürümektedir.) Fakat arkadaşıyla olan bağlantısı hastalıkla eşanlamlıdır, çünkü hasta bu yüzden nevroikleşmiştir.

139 Doğrusunu söylemek gerekirse, bütün bunlar gerçekten de nesnel düzeyde analize aittir. Fakat bu bilgiye ancak, önemli bir buluşsal ilke olduğunu kanıtlayan öznel düzeyi kullanarak eriştiğimizi de akıldan çıkarmamamız gerekmektedir. Pratik nedenler adına şu ana kadar varılan sonuçlarla yetinmeliyiz; ancak kuramın taleplerini de karşılamak zorundayız: henüz bütün çağrışımlar değerlendirilmediği gibi, sembol seçiminin anlamı da yeterince açıklanmamıştır.

140 Artık yengecin suyun altında gizlendiği ve hastanın ilk başta onu görmediği şeklindeki ifadeyi ele alabiliriz. Kadın ilk bakışta az önce ele aldığımız bilinçdışı ilişkileri de görmemişti; onlar da suyun altında gizlenmişti. Irmak kadının karşı tarafa geçmesine mani olan engeldir. Kadının karşıya geçmesine mani olan şey tam da bu bilinçdışı, yani kadını arkadaşına bağlayan ilişkilerdir. Bilinçdışı engel oluşturmaktaydı. Dolayısıyla su bilinçdışını, ya da daha doğrusu bilinçdışı, gizlenme durumunu ifade etmektedir; yengeç de bilinçdışı bir şey olduğu için, aslında derinliklerinde gizlenen şey dinamik içeriktir.

Kolektif Bilinçdışının Arketipleri

141 Şimdiye kadar nesnel düzeyde anladığımız olguları artık öznel düzeye yükseltme göreviyle karşı karşıyayız. Bu amaçla olguları nesneden ayırıp, hastanın öznel komplekslerinin sembolik örnekleri olarak ele almamız gerekmektedir. Bayan X figürünü öznel düzeyde yorumlamaya çalışırsak, figürü kısmi-ruhun ya da daha doğrusu rüya görenin belli bir yanının kişileşmesi olarak görmemiz gerekir. Bayan X o zaman hastanın olmak istediği ama olmaktan korktuğu imge olur. Bu şekliyle hastanın gelecekteki karakterinin kısmi bir resmini temsil eder. Büyüleyici sanatçının öznel düzeye yükseltilebilmesi kolay değildir, çünkü hastanın içinde uykuda bekleyen bilinçdışı sanatsal kapasite çoktan Bayan X tarafından çekilip çıkarılmıştır. Bununla birlikte, sanatçının, hastanın bilinçli bir şekilde fark edilmeyen ve dolayısıyla bilinçdışında yatan erkeksiliğinin imgesi olduğunu söylemek doğru olacaktır.¹ Hastanın aslında bu konuda kendini aldatığını düşünecek olursak bu doğrudur. Hasta kendi gözünde oldukça kınlgan, duygusal ve kadınsıdır, hiçbir şekilde erkeksi değildir. O yüzden kendisine erkeksi özelliklerinden söz edince öfkeyle karışık şaşkınlığa uğramıştı. Fakat tuhaf, büyüleyici unsur bu özelliklere uymamaktadır. Görünüşe göre bunlardan bütünüyle yoksundur. Ancak kadın bu duyguyu kendi içinden ürettiğine göre bir yerlerde gizleniyor olmalıdır.

142 Böyle bir unsur bizzat rüya görenin içinde bulunmazsa, deneyimler bize bunun her zaman yansıtıldığını söyle-

¹ Kadındaki bu erkeksi unsura animus, erkekteki kadınsı unsura da anima adını verdim. Bkz. aş. par. 296-340; ayrıca Emma Jung, "Ein Beitrag zum Problem des Animus".

mektedir. Peki kime? Hâlâ sanatçıya mı? Sanatçı uzun zamandır hastanın ufkundan çıkmıştır ve çok iyi yansıtma almamaktadır, çünkü hastanın bilinçdışında yatmaktadır ve dahası, sanatçının çekici gelmesine rağmen hastanın onunla kişisel bir ilişkisi yoktur. Kadın için o daha çok bir fantezi-figürüydü. Hayır, bu tür bir yansıtma her zaman lokaldir, yani bir yerlerde bu içeriğin yansıtıldığı birileri olmalıdır, yoksa hasta onun kendi içinde olduğunu açıkça fark ederdi.

143 Bu noktada nesnel düzeye geri dönüyoruz, çünkü o olmadan yansıtmanın yerini saptamak mümkün değildir. Hasta kendisi için özel bir şeyler ifade eden herhangi bir erkek tanımamaktadır, benden başka; doktoru olarak ben çok şey ifade etmekteyim. O yüzden, kesinlikle öyle bir şeyi fark etmesem de, büyük olasılıkla bu içerik bana yansıtılmaktadır. Ancak bu açıklaması güç içerikler kesinlikle yüze çıkmamakta, hep danışma saatinin dışında ortaya çıkmaktadırlar. O nedenle dikkatli bir şekilde hastaya “Söyleyin bana, benimle birlikte değilken size nasıl görünüyorum? Aynı mı?” diye sordum. “Sizinle birlikteyken oldukça tatlısınız, fakat kendi başıma kaldığım ya da sizi bir süre görmediğim zaman sizinle ilgili resim şaşırtıcı bir biçimde değişiyor. Bazen oldukça ideal gibi görünüyorsunuz, sonra yine farklı,” dedi. Bu noktada tereddüt edince onu teşvik ettim: “Hangi anlamda farklı?” O da, “Bazen tıpkı kötü bir büyücü ya da şeytan gibi çok tehlikeli, uğursuz görünüyorsunuz. Bu düşüncelerin nereden çıktığını bilmiyorum, oysa siz hiç öyle biri değilsiniz.”

144 Böylece içerik, aktarımın bir parçası olarak benim üzerimde odaklanmıştı, onun ruhsal envanterinden kaybolmuş olmasının nedeni buydu. Bu noktada başka bir önemli gerçeği fark etmekteyiz: Sanatçı üstüme bulaşmıştı (onunla özdeşleştirilmiştim), o yüzden de kadın kendi bilinçdışı fantezisinde doğal olarak, benimle Bayan X rolünü oynamaktadır. Daha önce ortaya çıkarılan materyalin cinsel fantezilerin- yardımıyla bunu ona kolayca kanıtlatabilirdim. Fakat o zaman da ben engel, yani onun karşıya geçmesine mani olan yengeç olurum. Bu özel durumda, kendimizi nesnel düzeye sınırlarsak durum oldukça yanıltı-

cı bir hal alabilirdi. “Ama ben hiçbir şekilde o sanatçı değilim, hiçbir şekilde uğursuz da değilim, kötü bir büyücü de değilim!” dememin ne yararı olacaktı ki? Bu hastanın umurunda bile olmayacaktı, çünkü bunu benim kadar o da biliyordu. Yansıtma eskisi gibi devam ediyordu ve ben de onun daha ileri gitmesinin önünde gerçekten bir engel durumundayım.

145 İşte bu noktada birçok tedavi sekteye uğramaktadır. Doktorun kendisini öznel düzeye yükseltmesinden ve kendisinin bir imge olduğunu kabullenmesinden başka, bilinçdışının tuzaklarından kurtulmanın hiçbir yolu yoktur. Peki, ama neyin imgesi? İşte en büyük güçlük burada yatmaktadır. “Pekâlâ,” diyecektir doktor, “hastanın bilinçdışındaki bir şeyin imgesi.” Bunun üzerine hasta da, “Ne, öyleyse ben bir erkeğim ve de uğursuz, çekici bir erkek ve ayrıca kötü bir büyücü ya da şeytan, öyle mi? Hayatta olmaz! Bunu kabul edemem, bütün bunlar saçmalık. Bu kişinin siz olmasını tercih ederim.” diyecektir. Haklı: Böyle şeyleri ona aktarmak mantıksızdır. Doktor nasıl kabul etmezse o da şeytana dönüştürülmeyi kabul edemez. Gözleri çakmak çakmak olur, yüzüne şeytani bir ifade, daha önce bilinmeyen bir direncin parıltısı yerleşir. Bir anda sıkıntı verici bir yanlış anlaşılma olasılığıyla karşı karşıya kaldım. Nedir bu? Hüsrarla sonuçlanan bir sevgi? Kadın kendini incinmiş, değersiz mi hissediyor? Bakışlarında yırtıcı bir hayvan, gerçekten şeytani bir şey gizli. Kadın bir şeytan mı? Yoksa yırtıcı hayvan, şeytan ben miyim? Ve şu önümde oturan kişi de çaresizliğin acı kuvvetiyle kendisini benim kötü büyülerime karşı korumaya çalışan korkmuş bir kurban mı? Bütün bunlar kesinlikle saçma-fantastik hezeyanlar olmalı. Acaba neye dokundum? Hangi yeni tel titreşiyor? Neyse ki bu gelip geçici bir durum. Hastanın yüzündeki ifade düzelir ve adeta rahatlamış gibi, “Tuhaf, ama az önce arkadaşım ile ilgili altından kalkamayacağım noktaya dokunduğunuz duygusuna kapıldım. Dehşet verici bir duygu, insanlık dışı, kötü, zalim bir şey. Bunun ne kadar tuhaf bir duygu olduğunu anlatamam. Bu duygu, bütün gücümle mücadele et-

memme karşın, arkadaşımından nefret etmeme ve tiksinti duymama yol açıyor,” der.

146 Bu sözler olan bitene açıklayıcı bir ışık tutmaktadır: Ben arkadaşın yerini almıştım. Arkadaş aşılmıştı. Bastırma buzları kırılmış ve hasta farkında olmadan hayatın yeni bir evresine girmişti. Artık arkadaşıyla ilişkisi bakımından hem sıkıntılı ve kötü hem de iyi olan her şeyin bana devredileceğini biliyorum, fakat bu hastanın hiçbir zaman hakim olmadığı gizemli x ile şiddetli bir çatışma içinde gerçekleşecek. Bana yansıtılan x’in doğasını henüz tam olarak açığa çıkarmasa da yeni bir aktarım süreci başladı.

147 Bir şey kesin: Hasta bu aktarım formuna takılıp kalacak olursa, önünde epeyce baş ağrıtabilecek yanlış anlamalar yatmaktadır, çünkü kaçınılmaz olarak bana arkadaşına davrandığı gibi davranacaktır - başka bir deyişle, x sürekli devreye girerek yanlış anlamalara yol açacaktır. Kendi içinde olmasını kabullenemediğinden, kaçınılmaz olarak şeytanı benim içimde görecektir. Bütün çözümsüz çatışmalar bu tarzda ortaya çıkar. Ve çözümsüz bir çatışma demek, yaşamın durması demektir.

148 Ya da başka bir olasılık: Hasta eski savunma mekanizmasını bu yeni güçlÜğe karşı kullanabilir ve belirsizlik noktasını göz ardı edebilir. Yani, şeyleri bilinçte tutmak yerine -ki bu gerekli olduğu gibi, bütün yöntemin bariz bir gereğidir- tekrar bastırmaya başlayabilir. Ama bununla hiçbir şey kazanmak mümkün değildir; tam tersine, x bu kez de bilinçdışından tehdit eder ki, bu çok daha sıkıntı vericidir.

149 Böylesi kabul edilemez bir içerik ortaya çıktığında, bunun kişisel bir nitelik taşıyıp taşımadığını dikkatle incelemeliyiz. “Büyücü” ve “şeytan” isimleri bile, bunların insani ve kişisel nitelikler olmayıp mitolojik olduğunu hemencek belli eder. Büyücü ve şeytan bilinmeyen, hastayı ezip geçen “insani olmayan” duyguları ifade eden mitolojik figürlerdir. Sıkı eleştiriye tâbi tutulmayan sezgisel yargılar olarak, insan ilişkilerine fazlasıyla zarar vermek pahasına, sürekli biçimde tanıdıklarımıza yansıtılmalarına rağmen,

bunlar, hiçbir şekilde bir insan kişiliğine uygulanması mümkün olmayan özniteliklerdir.

150 Bu öznitelikler, ben-ötesinin ya da kolektif bilinçdışı-nın içeriğinin, her zaman yansıtıldığını gösterir. Kuşkusuz herkes zaman zaman böyle şeyler duymuş veya okumuş olsa da, kişisel anılar “şeytanlar” ya da “kötü büyücüler” açıklayamaz. Çingıraklı yılanlar hepimiz duymuşuzdur, ama bir kertenkeleye ya da kör yılanı çingıraklı yılan diyemez ve sırf kertenkele veya kör yılanın hisirtisinden irkildik diye buna paralel duygular sergileyemeyiz. Aynı şekilde, üstümüzde yarattığı etkide gerçekten şeytani bir etki bulunmadıkça, herhangi bir arkadaşımıza şeytan diyemeyiz. Ama bu etki gerçekten kişiliğinin bir parçası olmuş olsaydı, bu kendini her yerde gösterir ve o kişi de gerçekten bir şeytan, bir tür kurt adam olurdu. Fakat bu bir mitoloji, yani kolektif ruh olup bireysel bir ruh değildir. Bilinçdışımız aracılığıyla tarihsel kolektif ruhta bir payımız olduğundan, doğal ve bilinçdışı olarak bir kurt adamlar, şeytanlar, büyüler, vb. dünyasında yaşarız, çünkü bunlar bütün önceki çağların muazzam bir duygulanımla donattığı şeylerdir. Aynı ölçüde tanılarda, şeytanlarda, kurtarıcılarda ve suçlularda da bir payımız vardır; fakat bilinçdışının bu olanaklarını kişisel olarak kendimize atfetmek saçma olur. O yüzden ruhun kişisel ve kişi-dışı öznitelikleri arasına mümkün olan en keskin sınırı çizmek mutlaka zorunludur. Bu, kolektif bilinçdışının zaman zaman oldukça çetin bir hal alan varlığını reddetmek değil, sadece, kolektif ruhun içerikleri olarak, bireysel ruha karşı ve ondan farklı olduklarını vurgulamaktır. Kendi halindeki insanlar, kuşkusuz, bu şeyleri hiçbir zaman bireysel bilinçlerinden ayırmamışlardır, çünkü tanılar ve şeytanlar ruhsal yansıtma ve dolayısıyla da bilinçdışının içeriği olarak görülmezler, aşıkarcı gerçeklikler olarak tasavvur edilirler. İnsanlar, tanıların aslında var olmayıp tamamen yansıtımlar olduğunu ancak aydınlanma çağında keşfetti. Böylece tanılar bertaraf edildi. Fakat buna karşılık gelen psikolojik işlev hiçbir şekilde bertaraf edilmedi; bilinçdışına gömüldü ve bunun sonucunda insan, bir zamanlar kutsal imgeler kültürünün içinde biriktirilen libido

ile fazlasıyla zehirlendi. Böylesine güçlü bir işlevin dini işlev olarak değersizleştirilip bastırılmasının, bireyin psikolojisi açısından doğal olarak ciddi sonuçları olmaktadır. Bilinçdışı bu libido geri akışıyla olağanüstü şekilde güçlenir ve arkaik kolektif içerikleri aracılığıyla bilinçli zihin üzerinde güçlü bir etki yapmaya başlar. Bildiğimiz üzere, Aydınlanma dönemi, Fransız Devriminin yarattığı dehşetle kapandı. Ve bugün kolektif ruhun bilinçdışı yıkıcı güçlerinin bir kez daha ayaklanmasına tanık oluyoruz. Sonuç eşi benzeri görülmemiş bir kitlesel katliam olmuştur.² İşte bilinçdışının peşinde olduğu şey tam da buydu. Akıldışı olan her şeyi hor görerek akıldışının işlevini bilinçdışına iten modern yaşamın akılcılığı ile konumu ölçsüz bir şekilde önceden güçlenmişti. Fakat bu işlev kendini bir kez bilinçdışının içinde bulunca, görünmez olduğu için odak noktası yok edilemeyen, tedavisi olanaksız bir hastalık gibi aralıksız tahribata yol açar. Hem bireyler hem ülkeler o zaman kendi yaşamları içinde akıldışı olanı yaşamak zorunda kalır, hatta en yüce ideallerini ve en ince zekalarını bunun deliliğini en iyi şekilde ifade etmeye adanlar. Aynı şeyi, kendisine akıldışı gelen bir yaşam biçiminden -Bayan X'ten- kaçarak, arkadaşlarıyla ilişkilerinde bunu patolojik bir şekilde ve büyük bedeller ödeme pahasına dışa vuran hastamızda da görmekteyiz.

151 Onun için akıldışını -hep var olageldiğinden- gerekli bir psikolojik işlev olarak kabul etmek ve içeriğini somut gerçeklik olarak değil de -çünkü bu gerileme olurdu!- ruhsal gerçeklik olarak -gerçeklik çünkü *işe yararlar*- görmekten başka yapacak bir şey yoktur. İnsan deneyimlerinin belleği ve aynı zamanda bu deneyimin ön koşulu olarak kolektif bilinçdışı, oluşumu çok uzun zaman alan dünyanın bir imgesidir. Bu oluşumda, zaman içinde belli özellikler, arketipler ya da başat karakterler belirginleşerek ortaya çıkmıştır. Bunlar, hükmü geçen güçlerdir, tanrılarıdır, hakim yasa ve ilkelerin ve ruhun deneyim döngüsü içinde düzenli olarak

² 1916 yılında kaleme alınmıştır; bugün de [1943] hâlâ geçerli olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

meydana gelen olayların imgeleridir.³ Bu imgeler ruhsal olayların iyi kötü kopyaları olduğuna göre, bunların arketipleri, yani benzer deneyimlerin birikmesiyle belirginleşen genel karakteristikleri de fiziki dünyanın belli genel karakteristikleriyle örtüşür. Dolayısıyla arketipik imgeler, metaforik açıdan fiziksel olgulara karşılık gelen sezgisel kavramlar olarak görülebilir. Örneğin *eter*, ilksel soluk ya da ruhcevheri bütün dünyada görülen bir kavramdır, *enerji* ya da sihirli güç ise aynı ölçüde yaygın bir sezgisel fikirdir.

152 Fiziksel olgularla benzerliklerine gelince, arketipler genellikle yansıtma halinde ortaya çıkarlar; ve yansıtma da bilinçdışı olduğundan, yakın çevredeki kişilerde, çoğunlukla da anormal derecede fazla değer verme ya da değersizleştirme şeklinde ortaya çıkarlar, bu da yanlış anlamaları, kavgalar, fanatizmi ve her çeşit yüceltmeyi kışkırtır. Böylece “Bilmem kimi tanımlıyor” yahut “Bay X, bilmem kimden hoşlanmıyor.” deriz. Modern mit-oluşumları, yani fantastik söylentiler, kuşklar, önyargılar işte bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Arketipler bu yüzden, güçlü etkileri olan ve çok yakın dikkatimizi hak eden oldukça önemli şeylerdir. Sırf taşıdıkları ruhsal enfeksiyon nedeniyle, kontrolsüzce bastırılmak yerine çok dikkatle değerlendirilip üstlerinde düşünülmelidir. Bunlar genellikle yansıtma şeklinde ortaya çıktığından ve nerede uygun bir kanca varsa tutunduklarından, üzerlerinde yorum ve değerlendirme yapmak çok kolay bir iş değildir. Sonuç olarak, bir kişi şeytani komşusuna yansıtıyorsa, bunu, o komşu hakkında, böyle bir imgeyi yakıştırmayı mümkün kılan bir şeyler taşıdığından yapıyor demektir. Ama bu o adamın şeytan olduğu anlamına gelmez; tam tersine, çok iyi bir insan olması mümkündür; fakat yansıtma yapan kişiye antipatetik gelmiş olmalı ki, aralarında “şeytani” bir etki ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, her ne kadar içinde şeytani birtakım şeyler olduğunu ve onu yansıtarak tesadüfen bulduğunu kabul et-

³ Daha önce de gösterildiği gibi (par. 109), arketipler yaşanmış deneyimlerin etkisi ve deposu olarak görülebilir, ama aynı şekilde bu tür deneyimlere neden olan faktörler olarak da görülebilir.

mek zorunda olsa da, yansıtmayı yapanın da ille de şeytan olması gerekmemektedir. Bu onu şeytan yapmaz; aslında o da en az öteki kişi kadar düzgün biri olabilir. Böyle bir vakada şeytanın ortaya çıkması sadece, iki insanın o an için uyuşmadıkları anlamına gelir: Bu yüzden de bilinçdışı onları birbirinden koparıp uzaklaştırır. Şeytan “gölge” arketipin, yani kişiliğin farkında olunmayan karanlık yarısının tehlikeli yanının değişik bir şeklidir.

153 Bilinçdışı kolektif içeriklerin yansıtılmasında neredeyse istisnasız bir şekilde karşılaşılan arketiplerden biri, gizemli güçleri olan “büyücü şeytan”dır. Bunun güzel bir örneği Gustav Meyrink’in *Golem*’i ile aynı yazarın *Fledermäuser*’indeki, büyüyle dünya savaşı çıkaran Tibetli büyücüdür. Doğal olarak Meyring bu konuda benden bir şey öğrenmemiştir; sözcük ve imgelere, hastanın bana yansıttığı duygulardan pek farklı olmayan bir duygu yükleyerek, kendi başına, kendi bilinçdışından çıkarmıştır. *Faust*’ta asıl kahraman olan büyücü tipine *Zerdüş*’te de rastlarız.

154 Bu şeytan imgesi, Tanrı anlayışında en alt ve en eski evrelerden birini oluşturur. Büyülü güçlerle donatılmış, olağanüstü yetenekleri olan ilkel kabile büyücüsü ya da şifacısı gibi bir şeydir bu.⁵ Bu figür genellikle koyu tenli ve mongoloid bir tip olup, olumsuz ve muhtemelen de tehlikeli yönü temsil eder. Bazen onu gölgeden ayırt etmek, tamamen olanaksız değilse bile güçtür; ama büyülü yan ne kadar ağır basarsa ayırt edilmesi de o kadar kolaylaşır. Ve tıpkı “yaşlı bilge” gibi şeytanın da olumlu bir yanı olabileceğine göre bu mümkündür.⁶

155 Arketiplerin kabul edilmesi bizi bir adım ileri taşır. Komşumuzdan kaynaklanan büyülü ya da şeytani etki, gizemli duygunun kaynağının kolektif bilinçdışındaki belirli bir oluşumda bulunmasıyla birlikte ortadan kaybolur. Ama

⁵ Ruhlarla bir araya gelen ve sihirli güçler sergileyen şifacı düşüncesi birçok ilkel grupta öyle kök salmıştır ki, kimi hayvanlar arasında bile “doktor”ların bulunduğu inanırlar. Örneğin Kuzey Kaliforniyalı Achomawi kabilesi tilkilerden ve “doktor” tilkilerden bahseder.

⁶ Bkz. “Kolektif Bilinçdışının Arketipleri”, par. 74 vd.

artık önümüzde yepyeni bir görev vardır: Benin psikolojik Ben-dışı ile nasıl bağdaşacağı sorusu. Arketiplerin gerçekten var olduğunu kanıtlayıp sonra da her şeyi kendi haline bırakmakla yetinebilir miyiz?

156 Bu daimi bir ayrışma durumu, bireysel ve kolektif ruh arasında bir bölünme yaratacaktır. Bir yanda farklılaşmış modern Bene, diğer yanda bir tür siyahımsı kültüre, oldukça ilkel bir duruma sahip olmamız gerekir. Aslında gerçekten var olan şeye – kara-derili yabaniliğin üstüne takılmış bir uygarlık maskesine sahip olmamız gerekir; o zaman çatlak açık bir şekilde gözlenimizin önünde belirecektir. Fakat böyle bir ayrışma doğrudan sentezi ve işlenmemişlerin işlenmesini gerektirir. İki tarafın bir araya gelmesi gerekir; çünkü aksi takdirde konunun nasıl sonuçlanacağı bellidir: İlkel insan kaçınılmaz olarak bastırmaya saplanacaktır. Bu birlik ancak hâlâ geçerli ve dolayısıyla yaşayan ve ilkel insana zengin bir sembolizm üzerinden yeterli ifade araçlarını veren bir dinin bulunduğu yerde mümkündür. Başka bir deyişle, bu dinin, dogmalarında ve ritüellerinde, en ilkel düzeydeki geçmişe geri dönen bir düşünme ve hareket tarzına sahip olması gerekir. Katoliklikte durum böyledir; nitekim Katolikliğin, sahip olduğu özel avantaj kadar taşıdığı büyük tehlike de budur.

157 Bu yeni olası bir birlik sorununa girmeden önce başladığımız rüyaya geri dönelim. Bütün bu tartışma rüyayı ve özellikle de onun temel bir yönünü korku duygusunu daha iyi anlamamızı sağladı. Bu korku, kolektif bilinçdışının içeriğine karşı duyulan ilkel bir kaygıdır. Gördüğümüz gibi, hasta kendisini Bayan X ile özdeşleştirmekte ve böylece gizemli sanatçıyla kendisinin de birtakım ilişkileri olduğunu göstermektedir. Doktorun sanatçıyla özdeşleştirildiği kanıtlanmıştı, ayrıca ben öznel düzeyde kolektif bilinçdışındaki büyücü figürünün imgesi haline gelmiştim.

158 Bütün bunlar rüyada geri geri yürüyen yengeç sembolüyle ortaya konmaktadır. Yengeç bilinçdışının yaşayan içeriğidir ve nesnel düzeyde analizle ortadan kaldırılamaz ya da etkisiz hale getirilemez. Buna karşılık, mitolojik ya da kolektif ruhsal içeriği bilincin nesnelerinden ayırabilir ve

bunları bireysel ruhun dışındaki psikolojik gerçeklikler olarak bir araya toplayabiliriz. Kavrama eylemiyle arketiplerin gerçekliğini “farz edebilir”, ya da daha iyi bir ifadeyle, bu tür içeriklerin kavramsal zemindeki psikolojik varlığını kabul edebiliriz. Bunun sadece bir kavramsal içerikler sorunu olmayıp, aynı zamanda, ancak ve ancak şartlara bağlı olarak bilinçli zihnin kontrolünde bulunan ve çoğunlukla kontrolden çıkan bir özne-ötesi ve büyük ölçüde özerk ruhsal sistemler sorunu olduğu kesinlikle belirtilmelidir.

159 Kolektif bilinçdışı ve bireysel ruh farklılaşmadan bir araya geldikleri sürece ilerleme sağlanamaz; ya da, rüya tabirleriyle ifade edecek olursak, sınır çizgisi geçilemez. Eğer rüya gören kişi buna rağmen sınır çizgisini geçmeye hazırlanırsa bilinçdışı harekete geçer, kadını ele geçirir ve bırakmaz. Rüya ve içeriği, kısmen suyun derinliklerinde gizlenen bir yaratık, kısmen de ancak doğru zamanda yapılmış bir operasyonla tedavi edilebilen tehlikeli bir hastalık olarak, kolektif bilinçdışını simgeler. Bu simgenin ne denli yerinde olduğu daha önce görülmüştür. Söylediğimiz gibi, hayvan sembolü özel olarak insanüstünü, ben-ötesini işaret eder; çünkü kolektif bilinçdışının içeriği, yalnızca arkaik ve belirgin insani işlev biçimlerinin kalıntılarından ibaret olmayıp, ayrıca, zaman içindeki varlığı özellikle insan varlığının görece kısa öyküsünden sonsuz derecede uzun olan insanın hayvan atalarının işlevlerinin kalıntılarından oluşmaktadır. Bu kalıntılar, yahut Semon’un deyişiyle⁷ engramlar bir kez harekete geçirildiklerinde, yalnızca gelişmeyi geciktirmeye değil aynı zamanda, bilinçdışını harekete geçiren enerji deposu tamamen boşaltılincaya kadar, onu gerilemeye zorlamaya olağanüstü yatkınlık gösterir. Fakat enerji, insanın kolektif bilinçdışına karşı bilinçli tutumu aracılığıyla çalıştı-

⁷ Canz, Leibniz’in bilinçdışı kuramı (*Das Unbewusste bei Leibniz in Beziehung zu modernen Theorien*) üstüne kaleme aldığı felsefi denemede, kolektif bilinçdışını açıklamak için R. W. Semon’un engram kuramını kullanmıştı. Benim de ileri taşıdığım kolektif bilinçdışı kavramı bazı noktalarda Semon’un filogenetik *mneme* kavramıyla çakışmaktadır. Bkz. Semon, “Die Mneme als erhaltendes Prinzip” başlıklı bölüm, *Wechsel des organischen Geschehens* (1904).

ılarak tekrar kullanılabilir hale gelir. Dinler tanrılarla yaptıkları ayinler aracılığıyla bu enerji döngüsünü kesin bir şekilde oluşturmuştur. Ancak bu yöntem, ideal kabul edemeyeceğimiz, ya da mümkün olsa bile, sorunun çözümü olarak göremeyeceğimiz kadar entelektüel ahlakımızla çeliştiği gibi, dahası, aşırı radikal bir şekilde Hıristiyanlığın gölgesinde kalmaktadır. Öte yandan, bilinçdışının figürlerini kolektif ruhsal olgular ya da işlevler olarak kabul edecek olursak, bu hipotez hiçbir şekilde entelektüel bilincimizi ihlal etmez. Akılcı olarak kabul edilebilir bir çözüm ve ayrıca ırksal tarihimizin harekete geçirilen kalıntılarıyla uzlaşmayı etkileyecek olası bir yöntem sunar. Bu uzlaşma önceki sınırların geçilmesini kolaylaştırır, bu yüzden, doğru bir şekilde, *aşkın işlev* olarak adlandırılır. Bu yeni bir tutuma doğru yaşanan tedrici gelişme anlamına gelmektedir.

160 Kahraman-mitiyle paralellik oldukça çarpıcıdır. Tipik kahraman-canavar (bilinçdışı içerik) mücadelesi çoğu kez suyun kenarında, belki de sığ bir noktada meydana gelmektedir. Özellikle Longfellow'un *Hiawatha*'sı sayesinde haberdar olduğumuz kıızılderili mitlerinde durum böyledir. Ölümüne mücadele sırasında kahraman, Frobenius'un epeyce ayrıntılı bir şekilde gösterdiği üzere,⁸ tıpkı Yunus gibi, canavar tarafından yutulur. Fakat kahraman canavarın içine girdikten sonra, doğuya, yükselen güneşe doğru yüzmekte olan yaratıkla kendi yöntemiyle hesaplaşmaya başlar. İç organların bir kısmını, örneğin kalbi ya da canavarı yaşatan önemli bir organı (yani bilinçdışını harekete geçiren değerli enerjiyi) kesip koparır. Böylece canavarı öldürür, canavar bunun ardından kıyıya sürüklenir ve aşkın işlev (Frobenius'un deyişiyle, "gece deniz yolculuğu") sayesinde yenidoğmuş kahraman aynı yerden, kimi zaman canavarın daha önce yuttuğu insanlarla beraber, sahile adım atar. Böylece normal duruma geri dönmüş olur, çünkü enerjisiz kalan bilinçdışı artık baskın konumda değildir. Mit, hastamıza

⁸ Frobenius, *Das Zeitalter des Sonnengottes*.

musallat olan sorunu böylece ayrıntılı olarak tarif etmiş olur.⁹

161 Bu noktada hiç de önemsiz olmayan ve okuyucunun da dikkatini çekmiş olması gereken bir gerçeğin, rüyada kolektif bilinçdışının çok olumsuz bir yanıyla, tehlikeli ve zararlı bir şey olarak ortaya çıktığını vurgulamalıyım. Bunun nedeni, yazınsal yeteneğinden dolayı hastanın oldukça gelişmiş ve gerçekten de oldukça bereketli bir fantezi-yaşamına sahip olmasıdır. Hastanın zevk aldığı ve gerçek yaşamın elinden kaçıp gitmesine neden olan fantezi-gücü hastalığın bir belirtisidir. Daha fazla mitoloji onun için çok tehlikeli olacaktır, çünkü dış yaşamın büyük bir parçası hâlâ yaşanmamış olarak önünde durmaktadır. Elinde, bakış açısını bir anda tersine çevirme riskini göze alamayacak kadar az bir yaşam kalmıştır. Kolektif bilinçdışı ona saldırmıştır ve onu talepleri henüz yeterince karşılanmamış bir gerçeklikten uzağa taşımakla tehdit etmektedir. Bu yüzden, rüyanın da gösterdiği üzere, kolektif bilinçdışının ona tehlikeli bir şeymiş gibi gösterilmesi gerekmektedir, aksi takdirde hasta kolektif bilinçdışını yaşamın taleplerinden kaçabileceği bir sığınak haline getirecektir.

162 Bir rüyayı değerlendirirken figürlerin *nasıl* sunulduğunu oldukça yakından gözlemlemeliyiz. Örneğin, bilinçdışını temsil eden yengeç, “geri geri yürüdüğü” için olumsuzdur, ayrıca rüya gören kişiyi kritik anda durdurur. Freudcu üretimin, örneğin yer değiştirme, tersine dönme, vb. gibi, sözümona rüya mekanizmaları tarafından yanlış yönlendirilen insanlar, arkasında gerçek rüya-düşüncelerinin gizlendiğini düşünerek, rüyanın “cephesinden” kurtulabileceklerini zannettiler. Ben de buna karşı eskiden beri rüyayı, deyiş yerindeyse, aldatmaya yönelik kasıtlı bir manevra yapmakla suçlamaya hakkımız olmadığını savunuyorum. İnsan doğasının anlaşılması ya da içine nüfuz edilmesi genellikle zor-

⁹ Karşıtlar ve çözümü sorununa ve bilinçdışının mitolojik faaliyetine yakından ilgi duyan okuyucuların *Dönüşüm Sembelleri*, *Psikolojide Tipler* ve *Arketipler ve Kolektif Bilinçdışı* adlı kitapları öneririm. [Aynı zamanda bkz. *Mysterium Coniunctionis*. EDITÖRLER.]

dur, ama kadın da erkek gibi yalan söylememektedir. O yüzden rüyanın öyleymiş gibi olduğunu, ne daha az ne de daha fazla olmadığını kabul etmek zorundayız.¹⁰ Eğer rüya bir şeyi olumsuz bir ışık altında gösteriyorsa, bunun olumlu bir anlama geldiğini düşünmek için bir neden yoktur. “Sığ yer”deki arketipik “tehlike” o kadar aşıkardır ki, insan rüyayı neredeyse bir uyarı gibi görme eğilimindedir. Fakat bu tip antropomorfik yorumlara yüz vermemem gerekir. Rüyanın kendisi hiçbir şey istememektedir; içeriği apaçık ortadadır, tıpkı bir diyabet hastasının kanındaki şeker gibi yahut tifüs hastasının ateşi gibi yalın bir doğal gerçektir. Bunu uyarıya çeviren, doğanın işaretlerini anlayabilecek kadar zekiysek, biziz.

163 Ama neyin uyarısı? Bilinçdışının rüya gören kişiyi geçiş anında ezmesi gibi bir açık tehlikenin mi? Hem ezilmek ne demektir? Kritik değişim ve karar anlarında kolayca görülebilecek bir bilinçdışı işgali. Kadının ırmağa yaklaştığı kıyı, onun şu ana kadar bildiğimiz durumudur. Bu durum onu, sanki geçit vermeyen bir engele rastlamışçasına, nevrotik bir çıkmaza sürüklemiştir. Rüyada engel kolayca geçilebilecek bir ırmakla temsil edilmektedir. O nedenle durum fazla ciddi görünmemektedir. Fakat hiç beklenmedik bir şekilde, ırmakta yengeç gizlenmektedir ve bu da ırmağın geçilememesine ya da öyle görünmesine neden olan gerçek tehlikeyi temsil etmektedir. Çünkü kadın tehlikeli yengecin o noktada gizlendiğini önceden bilseydi, belki de başka yerden geçmeyi deneyecek ya da başka önlemler alacaktı. Rüya gören kişinin şimdiki durumunda ırmağın geçilmesi çok arzu edilmektedir. Irmağı geçmek demek, öncelikle, önceki durumun doktora nakledilmesi -aktarılması- demektir. Yeni durum budur. Önceden kestirilemeyen bilinçdışı söz konusu olmasaydı, bu fazla bir risk oluşturmayacaktı. Ancak arketipik figürlerin aktarım yoluyla harekete geçme eğiliminde olduğunu gördük ki, bu bel bağlamadığımız bir gerçektir. Ev sahibimizi hesaba katmadık, çünkü “tanrıları unuttuk”.

¹⁰ Bkz. "Rüya Psikolojisinin Genel Yönleri".

164 Rüya gören kişimiz dindar biri değildir, “modern”dir. Kendisine bir zamanlar öğretilmiş olan dini unutmıştır, tanrıların devreye girdiği o anlar hakkında hiçbir şey bilmemektedir, ya da daha doğrusu, doğalarıyla bizi derinliklere sürükleyecek yüzlerce yıllık durumlar olduğunu bilmemektedir. Buna benzer bir durum sevgidir, onun tutkusu ve tehlikeleridir. Sevgi ruhta, hazırlıklı olmamızda yarar olan umulmadık güçler toplayabilir. Bilinmeyen tehlike ve aktörlerin “dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi” anlamında “religio” -işte burada konu budur. Basit bir bakış açısıyla sevgi kadının üzerine bütün gücüyle hücum edip, kadının yaşamını doğal rotasından çıkarabilecek göz kamaştırıcı bir hezeyana yol açabilir. Rüya görenin başına gelen şey iyi midir, kötü müdür, Tanrısal mıdır, şeytani midir? Kadın, bunlardan hangisi olduğunu bilmeden, onun pençesine düştüğünü hissetmektedir. Kadının bu komplikasyonla başa çıkıp çıkamayacağını kim bilebilir! Kadın şimdiye kadar böyle bir olasılığın etrafından dolanmayı becermişti, ama şimdi bu olasılık onu ele geçirmek üzeredir. Bu kaçınmamız gereken bir risktir, ya da eğer ille de riske gireceksek, başarılı olmasını istediğimiz bir konuda “Tanrı”ya ya da “imana” fazlasıyla güvenmemiz gerekmektedir. Böylece, sorun istenmeyen ve umulmadık bir şekilde kişinin yazgıya karşı aldığı dini tutumun içine sızar.

165 Rüya bu şekliyle rüya görene, şimdilik geri adım atmaktan başka bir seçenek bırakmaz; çünkü yola devam etmek ölümcül olacaktır. Kadın yine de nevrotik durumdan çıkamaz, çünkü rüya kendisine bilinçdışının yardımı konusunda olumlu bir işaret vermez. Bilinçdışı güçler hâlâ uğursuzdur ve karşıya geçmek üzere gerçekten adım atmadan önce rüya görenden açıkça daha fazla çalışma ve daha derin bir içgörü beklemektedir.

166 Bu olumsuz örnekle kesinlikle bilinçdışının bütün vakalarda olumsuz bir rol oynadığı izlenimini vermek istemem. O yüzden bu kez, biri genç bir erkekten olmak üzere, bilinçdışının daha olumlu diğer bir yanını aydınlatan iki örnek daha vereceğim. Karşıtlar sorununun çözümü ancak

akıldışı olarak, bilinçdışının yani rüyaların katkılarıyla mümkün olduğundan bunda zorlanmayacağım.

167 Öncelikle okuyucuya rüya görenin kişiliği hakkında biraz bilgi vermeliyim, çünkü bu bilgi olmadan, kendini rüyalara özgü atmosfere taşımak zor olacaktır. Katıksız şiir gibi olan ve dolayısıyla ancak bir bütün olarak taşıdıkları ruh haliyle anlaşılabilen rüyalar vardır. Rüya gören kişi yirminin az üstünde, hâlâ çocuksu görünen bir gençtir. Hatta görünüşünde ve tavırlarında hafif bir kız havası vardır. Tavırlarına bakılırsa çok iyi bir eğitim görmüş ve çok iyi yetiştirilmiştir. Belirgin entelektüel ve estetik ilgi alanları olan zeki biridir. Estetik anlayışı açık seçik görülebilmektedir: Beğeni anlayışını ve her çeşit sanatla ilgili değerlendirmedeki ince zevkini kolayca fark edebiliyoruz. Ergenliğin coşkusunu taşıyan, kırılgan ve yumuşak biri, fakat biraz efemine. Yeniyetmelliğin getirdiği toyluktan eser yok. Kuşkusuz yaşına göre çok daha genç ki, bu da geç gelişmişliğin açık bir göstergesi. Bana gelmesine neden olan eşcinselliği kesinlikle bununla bağlantılı. Bana ilk gelişinden önceki gece şöyle bir rüya görmüştü: *"Gizemli bir alacakaranlıkla kaplı, görkemli bir katedralin içindeyim. Bunun Lourdes'daki katedral olduğunu söylüyorlar bana. Katedralin ortasında koyu karanlık bir kuyu var, onun içine inmeme gerekiyor."*

168 Rüya açıkça içinde bulunduğu ruh halini yansıtmaktadır. Rüya görenin yorumu şöyledir: "Lourdes mistik şifa kaynağıdır. Dün doğal olarak, tedavi için size geleceğimi ve şifa aradığımı anımsadım. Lourdes'da buna benzer bir kuyunun olduğu söyleniyor. Bu suyun içine inmek oldukça sinir bozucu olurdu. Kilisedeki kuyu çok derindi."

169 Şimdi, rüya bize ne söylüyor? İlk bakışta yeterince açık görünmektedir ve bunu önceki günkü ruh halinin bir tür şiirsel bir ifadesi olarak görmek mümkündür. Ama asla burada durmamamız gerekir, çünkü deneyim rüyaların çok daha derin ve çok daha önemli olduğunu göstermektedir. Rüya görenin doktora şiirsel bir ruh haliyle geldiği ve başlamak üzere olduğu tedaviyi huşu uyandıran bir ibadethanenin mistik yarı aydınlığında gerçekleştirilecek kutsal bir dini eylem olarak gördüğü düşünülebilir. Ancak bu gerçek-

lerle örtüşmemektedir. Hasta doktora sadece şu nahoş durumun, şiirsel olmaktan başka her şey olan eşcinselliğin tedavisi için gelmiştir. Rüyanın kaynağıyla böyle doğrudan nedensellik bağı kurmaya kalkarsak, önceki günün ruh haline bakmakla niçin böylesine şiirsel bir rüya gördüğünü hiçbir şekilde anlayamayız. Ama belki rüyanın, tam da rüya görenin, kendisini tedavi görmek üzere bana gelmeye iten ve hiç de şiirsel olmayan durumla ilgili izlenimleri tarafından tetiklendiğini varsayabiliriz. Hatta tıpkı gündüz diyet yapıp gece rüyasında lezzetli yemekler gören kişinin durumunda olduğu gibi, sırf önceki günkü ruh halinin şiirsel olmayışından dolayı bu kadar yoğun bir şiirsellik içinde rüya gördüğünü bile düşünebiliriz. Tedavi, iyileşme ve bu sıkıntı verici süreç düşüncesinin, rüyada, şiirsel bir görünüme bürünmüş olarak, rüya görenin hayat dolu estetik ve duygusal gereksinimlerini fazlasıyla karşılayacak bir maske altında tekrar ortaya çıktığı inkâr edilemez. Kuyunun karanlık ve soğuk olmasına rağmen, bu davetkâr resim genci karşı konulmaz bir şekilde kendine çekecektir. Rüyadaki ruh haline benzer bir hal uyandıktan sonra da devam eder ve hatta bana gelmek gibi nahoş ve şiirsel olmayan bir görevi yerine getireceği günün sabahına bile geçer. Belki sönük gerçekliğe rüya duygusunun parlak ve altın rengi günbatımı kızılığı değecektir.

170 Belki de rüyanın amacı bu olabilir mi? Mümkün, çünkü deneyimlerime göre rüyaların büyük çoğunluğu telafi edicidir.¹¹ Ruhsal dengeyi sağlamak için daima diğer tarafa ağırlık verirler. Fakat ruhsal durumun telafi edilmesi rüya resminin tek amacı değildir. Rüya aynı zamanda bir *şihinsel düzelticidir*. Kuşkusuz ki hastanın almak üzere olduğu tedavi hakkında yeterli bir fikri yoktu. Fakat rüya ona önündeki tedaviyi şiirsel metaforla anlatan bir resim vermektedir. Hastanın katedral imgesinin yarattığı çağrışımlar ve bu imge hakkındaki yorumlarına göz attığımızda bu kolayca görünür hale gelmektedir: “Katedral,” diyor hasta, “aklıma Köln Katedralini getiriyor. Daha çocukken bile ondan çok

¹¹ Telafi etme fikri Adler tarafından sıkça kullanılmıştı.

etkilenirdim. Annemin bana ondan ilk söz ettiği anı anımsıyorum, ayrıca ne zaman bir köy kilisesi görsem onun Köln Katedrali olup olmadığını sorduğumu da anımsıyorum. Öyle bir katedralde rahip olmayı istiyordum.”

171 Hasta bu çağrışımlarda çocukluğunun çok önemli bir deneyiminden söz etmektedir. Bütün benzer vakalarda olduğu üzere, hastanın da annesiyle yakın bir ilişkisi vardı. Bundan, özellikle güzel ve yoğun bir *bilinçli* ilişki değil, gizli bir yanı olan ve kendisini yalnızca gecikmiş kişisel gelişimle yani göreceli bir çocuksulukla bilinçli bir şekilde ifade eden bir gizli bağlantıyı anlamaktayız. Gelişmekte olan kişilik doğal olarak böyle bir bilinçdışı çocuksu bağdan uzak durur; çünkü bilinçdışı -ya da fiziksel açıdan gelişmemiş- bir durumda takılıp kalmaktan başka hiçbir şey gelişmenin önünde daha büyük engel oluşturamaz. Bu nedenle içgüdü anneyi ilk fırsatta başka bir nesneyle değiştirir. Eğer bu nesne annenin yerini gerçekten alacaksa, bir şekilde ona benzemesi gerekir. Hastamızda olan tam da budur. Köln Katedrali sembolüne sarıldığı çocukluk fantezisinin yoğunluğu, annenin yerini tutacak olan bir şey bulma şeklindeki bilinçdışı ihtiyacın gücüne karşılık gelmektedir. Çocuksu bağın tehlikeli hale gelebildiği bir vakada bilinçdışı ihtiyaç daha da artar. Dolayısıyla hastanın çocuksu imgelemine Kilise fikriyle ilgilendiği sırada gösterdiği coşku; çünkü Kilise tam anlamıyla bir annedir. Burada yalnızca Kilise Anadan değil, hatta Kilisenin rahminden söz ediyoruz. *Benedictio fontis* [Kaynağın Kutsanması] denilen ayinde vaftiz kurnasına “immaculatus divini fontis uterus” [kutsal kaynağın saf rahmî] şeklinde hitap edilir. Doğal olarak, bir kişinin, fantezisinde harekete geçmeden önce bunun anlamını bilinçli olarak bilmesi gerektiğini ve bunu bilmeyen bir çocuğun bu takım simgelerden etkilenmeyeceğini düşünürüz. Bu tür benzetmeler bilinçli zihin üzerinden değil bambaşka bir şekilde ortaya çıkar.

172 Kilise ebeveynle olan tamamen doğal ya da “cismanî” bağın yerini alan daha yüksek bir manevi ikameyi temsil eder. Dolayısıyla bireyi, aslında bir ilişki değil de sadece gelişmemiş, bilinçdışı bir özdeşlik durumu olan bilinçdışı

doğal ilişkiden kurtanır. Bu, sırf bilinçdışı olduğu için, muazzam bir durağanlığa sahip olduğu gibi, her tür manevi gelişime karşı son derece yüksek bir direnç göstermektedir. Bu durumla bir hayvanın ruhu arasındaki temel farkın ne olduğunu söylemek kolay değildir. Bireyin kendisini ilk olarak hayvansı durumundan farklılaştırmasını mümkün hale getirmeye çalışmak bugün hiçbir şekilde Hristiyan Kilisesine özgü bir ayrıcalık değildir; Kilise, belki de insanlığın kendisi kadar eski içgüdüsel bir mücadelenin en son ve bilhassa Batılı şeklidir. Bu mücadele herhangi bir şekilde gelişmiş ve henüz bozulmamış bütün ilkel halklarda çok değişik biçimlerde bulunabilecek bir mücadeledir: Burada erkeklik kurumundan ya da erkeklığe adım atma töreninden söz ediyorum. Genç adam ergenlik çağına gelince sistematik bir şekilde ailesinden uzaklaştırıldığı “erkekler ocağı”na ya da başka bir toplanma yerine alınır. Aynı zamanda dini sırlarla tanıştırılır ve böylece, yenilenmiş ve değişime uğramış bir kişilik olarak, yeniden doğmuş biri (*quasimodo genitus*) gibi, yepyeni bir ilişkiler dizisinin, yepyeni bir dünyanın içine sokulur. Erkeklığe adım atma törenine çoğu zaman her türlü işkence, kimi zaman da sünnet ve benzeri şeyler eşlik eder. Kuşkusuz bunlar oldukça eski uygulamalardır. Neredeyse içgüdüsel mekanizmalar haline gelmiş ve sonunda, Alman öğrencilerin öğrenciliğe kabul törenlerinde ya da Amerikalı öğrenci birliklerindeki çok daha vahşi kabul törenlerinde olduğu gibi, herhangi bir dış zorlama olmadan kendi kendilerini tekrar edegelmişlerdir. İlkel bir imge olarak bilinçdışına kazanmışlardır.

173 Küçük bir çocukken annesi Köln Katedralinden söz edince bu ilkel imge hareketlenerek uyanmıştı. Fakat bunu daha da geliştirecek rahip benzeri öğretmen yoktu, o yüzden çocuk annesinin ellerine kalmıştı. Ancak çocuktaki bir erkek lider arayışı büyümeye devam etmiş, eşcinsel bir eğilim biçimini almıştı - ortada çocuksu fantezileri eğitecek bir erkek bulunmuş olsaydı, belki de hiç meydana gelmeyecek arzalı bir gelişim. Elbette eşcinselliğe doğru sapmanın sayısız tarihsel örnekleri bulunmaktadır. Antik Yunan’da ve kimi ilkel topluluklarda eşcinsellik ve eğitim aynı anlama

gelmekteydi. Bu açıdan bakıldığında ergen eşcinselliği normalde bir erkeğin rehberliğine duyulan gayet makul ihtiyacın sadece yanlış anlaşılmasıdır. Ayrıca anne-kompleksine dayanan ensest korkusunun genel olarak kadınlara kadar uzandığı söylenebilir; ancak bana göre henüz olgunlaşmamış bir erkeğin kadınlardan korkması son derece normaldir, çünkü kadınlarla ilişkileri çoğunlukla başarısızdır.

174 O zaman, rüyaya göre, tedavinin başlamasının hasta için ifade ettiği anlam, onun eşcinselliğinin taşıdığı gerçek anlamın, yani yetişkin erkek dünyasına adım atma işleminin yerine getirilmesidir. Yeterince anlamak adına, o kadar can sıkıcı ve kabak tadı verecek şekilde ayrıntılı olarak ele almak zorunda kaldığımız her şeyi, rüya, birkaç güçlü benzetmeyle özetlemiş ve böylece rüya gören kimsenin imgelemi, hisleri ve anlayışı üzerinde üzerinde öğrenilmiş söylemden çok daha etkili olan bir resim yaratmıştı. Bu sayede hasta daha iyiydi ve tedaviye medikal ve pedagojik düsturlar arasında boğulmadan, daha akıllıca hazırlanmıştı. (Bu nedenle rüyaları yalnızca değerli bir bilgi kaynağı olarak değil, aynı zamanda olağanüstü etkili bir eğitim aracı olarak görüyorum.)

175 Şimdi ikinci yani hastanın ilk seansımızı izleyen gece gördüğü rüyaya gelelim. Öncelikle, ilk seansta yukanda ele aldığımız rüya konusuna hiç girmediyimi belirtmeliyim. Bundan hiç söz edilmedi. Hatta onunla uzaktan yakından ilişkili tek bir söz dahi edilmedi. Bu da ikinci rüya: *"Büyük bir Gotik katedralin içindeyim. Sunakta bir rahip duruyor. Arkadaşımla birlikte onun önünde duruyoruz. Vaftiz edileceği düşüncesiyle elimde Japon işi küçük bir fildişi biblo tutuyorum. Birden yaşlı bir kadın beliriyor, arkadaşımın parmağından cemiyet yüzüğünü alıyor ve kendi parmağına takıyor. Arkadaşım bunun kendisini bir şekilde bağlayacağından korkuyor. Fakat aynı anda kulağa muhteşem bir org müziğinin sesleri geliyor."*

176 Burada yalnızca önceki günkü rüyayı devam ettiren ve tamamlayan noktaları kısaca ortaya koyacağım. İkinci rüya birinciyle kesinlikle bağlantılıdır: Rüya gören bir kez daha kilisededir, yani erkekliğe adım atma sürecindedir. Ancak yeni bir figür eklenmiştir. Önceki rüyada olmayan rahip. Dolayısıyla rüya eşcinselliğin bilinçdışı anlamının giderildi-

ğini ve yeni bir gelişmenin başlatılabileceğini onaylamaktadır. Gerçek adım atma seremonisi, yani vaftiz töreni artık başlayabilir. Rüyanın sembolizmi daha önce söylediğimi, yani bu tür değişim ve ruhsal dönüşümlerin Hristiyan Kilisesinin ayrıcalığı olmayıp Kilisenin ardında, belli koşullarda bu değişim ve dönüşümleri zorla yaptırabilen canlı bir ilkel imgenin var olduğunu doğrulamaktadır.

177 Rüya göre, vaftiz edilecek şey Japon işi küçük bir fildişi biblodur. Hasta şöyle demektedir: “Bana erkeklik organını hatırlatan küçük, gösterişli bir bibloydu. Böyle bir organın vaftiz edilecek olması kesinlikle tuhaftı. Ama ne de olsa Yahudilerde sünnet bir çeşit vaftiz gibidir. Bu eşcinselliğime bir gönderme olmalı, çünkü benimle birlikte sunağın önünde duran arkadaş, cinsel ilişkiye girdiğim kişi. Aynı cemiyete bağlıyız. Cemiyet yüzüğü kesinlikle ilişkimizi simgeliyor.”

178 Günlük kullanımda yüzüğün, örneğin evlilik yüzüğünde olduğu gibi, bir bağ ya da ilişkinin simgesi olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla bu vakadaki cemiyet yüzüğünün eşcinsel ilişkiyi simgelediğini ve rüya görenin arkadaşıyla birlikte görünmesinin de aynı şeye işaret ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

179 Tedavi edilecek şikayet eşcinselliktir. Rüya gören, bir rahibin gözetiminde gerçekleştirilecek bir çeşit sünnet töreniyle bu görece çocuksu durumun içinden çıkartılıp yetişkinliğe adım atılacaktır. Bu düşünceler önceki rüya ile ilgili analizimle tam olarak örtüşmektedir. Şu ana kadar gelişim süreci arketipik imgelerin yardımıyla mantık çerçevesinde ve aralıksız olarak ilerlemiştir. Ancak şimdi de rahatsız edici bir faktör sahneye çıkmaktadır. Yaşlı bir kadın birden cemiyet yüzüğünü sahiplenir; başka bir deyişle, şimdiye kadar eşcinsel bir ilişki olan şeyi kendine çeker ve böylece rüya görenin kendi yükümlülükleriyle yeni bir ilişkiye girmekten korkmasına yol açar. Yüzük artık yaşlı kadının elinde olduğundan bir çeşit evlilik akdi yapılmıştır, yani görünüşe göre eşcinsel ilişki heteroseksüel bir ilişkiye dönüşmüştür, fakat işin içinde yaşlı bir kadın olduğu için bu tuhaf bir heteroseksüel ilişkidir. Hasta, “Yaşlı kadın anne-

min bir arkadaşı,” der. “Onu çok severim, hatta benim için bir anne gibidir.”

180 Bu sözden rüyada neler olup bittiğini anlayabiliriz: Adım atma töreninin sonucunda eşcinsel bağ kesilmiş ve onun yerini heteroseksüel bir ilişki, anaç bir kadınla yaşanan platonik bir arkadaşlık almıştır. Annesine benzemesine rağmen bu kadın artık annesi değildir, dolayısıyla onunla olan ilişkisi anneliğin bir adım ötesine, erkekliğe doğru atılan bir adımı ve sonuç olarak ergen eşcinselliğinin kısmen fethedilmesini temsil etmektedir.

181 Yeni bağa karşı duyulan korku kolayca, öncelikle, kadının annesine benzemesinin doğal olarak yaratabileceği korku olarak -eşcinsel bağın çözülmesi tamamen anneye doğru gerilemeye yol açmış olabilir- ve ikincisi de, yetişkin heteroseksüel durumun evlilik vs. gibi muhtemel zorunluluklarıyla beraber getirdiği yeni ve bilinmeyen faktörlerden korku olarak anlaşılabilir. Kulağa çalınan müzik burada bir gerilemeyle değil de ilerlemeyle karşı karşıya bulunduğu-muzu doğrular gibidir. Hasta müziğe yetenekli olup özellikle de dini org müziğinden çok etkilenmektedir. Bu nedenle müzik onun için çok olumlu bir duyguyu temsil etmektedir. Nitekim bu vakada da rüyaya uyumlu bir final oluşturmaktadır. Sonuç olarak bu da ertesi sabah için geride güzel, kutsi bir duygu bırakmaya fazlasıyla yeterlidir.

182 Hastanın şu ana kadar beni yalnızca bir seans gördüğü ve bunda da genel anamnez dışında fazla bir şey konuşulmadığı hesaba katılacak olursa, her iki rüyanın şaşırtıcı beklentiler yarattığını söylediğimin zaman kesinlikle bana katılırsınız. Bu rüyalar, oldukça dikkate değer bir biçimde hastanın durumunu ve bilinçli zihne tuhaf gelen ancak aynı zamanda sıradan tıbbi duruma, hastanın zihinsel tuhafliklarına eşsiz bir şekilde uyum sağlamış bir yön kazandıran ve böylece onun estetik, entelektüel ve dini eğilimlerini akort notasına uydurabilen durumunu gösterir. Tedavi için belki de bundan daha iyi koşullar hayal edilemezdi. Bu rüyaların anlamlarına bakarak, hastanın tedaviye tamamen gönüllü olarak ve umutla başladığına ve çocuksuluğunu bir kenara atıp erkek olmaya hazır olduğuna neredeyse ikna olmak

mümkündür. Gerçekteyse durum hiç de öyle değildir. Hasta bilinçli bir şekilde kararsızlık içinde olup direnç göstermektedir; dahası, tedavi ilerledikçe uzlaşmazlık göstermeye ve zorluk çıkarmaya başlamış, tekrar önceki çocuksuluğuna geri kayma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla rüyalar hastanın bilinçli davranışlarıyla tam bir tezat içindedirler. Rüyalar açıkça kendi özel işlevlerini yerine getirirler. İlerleyen bir çizgi boyunca yol alır ve eğitici bir rol üstlenirler. Bu işleve telafi etme adını verdim. Bilinçdışı ilerleme ve bilinçli geri-
leme bir araya gelerek, karşıtlardan oluşan ve teraziye dengeleyen bir çift meydana getirir. Eğitimcinin etkisi dengeyi ilerleme lehine değiştirir.

183 Bu gencin durumunda bilinçdışının imgeleri tamamen olumlu bir rol oynamaktadır, çünkü genç, gerçekliğin yerine geçen bir fanteziye başvurmak ve yaşama karşı bunun arkasına sığınmak gibi tehlikeli bir eğilim göstermemiştir. Bu bilinçdışı imgelerin etkisi hayati önemdedir. İnsanoğlunun yazgı ile kastettiği şey -kim bilir- belki de bu ezeli imgelerdir.

184 Kuşkusuz arketipler her zaman ve her yerde geçerlidir. Fakat pratik tedavi, özellikle de genç vakalarda, her zaman hastanın bunlarla göğüs göğse savaşmasını gerektirmez. Bununla birlikte dönüm noktalarında kolektif bilinçdışının imgelerine özel bir dikkat göstermek gerekmektedir, çünkü karşıtlar sorununun çözümü için gereken ipuçlarının kaynağı bunlardır. Bu materyalin bilinçli bir şekilde ayrıntılandırılmasıyla, aşkın işlev kendini, arketiplerin aracılık ettiği ve karşıtları birleştirme gücü olan bir anlama biçimi olarak ortaya koyar. Burada “anlama” ile entelektüel olarak anlamayı değil, deneyim yoluyla anlamayı kastediyorum. Söylediğimiz gibi, bir arketip dinamik bir imgedir, ancak bağımsız bir varlık olarak tecrübe edildiğinde gerçekten anlaşılabilen nesnel ruhun bir parçasıdır.

185 Uzun bir zaman dilimine yayılabilecek olan bu süreci genel olarak değerlendirmenin -böyle bir şey mümkün olsa bile- bir anlamı yoktur, çünkü bu değerlendirme farklı bireylerde akla gelebilecek en farklı biçimler alacaktır. Tek ortak faktör kimi belirli arketiplerin ortaya çıkmasıdır. Bu-

rada özellikle gölge, hayvan, yaşlı bilge adam, anima, animus, anne, çocuk arketipleri ile durumları simgeleyen belirsiz sayıdaki arketiplerden söz edeceğim. Gelişim sürecinin amacını temsil eden arketiplere özel bir yer verilmelidir. Okuyucu bu noktayla ilgili gerekli bilgiyi *Psikoloji ve Simya* ve *Psikoloji ve Din* adlı metinlerimle, Richard Wilhelm ile birlikte hazırladığımız *Altın Çiçeğin Gizemi* adlı kitapta bulabilir.

186 Aşkın işlev bir hedef ve amaç olmadan devam etmez, ancak gerçek insanın açığa çıkmasını sağlar. İlk olarak bu, kimi vakalarda bireyin bilgisi ya da yardımı olmadan kendi yolunu izleyen ve kimi zaman direnmeye rağmen zorla sonuca ulaşabilen tamamen doğal bir süreçtir. Sürecin anlamı ve amacı, başlangıçta embriyonik germplazmada gizlenen kişiliğin her bakımdan gerçekleşmesidir; asli, potansiyel bütünlüğün gerçekleştirilmesi ve gözler önüne serilmesidir. Bilinçdışı tarafından bu amaçla kullanılan simgeler, insanoglunun bütünlüğü, eksiksizliği ve mükemmelliği ifade etmek için her zaman kullandığı simgelerle aynıdır: Kural olarak, dörtlü ve dairesel simgeler. O nedenle buna *bireyleşme süreci* adını verdim.

187 Bu doğal bireyleşme süreci, tedavi yöntemim açısından hem bir model hem de rehber ilke işlevi gördü. Nevrotik bilinçli tutumun bilinçdışı şekilde telafi edilmesi, bilinçli zihnin tek taraflılığını etkin ve sağlıklı biçimde düzeltebilecek bütün unsurları -bu unsurlar bilinçli hale getirildiği, yani gerçeklik olarak kavranıp ona entegre edildiği takdirde- kapsamaktadır. Bir rüyanın, şokuyla bilinçli zihni attan düşürecek bir yoğunluğa ulaşması çok enderdir. Kural olarak rüyalar bilinç üzerinde radikal bir etki yaratamayacak kadar zayıf ve muğlaktır. Dolayısıyla telafi etme yeraldına yani bilinçdışına kayar ve ani etkisi olmaz. Ama yine de bir etkisi vardır: ki bu da, bilinçdışı karşı koymanın -sürekli görmezden gelinmesi halinde- bilinçli niyetlerimizi karşı konulamaz biçimde engelleyen semptom ve durumları düzenlemesinden ötürü ancak dolaylı bir etkidir. O yüzden tedavinin hedefi, öncelikle zaman içinde daha tehlikeli hale gelen bilinçdışı bir karşıtlık oluşmasını engellemek ve ikinci

olarak da iyileştirici telafi etme faktöründen azami ölçüde yararlanabilmek için rüyaları ve bilinçdışının dışavurumlarını mümkün olduğunca anlamak ve değerlendirmektir.

188 Doğal olarak bu yöntemler bir insanın bütünlüğe ulaşabilecek güçte olduğu, başka bir deyişle, sağlıklı olma yetisini kendi içinde taşıdığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımdan söz ediyorum, çünkü kuşkusuz ki buna sahip olmayan ve bütünlükleriyle yüz yüze gelince herhangi bir nedenden dolayı hızla mahvolan insanlar da bulunmaktadır. Bu olmasa bile, toplumsal veya ruhsal asalaklığın desteklediği parçalar ya da kısmi kişilikler olarak yaşamlarının geri kalanını acı içinde geçirirler. Bu tür insanlar çoğunlukla, sıkıcı boşluklarını dışa karşı rol yaparak kapatan müzmin şarlatanlardır ki, bu da başkaları için bir derttir. Bunları burada söz ettiğimiz yöntemle tedavi etmeye çalışmak nafile bir çabadır. Burada “işe yarayacak” tek şey rol yapmaya devam etmektir, çünkü gerçek katlanılır gibi değildir ya da faydasızdır.

189 Bir vaka bahsedilen şekilde tedavi edilirken inisiyatif bilinçdışındadır, fakat bütün eleştiriler, seçenekler ve kararlar bilinçli zihindedir. Karar eğer doğruysa; bu, süreci gösteren rüyalar tarafından onaylanacaktır; diğer olayda düzeltme bilinçdışından gelecektir. Bu nedenle tedavinin izleyeceği yol bilinçdışıyla yapılan kesintisiz bir konuşma gibidir. Rüyaların doğru yorumlanmasının büyük önem taşıdığı söylenenlerden yeterince anlaşılmış olmalıdır. Ancak haklı olarak, yorumun doğruluğundan ne zaman emin olacağız, diye sorulabilir. Yorumun doğru olduğunu gösterecek güvenilir bir ölçüt var mıdır? Çok şükür ki bu soruya olumlu yanıt verilebilir. Eğer yanlış bir yorum yapmışsak ya da yorum bir şekilde eksikse, bunu bir sonraki rüyadan görebiliriz. Böylece, örneğin, ilk motif bu kez daha açık olarak tekrarlanacak ya da yorumumuzun havası ironik bir yorumla söndürülecektir veyahut dosdoğru şiddetli bir direnişle karşılaşacaktır. Bu yorumların da hatalı olduğunu varsayarak, uyguladığımız işlemin genel sonuçsuzluğu ve anlamsızlığı, kısa zamanda kendini işlemin sevimsizliğinde, verimsizliğinde ve amaçsızlığında hissettirecek, hem hasta hem

de doktor ya sıkıntıdan ya da kuşkudan bunalacak hale gelecektir. Tıpkı doğru bir yorumun ödülünün yaşamın canlanması olması gibi, yanlış yorum da onları çıkmaza, direnişe, kuşkuya ve karşılıklı kurumaya sürükleyecektir. Fazlasıyla eskimiş hezeyanlara yahut çocuksu isteklere inatla yapışma örneğinde olduğu gibi, hastanın direnişinden kaynaklanan tıkanmalar kuşkusuz meydana gelebilir. Çok zeki bir hasta, çeşitli nedenlerle bana garip biri gibi gelen bir kadın vakasında başıma geldiği üzere, bazen doktor da durumu gereğince kavrayamayabilir. Doyurucu bir başlangıcın ardından, giderek, hastanın rüyaları hakkında yaptığım yorumların tam doğru olmadığı duygusuna kapılmaya başladım. Bir türlü hatanın kaynağını bulamıyordum. Kendi kendime kuşkularımdan bahsetmeye çalıştım. Fakat danışma seansları sırasında, karşılıklı konuşmalarımızın giderek sıkıcı bir hal almaya ve boyuna artan bir eziyet verici anlamsızlık duygusunun hakim olmaya başladığını fark ettim. Sonunda ilk fırsatta, kendisi de bu gerçeğin farkındaymış gibi görünen hastamla bunu konuşmaya karar verdim. Ertesi gece şöyle bir rüya gördüm: *Akşam güneşiyle aydınlanmış bir vadinin içindeki yol boyunca yürüyordum. Sağ tarafımdaki dik bir tepede bir şato vardı ve onun en yüksek kulesindeki bir korkuluğun üstünde bir kadın oturuyordu. Onu daha iyi görebilmek için başımı o kadar geri eğmek zorunda kaldım ki, boynumdan şıt diye bir ses geldi. Rüyada olduğum halde kadının hastam olduğunu anladım.*¹²

190 Buradan, rüyayı daha fazla incelemem, gerçekte hastama yukarıdan bakmam gerektiği sonucuna vardım. Hastaya gördüğüm rüyayı ve yorumu anlatınca ortam bir anda tamamen değişti ve tedavi bütün beklentilerin de ötesine geçti. Bedelleri yüksek olmasına karşın, bu tür deneyimler rüyanın telafi etme güvenilirliğine sarsılmaz bir inanç duyulmasını sağlamaktadır.

191 Son on yıldır bütün çaba ve araştırmalarımı bu tedavi yönteminin türlü sorunlarını çözmeye adadım. Fakat anali-

¹² [Ayrıntılı bilgi için bkz. *Psikoterapi Pratiği*, par. 540 vd.; ve "Pratik Psikoterapinin Gerçeklikleri". – EDITÖRLER.]

CARL GUSTAV JUNG

tik psikolojinin bu noktasında yalnızca genel bir inceleme yapmakla ilgilendiğim için, daha ayrıntılı bilimsel, felsefi ve dini çıkarımlar şimdilik bir kenara bırakılmalıdır. Bunun için okuyucuya yukanda sözünü ettiğim literatürü öneriyorum.

Bilinçdışına Terapötik Yaklaşım Üstüne Genel Düşünceler

192 Bilinçdışının bir eğlence, bir salon oyunu haline getirilebilecek zararsız bir şey olduğunu düşünürsek çok yanlırsınız. Bilinçdışı kuşkusuz ki her zaman ve her koşulda tehlikeli değildir, fakat baş gösteren bir nevroz bilinçdışında, patlamaya hazır bir bomba gibi, özel bir enerji birikimi meydana gelmekte olduğunun işaretidir. Burada dikkatli olmak gerekmektedir. Rüyalari analiz etmeye başlayınca nelerin açığa çıkacağı hiç belli olmaz. Sonuçta derinlerde gömülü ve görünmez bir şey, çok muhtemelen er ya da geç bir şekilde ortaya çıkacak - ama belki de çıkmayacak- bir şey harekete geçebilir. Sanki biri bir artezyen kuyusu kazıyormuş ve tökezleyerek bir yanardağın içine düşme tehlikesiyle karşı karşıya imiş gibi bir şeydir bu. Nevrotik semptomlar ortaya çıktığında çok itinalı ilerlemek gerekir. Ancak nevrozik vakalar öyle açık ara farkla en tehlikelisi değildir. Dışarıdan oldukça normal görünüp hiçbir nevrozik semptom göstermeyen -ki bunlar doktor ve eğitimci de olabilirler- normal ve iyi yetiştirilmişlik timsali olmakla övünen, olağanüstü normal bakış açıları ve yaşam biçimleri olan ancak bu normallikleri gizli bir psikozun yapay olarak telafi edilmesi olan insan vakaları vardır. Bunlar kendi durumlarından hiçbir şekilde kuşku duymazlar. Kuşkuları da belki ancak psikolojiye ve psikiyatriye özel ilgi duymalarında ve tıpkı bir gece kelebeğinin ışığa yönelmesi gibi bu tarz alanlara yönelmelerinde dolaylı bir ifade bulabilir. Fakat analitik teknik, bilinçdışını harekete geçirip onu ön plana çıkardığından, bu vakalarda sağlıklı telafi etmeler yok olur. Bilinçdışı, kontrol edilemeyen fanteziler ve belli durumlarda zihinsel bozukluğa ve hatta belki de intihara yol açan aşırı

heyecanlar şeklinde öne çıkar. Ne yazık ki bu gizli psikozlar çok da az yaygın değildir.

193 Bunun gibi vakalarda tökezleme tehlikesi, büyük deneyim ve beceri sahibi olsalar bile, bilinçdışının analiziyle ilgilenen herkesi tehdit eder. Bu kişi acemilik, hatalı fikir yürütme, rastgele yorum ve benzeri nedenlerle belki de kötüye gitmeyecek olan vakayı mahvedebilir. Bu bilinçdışının analizine özgü bir durum olmayıp, yanlış giden bir tıbbi tedavinin bedelidir. Analizin insanları delirttiği düşüncesi en az, delillerle uğraştığı için psikiyatristin de delireceği şeklindeki bayağı yorum kadar aptalcadır.

194 Tedavinin taşıdığı risklere ek olarak, bilinçdışı kendi kendine de tehlikeli hale gelebilir. En yaygın tehlikelerden biri kazalardan kaynaklanan tetiklemelerdir. Tökezleme, bir yere çarpma, parmağını yakma, vb. gibi önemsiz kazalardan otomobil kazası ve dağda yaşanan felaketlere kadar birçok, hatta tahminlerden de fazla sayıda kazanın temelinde ruhsal nedenler yatmaktadır. Bütün bu kazalara ruhsal bir neden yol açmış veya kimi zaman kazaların altyapısı haftalar ya da aylar içinde oluşmuş olabilir. Bu türden birçok vakaya baktım ve çoğunlukla, daha haftalar öncesinden kendi kendini yaralama ihtimaline işaret eden rüyalar görüldüğüne tanık oldum. Dikkatsizlikten kaynaklandığı söylenen bütün kazaların nedenleri incelenmelidir. Şu veya bu nedenle kendimizi huzursuz hissettiğimizde yalnızca küçük değil, kimi zaman, hele de doğru psikolojik anlarda, yaşamımıza son verecek, gerçekten tehlikeli aptallıklar yaptığımızı kuşkusuz biliyoruz. “Fılan ihtiyar ölmek için doğru zaman seçti” şeklindeki halk deyişi, böylesi bir gizli psikolojik nedenin varlığından emin olunmasından kaynaklanmaktadır. Bedensel rahatsızlıklar da aynı şekilde üretilebilir veya uzatılabilir. Ruhun yanlış bir şekilde işlev görmesi bedene büyük zarar verebilir, tıpkı bir bedensel hastalığın ruhu olumsuz etkilemesi gibi; çünkü ruh ve beden ayrı varlıklar olmayıp tek ve aynı yaşamdırlar. Dolayısıyla, nedeni ruhsal olmasa bile, ruhsal komplikasyon göstermeyen bir bedensel hastalık yok gibidir.

195 Bununla birlikte, bilinçdışının yalnızca sevimsiz yanının üstünde durmak hatalı olacaktır. Bilinçdışı bütün sıradan vakalarda sevimsiz ve tehlikelidir çünkü onunla uyuşamayız ve dolayısıyla ona karşı koyarız. Bilinçdışının dinamikleriyle içgüdüsel enerjinin dinamikleri aynı olduğundan, bilinçdışına karşı olumsuz tutum almak ya da bilinçdışının ayrılması kötü sonuçlar yaratır.¹ Bilinçdışından ayrılmak, içgüdüyü kaybetmek ya da köksüz kalmak demektir.

196 Aşkın adını verdiğim işlevi başarılı bir şekilde geliştirebilirsek, uyumsuzluk ortadan kalkar ve bilinçdışının sevimli yanını da görebiliriz. O zaman bilinçdışı bize kişiliğin gelişmesini sağlayacak cesaret ve desteği verir. Bilinçdışı, bilinçli zihinden esirgenen olanaklara sahiptir, çünkü bütün eşikaltı ruhsal içerikler, unutilan ya da görmezden gelinen bütün şeyler ve arketipik organlarında yatmakta olan sayısız yüzyılların deneyimleri emrindedir.

197 Bilinçdışı sürekli faal olup malzemesini geleceğe hizmet edecek şekilde karıştırır. Tıpkı bilinçli zihin gibi ileriye dönük eşikaltı karışımlar üretir; tek farkla ki, bunlar hem saflık hem de etki alanı bakımından bilinçli karışımlardan çok daha üstündür. Bu nedenle bilinçdışı insana eşsiz bir rehber olabilir, tabii yanlış yönlendirilmenin çekiciliğine karşı koyabildiği sürece.

198 Pratikte tedavi elde edilen terapötik sonuçlara göre ayarlanır. Sonuçlar hastalığın şiddetinden ya da süresinden bağımsız olarak, tedavinin herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilir. Yine, tersine, ciddi bir vakanın tedavisi gelişmenin üst aşamalarına ulaşmadan ya da ulaşmasına gerek kalmadan çok uzun bir zaman alabilir. Kendi gelişimleri adına, terapötik sonuçlar alındıktan sonra bile dönüşümün ileri aşamalarından geçen birçok hasta vardır. Dolayısıyla bir hastanın bütün süreçten geçmek için ille de ciddi bir vaka olması gerekmez. Her halükarda yalnızca yüzü yüksek bir bilinç düzeyine dönük olan ve onu başından beri isteyen, yani daha yüksek farklılaşma kapasitesi ve arzusu olan bireyler yüksek bir bilinç düzeyine ulaşabilir. Bu konuda in-

¹ Bkz. "İçgüdü ve Bilinçdışı".

sanlar, tıpkı aralarında tutucular ve ileriler bulunan hayvanlar gibi, birbirinden oldukça farklıdır. Doğa aristokratıdır, ama bu farklılaşma olanağının yalnızca yüksek türlere ait olduğu anlamında bir aristokrasi değildir. Ruhsal gelişme olanağında da aynı şey söz konusudur: O da yalnızca özel yetenekleri olan bireylere özgü değildir. Diğer bir deyişle, geniş kapsamlı bir psikolojik gelişim sağlamak için ne olağanüstü bir zeka ne de başka bir yetenek gerekir, çünkü bu gelişimde ahlaki yetenekler entelektüel eksikliklerin yerini doldurabilir. Hiçbir şekilde tedavinin insanların zihnine genel kaideler ve karmaşık doktrinler nakletmek olduğu düşünülmemelidir. Böyle bir şey söz konusu bile değildir. Her vakanın kendine özgü ihtiyaçları, kendi yöntemi ve kendi dili vardır. Burada sunduğum şey entelektüel bir kaidedir; pratik çalışma süreci içinde tartışılan türden bir şey değildir. Küçük vaka parçalarını dokuyarak ortaya çıkardığım öykü pratikte olan bitenler hakkında genel bir fikir vermektedir.

199 Yukarıdaki bölümlerde anlatılanlardan sonra okuyucu, modern tıbbi psikoloji kuram ve uygulamaları hakkında hâlâ net bir resim oluşturamadıysa bu beni fazla şaşırtmayacaktır. Aksine, bunun anlatma yeteneğimin eksikliğinden kaynaklandığını düşüneneğim, çünkü tıbbi psikolojinin ilgi alanı olan bu geniş düşünce ve deneyim alanının somut bir resmini çıkarmak benim için hiç kolay değildir. Rüya yorumu kağıt üzerinde keyfi, karışık ve düzmece gibi görünebilir; fakat gerçekte aynı şey eşsiz bir drama olabilir. Bir rüyayı ve onun yorumunu *tecrübe etmek*, rüyayı ısıtıp tekrar size sunmaktan çok farklı bir şeydir. Bu psikolojide her şey sözcüğün tam anlamıyla deneyimdir; bütün kuram ve hatta kuramın en soyut noktaları dahi yaşanmış bir şeyin doğrudan ürünüdür. Eğer Freudcu cinsel kuramı tek yanlılıkla suçlarsam, bu onun temelsiz bir spekülasyon olduğu anlamına gelmez; o da kendilerini pratik gözlemlerimize dayatan somut gerçeklerin doğru bir yansımasıdır. Bunlardan yapılan çıkarsamalardan tek yanlı bir kuram üretiliyorsa eğer, bu sadece söz konusu gerçeklerin, öznel olsun nesnel olsun, ikna araçlarını iyi kullandığını gösterir. Bireysel araş-

tırmacıdan, kendi derin izlenimlerinden ve onların soyut kaidelerinden daha fazla bir şey çıkarması beklenemez; çünkü bu tür izlenimlerin elde edilmesi ve bunlara kavramsal bir anlam yüklenmesi bile başlı başına bir ömür gerektirir. Bana gelince, Freud ve Adler'e nazaran, nevroz psikolojisinin dar sınırları içinde yetişmemek gibi bir avantajım vardı; ben nevrozlara daha çok, Nietzsche'nin modern psikoloji için hazırladığı psikiyatri tarafından yaklaştım, ayrıca Freud'un görüşlerine ek olarak, bir de Adler'in görüşlerinin gözlenimin önünde gelişmesine tanık oldum. Bu yüzden kendimi daha baştan itibaren çatışmanın tam ortasında buldum ve yalnızca mevcut fikirleri değil kendi fikirlerimi de görelî ya da daha doğrusu belli bir psikolojik tipin ifadeleri olarak görmek zorunda kaldım. Tartıştığımız Breuer vakası Freud için ne kadar belirleyiciyse, benim görüşlerimin altında da belirleyici bir deneyim yatmaktadır. Tıp eğitiminin sonlarına doğru uzun bir süre genç bir kızdaki uyurgezerlik vakasını gözlemlemiştim. Bu vaka doktora tezimdi.² Bilimsel yazılarıma aşinalığı olan biri için bu kırk yıllık çalışmayı sonraki görüşlerimle karşılaştırmak ilginç olacaktır.

200 Bu alandaki çalışmalar öncü çalışmalardır. Sık sık hatalar yaptım ve birçok kez öğrendiklerimi unuttum. Fakat ışığın kesinlikle karanlıktan, doğrunun da yanlıştan doğduğunu biliyorum ve bilmekten de memnunun. Guillaume Ferrero'nun *misérable vanité du savant*³ [bilim adamının acınası kibri] şeklindeki *mottosu* benim için bir uyarı oldu, o yüzden hatalarımdan ne korktum ne de pişmanlık duydum.

² "Esrarlı Denen Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine".

³ "C'est donc un devoir moral de l'homme de science de s'exposer à commettre des erreurs et à subir des critiques, pour que la science avance toujours... Ceux qui sont doués d'un esprit assez sérieux et froid pour ne pas croire que tout ce qu'ils écrivent est l'expression de la vérité absolue et éternelle, approuvent cette théorie qui place les raisons de la science au-dessus de la misérable vanité et du mesquin amour propre du savant." *Les Lois psychologiques du symbolisme*, s. viii; İtalyancası *I simboli in rapporto alla storia e filosofia del diritto alla psicologia e alla sociologia* (1893).

Bilimsel araştırma yapmayı bir sağmal inek ya da prestij aracı olarak değil, hastalardan elde edilen günlük psikolojik deneyimlerin bana dayattığı bir mücadele, sert bir mücadele olarak gördüm. Bundan dolayı ortaya attığım hiçbir şey kafadan yazılmış olmayıp, birçoğu aynı zamanda yürekte gelmektedir; entelektüel düşünce çizgisini izleyen bağışlayıcı okurun, doğru bir şekilde doldurulmamış bir boşlukla karşılaştığında bunu göz önünde bulundurmasını dilerim. Bir kişi zaten bildiği şeyler hakkında yazıyorsa uyumlu bir yorum beklenebilir ancak. Ama yok, yardım ya da tedavi etme ihtiyacıyla bir yol bulmaya çalışıyorsa, o zaman henüz bilinmeyen gerçeklerden de söz etmek gerekir.

Sonuç

201 Sonuç olarak, bu birkaç sayfada bir yığın yeni ve belki de anlaşılması güç şeyler anlatma cüretini gösterdiğim için okuyucudan beni bağışlamasını dilerim. Kendimi eleştirel değerlendirmelere açtım, çünkü bunun, keşif yolculuğu sırasında bulduğu şeyler -bu susayanları serinletecek su da olabilir, bir hatanın kumlu atıkları da- hakkında toplumu bilgilendirmek isteyen bir kişi için bir görev olduğunu düşünüyorum. Bunlardan birinin faydası olur, öteki uyarır. Keşiflerin doğru veya yanlış olduğuna günümüzün bireyleri değil, gelecekteki kuşakların eleştirileri karar verecektir. Bugün için henüz doğru olmayan şeyler var, belki de bunların doğru olduğunu kabullenmeye cesaretimiz yok, ama yarın olabilir. O yüzden, yazgısı kendi yolundan gitmek olan her insan, yalnızlığının ve bunun getirdiği tehlikelerin de bilincinde olarak, umutla ve ihtiyatla ilerlemeye devam etmelidir. Burada anlatılan yolun özelliği büyük ölçüde, gerçek hayattan kaynaklanıp yine gerçek hayata göre davranan psikolojide artık dar entelektüel ve bilimsel bakış açılarına güvenmek yerine, duyguların ve buna bağlı olarak da ruhun fiilen içerdiği şeylerin bakış açısından hareket ettiğimiz gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Uygulamalı psikolojide sadece genelleştirilmiş insan ruhuyla değil, tek tek bireylerle ve onları bunaltan kalabalık sorunlarla uğraşınız. Sadece aklı tatmin eden bir psikoloji asla yarar sağlamaz, çünkü ruhun bütünlüğü sadece akılla kavranamaz. Kavrayıp kavrayamayacağımız bir yana, psikoloji engelleri aşmaya devam etmektedir, çünkü ruh bütüncül doğasını kucaklayabilecek bir ifade aramaktadır.

II

BEN VE BİLİNÇDİŞİ

İkinci Baskıya Önsöz (1935)

Bu küçük kitap ilk kez 1916 yılında “La Structure de l'inconscient”¹ başlığıyla yayımlanan konferans notlarının bir ürünüdür. Aynı konferans notları *Collected Papers on Analytical Psychology*² bünyesinde “The Conception of the Unconscious” başlığıyla İngilizce yayımlandı. Bunları özellikle anlatıyorum çünkü bu denemenin, ilk kez yayımlanmış olmayıp, daha çok, epeydir süregelen, bilinçdışı ruhun tuhaf karakterinin *drame intérieur*'ünü [iç dramını] anlama ve - en azından temel özelliklerini- tanımlama çabalarının bir ifadesi olduğunun bilinmesini istiyorum. Freud'un düşüncelerinden radikal bir şekilde ayrıldığım, bilinçdışının bağımsızlığı fikri ilk kez 1902 yılında uyurgezerlik sıkıntısı çeken genç bir kızın ruhsal öyküsüyle ilgilendiğim zaman ortaya çıktı.³ Zürih'te [1908] verilen “Psikozun İçeriği” konulu konferansta bu fikre başka bir açıdan yaklaştım. 1912 yılında sürecin ana noktalarından bazılarını bireysel bir vakada gösterdim ve ayrıca bu görünüşe göre evrensel ruhsal olaylarla olan tarihsel ve etnolojik paralelliklerini ortaya koydum.⁴ Yukarıda sözü edilen “La Structure de l'inconscient” başlıklı denemede, ilk kez bütün süreci kapsamlı bir şekilde ele almaya çalıştım. Yetersizliğinin acı bir şekilde farkında olduğum cüretkar bir girişimdi bu. Malzemen kaynaklanan güçlükler o kadar fazlaydı ki, tek bir makalede konunun hakkını verebileceğimden hiç umudum yoktu. O yüzden, başka bir fırsatta yeniden dönme niyetiyle, konuyu “ara rapor” düzeyinde bıraktım. On iki yıllık

¹ Bkz. aş. par. 442 vd., “Bilinçdışının Yapısı”.

² 2. baskı, Londra, 1917; New York 1920.

³ “Esrarlı Denen Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine”.

⁴ *Wandlungen und Symbole der Libido* (Leipzig ve Viyana, 1912) [*Symbole der Wandlung* (Zürih, 1952) olarak yeniden yazıldı, *Toplu Eserler* Cilt 5: *Dönüşüm Simgeleri*. – EDITÖRLER.]

ilave deneyimin ardından, 1916'nın kaidelerini 1928'de baştan sona gözden geçirdim ve bunun sonucunda ortaya *Die Beziehung zwischen dem Ich und dem Unbewussten* adlı küçük kitap çıktı. Bu kez ağırlıkla ben-bilinci ile bilinçdışı süreç arasındaki ilişkiyi tarif etmeye çalıştım. Bu niyete bağlı olarak özellikle, bilinçli kişiliğin bilinçdışının etkilerine karşı gösterdiği tepkisel belirtiler olarak nitelenen olgularla ilgilenmeye başladım. Bu yolla bilinçdışı sürecin kendisine dolaylı bir şekilde yaklaşmaya çalıştım. Bu araştırmalar henüz doyurucu bir sonuca ulaşmadı, çünkü can alıcı nitelikteki doğa sorusu ile bilinçdışı sürecin esas sorularına henüz bir yanıt bulunamadı. Olabildiğince fazla deneyim sahibi olmadan bu olağanüstü zorlu göreve soyunmayacağım. Sorunun çözümü gelecekte yatmaktadır.

Bu kitabın okuyucusunun bunu -tahammül gösterip-şimdiye kadar keşfedilmemiş bir deneyim alanında entelektüel bir kavrama oluşturma yolunda içten çaba olarak görmesini dilersem bana hoşgörü göstereceğine inanıyorum. Bu zekice bir düşünce sistemi kurmakla değil, şimdiye kadar bilimsel çalışma konusu olmamış karmaşık ruhsal deneyimlerin ifade edilmesiyle ilgili bir şeydir. Ruh akıldışı bir veri olduğundan ve eski resme göre az çok kutsal bir Akıl ile bir tutulamayacağından, psikolojik deneyim sürecinde sık sık akılcı beklentilerimize ters düşen süreç ve olgularla karşılaşırsak ve bu yüzden bilinçli zihnimizin akılcı tutumu tarafından reddedilirsek şaşırılmamalıyız. Böyle bir tutum doğal olarak psikolojik gözleme pek yatkın olmaz, çünkü tamamen bilime aykırıdır. Ruhun faaliyetlerini, onları örselemeden gözlemlemek istiyorsak eğer, doğaya ne yapması gerektiğini söylemeye kalkmamalıyız.

Burada özetlemeğe çalıştığım şey yirmi sekiz yılın psikolojik ve psikiyatrik deneyimleridir, o nedenle bu küçük kitap üzerinde ciddi şekilde düşünülmeyi muhtemelen hak etmektedir. Doğal olarak bu tek sunumda her şeyi anlatabilmem mümkün değildir. Okuyucu, dostum Richard Wilhelm ile birlikte ortaya çıkardığımız *Altın Çiçeğin Gizemi* için yaptığım yorumda son bölümün [kendilik kavramına atfen] genişletildiğini görecektir. Bu yayından bahsetmek istedim,

Çünkü oryantal felsefe bu i ruhsal süreçlerle yüzlerce yıldır ilgilenmektedir, dolayısıyla, karşılaştırmalı malzemeye duyulan büyük ihtiyaç göz önüne alındığında, psikolojik araştırmalar açısından paha biçilmez değer taşımaktadır.

Ekim 1934
C.G. JUNG

Üçüncü Baskıya Önsöz (1938)

Yeni baskıda değişiklik yapılmadı. Kitap ilk yayımlandığından bu yana gözden geçirmeyi gerektirecek yeni bir bakış açısı ortaya çıkmadı. Bireyleşme sürecinin yarattığı psikolojik sorunlara alçakgönüllü bir giriş niteliğindeki bu küçük kitabın genel karakteristiğini korumak ve kitabın okunabilirliğini sınırlayabilecek ayrıntılardan kaçınmak isterim.

Nisan 1938
C.G. JUNG

Birinci Kısım

BİLİNÇDİŞİNİN BİLİNÇ ÜSTÜNDEKİ ETKİLERİ

1

Kişisel Ve Kolektif Bilinçdışı

202 Birçoğunun bildiği üzere, Freud'a göre bilinçdışının içerikleri, uyumsuz karakterlerinden dolayı bastırılmış çocuksu eğilimlere indirgenebilir. Bastırma, çevrenin ahlaki etkisi altında ilk çocukluk döneminde başlayan ve ömür boyu süren bir süreçtir. Bastırılan şeyler analiz yoluyla kaldırılabilir ve bastırılan istekler bilinçli hale getirilebilir.

203 Bu kurama göre bilinçdışı şunları içerir: Kişiliğin bilinçli olabilecek ve sadece eğitim süreciyle bastırılmış kısımları. Bir bakış açısına göre bilinçdışının çocuksu eğilimleri son derece belirgin olmalarına karşın, bilinçdışını bu terimlerle tanımlamak veya değerlendirmek yine de hatalı olacaktır. Bilinçdışının hâlâ başka bir yanı daha vardır: Bu yan sadece bastırılmış içerikleri değil, aynı zamanda bilincin eşikaltında yatan ruhsal malzemeyi de içerir. Bu malzemenin eşikaltı doğasını, bastırma ilkesiyle açıklamak olanaksızdır, çünkü bu durumda bastırmanın kaldırılmasının kişiye hiçbir şeyi unutmayan müthiş bir bellek kazandırması gerekirdi.

204 Bu nedenle bilinçdışında, bastırılmış malzemeye ek olarak, eşğin altına düşmüş bütün bu psişik bileşenlerin yanı sıra eşikaltı duyu algılarını içerdiğini kesin biçimde öne süreriz. Bunun dışında, çok sayıda deneyime bakarak ve kuramsal nedenlerle, bilinçdışının ayrıca *henüz* bilinç eşğine ulaşmamış malzeme de içerdiğini biliyoruz. Bunlar gelecekteki bilinç içeriklerinin tohumlarıdır. Aynı şekilde, bilinçdi-

sının aktif olmama anlamında hiçbir zaman hareketsiz olmadığı, aralıksız bir şekilde içeriğini tekrar tekrar sınıflandırdığını düşünmek için nedenlerimiz vardır. Bu faaliyet yalnızca patolojik vakalarda tamamen bağımsızdır; normalde bu faaliyet, bilinçli zihinle telafi edici bir ilişki içinde eşgüdümlüdür.

205 Bireyin yaşamı içinde elde edildiklerinden, bütün bu içeriklerin kişiye özgü bir yapısı olduğu varsayılmalıdır. Bu yaşam sınırlı olduğundan, bilinçdışında biriken içeriklerin sayısı da sınırlı olacaktır. Bu durumda, bilinçdışını ya analiz yoluyla ya da -bilinçdışı zaten bilinenlerden ve bilince uyarlananlardan başka bir şey üretemeyeceğinden- bilinçdışının içeriğinin tam bir envanterini çıkartarak boşaltmanın mümkün olduğu düşünülebilir. Bunun dışında, daha önce de belirtildiği gibi, kişi bastırmayı kaldırarak bilinçli içeriğin bilinçdışına düşüşünü engellerse bilinçdışı üretkenlik felce uğrayacaktır. Deneyimlerden bildiğimiz kadarıyla bu ancak bir yere kadar mümkündür. Hastalarımızı, bilinçle yeniden bir araya getirilmiş olan bastırılmış içeriklere sıkı tutunmaya ve bunları yaşam planlarına uyarlamaya zorlarız. Fakat bu yöntem, kendimizi ne kadar ikna etsek de bilinçdışını hiç etkilemez, zira bilinçdışı sakın sakın, Freud'un ilk kuramına göre, kişisel bastırmalardan kaynaklanan rüya ve fanteziler üretmeye devam eder. Böyle durumlarda gözlemlerimizi sistematik ve önyargısız bir şekilde izleyecek olursak, şekil olarak önceki kişisel içeriklere benzemesine karşın kişisel alanın dışına çıkan anıştırmalar içerir gibi görünen malzemeler buluruz.

206 Az önce söylediğim şeyi gösteren bir örnek aramak üzere zihnimin içini araştırırken, o günlerde [1910 civarı] ifade ettiğimiz şekliyle, temel nedeni "baba kompleksi"nde yatan, orta derecede histerik nevrozlu bir kadın hastayla ilgili canlı anılar aklıma geldi. Bununla, hastanın babasıyla olan özel ilişkisinin, önüne çıktığına işaret etmek istiyorduk. Hastanın sonradan ölen babasıyla iyi bir ilişkisi vardı. Ağırlıkla duygusal bir ilişkiydi bu. Bu tip vakalarda geliştirilen şey genellikle düşünsel işlemdir ve bu rahmetli baba dünya ile arada bir köprü haline gelir. Bu nedenle hastamız

felsefe öğrencisi olmuştur. Bu enerjik bilgi arayışının altında, hastanın kendisini babasıyla olan duygusal ilişkiden kurtarma ihtiyacı yatmaktadır. Duyguları yeni düşünsel düzeyde, belki önceki bağa eşdeğer olan, uygun bir erkekle duygusal bir ilişki şeklinde bir çıkış yolu bulabilseydi, hastanın çabası belki sonuç verebilirdi. Ancak bu vakada değişim gerçekleşemedi, çünkü hastanın duyguları, babası ile hiç de uygun olmayan bir erkek arasında gidip gelerek askıda kaldı. Hastanın yaşamındaki ilerleme durdu ve nevrozun açık bir özelliği olan iç uyumsuzluk kendini gösterdi. Normal denilen kişi duygusal bağı güçlü bir irade zorlamasıyla şu veya bu yönde belki kırabilirdi, veya -ki genellikle olan budur- bilinçdışı bir şekilde, içgüdünün pürüzsüz yolundan, baş ağrılarının ya da başka fiziksel rahatsızlıklarının altında yatan çatışmanın farkında olmadan zorluğun üstesinden gelirdi. Fakat herhangi bir içgüdüsel zayıflık (bunun birçok nedeni olabilir) kolay bir bilinçdışı değişimi engellemeye yetecektir. Sonra da çatışma ve bunun yol açtığı, nevroza eşit bir durum olan hayatın yavaşlaması yüzünden bütün ilerleme gecikti. Bu duraklama sonucunda ruhsal enerji akla gelen her yöne -görünüşe göre tamamen faydasız biçimde- akıp gider. Örneğin, sempati sisteminin aşırı bir şekilde sinirle donatıldığı ve buna bağlı olarak mide ve bağırsaklarda sinirsel rahatsızlıklara yol açan durumlar meydana gelir; ya da vagus (ve buna bağlı olarak kalp) uyanır; yahut ilginç olmayan fanteziler ve anılar aşırı değer kazanır ve bilinçli zihni canından bezdirir (pireler deve olur). Bu noktada, hastalıklı askıya alma durumuna son vermek için yeni bir güdüye ihtiyaç vardır. Bu işi, aktarım olgusu yoluyla (Freud), bilinçdışı ve dolaylı şekilde, bizzat doğanın kendisi görür. Hasta, tedavi süreci içinde baba imagosunu doktora aktarır ve böylece onu bir anlamda baba yaparken, baba *yapmadığı* durumda da, ulaşamadığı adamın yerine koyar. Dolayısıyla doktor hem baba hem bir tür sevgili -başka bir deyişle, çatışma nesnesi- haline gelir. Karşıtlar onda bir araya gelir ve bu nedenle çatışmanın yarı ideal bir çözümünü temsil eder. Hiç istemediği halde, dışarıdan bakan birine neredeyse inanılmaz gelecek kadar aşırı değer yüklenir,

hastanın gözünde bir kurtancıya ya da bir tanıya dönüşür. Bu konuşma biçimi hiç de kulağa geldiği kadar gülünç değildir. Gerçekte biraz fazla baba ve sevgili olmaktır bu durum. Uzun vadede kimse buna karşı koyamaz, çünkü bu kadar fazla gelir. İnsanın böyle bir rolü aralıksız sürdürebilmesi için en azından yarı tanrı olması gerekir, çünkü bütün bu süre içinde hep verici olması gerekmektedir. Bu geçici çözüm, aktarım sürecinde olan hasta için doğal olarak ideal görünür, ama sadece başlangıçta; sonunda en az nevrotik çatışma kadar kötü bir şekilde durur. Temelde henüz gerçek bir çözüme götürebilecek bir şey olmamıştır. Sadece çatışma aktarılmıştır. Bununla birlikte, başarılı bir aktarım -en azından geçici olarak- nevrozun tamamen ortadan kalkmasını sağlayabilir. Bu nedenle Freud tarafından haklı olarak, birinci derecede önemli bir iyileşme faktörü, ama aynı zamanda yalnızca geçici bir durum olarak görülmüştür. Çünkü, her ne kadar tedavi etme olasılığı bulunsa da, kesinlikle tedavinin kendisi olamaz.

207 Bu biraz uzun inceleme bana örneğimin anlaşılabilmesi için gerekli göründü, çünkü hastam aktarım aşamasına ulaşmış ve durgunluğun kabul edilemez bir noktaya vardığı üst sınıra gelip dayanmıştı. Şimdi de şu soru gündeme gelmişti: Sonra ne olacak? Kuşkusuz tam bir kurtarıcı haline gelmiştim ve beni bırakmak zorunda kalmak hasta için son derece tatsız bir durum olmakla kalmayıp tam anlamıyla dehşet vericiydi de. Böyle bir durumda “gerçek sağduyu” genellikle tam bir öğütler listesiyle devreye girerir: “Şunu yapmalısın,” “Bunu yapmalısın,” “Şunu yapmamalısın,” vb. Gerçek sağduyu, iyi ki, az bulunan ve tümüyle etkisiz bir şey olmadığı için (bu konuda kötümserler de var, biliyorum), akılcı bir güdü, aktarımdan gelen taşkın bir canlılık duygusuyla, sağlam bir irade gücü sayesinde bunaltıcı bir özveriye katlanabilecek kadar büyük bir coşku yaratabilir. Başarılı olduğu takdirde -ki bu şeyler zaman zaman başarılı olmaktadır- özveri meyvesini verir ve eski hasta bir hamlede iyileşme durumuna sıçrayıverir. Doktor çoğunlukla bu durumdan o kadar mutlu olur ki, kuramsal güçlükleri bu mucizeyle bağlantılı olarak ele almayı unutur.

208 Sıçrama olmazsa -ki benim hastamda olmadı- o zaman aktarım işini çözme sorunuyla karşı karşıya kalınır. Bu noktada “psikanalitik” kuram koyu karanlığın içine gizlenmiştir. Görünüşe göre yazgıya karşı bulanık bir güvensizlik duymaya başlayacağızdır: Konu şu ya da bu şekilde kendi kendine hallolacaktır. Bir zamanlar kuşkucu bir meslektaşımın dediği gibi “hastanın parası bitince aktarım otomatik olarak durur.” Ya da hayatın, sonuç olarak zaman zaman şu veya bu şekilde tekrarlayarak, insanı gönülsüzce özveriye zorlayan kaçınılmaz talepleri, hastanın aktarım talepleriyle oyalanmasına olanak tanımaz. (Psikanalize övgüler yağdıran kitaplarda bu türden vakaları aramak beyhude bir çabadır.)

209 Elbette hiçbir şeyin işe yaramadığı umutsuz vakalar vardır; ama aynı zamanda, çıkmaza saplanmayan ve aktarım durumunun ille de acılı kalplere yol açmadığı vakalar da mevcuttur. Hasta ile bağlantımızın bu noktasında kendi kendime, o zaman bu açmazdan çıkmanın basit ve temiz bir yolu olmalı, dedim. Hastanın parası çoktan bitmişti -aslında zaten yoktu- ama ben doğanın aktarım çıkmazından kurtulmak için nasıl bir doyurucu yol bulacağını da merak ediyordum. İkilem durumunda her zaman tam olarak ne yapacağını bilen “gerçek sağduyu”ya sahip olduğumu hiç düşünmediğim ve hastam da benim kadar az şey bildiği için kendisine, en azından üstün bilgeliğimiz ve bilinçli planlarımızla kirlenmemiş bir ruh alanından gelen herhangi bir harekete karşı bir gözümüzü açık tutabileceğimizi söyledim. Bu da ilk ve her şeyden önce onun rüyaları demekti.

210 Rüyalar bilinçli yaratmadığımız imge ve düşünce çağrışımları içerir. Bizim yardımımız olmadan, kendiliğinden ortaya çıkan bu imge ve düşünce çağrışımları keyfi irademizden çekilen ruhsal faaliyetleri temsil ederler. O nedenle rüya aslında, ruhsal süreçteki temel eğilimler hakkında kendisinden birtakım belirtiler ya da en azından ipuçları bekleyebileceğimiz, ruhun oldukça nesnel ve doğal bir ürünüdür. Diğer yaşam süreçleri gibi ruhsal süreç de yalnızca nedensel bir silsile olmayıp, aynı zamanda teleolojik yönelimli bir süreç olduğundan, rüyaların nesnel nedensellik ilişkisi ve nesnel eğilimler hakkında belli *indicia* [işaretler] vermesini

bekleyebiliriz, çünkü rüyalar ruhsal yaşam sürecinin kendi temsillerinden başka bir şey değildir.

211 Dolayısıyla rüyalarımızı bu düşünceleri temel alarak dikkatli bir incelemeye tâbi tuttuk. Bunu izleyen bütün rüyaları sözcüğü sözcüğüne aktarmak aşırına kaçmak olur. Biz sadece bunların temel karakterlerini anlatmakla yetinelim: Rüyaların çoğu doktorla bağlantılıydı, yani aktörler kuşku götürmez bir şekilde, rüya gören kişi ile onun doktoruydu. Ancak doktor ender olarak doğal halinde görünmekte olup, çoğunlukla ciddi ölçüde değişmiş oluyordu. Zaman zaman olağanüstü boyutlar alıyor, bazen de oldukça yaşlı görünüyor, sonra tekrar babasına benziyor, ama aynı zamanda da, tıpkı şu rüyada olduğu gibi, garip bir biçimde doğal bir hal alıyordu: *Kadının (aslında çelimsiz yapılı olan) babası onunla birlikte buğday tarlalarıyla kaplı bir tepenin üstünde durmaktaydı. Kadın onun yanında küçücük kalıyor ve babası ona dev gibi görünüyordu. Babası onu kaldırarak küçük bir çocuk gibi kollarının arasına aldı. Rüzgar buğday tarlalarını yakıyor ve buğday başakları rüzgarda salınırken babası onu kollarında sallıyordu.*

212 Bu ve buna benzer rüyalardan çeşitli anlamlar çıkarabiliyordum. Hepsinden öte, kadının bilinçdışı benim baba-sevgili olduğum fikrine sıkı sıkıya tutunmaktaydı, öyle ki koparmaya çalıştığımız ölümcül bağ sanki daha da güçleniyordu. Ayrıca bilinçdışının baba-sevgilinin doğaüstü özelliğine önem verdiğini, onu neredeyse tanrı düzeyine çıkardığını ve sonuçta aktarımın neden olduğu aşırı değerlenmeyi daha da vurguladığını görmemek mümkün değildi. O yüzden kendi kendime hastanın, yaptığı aktarımın tamamıyla fantastik karakterini hâlâ anlayıp anlamadığını, ya da bilinçdışına, onu anlamak yerine saçma sapan kuruntulara körü körüne ve aptalca inanarak ulaşıp ulaşılamayacağını sordum. Freud'un, bilinçdışının "arzulamaktan başka bir şey yapamayacağı" şeklindeki düşüncesi, Schopenhauer'in kör ve amaçsız İradesi, kibrinden kendisinin mükemmel olduğuna inanan ve kendi sınırlılığının oluşturduğu körlük içinde ağılanacak kadar mükemmellikten uzak bir şeyler yaratan gnostik Demiurgos - dünyanın ve ruhun özünde olumsuz bir geçmişi olduğuna dair bütün bu kötümser kuşkular

tehditkâr bir biçimde yakınlaşmıştı. Ve aslında, bu hayal oyunlarını kökünden kesip atan bir balta darbesiyle desteklenmiş, iyi niyetli bir “şunu yapmalısın”dan başka buna karşı koyabilecek hiçbir şey olmayabilirdi.

213 Fakat rüyaları zihnimde evirip çevirince aklıma başka bir olasılık geldi. Kendi kendime şöyle dedim: Rüyaların hem hastayı hem de beni rahatsız edecek kadar yakınlaştırdığı aynı eski metaforların dilinde konuşmaya devam ettiği yadsınamaz. Fakat hastanın kesin aktarım fantezisine ilişkin kesin bir bakış açısı vardır. Kendisine yanı tanrı bir baba-sevgili gibi görüldüğümün farkındadır ve en azından düşünsel olarak bunu fiili gerçeklikten ayırt edebilmektedir. O yüzden rüyalar tamamen göz ardı ettikleri, bilinçli eleştiriden yoksun bilinçli bakış açısını açıkça tekrarlar. Bilinçli içeriği *tamamen olmasa da* tekrarlarlar, fakat “gerçek sağduyu”nun aksine, fantastik bakış açısı üzerinde ısrar ederler.

214 Doğal olarak kendime bu inadın kaynağının ve amacının ne olduğunu sordum. Amaca yönelik bir anlamının olması gerektiğine karar verdim, çünkü nihai bir amacı olmayan, başka bir deyişle, sadece eski gerçeklerin bir kalıntısı olarak açıklanabilecek canlı bir varlık olamaz. Fakat aktarımın enerjisi o kadar güçlüdür ki, insanda hayati bir içgüdü izlenimi yaratır. O zaman bu tür fantezilerin amacı nedir? Rüyalar, özellikle de yukanda alıntılanan rüya dikkatle incelenip analiz edildiğinde —nesneleri insan oranlarına indirgemeye çalışan bilinçli eleştirinin aksine— oldukça dikkat çekici bir eğilimi, doktorun kişiliğine insanüstü vasıflar atfetme eğilimini ortaya çıkarmıştır. Doktorun devasa, ilkel, babadan çok daha iri, dünyayı silip süpüren rüzgar gibi olması gerekiyordu. O zaman tanrılaşmış mı olacaktı? Yoksa, dedim kendi kendime, bilinçdışının, kişiliğin örtüsünün altından bir Tanrı görüntüsü çıkarır gibi, doktorun kişiliğinden bir tanrı mı *yaratmaya* çalışmasıydı durum. Dolayısıyla doktorun kişiliğine yapılan aktarım bilinçli zihnin yanlış anlaşılmasından, “gerçek sağduyu”nun oynadığı aptalca bir oyundan başka bir şey değildi. Bilinçdışının kıskırtması belki de sadece görünürde bir kişiye ulaşıyordu, ama aslında derinlerde bir tanrıya uzanıyordu. Bir tanrı

özlemi en derin, içgüdüsel doğamızdan boşalan bir *tutku* mudur - dış etkenlerden etkilenmeyen, bir insana duyulan sevgiden daha derin ve daha güçlü bir tutku? Yoksa “aktarım” adını verdiğimiz bu uygunsuz sevginin en yüksek ve en gerçek anlamı mıdır - XV. yüzyıldan beridir bilincin kaybettiği gerçek *Gottesmine* [*tanrı sevgisi*] mıdır biraz da?

215 Bir insan kişiliğine duyulan tutkulu özlemin gerçekliğinden kimse kuşku duymaz; fakat bir din psikolojisi kırıntısının, tarihsel bir anakronizmin, gerçekte -bize Magdeburglu Mechtild'i anımsatan- bir ortaçağ garabeti gibi bir şeyin, danışma odasının ortasında doğrudan canlı bir gerçeklik olarak ortaya çıkması ve doktorun alelade kişiliğinde ifade bulması neredeyse ciddiye alınamayacak kadar fantastik görünmektedir.

216 Gerçek bir bilimsel tutum önyargıdan uzak olmalıdır. Bir hipotezin geçerliliğinin tek ölçütü bulgusal -yani açıklayıcı- bir değer taşıyıp taşıyamamasıdır. Bu durumda soru şudur: Yukarıda ortaya konulan olasılıkları geçerli bir hipotez kabul edebilir miyiz? Bilinçdışı eğilimlerin insan kişiliğinin ötesinde bir amacının olduğuna dair *a priori* bir sebep yoktur; aynı şey bilinçdışının “arzulamanın dışında bir şey yapamayacağı” düşüncesi için de geçerlidir. Hangi hipotezin doğru olduğunu yalnızca deneyim karar verebilir. Bu yeni hipotez oldukça hassas olan hastam için tam olarak mantıklı değildi. Benim baba-sevgili olduğum şeklindeki eski bakış açısı ve çatışmanın bu çerçevede ideal çözümü onun duygularına kesinlikle çok daha çekici gelmekteydi. Buna rağmen aklı yeni hipotezin kuramsal açıdan olabilirliğini kavramaya hevesliydi. Bu arada rüyalar doktorun kişiliğini parçalara ayırıp şişirerek büyültmeye devam ediyordu. Bununla eş zamanlı olarak, ilk başta ve büyük bir hayret içinde, bir tür, aktarımın altının gizlice oyulması olarak değerlendirilebileceğim bir durum ortaya çıktı. Hastanın bir arkadaşıyla olan ilişkileri gözle görülecek derecede ilerledi. Burada hastanın hâlâ bilinçli olarak aktarıma tutunduğunu da göz ardı etmemek gerekir. İlişki o denli ilerledi ki, benden ayrılma zamanı gelince felaket olmadığı gibi oldukça makul bir ayrılış gerçekleşti. Ayrılma sürecinin tek tanığı olma

ayrıcalığını yakaladım. Ben-ötesi kontrol noktasının -buna başka bir ad veremem- nasıl bir *yönetici işlev* geliştirdiğini ve önceki kişisel aşırı değerlemeleri adım adım nasıl kendine topladığını; bu enerji akımıyla, hasta ne olup bittiğini bilinçli şekilde anlamadan, direnen bilinçli zihin üzerinde nasıl etki yarattığını gördüm. Buradan, rüyaların sadece fantezi olmayıp, aynı zamanda hastanın ruhunun giderek olgunlaşarak amaçsız kişisel bağdan kurtulmasını sağlayan bilinçdışı gelişmelerin kendi-temsilleri olduğu sonucuna vardım.¹

217 Gösterdiğim gibi, bu değişim ben-ötesi kontrol noktasının bilinçdışı gelişimiyle gerçekleşti; ki bu, mevcut şekliyle kendini sembolik olarak yalnızca bir Tanrı görüşü şeklinde tanımlanabilecek bir biçimde ifade eden sanal bir hedefti. Rüya doktorun insan kişiliğini şişirip insanüstü boyutlara getirerek, onu aynı zamanda rüzgar olan ve rüya göreni bir çocuk gibi kollannın arasında koruyan dev bir ilkel baba yaptı. Rüyalardaki tanrısal imgeden hastanın bilincini ve geleneksel olarak Hıristiyan Tanrı düşüncesini sorumlu tutmaya çalışsak bile vurguyu yine de oranlardaki bozulmaya yapmamız gerekecektir. Hasta dini konularda eleştirel ve bilinemezci bir tutum takınmakta olup, tanrı konusundaki düşüncesi uzun zamandır tanrının kavranılamaz bir şey olduğu şeklinde değişmiş, yani tam bir soyutlamaya dönüşmüştür. Buna karşın, rüyalarındaki tanrı imgesi Wotan gibi arkaik bir şeytani yaratık imgesine tekabül eder. θεὸν τὸ πνεῦμα, “Tanrı ruhtur” ifadesi burada πνεῦμα sözcüğünün “rüzgar” anlamına geldiği özgün haliyle tercüme edilir: Tanrı rüzgardır, insandan daha güçlü ve heybetlidir, görünmez bir nefes-ruhtur. İbranicede *ruah*, Arapçada *ruh*, nefes ve ruh demektir.² Rüya tamamen kişisel bir şekilden, bilinçli Tanrı düşüncesinden bütünüyle farklı bir arkaik bir tanrı imgesi geliştirmektedir. Bunun sadece çocukluk dönemine ait bir imge, bir anı olduğu söylenerek itiraz edilebilir. Göklerde altın bir tahtta oturan yaşlı bir adamdan söz

¹ Bkz. “Aşkın İşlev”, *Psikolojide Tipler*, Tanım 51, “Sembol”.

² Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. *Dönüşüm Simgeleri*, dizin, “rüzgar”.

ediyorsak bu varsayıma karşı çıkmam. Fakat bu türden bir duygusallığın izi bile yoktur; bunun yerine, sadece arkaik bir zihniyete karşılık gelen ilkel bir düşünce söz konusudur.

218 Dönüşüm Simgeleri adlı kitabımda birçok örneğini verdiğim bu ilkel düşünceler, bilinçdışı malzeme konusunda kişiyi, “bilinçöncesi” ile “bilinçdışı” ya da “bilinçaltı” ile “bilinçdışı” arasındakinden çok daha farklı bir karakterde ayırım yapmaya zorlamaktadır. Bu ayrımların gerekçesini burada ele almaya gerek yok. Bunların kendilerine özgü bir değeri olup bir bakış açısı olarak ele alınabilirler. Deneyimlerin bana dayattığı temel ayırım bundan fazla değil gibidir. Yukarıda anlatılanlardan, bilinçdışındaki, kişisel bilinçdışı diyebileceğimiz tabakayı ayırmak gerektiği açıktır. Bu tabakada bulunan materyal, kısmen bireyin yaşamından ve kısmen de bilinçli olabilecek psikolojik faktörlerden elde edilen şeylerin karakterini taşıdığından kişiseldir. Uyumsuz psikolojik unsurların bastırılmaya maruz kaldıkları ve bu yüzden bilinçdışına itildikleri kolayca anlaşılabilir. Fakat öte yandan bu bastırılan içeriklerin bir kez fark edildikten sonra bilinçli hale gelebileceği ve orada tutulabileceği anlamına da gelmektedir. Bunları kişisel içerikler olarak kabul ederiz çünkü etkileri ya da kısmi dışavurumları veyahut kaynakları kişisel geçmişimizde bulunabilir. Bunlar kişiliğin ayrılmaz bileşenleridir, kişiliğin envanterine aittir ve bilinçlilikten çıkmaları şu veya bu şekilde bir düşüklük - organik bir lezyon ya da doğuştan var olan bir kusurdan çok, ahlaki bir kırgınlık duygusunun ortaya çıkmasına yol açan bir düşüklük - yaratır. Ahlaki düşüklük duygusu, eksik unsurun, hissedilen duyguya bakarak- aslında eksik olmaması gereken ya da kişi ancak yeterince dikkat ettiği takdirde bilinçli hale gelebilen bir şey olduğuna işaret eder. Ahlaki düşüklük duygusu, genel kabul gören şeyle, bir anlamda, keyfi ahlak yasasıyla çatışmadan değil, kişinin ruhsal denge, eksikliğin telafi edilmesi arzusu gibi nedenlerle kendi kendisiyle çatışmasından doğar. Ahlaki düşüklük duygusunun ortaya çıkması, yalnızca bilinçdışı bir bileşeni özümseme ihtiyacına değil, aynı zamanda böyle bir özümseme olasılığına işaret eder. Kişiyi, ya doğrudan ihtiyacın tanınmasıyla ya da ısı-

raplı bir nevrozla bilinçdışı kendiliğini özümsemeye ve kendini tamamen bilinçli tutmaya mecbur eden şey onun ahlaki nitelikleridir. Bu kendini-gerçekleştirme yolunda ilerleyen kişi, kişisel bilinçdışının içeriğini kaçınılmaz olarak bilinç düzeyine getirecek ve böylece kişilik alanını genişletecektir. Bu noktada hemen, söz konusu genişletmenin esas olarak kişinin ahlaki bilinçliliği ve kendini tanımasıyla ilgili olduğunu eklemeliyim, çünkü analizle su yüzüne çıkan ve bilinç düzeyine getirilen bilinçdışı içerikler çoğunlukla rahatsız edicidir; nitekim bu arzuların, anıların, eğilimlerin, planların, vs. bastırılmasının nedeni de budur. Bunlar -çok sınırlı da olsa- itiraf yoluyla gün ışığına çıkarılan içerikler gibidir. Geriye kalanlar kural olarak rüya analiziyle ortaya çıkar. Rüyaların ana noktaları, parça parça ve en iyi seçenikle nasıl ortaya çıkardığını izlemek genellikle çok ilginçtir. Bilinçliliğe eklenen toplam materyal, ufku önemli ölçüde genişletir, her şeyden önce de, bir kişinin insancillaşp alçakgönüllü olmasını sağlayan derin bir kendini tanıma sağlar. Bütün bilgelerin en iyi ve en yararlı olduğunu söylediği kendini tanıma bile farklı kişilikler üstünde farklı etki yapar. Bu çerçevede uygulamalı analizde dikkate değer keşifler yaparız, ancak bu konuyu bir sonraki bölümde ele alacağız.

219 Arkaik Tanrı düşüncesi örneğimin de gösterdiği üzere bilinçdışı, kişisel kazanım ve şeylerin dışında başka şeyleri daha kapsıyor görünmektedir. Hastam “ruh” sözcüğünün “rüzgar” sözcüğünden türediğinin ya da ikisi arasındaki paralelliğin kesinlikle farkında değildi. Bu içerik onun düşüncesinin ürünü olmadığı gibi ona öğretilmemiştir de. Hastamın Yeni Ahitteki kritik pasajı -τὸ πνεῦμα πνεῖ ὅπου- anlaması mümkün değildi çünkü Yunanca bilmiyordu. Eğer bunu tamamen kişisel bir kazanç olarak görmek zorundaysak, bu kriptomnezi³ denilen bir durum, yani rüya gören kişinin daha önce bir yerde okuduğu bir düşüncenin

³ Bkz. Flournoy, *Des Indes à la planète Mars: Étude sur un cas de somnambulisme avec glossolalie* ve Jung, “Psychology and Pathology of the So-called Occult Phenomena”, par. 138 vd.

bilinçdışı anımsanması olabilir. Bu vakada bu olasılığa karşı çıkmamı gerektiren bir durum yoktur; ancak kriptomnezi- nin kesinlikle dışta bırakıldığı yeterli sayıda başka vaka gördüm — vakaların çoğunu yukarda bahsi geçen kitapta bulabilirsiniz. Bu bir kriptomnezi vakası olsaydı bile, ki bana çok mümkünmüş gibi görünmüyor, bu imgenin muhafaza edilmesine ve sonra da, Semon'un dediği gibi, ekfore'sine (ἐκφορεῖν [Yunanca], efferre [Latince] üretilmesine) neden olan eğilimin ne olduğunu hâlâ açıklamak zorundayız. İster kriptomnezi olsun, ister olmasın, uygar bir kişinin bilinçdışında büyüyen ve canlı bir etki —din psikoloğuna pekâlâ düşünmesi için malzeme verebilecek bir etki- yaratan, hakiki ve tamamen ilkel bir tanrı imgesiyle karşı karşıyayız. Bu imgede kişisel denebilecek hiçbir şey yoktur: Etnik kökenini uzun zamandır bildiğimiz, tamamen kolektif bir imgedir bu. Ortada, doğal bir ruhsal işlevle yeniden ortaya çıkan, bütün dünyaya yayılmış bir tarihsel imge vardır. Bu çok da şaşırtıcı bir durum değildir, çünkü hastam muhtemelen bugün de tıpkı eskiden olduğu gibi işleyen bir insan beyniyle dünyaya gelmiştir. Önümüzde yeniden harekete geçirilmiş bir -bu ilksel imgelere verdiğim adla- *arketip* bulunmaktadır.⁴ Bu kadim imgeler rüyalara özgü ilkel, analojik düşünme tarzı tarafından canlandırılırlar. Bu, kalıtsal fikirler meselesi değil, kalıtsal düşünce kalıpları meselesidir.⁵

220 Bu gerçekler ışığında bilinçdışının yalnızca kişisel değil aynı zamanda, kalıtsal kategoriler⁶ ya da arketipler biçiminde, kişi-dışı kolektif bileşenler içerdiğini varsaymamız gerekmektedir. Bu nedenle bilinçdışının derin düzeylerde görece daha aktif kolektif içeriklere sahip olduğu hipotezini geliştirdim. Kolektif bilinçdışından söz etmemin nedeni de budur.

⁴ Bkz. *Psikolojide Tipler*, Tanım 26.

⁵ Dolayısıyla, fikirlerime yöneltilen “fantastik mistisizm” suçlaması dayanaklanıyorsa yoksundur.

⁶ Hubert ve Mauss, *Mélanges d'histoire des religions*, s. xxix.

Bilinçdışının Özümlemesinden Kaynaklanan Olgular

221 Bilinçdışını özümleme süreci oldukça dikkat çekici olgulara yol açmaktadır. Bu süreç bazı hastalarda belirgin ve sıkça da rahatsız edici bir özgüven artışına ve kibirliliğe neden olmaktadır. Bu hastalar kendi kendileriyle doludur, her şeyi bilirler, bilinçdışı durumlarının tamamen farkında olduklarını düşünürler ve bilinçdışından kaynaklanan her şeyi mükemmel bir şekilde anladıklarına ikna olmuşlardır. Doktorla yaptıkları her görüşmede kendilerini daha fazla dev aynasında görürler. Ötekilerse, aksine, bilinçdışının içerikleri karşısında kendilerini giderek daha ezik hisseder, özgüvenlerini kaybeder ve sakin bir teslimiyet içinde bilinçdışının ürettiği bütün sıra dışı şeylerden uzak dururlar. Çok önemli oldukları duygusuyla dolup taşan birinciler, fazla ileri giden ve makul sınırları aşan bilinçdışı için sorumluluk hissederler; diğerleriye, Benin bilinçdışı üzerinden işleyen yazgı karşısında hissettiği güçsüzlük duygusunun altında ezilerek sonunda bütün sorumluluklardan vazgeçerler.

222 Bu iki tepki biçimini daha yakından incelediğimizde, birincideki iyimser özgüvenin arkasında şiddetli bir yetersizlik duygusunun gizlendiğini ve bu kişilerin bilinçli iyimserliğinin başarısız bir telafi işlevi gördüğünü anlarız; ötekilerin kötümser teslimiyeti ise, birinci tipin bilinçli iyimserliğini fazlasıyla aşan cüretkar bir güç istencini gizlemektedir.

223 Bu iki tepki biçiminden yalnızca iki kaba uç çıkardım. İnce bir tarama gerçekliğe daha yakın olurdu. Başka bir yerde söylediğim gibi, analiz edilen her birey, ilk aşamalar-daki semptomlarından daha fazla tedaviye gerek duymayacak kadar kurtulamadığı sürece, yeni edindiği bilgileri bilinçdışı bir şekilde anormal ve nevrotik tavırlarının lehine

kötüye kullanır. Buna katkıda bulunan çok önemli bir faktör de, ilk aşamalarda her şeyin hâlâ nesnel düzeyde, yani her şeyi doğrudan nesneye bağlayıp imago ile nesne arasında bir ayırım yapmadan, anlaşılıyor olmasıdır. O yüzden “öteki insanları” çok önemli nesneler olarak gören kişi, herhangi bir kendini tanıma işleminden, analizin bu aşamasında şu sonucu çıkarabilir: “Ha! Demek insanlar böyleymiş!” Dolayısıyla, doğasına yani hoşgörülü olup olmadığına uygun olarak, dünyayı aydınlatmak gibi bir görevi olduğunu düşünecektir. Fakat kendisini arkadaşlarının öznesi olmaktan çok nesnesi olarak gören öteki kişi, bu kendini tanımanın altında ezilecek ve sonuçta bunalıma girecektir. (Bu tür sorunları yalnızca bu nedenle yaşayan sayısız ve daha sığ doğaları doğal olarak hesaba katmıyorum.) Her iki durumda da nesneyle ilişki -birinci durumda aktif, ikinci durumda reaktif anlamda- güçlenir. Kolektif unsur önemle vurgulanır. Biri hareket alanını, öteki acı çekme alanını genişletir.

224 Adler nevrotik güç psikolojisinin bazı temel özelliklerini ifade etmek için “tanrıya-benzerlik” terimini ortaya atmıştı. Benzer şekilde, aynı terimi *Faust*’tan ödünç alacak olsam, burada onu daha çok Mephistopheles’in öğrencinin albümüne yazdığı “Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum” [Tanrı gibi olacak, hem iyiyi hem de kötüyü bileceksin] şeklindeki ünlü pasajdaki anlamda kullanırım. Sonra da şöyle mırıldanmıştı Mephistopheles:

Sen uy eski söze, yeğenin olan yılanı
Çekeceksin tanrıya benzerliğin acısını,
kesinlikle.¹

Burada tanrıya-benzerlik ile, besbelli, bilgi, iyi ile kötünün bilgisi kastedilmektedir. Bilinçdışı içeriğin analizi ve bilinçli kavranışı, kişinin bilinçdışı karakter-bilgisinin hazmı nispeten güç kısımlarının bile kabul edilebilmesi sayesinde belli bir yüksek hoşgörü yaratmaktadır. Bu hoşgörü çok bilgece ve üstün görünse de, genellikle, her çeşit sonuç yaratan

¹ *Faust*, s. 105.

büyük bir jestten başka bir şey değildir. Daha önceleri kaygıyla birbirinden ayrı tuttuğumuz iki dünya bir araya getirilmiştir. Şiddetli direnişlerin üstesinden gelinmesinin ardından, karşıtların birliği, en azından görünüşte sağlanmıştır. Derin anlayış böylece daha önce ayrılan şeylerin birleştirilmesini sağlamış ve dolayısıyla ahlaki çatışmanın belirgin bir şekilde giderilmesi sonucu, “tanrıya-benzerlik” deyişiyle ifade edilebilecek bir üstünlük duygusuna yol açmıştır. Fakat iyi ile kötünün bu bir arada oluşunun farklı bir mizaç üstünde çok farklı bir etkisi olabilir. Herkes kendini, elinde iyi ile kötüyü tartan bir terazi tutan bir üstinsan gibi hissetmez. Aynı zamanda örs ile çekiç arasında sıkışmış çaresiz biri gibi de görünebilir; yol ayrımındaki bir Herkül’den çok Kharybdis ve Skylla arasında hırpalanmış başıboş bir gemi gibidir. Farkında olmadan, belki de en büyük ve en eski insani çatışmaya kendini kaptırmış, çatışma halindeki ebedi ilkelerin sancısını çekmektedir. Kendini pekâlâ Kafkasya’da zincirlenmiş bir Prometheus ya da çarmıha gerilmiş biri gibi hissedebilir. Bu acı veren bir “tanrıya-benzerlik”tir. Tartışma konusu psikolojik durumu doğru biçimde karakterize etse de, tanrıya-benzerlik kesinlikle bilimsel bir kavram değildir. Dahası, “tanrıya-benzerliğin” ima ettiği tuhaf zihinsel durumu her okurun anlayabileceğini sanmıyorum. Terim sadece ve sadece *belles lettres* [(güzel sanatlar alanına giren) edebiyat] alanına aittir. O yüzden belki de bu durumun dikkatli bir tarifini yaptığımdan emin olmam gerekmektedir. O zaman, analiz edilen kişinin edindiği içgörü ve anlayış daha çok onun bilinçdışından önceki halini göstermektedir. Kişi doğal olarak bilgiyi çevresine uygular; bunun sonucunda daha önce görünmeyen birçok şeyi görür. Bilgisi kendisinin işine yaradığı için, başkalarının da işine yarayacağını düşünür. Bunun sonucunda kibirliliğe meyilli hale gelir, ama bu insanları sınırlandırır. İnsana bütün kapıları açan bir anahtara sahip olduğunu düşünür. Sanat çalışmalarını ele alış biçiminden de görüldüğü üzere, aynı şekilde psikanalizin kendisi de sınırlılıklarının bilincinde değildir.

225 İnsan doğası tümüyle nurdan ibaret olmadığı gibi, gölgelerde aynı zamanda bol miktarda, uygulamalı analizle elde edilen ve çoğu kez acı veren -kişinin, çoğu kez olduğu üzere, diğer tarafı ihmal etmesi halinde daha da fazla acı veren- içgörü bulunur. Bu nedenle yeni elde ettikleri içgörü çok fazla ciddiye alan, hatta gölge-yanı olan tek kişinin kendileri olmadığını unutacak kadar fazla ciddiye alan kişiler vardır. Bunlar aşırı bunalıma girer ve her şeyden kuşku duymaya, hiçbir yerde doğru olan bir şey bulamamaya başlarlar. Çok iyi fikirleri olan birçok mükemmel analizcinin bunları yayınlamaya içlerinin el vermemesinin nedeni budur, çünkü kendi bakış açılarıyla ruhsal sorun o kadar büyüktür ki, bilimsel yolla bu sorunu çözmek neredeyse olanaksız görünür. Birinin iyimserliği onu kibirli yaparken, diğerinin kötümserliği onu aşırı kaygılı ve umutsuz hale getirir. Büyük çatışma küçük bir ölçeğe indirgendiğinde böyle bir şekil almaktadır. Ancak çatışmanın özü bu küçük kısımların içinde dahi kolayca görülebilir. Birinin kibirliliği ile ötekinin umutsuzluğu sınırları bakımından aynı belirsizliği paylaşır. Biri aşırı ölçüde genişlemiş, öteki aşırı ölçüde daralmıştır. Bireysel sınırlar bir şekilde ortadan kalkmıştır. Ruhsal telafi sonucunda büyük alçakgönüllülüğün gurura çok yaklaştığı, “fazla gururun da insanın gözünü kör ettiği” gerçeğini hatırlayacak olursak, kaygıyla karışık aşağılık duygusunun arkasında yatan kibirliliğin kimi özelliklerine kolayca görebiliriz. Aslında kişinin değişkenliğinin, nasıl onu emin olmadığı gerçeklerini şişirmeye ve inancından dönenleri kendi tarafına çekmeye zorlayarak, takipçilerinin, onun inançlarının değer ve güvenilirliğini kendisine kanıtladığını açıkça görürüz. Tek başına devam edebilecek kadar bilgi sermayesinden emin de değildir; bununla dipte tecrit edildiğini düşünür ve onunla yalnız kalmaktan duyulan gizli korku onu yerli yersiz düşünce ve yorumlarını göstermeye iter, çünkü içini kemiren kuşkulardan ancak başka birini ikna ederek kurtulabilir.

226 Umutsuz dostumuzda ise durum bunun tam tersidir. Ne kadar geri çekilir ve saklanırsa, anlaşılma ve tanınma ihtiyacı o kadar artar. Aşağılık duygusu içinde olduğunu

söylese de aslında buna inanmaz. İçinde bilinmeyen erdemlerine küstahça bir güven uyanır ve sonuçta beğenilmeme ihtimaline karşı bir duyarlılık oluşur ve hep yanlış anlaşılmış ve hiç hak ettiği muameleyi görmemiş bir insan havasına bürünür. Böylelikle marazi bir gurur ve küstahça bir memnuniyetsizlik baş gösterir - ki aslında bu istediği en son şey olup bedelini de en çok çevresindekiler öder.

227 Bunların her ikisi de aynı anda hem çok küçük hem de çok büyüktür; zaten fazla güvende olmayan bireysel ortalama her zamankinden daha çok sallantıya girer. Böyle bir durumu “tanrıya-benzerlik” olarak tanımlamak kulağa biraz tuhaf gelir. Fakat her biri kendi insan kısmının ötesine adım attığından, her ikisi de biraz “insanüstü”dür ve dolayısıyla, mecazen söylersek, tanrıya-benzerdir. Bu metaforu kullanmak istemiyorsak eğer, onun yerine “ruhsal önsezi” diyebiliriz. Ele aldığımız durum kişiliğin bireysel sınırların ötesinde bir uzantı, başka bir deyişle, şişirilme durumu, kişinin normal olarak dolduramayacağı bir alan işgal etmesi durumu içerdiğinden bu terim uygun görünmektedir. Kişi burayı ancak, yalnızca kendileri için hakkıyla var olan ve dolayısıyla sınırlarımızın dışında kalması gereken içerik ve nitelikleri kendine uygun bularak doldurabilir. Kendimizin dışında olan şey başka birine ya da herkese aittir ya da hiç kimseye ait değildir. Ruhsal şişme hiçbir şekilde sadece analizle tetiklenen bir olgu olmayıp, günlük yaşamda da sık sık ortaya çıkar, bunu başka vakalarda da rahatça inceleyebiliriz. Çok sıkça karşılaşılan bir durum, birçok kişinin kendisini işiyle veya unvanıyla özdeşleştirmesidir. Yaptığım iş elbette ki benim özel etkinliğimdir, ama aynı zamanda, saygınlığı yalnızca kolektif onaya dayanan, birçok insanın işbirliğiyle tarihsel olarak ortaya çıkmış kolektif bir faktördür. Dolayısıyla, kendimi işimle veya unvanımla özdeşleştirdiğim zaman, sanki işin içerdiği bütün toplumsal faktör kompleksi bizzat kendimmiş gibi olur. Kendi alanımı olağanüstü şekilde genişlettim ve içimde değil dışımda olan nitelikleri zorla aldım. Bu tür insanların sloganı şudur: *L'état c'est moi* [Devlet benim].

228 Bilgi aracılığıyla şişme durumunda, psikolojik olarak daha incelikli olmakla beraber ilke olarak aynı şeyle uğraşmaktayız. Burada şişmeye yol açan şey işin saygınlığı değil, çok önemli fantezilerdir. Ne demek istediğimi, pratik bir örnekle, şahsen tanıdığım ve ayrıca Maeder'in² yayınında da bahsedilen zihinsel bir vakayla açıklayacağım. Vaka yüksek dereceli bir şişme vakasıdır. (Zihinsel vakalarda, normal insanlarda sadece geçici olarak görülen bütün olgular daha kaba ve daha genişletilmiş olarak görülebiliriz.)³ Hastada paranoid demans ve megalomani vardı. Meryem Anayla ve öteki kutsal isimlerle uzaktan iletişimi içindeydi. Gerçek yaşamda, on dokuz yaşında tedavi edilemeyecek bir şekilde aklını kaybeden zavallı bir çilingir çırağıydı. Zeka konusunda şanssızdı, ama başka şeylerle birlikte, dünyanın kendisine ait, sayfalarını kendi iradesiyle çevirebildiği bir resimli kitap olduğu fikrine kafayı takmıştı. Kanıtı da gayet açıktı: Sadece yüzünü başka yöne dönüyor ve önünde yeni bir sayfa açılmış oluyordu.

229 Bu Schopenhauer'in görünün sade, ilkel somutluluğundaki "irade ve temsil olarak dünya"sıdır. Aslında, dünyaya yabancılaşıp ondan uzaklaşmaktan kaynaklanan sarsıcı bir düşünce, ama o kadar naif ve basit bir biçimde dile getirilmektedir ki, insan ilk başta bu düşüncenin tuhaflığına sadece gülümseyebiliyor. Ancak tam da bu ilkel bakış biçimi Schopenhauer'in parlak dünya görüşünün özünü oluşturmaktadır. Sadece bir dahi ya da deli, dünyayı kendi resim kitabı olarak görebilecek kadar gerçekliğin bağlarından kurtarabilir kendini. Hasta böyle bir görüşü bizzat kendisi mi

² Maeder, "Psychologische Untersuchungen an Dementia-Praecox-Kranken", (1910), s. 209 vd.

³ Zürih'teki psikiyatri kliniğinde doktorluk yaparken, meslekten olmayan birine hasta koşullarını gezdirmiştim. Daha önce hiç akıl hastanesi görmemişti. Gezimizi bitirdikten sonra, "Demedi demeyin. Burası Zürih'in minyatür hali gibi. Sanki sokaklarda her gün rastladığımız her türden insan aynı şekilde burada toplanmış. Toplumun en tepesinden en dibine kadar her türden bütün örnekler mevcut" diye feryadı kopardı. Daha önce hiç bu açıdan bakmamıştım, aslında arkadaşım hiç de haksız değildi.

tasarlamış veya inşa etmiş, yoksa yazgı gibi öylece mi başına gelmişti? Ya da kendisi mi onun hedefi olmuştu? Hastanın patolojik çözülmesi ve şişmesi sonuncuya işaret etmektedir. Düşünen ve konuşan kişi artık *o* değildir, fakat içindeki *o şey* düşünmekte ve konuşmaktadır. Sesler duymaktadır. Dolayısıyla, onunla Schopenhauer arasındaki fark, onun içinde gördü sadece kendiliğinden büyüme aşamasında kalmış iken, Schopenhauer onu evrensel gerçeklik dilinde soyutlayıp dile getirmiştir. Böylece onu yeraltındaki başlangıç noktasından kolektif bilinçliliğin aydınlığına çıkarmıştır. Fakat hastanın görüşünün, sanki ona ait bir şeymiş gibi, tamamen kişisel bir karakter ya da değerde olduğunu varsaymak çok hatalı olur. Böyle olsaydı eğer, filozof olurdu. Bir insan ancak ilkel ve tamamen doğal görüyü, ortak bilinç stokuna ait soyut bir fikre dönüştürebiliyorsa bir filozoftur. Sadece ve sadece şişmeden sahiplenebileceği bu başarı onun değerini belirler. Hasta insanın görüşü kişi-dışı bir değerdir ve karşısında kendisini savunamayacak kadar güçsüz kaldığı ve dünyadan kopararak bütün bütün içine çekilip sürüklendiği doğal bir büyümedir. Hastanın fikri ele alışına ve onu genişletip felsefi bir dünya görüşü haline getirmesine bakınca, düşüncesinin kuşku götürmez ihtişamının onu şişirerek patolojik boyutlara çıkardığını söylemek doğru olur. Kişisel değer ilk görüde değil, tamamen felsefi başarıda yatmaktadır. Bu görüş filozof açısından da bir kazanç olup, yine onun bakış açısından da ilke olarak herkesin pay sahibi olduğu, insanlığın ortak malıdır. İster aptal bir anahtarcı çırağı tarafından toplansın ister Schopenhauer tarafından, sonuçta altın elmalar aynı ağaçtan düşmektedir.

230 Ancak bu örnekten öğrenilecek bir şey daha vardır, o da bu ben-ötesi içeriklerin, istenildiği zaman eklenebilecek atıl ya da ölü bir madde olmadığıdır. Bunlar daha çok bilinçli zihne çekici güç uygulayan canlı varlıklardır. Kişinin işiyle veya unvanıyla özdeşleşmesi gerçekten de çekicidir, nitekim birçok insanın toplumun kendilerine gösterdiği nezaketten başka bir şey olmamasının nedeni işte budur. Kabuğun ardında boşuna bir kişilik aranır. Bütün bu abartının altından yalnızca zavallı küçük bir yaratık çıkar. İşin ya

da dış kabuğun çekici gelmesinin nedeni işte budur: Çünkü kişisel eksiklikleri kolayca telafi eder.

231 Şişmeye neden olan tek şey iş, unvan ve diğer toplumsal statü sembolleri gibi dış cazibeler değildir. Bunlar dışarıda, toplumda, kolektif bilinçlilikte bulunan basit, kişiseldişi niceliklerdir. Fakat tıpkı bireyin dışında bir toplumun bulunması gibi, kişisel ruhun dışında da kolektif bilinçdişi denilen ve yukandaki örneğin gösterdiği üzere, daha az çekici olmayan unsurlar gizleyen kolektif bir ruh vardır. Ve tıpkı bir kişinin dünyaya iş sayesinde elde ettiği saygınlıkla birden adım atması gibi ("Beyler, artık Kral benim"), başka bir kişi de, dünyayı değiştiren o güçlü imgelerden birine bakmak gibi bir yazgıyla karşılaştığı zaman, aynı hızla ortadan kaybolur. Bunlar, sloganı, parolayı, üst düzeyde de şairin ve mistiğin dilini vurgulayan çok güzel *représentations collectives*'dir [kolektif temsiller]. Şair ya da kalburüstü bir özelliği olmayıp, sakın ve daha çok da duygusal bir gençle ilgili zihinsel bir vakayı hatırladım. Bir kıza aşık olmuştu ve sıkça olduğu üzere, aşkının karşılık görüp görmediğinden emin değildi. İlkel *participation mystique*'i [gizemli katılımı] kendi ajitasyonlarının aslında ötekinin ajitasyonları olduğunu kabul etmişti, ki insan psikolojisinin alt düzeylerinde genellikle böyle olur. Hasta sonuçta, kızın kendisini kabul etmediğini öğrenince hızla çöken duygusal bir aşk-fantezisi geliştirmişti. O kadar umutsuz durumdaydı ki, intihar etmek için dosdoğru ırmak kıyısına gitmişti. Gecenin geç bir saatiydi, yıldızlar suyun karanlığında parıldamaktaydı. Sanki yıldızlar ikişer ikişer ırmaktan aşağı doğru yüzüyorlarmış gibi geliyordu ona. Sonra muhteşem bir duygu kapladı içini. İçindeki intihar duygusunu unutarak büyülenmiş gibi o tuhaf, tatlı sahneye daldı. Derken her bir yıldız ağır ağır bir yüze ve yıldız çiftleri de bir rüyanın kucağında sürüklenin sevgililere dönüşmeye başladı. Sonra bambaşka bir fikir canlandı zihninde: Her şey değişiverdi; yazgısı, hayal kırıklığı, hatta sevgisi soluklaşarak uzaklaştı. Kızın anısı giderek uzaklaştı, belirsizleşti; onun yerini vadedilen zenginliklerin belirginliği aldı. Yakınlardaki gözlemesinde kendisini büyük bir hazinenin beklediğini biliyordu. Derken, sabahın dör-

dünde gözlemesine girmeye çalışırken polis tarafından tutuklandı.

232 Ne olmuştu? Bir şiirde okusa asla o kadar sevimli gelmeyecek, Dantevari bir görü çakıvermişti zavallı zihninde. Ama o ışığı görmüş ve ışık da onu dönüştürmüştü. Canını acıtan şey artık uzaklarda kalmış; “Proserpine eşliğini” aştığı anda, önünde yeni ve daha önce hiç düşünmemiş, ıstırap veren dünyadan uzakta, kendi sessiz yollarından akıp giden bir yıldızlar dünyası açılmıştı. Tarifsiz bir zenginlik -Bu düşünce kimi etkilemez ki?- önsezisi bir vahiy gibi doğmuştu içine. Zavallı sersem aklı için çok fazlaydı bütün bunlar. Nehirde değil ama sonsuz bir imgenin içinde boğulmuş ve imgenin güzelliği onunla birlikte kaybolmuştu.

233 Bir insanın toplumsal rolü içinde kaybolması gibi, başka biri de bir iç görünüm girdabına çekilip etrafındakilerin arasında kaybolabilir. Ani ve geniş kapsamlı zihinsel değişim türünden birçok derin kişilik dönüşümü, bu örneğin de gösterdiği gibi, bütün kişiliğin çözülmesine kadar varan yüksek bir şişmeye yol açabilecek kolektif bir imgenin⁴ çekici gücüyle meydana gelmektedir. Bu çözülme, geçici de kalıcı da olabilecek zihinsel bir hastalık, bir “zihin bölünmesi” ya da Bleuler’in terimiyle “şizofreni”dir.⁵ Patolojik şişme doğal olarak, kişiliğin kolektif bilinçdışı içeriğin bağımsızlığı karşısında doğuştan zayıf kalmasından kaynaklanmaktadır.

234 Bilinçli ve kişisel ruhun, aslında bilinçdışı olan, geniş tabanlı kalıtsal ve evrensel bir ruhsal eğilime dayandığını ve tıpkı bireyin toplumla olduğu gibi kişisel ruhumuzun da kolektif ruhla bağlantılı olduğunu varsayarsak muhtemelen gerçeğe yaklaşmış oluruz.

235 Ama aynı şekilde, tıpkı bireyin yalnızca benzersiz ve ayrı bir varlıktan ibaret olmaması gibi, ve toplumsal bir varlık olması gibi, insan ruhu da müstakil ve tamamen bi-

⁴ Bkz. *Psikolojide Tipler*, Tanım 26, “İmge” Léon Daudet, *L'Hérédité* adlı kitabında bu sürece ataların ruhunun yeniden uyanışı anlamına gelen “autofécondation intérieure” adını vermektedir.

⁵ Bleuler, *Dementia praecox oder die Gruppe der Schizophrenien* (1911).

reysel bir olgu olmayıp aynı zamanda kolektif bir olgudur. Ve tıpkı bazı toplumsal işlev ya da içgüdülerin tek tek bireylerin çıkarlarına aykırı olması gibi, insan ruhu da, kolektif doğaları nedeniyle bireysel ihtiyaçlara karşı çıkan belirli işlev ve eğilimler sergiler. Bunun nedeni, her insanın tamamen farklılaşmış bir beyinle doğmuş ve dolayısıyla ne ontogenetik olarak gelişmiş ne de dışarıdan edinilmiş geniş bir işlevler yelpazesine sahip olmasıdır. Fakat insan beyinlerinin aynı tarzda farklılaşma derecesine bağlı olarak, buradan kaynaklanabilecek zihinsel işlev de kolektif ve evrenseldir. Bu da, örneğin, birbirinden epeyce farklılaşmış insanların ve ırkların bilinçdışı süreçlerinin dikkat çekici bir benzerlik sergilemesini ve bunun da kendini, diğer şeylerle beraber, kadim mitos form ve motifleri arasındaki sıra dışı ama doğruluğu kanıtlanmış mütekabiliyetlerde göstermesini açıklamaktadır. İnsan beyninin her yerde benzer olması, yine her yerde tek tip bir zihinsel işlevin geçerli olma olasılığına yol açmaktadır. Bu işlev de *kolektif ruhtur*. Ne kadar çok ırk, kabile ve hatta aileye karşılık gelen farklılaşma varsa, “evrensel” kolektif ruhun ötesinde ve üstünde de o kadar ırk, kabile ve aileyle sınırlı kolektif ruh vardır. Pierre Janet’den⁶ ödünç aldığımız deyişle, kolektif ruh, ruhsal işlevlerin *parties inférieures* [alt kısımlar] yani kalıtsal yolla geçen ve her yerde bulunan bireysel ruhun kökleşmiş, neredeyse otomatik kısımlarından oluşmakta olup, bu yüzden ben-ötesi ya da kişilik-ötesidirler. Bilinçlilik artı kişisel bilinçdışı, ruhsal işlevlerin *parties supérieures* [üst kısımlar] dolayısıyla ontogenetik olarak gelişen ve dışarıdan elde edilen parçalardan oluşmaktadır. Bu nedenle, kendisine ontogenetik gelişme yoluyla gelen şeye kolektif ruhun bilinçdışı mirasını onun bir parçasıymış gibi ekleyen birey kişilik alanını gayrimeşru olarak genişletir ve bunun acısını çeker. Kolektif ruh ruhsal işlevlerin alt kısımlarından meydana geldiğinden ve dolayısıyla her kişiliğin temelini oluşturduğundan, kişiliği ezici ve değersizleştirici bir etki yapar. Bu da kendini ya söz konusu özgüven baskılanmasıyla ya da Benin öne-

⁶ *Les Névroses* (1898).

minin bilinçdışı şekilde patolojik bir güç istencine yükseltilmesiyle gösterir.

236 Analiz kişisel bilinçdışını bilinçliliğe yükseltmek suretiyle özneyi, başkalarında fark ettiği ama kendisinde kesinlikle fark etmediği şeyler konusunda haberdar eder. Dolayısıyla bu keşif onu bireysel olarak daha az benzersiz ve daha fazla kolektif hale getirir. Kişinin kolektifleşmesi her zaman kötü yönde atılmış bir adım değildir; bazen iyi yönde de atılmış bir adım olabilir. İyi niteliklerini bastıran ve çocuksu arzularını bilinçli olarak serbest bırakan insanlar vardır. Kişisel bastırmaların kaldırılması ilk başta saf kişisel içerikleri bilinç düzeyine getirir; ancak bilinçdışının kolektif unsurları, hep var olan içgüdüler ve fikirlerle (imgeler) “istatistiksel” ortalama erdem kotaları ve “Herkesin içinde suçlu, dahi ve aziz vardır” derken söz ettiğimiz ortalama kötülük de bunların yanında gelir. Böylece ortaya, dünyanın, iyi ile kötünün ve dürüst ile namuslunun dama tahtası üzerinde hareket eden ve her şeyi kapsayan canlı bir resmi çıkar. Yavaş yavaş, birçok mizacın oldukça olumlu bulduğu ve kimi durumlarda nevrozun tedavisinde gerçekten belirleyici faktör olan bir dünya ile bir dayanışma duygusu inşa edilir. Bu durumda, yaşamlarında ilk kez sevgi uyandırmayı ve hatta sevmeyi başaran, ya da bilinmeyenine içine atlayarak hak ettikleri yazgıyı yaşayan vakaları bizzat gördüm. Bu durumu nihai bir durum şeklinde görerek yıllarca girişken bir coşku halinde kalan birçok vaka gördüm. Analitik terapinin parlayan örnekleri olarak nitelenen vakalar duyduğum sık sık. Fakat bu coşkulu ve girişken tip vakalarının iyileşmiş denebilecek kadar dünyadan farklılaşmadığına dikkat çekmeliyim. Bana göre bu vakalar ne kadar iyileşmişlerse o kadar da iyileşmemiş durumdadırlar. Bu tür hastaların yaşamlarını izleme fırsatı buldum ve birçoğunun, Benlerinden yoksun kalan kişilerde görüldüğü üzere, kişiyi giderek verimsizliğe ve monotonluğa götüren uyumsuzluk belirtileri gösterdiğini gördüm. Yine burada da, uyum sorununu teknik olmaktan çok belirsiz bir sorun olarak gören, düşük düzeyli, normal ve ortalama insanlardan değil, sınırvakalarından söz ediyorum. Bir araştırmacıdan çok terapist

olsaydım, doğal olarak iyimser sonuçlara varmaktan alıko-yamazdım kendimi, çünkü gözlerim sadece tedavi sayısını görürdü. Fakat bir araştırmacı olarak bilincim nicelikle değil nitelikle ilgilenmektedir. Doğa aristokrattır ve değerli bir insan değersizlere göre daha ağır basar. Benim gözlerim değerli insanları izledi ve ben oradan saf kişisel analiz so-nuçlarının kuşkulu olduğunu ve bu kuşkulu durumun ne-denlerini anlamayı öğrendim:

237 Bilinçdışını özümlemek suretiyle kolektif ruhu kişisel ruhsal işlev envanterine dahil etme hatasını yaparsak, bunu kaçınılmaz olarak kişilik çözülmesi ve onun karşıt çiftleri izler. Daha önce ele alınan ve nevrozda iyice belirginleşen megalomani ve aşağılık duygusu gibi karşıt çiftler dışında da birçok karşıt çift mevcuttur. Ben bunlardan özellikle birini, yani iyi ile kötüyü aralarından seçeceğim. Öteki her şey gibi insanlığa özgü erdem ve kötülükler de kolektif ruhun içindedir. Biri kişisel değer olarak kendisine kolektif erdemi layık görürken, öteki kolektif kötülüğü kişisel kaba-hat olarak benimser. Her ikisi de tıpkı megalomani ve aşağılık duygusu gibi aldatıcıdır, çünkü hayali erdemler ve ha-yali kötülükler sadece kolektif ruhun içinde bulunan ve yapay olarak bilinçli şekilde algılanan ve tasvir edilmiş olan ahlaki karşıt çiftlerdir. Bu karşıt çiftlerin ne kadarnın ko-lektif ruhun içinde olduğuna ilkel insanlardan örnekler veri-lebilir: Bir gözlemci bunların içindeki en büyük erdemleri göklere çıkarırken, öteki aynı kabileden en kötü izlenimleri kaydedecektir. Bildiğimiz gibi, kişisel farklılaşması henüz başlangıç aşamasında olan ilkel insan için her iki yorum da doğrudur, çünkü onun ruhu özünde kolektiftir ve dolayı-sıyla büyük bir bölümü bilinçdışıdır. Kolektif ruhla az çok özdeşdir ve bu nedenle kolektif erdemlerle kolektif kötülük-leri, herhangi bir kişisel isnat ve iç çelişki olmadan, eşit ölçüde taşır. Çelişki ancak ruhun kişisel gelişiminin başla-masıyla ve aklın karşıtların bağdaşmayan doğasını keşfet-mesiyle ortaya çıkar. Bu keşfin sonucu bastırma çatışması-dır. İyi olmak istiyoruz ve dolayısıyla kötüyü bastırmak zorundayız; ve bununla birlikte kolektif ruh cenneti de sona erer. Kolektif ruhun bastırılması kişilik gelişimi için

kesinlikle gerekliydi. İlkel insanlarda kişilik gelişimi, ya da daha doğru bir deyişle, kişinin gelişimi, bir büyümlü saygınlık sorunudur. Tıp adamı ya da şef figürü yol gösterir. Her ikisi de toplumsal rollerinin göstergesi olan takılının ve yaşam biçimlerinin eşsizliğiyle dikkat çekerler. Dış özellikleri bireyi geri kalandan farklılaştırır ve bu fark özel ayın sırlarına sahip olmakla daha da büyür. İlkel insan bu ve benzeri araçlarla etrafında, persona (maske) denebilecek bir kabuk oluşturur. Bildiğimiz gibi, maskeler, ilkel insanlar tarafından totem ayinlerinde, örneğin, kişiliği güçlendirmek ya da değiştirmek için kullanılır. Seçkin birey bu yolla kolektif ruh alanından çıkartılır ve birey personası ile ne kadar özdeşleşirse bu alandan o kadar çıkar. Bu çıkış büyümlü saygınlık demektir. Bu gelişimde etkili olan güdü güç istencidir. Ancak bu, saygınlık kazanmanın her zaman kolektif bir uzlaşmanın ürünü olduğunu unutmak demektir: Ortada yalnızca saygınlık talep eden biri olması yetmez, ayrıca toplumun da saygınlığı yönelteceği bir kişiye talep duyması gerekir. Dolayısıyla, bir kişinin bireysel olarak güç istenciyle saygınlık kazandığını söylemek doğru değildir; aksine, bu tamamen kolektif bir olaydır. Bir bütün olarak toplum etkili bir büyücü figürüne ihtiyaç duyduğundan, bireydeki bu güç istenci ihtiyacını ve kitledeki boyun eğme arzusunu bir araç olarak kullanır ve böylece kişisel saygınlık uyandırır. Siyasi kurumlar tarihinin de gösterdiği üzere, kişisel saygınlık, ulusların birbirleri için duyduğu saygı için de çok büyük önem taşır.

238 Kişisel saygınlığın önemi görmezden gelinemez, çünkü kolektif ruhtaki gerileyici çözülme ihtimali, yalnızca seçkin birey için değil, aynı zamanda onun izleyicileri için de gerçek bir tehlike oluşturur. Bu olasılık büyük ihtimalle saygınlığın hedefine -evrensel kabul görme- ulaşmasıyla ortaya çıkar. O zaman kişi kolektif bir gerçeklik haline gelir ve bu da her zaman sonun başlangıcıdır. Saygınlık kazanmak yalnızca seçkin birey açısından değil klan açısından da olumlu bir başarıdır. Birey başarılarıyla farklılaşır, çokluk ise güçten vazgeçerek. Bu tutumun uğruna savaşmak ve düşman etkilere karşı onu savunmak gerektiği sürece, başa-

rı olumlu olur; fakat bütün engeller kalkıp evrensel tanınma gerçekleşir gerçekleşmez, saygınlık olumlu değerini kaybeder ve genellikle hükümsüz hale gelir. Sonra ortaya ayrılıkçı bir hareket çıkar ve bütün süreç tekrar baştan başlar.

239 Kişiliğin toplum yaşamı açısından taşıdığı bu büyük önemden dolayı, gelişimini engelleyebilecek her şey tehlike olarak algılanır. Ama en büyük tehlike, kolektif ruhun işgalıyla saygınlığın zamanından önce çözülmesidir. Bu tehlikeyi uzaklaştırmanın en bilinen ilkel yollarından biri mutlak gizliliktir. Kolektif düşünüş ve hissediş ve kolektif girişim, bireysel işleyiş ve girişimden daha az çaba gerektirir; dolayısıyla, kolektif işleyişin, kişiliğin bireysel farklılaşmasının yerini almasına izin verme eğilimi oldukça fazladır. Kişilik bir kez farklılaşıp büyümlü saygınlıkla güven altına alınınca, kolektif ruh içinde aşağı çekilmesi ve nihayet çözülmesi (örneğin Peter'ın inkarı) bireyde "ruh kaybı"na neden olur, çünkü önemli bir kişisel başarı ya görmezden gelinmiştir ya da gerilemeye kaymasına izin verilmiştir. Bu nedenle tabuların ihlal edilmesini, durumun ciddiyetine uygun, acımasız cezalar izler. Bu şeylere nedensel açıdan baktığımız, basit tarihsel kalıntılar ve ensest tabusunun⁷ yayılması olarak gördüğümüz takdirde, bu önlemlerin amacını anlamamız olanaksızdır. Ancak soruna teleolojik açıdan yaklaşacak olursak yanıtızsız kalan birçok şey açıklığa kavuşur.

240 O zaman kişilik gelişimi için kolektif ruhtan kesin bir farklılaşma mutlaka gereklidir, çünkü kısmi veya bulanık farklılaşma bireyin kolektif içinde hızla eriyip yok olmasına yol açar. Bu kez de, bilinçdışının analizinde kolektif ve kişisel ruhun eriyerek birbiriyle birleşmesi tehlikesi vardır ki bu da, daha önce ima ettiğim üzere, çok talihsiz sonuçlara yol açar. Bu sonuçlar hem hastanın yaşam duygusuna hem de çevresindekilere zarar verir, tabii çevresi üzerinde bir etkisi varsa. Kolektif ruhla özdeşleşmek, beraberinde, çevresindekilerin kişisel ruhundaki farklılıkları tamamen görmezden gelen bir evrensel geçerlilik -tanrıya-benzerlik- duygusu getireceğinden, kolektif ruhla özdeşleşen hasta, kendi bi-

⁷ Freud, *Totem ve Tabu*.

linçdişının taleplerini eksiksiz olarak diğerlerine dayatacaktır. (Kuşkusuz, evrensel geçerlilik duygusu kolektif ruhun evrenselliğinden kaynaklanmaktadır.) Kolektif bir tutum doğal olarak bu aynı kolektif ruhun başkalarında da olduğunu varsayar. Fakat bu yalnızca bireysel farklılıkların değil, aynı zamanda bizzat kolektif ruhun içindeki daha genel tipteki farklılıkların da, tıpkı ırk farklılıklarında olduğu gibi, amansızca görmezden gelinmesi anlamına gelir.⁸ Bireyselliğin görmezden gelinmesi, tek bireyin boğulması ve bunun sonucunda farklılaşma unsurunun topluluktan silinmesi demektir. Farklılaşma unsuru bireydir. Bütün yüksek erdem kazanımları da en adi kötülükler de bireyseldir. Bir topluluk ne kadar büyükse ve her geniş topluluğa özgü kolektif faktörlerin genel toplamı, bireyselliğe zarar veren tutucu önyargılara ne kadar dayanırsa, birey de ahlaki ve ruhsal olarak o kadar ezilir ve sonuçta toplumun yegane ahlaki ve ruhsal gelişim kaynağı boğulur. Doğal olarak, böyle bir atmosferin içinde serpilebilecek tek şey sosyallik ve bireyin içindeki kolektif şeylerdir. Kişinin içindeki bireysel olan her şey bozulur, yani bastırılır. Bireysel unsurlar, zorunluluk kuralı çerçevesinde, özünde zararlı, yıkıcı ve anarşik olan bir şeye dönüştüğü bilinçdişına kayar. Bu şeytani ilke toplumsal olarak kendini peygambervari eğilimleri olan kimi bireylerin işlediği -hükümdar katli ve benzeri gibi- çarpıcı suçlarda gösterir; ancak topluluğun büyük bir bölümünde geri planda kalır ve kendini yalnızca, dolaylı şekilde, top-

⁸ Dolayısıyla, bir Musevi psikolojisinin sonuçlarını genel geçerliliği olan bir durum olarak kabul etmek affedilmez bir hatadır. Hiç kimse Çin ya da Hint psikolojisinin bizi de bağladığını söyleyemez. Bu eleştiri nedeniyle bana yöneltilen anti-Semitizm gibi ucuz bir suçlama, ancak beni Çinlilere karşı önyargılı olmakla suçlamak kadar akla uygundur. Ari, Semitik, Ham'ın soyundan gelen ya da Moğol zihniyetini birbirinden ayırt etmenin henüz mümkün olmadığı, erken ve derin psikolojik gelişme döneminde, bütün insan ırklarının ortak bir kolektif ruh taşıdığına kuşku yoktur. Ancak ırksal farklılaşmanın başlamasıyla birlikte kolektif ruhta da temel farklılıklar baş göstermeye başlamıştır. Bu nedenle yabancı bir ırkın ruhunu *in globo* [toptan], kendi zihniyetimize ciddi bir zarar vermeden nakletemeyiz. Ancak bu gerçek birtakım zayıf içgüdüleri doğaları, Hint felsefesini veya benzerlerini etkilemekten alıkoymaz.

lumda yaşanan büyük ahlaki çöküntüyle dışa vurur. Bir bütün olarak toplumun ahlaki ile boyutunun ters orantılı olduğu meşhur bir gerçektir; çünkü bireylerin kümelenmesi ne kadar fazlaysa, bireysel faktörler ve onlarla birlikte de tamamen bireyin ahlak duygusuna ve bunun için gerekli olan özgürlüğe dayanan ahlak o kadar ortadan kalkar. Bu nedenle her insan, bir anlamda, bilinçdışı olarak, toplumun içinde, yalnız iken olduğundan daha kötüdür; çünkü toplumla birlikte sürüklenir ve sürüklendiği ölçüde de bireysel sorumluluktan kurtulur. Çok iyi elemanlardan oluşan büyük bir şirket hantal, aptal ve hiddetli bir hayvanın ahlak ve zekasına sahip olur. Organizasyon ne kadar büyükse, ahlaksızlık ve kör budalalık da o kadar kaçınılmaz olur (*Senatus bestia, senatores boni viri*) [Senatörler iyi insanlardır, ama Senato kötü bir canavardır] Toplum, bireysel temsilcilerindeki kolektif niteliklere otomatik olarak vurgu yaparak, sıradanlığı ve kolay ve sorumsuzca bir anlamsız yaşamı seçen her şeyi teşvik eder. Bu süreç okulda başlar, üniversitede devam eder ve devletin elinin bulunduğu her alana hakim olur. Küçük bir toplulukta, üyelerin bireyselliği daha kolay korunur, görece özgürlükleri ve bilinçli sorumluluk olasılıkları o kadar fazla olur. Özgürlük olmadan ahlak olmaz. Büyük organizasyonlara olan hayranlığımız, mucizenin öbür yanını, yani insanın içinde meydana gelen muazzam ilkel yığılmayı ve ilkelliğe verilen önemi ve bireyselliğinin her büyük organizasyonda var olan canavarlık lehine kaçınılmaz şekilde yok oluşunu görünce bitiverir. Bilinçdışının analiziyle de kolayca görülebileceği üzere, az çok kolektif ideale benzeyen günümüz insanı kalbini katiller yuvasına çevirmiştir ve bundan da en ufak bir şekilde rahatsız değildir. Ve çevresine normal olarak “uyum sağladığı” için, çevresindekilerin çoğu toplumsal organizasyonlarının yüce ahlakına kararlılıkla inandığı sürece, içinde bulunduğu grubun en utanç verici davranışı bile onu rahatsız etmeyecektir. Toplumun birey üzerindeki etkisine dair bütün bu anlattıklarım, kolektif bilinçdışının bireysel ruh üzerindeki

⁹ Bkz. *Psikolojide Tipler*'de “uyum” ve “adaptasyon” par. 564.

etkisi için de aynen geçerlidir. Ancak verdiğim örneklerden de görüldüğü üzere, toplumun etkisi ne kadar görünür ise, kolektif bilinçdışının etkisi de o kadar görünmezdir. Dolayısıyla bilinçdışının iç etkilerinin anlaşılması ve bu tür şeylere maruz kalan kişilerin patolojik anormallikler olarak görülüp deli muamelesi görmesi şaşırtıcı değildir. Aralarından biri gerçek bir dahi çıkması halinde, gerçek bir sonraki veya ondan sonraki kuşağa kadar dikkat çekmeyecektir. Bir kişinin kendi saygınlığını boğması bizim için ne kadar açık ise, kalabalığın istediğinden başka bir şey araması ve bu başka olanın içinde temelli gözden kaybolması da o kadar anlaşılmalıdır. Ruhunun özgürlüğünü koruması için yalnızca insana yakışan, -Schopenhauer'e göre- gerçekten "kutsal" bir özellik olan mizah duygusu diliyor insan her ikisi için de.

241 Bilinçdışının analiziyle günışığına çıkarılan kolektif içgüdüler ve temel düşünce ve duygu biçimleri, bilinçli kişilik açısından, kendine zarar vermeden tam olarak özümleyemeyeceği bir kazançtır. Dolayısıyla, uygulamalı tedavide kişilik bütünlüğünü akıldan çıkarmamak büyük önem taşır. Çünkü kolektif ruh bireyin kişisel varlığı ya da kişisel bir yük olarak görülürse, kişiliğin bozulmasına ya da aşırı yüklenmesine yol açar ki, bu da düzeltilmesi zor bir durumdur. Bu nedenle, kişisel içerikle kolektif ruhun içeriği arasında açık bir ayırım yapmak zorunludur. Bu ayırım çok da kolay değildir, çünkü kişisel ruh kolektif ruhtan çıkar ve onunla yakından bağlantılıdır. O yüzden hangi içeriğin kişisel, hangi içeriğin kolektif olduğunu söylemek güçtür. Örneğin, fantezi ve rüyalarda sıkça karşılaştığımız arkaik sembollerin kolektif faktörler olduğuna kuşku yoktur. Bütün temel içgüdüler ve tüm temel düşünce ve duygu biçimleri kolektiftir. Bütün insanların evrensel kabul ettiği her şey, tıpkı evrensel kabul gören, dünyanın her yerinde bulunan, evrensel olarak söylenip evrensel olarak uygulanan her şey gibi, kolektiftir. Daha yakından incelediğinde, bireysel psikolojimizin ne kadarının gerçekten kolektif olduğunu görmek her

zaman şaşırtıcıdır. O kadar ki, bireysel özellikler tamamen onun gölgesinde kalmaktadır. Bununla birlikte, bireyleşme¹⁰ kaçınılmaz bir psikolojik zorunluluk olduğuna göre, kolektifin üstünlüğüne bakarak, bu nazik “bireysellik” bitkisine nasıl bir özel dikkat gösterilmesi gerektiğini görebiliriz.

242 İnsanoğlu, kolektif amaçlar açısından çok yararlı olsa da, bireyleşme açısından son derece zararlı olan bir yeteneğe sahiptir, o da taklit yeteneğidir. Kolektif psikoloji taklit olmadan yapamaz, çünkü o olmazsa, her türlü kitlesel organizasyon, Devlet ve toplumsal düzen de hiçbir şekilde mümkün değildir. Gerçekten de toplumu organize eden şey yasalardan çok, telkine açıklık, telkin ve zihinsel etkilanmeyi de kapsayan taklit etme arzusudur. Ancak insanların kişisel farklılaşma için taklit mekanizmasını nasıl kullandığını, ya da daha doğrusu kötüye kullandığını, her gün görmekteyiz: İnsanlar önemli bir kişiliği, çarpıcı bir karakteri ya da davranış biçimini taklit etmekten zevk alırlar ve böylece içinde hareket ettikleri çemberin dışına çıkmayı başarırlar. Bunun bedeli de, bu kişilerin zihinlerinin, etraflarındaki zihinleriyle olan benzerliklerinin yoğunlaşarak bilinçdışına ve çevreye zorunlu bağımlılığa dönüşmesidir. Kural olarak, bireysel farklılaşmaya yönelik bu sahte girişimler güçlenerek yapmacılığa dönüşür ve taklitçi her zaman olduğu düzeyde kalır. İçimizde neyin gerçekten bireysel olduğunu bulabilmek için yoğun bir muhakeme gerekir; o zaman bir anda bireyselliğin keşfinin aslında ne kadar güçlü olduğunu anlayırız.

¹⁰ *A.g.e.* Tan. 29: “Bireyleşme, hedefi bireysel kişiliğin gelişimi olan bir farklılaşma sürecidir.” “Birey tek başına bir varlık olmayıp, aynı zamanda bizzat varoluşuyla, kolektif bir ilişkiyi de varsaydığından, bireyleşme süreci tecride değil daha yoğun ve daha evrensel bir kolektif dayanışmaya yol açar.”

3

Kolektif Ruhun Bir Altkesiti Olarak Persona

243 Bu bölümde, görmezden gelindiği takdirde çok büyük kafa karışıklıklarına yol açabilecek bir sorunu ele alacağız. Kişisel bilinçdışının analizinde bilince eklenecek ilk şeyin kişisel içerikler olduğu ve bastırılmış ama bilince gelebilen bu içeriklere *kişisel bilinçdışı* adının verilmesini önerdiğim hatırlanacaktır. Ayrıca *kolektif bilinçdışı* adını verdiğim bilinçdışının derin tabakalarını kendine eklemenin kişilik genişlemesine ve bunun da şişme haline yol açtığını da göstermiştim. Yukarıda söz ettiğimiz genç kadında olduğu gibi, bu duruma analitik çalışmaya devam ederek ulaşılabilir. Analize devam ederek kişisel bilince belli temel, genel ve kişilikdışı insani özellikler ekler ve böylece az önce tarif ettiğim, tamamen bilinçli hale gelmenin en rahatsız edici sonuçlarından biri olarak görülebilecek şişmeyi¹ ortaya çıkarabiliriz.

¹ Bilincin genişlemesinin bir sonucu olan bu olgu hiçbir şekilde analitik tedaviye özgü bir durum değildir. İnsanların bilgi ya da kimi yeni kavrayışlara boyun eğdiği durumlarda ortaya çıkar. Pavlus, bilginin birçok kişinin her zaman olduğu gibi başını döndürmesi üzerine Korintlilere, “Bilgi şişti” diye yazar. Şişmenin bilginin *türüyle* bir ilgisi yoktur, sadece ve sadece herhangi bir yeni bilginin zayıf bir beyni ele geçirerek başka bir şey duyup görmesini engellemesiyle ilgisi vardır. Kişi bu bilgiyle hipnotize olur ve hemen evrenin sırnı çözdüğünü sanır. Fakat bu tamamen kendini aldatmaktır. Bu öyle bir süreçtir ki, Yaradılış 2:17’de, bilgi ağacının yenmesi ölümcül bir günah kabul edilir. Büyük bilincin ardından gelen kendini aldatmanın niçin bu kadar tehlikeli olduğu ilk bakışta anlaşılamayabilir. Yaradılış, sanki bilgi çok kutsal bir engelin saygısızca aşılması anlamına geliyormuş gibi, bir tabu ihlali olarak bilinçli hale gelme eylemini temsil eder. Büyük bilince doğru atılan her adım Prometheusçu bir suç olduğu takdirde Yaradılış’ın hakkı olduğunu düşünüyorum: Tanrılar bilgi yüzünden ateşlerinden olurlar, yani bu

244 Bu bakış açısına göre, bilinçli kişilik, kolektif ruhun az çok keyfi bir altkesitidir. Kişisel olduğu düşünülen ruhsal gerçeklere dayanır. “Kişisel” şu demektir: Sadece bu kişiye özgü olmak. Tamamen kişisel olan bir bilinç, içeriğinin özgünlüğüne hevesle sahip çıkar ve bu yolla bir bütün yaratmaya çalışır. Fakat bu bütüne uymayı reddeden içerikler ya görmezden gelinip unutulur ya da bastırılıp reddedilir. Kişinin kendini eğitme yollarından biri budur, fakat çok keyfidir ve çok fazla ihlale yol açar. Ortak insanlığımızın büyük bir kısmının, kişinin kalıbına girmeye çalıştığı ideal bir imge uğruna feda edilmesi gerekir. Dolayısıyla bu tamamen “kişisel” insanlar daima çok duyarlıdır, çünkü gerçek (“bireysel”) karakterlerinin istenmeyen bir parçasını kolayca bilinç düzeyine getirebilecek bir şey meydana gelebilir.

245 Kolektif ruhun genellikle büyük ıstıraplar pahasına şekillenen bu keyfi altkesitine *persona* adını verdim. *Persona* terimi, köken itibarıyla oyuncuların taktığı, oynadıkları rolü gösteren maske anlamına geldiğinden, buna gerçekten de uymaktadır. Kişisel olarak görülmesi gereken ruhsal malzeme ile kişi-dışı malzeme arasına tam bir çizgi çekmeye çalışacak olursak, kendimizi büyük bir ikilemin içinde buluruz, çünkü tanım gereği, kişilikdışı bilinçdışı, yani kolektif bilinçdışı için söylediklerimizi, personanın içeriği için de söylemek zorunda kalırız. *Persona* kolektif ruhun az çok keyfi ve rastlantısal kesitini temsil ettiği için, onu tamamen bireysel bir şeymiş gibi görme hatasına düşeriz. Adının da ima ettiği üzere, bu sadece kolektif ruhun bir maskesidir: Bireyselliği taklit eden ve hem başkalarını hem de kişinin

bilinçdışı güçlere ait bir şeyin bağlamından koparılıp bilinçli zihnin boyunduruğuna girmesi gibi bir şeydir. Yeni bilgiyi ele geçiren kişi, çevresindekilerinkine benzemeyen bir dönüşüm ya da genişleme acısı yaşar. Kendisini çağının insani düzeyinin üstüne çıkarmıştır, fakat böyle yaparak insanlara yabancılaşmıştır (“Bir Tanrı gibi olacaksın”). Bu yalnızlık acısı tanrıların intikamıdır, çünkü bir daha asla insanoğluna geri dönemez. Efsanelerde söylendiği gibi, Kafkasların ıssız tepelerine zincirlenmiş, Tanrılar ve insan onu terk etmiştir.

kendisini -üzerinden kolektif ruhun konuştuğu bir rol oynayan- o kişinin bireysel olduğuna inandıran bir maske.

246 Personayı analiz ettiğimizde maskeyi çıkarır ve bireysel görünen şeyin dibinde kolektifin yattığını görürüz; başka bir deyişle, personanın yalnızca kolektif ruhun bir maskesi olduğunu anlarız. Esasen persona gerçek bir şey değildir: Kişinin nasıl görünmesi konusunda bireyle toplum arasında varolan bir uzlaşmadır. Kişi bir isim alır, bir unvan kazanır, bir işlev yerine getirir, şu ya da budur. Bütün bunlar bir anlamda gerçektir, ancak o kişinin asli bireyselliği söz konusu olduğunda ikinci derecede bir gerçektir bu, bir uzlaşma düzenlemesidir ve bu düzenlemede başkalarının payı o kişininkinden daha fazladır. Persona bir dış görünüştür, bir takma isim verecek olsak, iki boyutlu bir gerçekliktir.

247 Personanın özel seçiminde ve tanımlanmasında bireysel bir yan da bulunduğunu ve Ben-bilincinin personayla sıra dışı özdeşliğine karşın, bilinçdışı kendiliğin, yani kişinin gerçek bireyliğinin, her zaman var olduğunu ve kendini doğrudan olmasa da dolaylı şekilde hissettirdiğini belirtmeden konuyu geçmek hatalı olacaktır. Ben-bilinci ilk başta persona -topluluğun önünde geçit yaparken takındığımız uzlaşma rolü- ile aynı olmakla beraber, bilinçdışı kendilik tamamen ortadan kaldırılacak kadar bastırılamaz. Etkisi kendini esas olarak bilinçdışının birbiriyle çelişen ve birbirini telafi eden içeriklerinin özel doğasında dışa vurur. Bilinçli zihnin tamamıyla kişisel tutumu bilinçdışında tepkiler yaratır ve bunlar, kişisel bastırmalarla birlikte, kolektif fantezi kisvesi altında bireysel gelişimin çekirdeklerini barındırır. Bilinçli zihin, kişisel bilinçdışının analizi yoluyla, beraberinde bireysellik unsurlarını da getiren kolektif malzemeyle dolar. Bu çıkarımın benim görüş ve tekniklerimi bilmeyenlere ve özellikle de bilinçdışına standart Freudcu kuram açısından bakanlara, anlaşılmaz gelebileceğinin farkındayım. Ancak okuyucu felsefe öğrencisi örneğimi hatırlayacak olursa, ne demek istediğim konusunda genel bir fikir sahibi olabilir. Hasta tedavinin başında kesinlikle, babasıyla ilişkisinin bir saplantı olduğunun ve o yüzden baba-

sına benzeyen, zekasıyla karşılayabileceği bir erkek aradığının bilincinde değildi. Zihni, entelektüel kadınlarda sıkça rastlandığı gibi, tuhaf bir şekilde itirazcı bir karaktere bürünmeseydi, bu kendi başına bir hata olmayacaktı aslında. Bu tür bir zihin hep başkalarındaki yanlışlıklara dikkat çekmeye çalışır; rakipsiz bir eleştiricidir, huysuz bir alçak ses tonuyla konuşur, ama hep nesnel olduğunun düşünülmesini ister. Bu da onu, özellikle de verimli bir tartışma için kaçınılması daha iyi olan zayıf bir noktaya dokunduğu zaman, kaçınılmaz bir biçimde huysuz biri yapar. Fakat bu kadınca zihin yapısının arzusu verimli bir tartışma yapmak değil, karşısındakinin zayıf yönünü bulup onu çekiştirerek karşısındakini çileden çıkarmaktır. Bu çoğunlukla bilinçli bir amaç olmaktan çok, bir kişiyi üstün bir konuma zorlayıp böylece onu hayranlık nesnesi haline getirmektir. Kişi çoğunlukla, kendisine dayatılan kahraman rolünü oynadığını fark etmez; kadının alaylarını o kadar tiksinti verici bulur ki, gelecekte kadınla karşılaşmamak için elinden geleni yapar. Sonunda kadına katlanabilen tek erkek, en başta boyun eğen erkek olur ve bu nedenle de olağanüstü bir yanı yoktur.

248 Doğal olarak hastam bütün bunlarda üstüne düşünecek çok şey bulmuştu, çünkü oynamakta olduğu oyun hakkında hiçbir fikri yoktu. Dahası, kendisiyle babası arasında çocukluktan beri yaşanan romantik maceranın iç yüzünü anlaması gerekmekteydi. Kadının küçük yaşlardan itibaren bilinçdışı bir sempatiyle nasıl babasının, annesinin hiç görmediği gölge-yanını istismar ettiğini ve yıllar içinde annesinin rakibi haline geldiğini ayrıntılı olarak tarif etmek had-dimizi aşmak olacaktır. Bütün bunlar kişisel bilinçdışının analiziyle ortaya çıkmıştı. Profesyonel nedenlerle olmasa da, sınırlarımın bozulmasına izin vermediğim için kaçınılmaz olarak kahraman ve baba-sevgili oluverdim. Aktarım da ilk başlarda kişisel bilinçdışının içeriğinden oluşmaktaydı. Kahraman olarak rolüm sadece mış gibi yapmaktan ibaretti. Bu beni tamamen hayali bir görüntüye dönüştürürken, hasta da geleneksel, üstün zekalı, kemale ermiş, anlayışlı anne-kız-sevgili rolünü oynayabilmekteydi. Bu

arkasında kadının gerçek ve asıl varlığının, bireysel kendiliğinin yattığı içi boş bir rol, bir persona idi. Aslında kadın ilk başta kendini tamamen rolüyle özdeşleştirdiği müddetçe, kendi gerçek özünün kesinlikle farkında değildi. Hâlâ bula-nık çocuksu dünyasındaydı ve gerçek dünyayı henüz keş-fetmemişti. Fakat progresif analiz yoluyla aktanmının do-ğasının farkına vardı, I. Bölümde sözünü ettiğim rüyalar gerçek olmaya başladı. Rüyalar kolektif bilinç dışından par-çalar ortaya çıkarmaya başladı. İşte bu da kadının çocuksu dünyasının ve bütün kahramanların sonu oldu. Kadın ken-dine geldi ve kendi gerçek potansiyelinin farkına vardı. Yeterince analiz yapılmışsa, çoğu vakada üç aşağı beş yukarı olan budur. Kadının bireyselliğinin bilinçliliğinin, tam olarak arkaik tanrı-imgesinin tekrar canlanmasına denk gelmesi istisnai bir rastlantı olmayıp, oldukça sık meydana gelen ve bana göre bilinç dışı bir yasaya uyan bir durumdur.

249 Bu parantezin ardından tekrar ilk düşüncelerimize dönebiliriz.

250 Kişisel bastırmalar kalkar kalkmaz bireysellik ve ko-lektif ruh bir arada ortaya çıkmaya başlar ve böylece o ana kadar bastırılan kişisel fantezileri açığa çıkarırlar. Ortaya çıkan fantezi ve rüyalar biraz farklı bir özellik gösterir. Ko-lektif imgelerin şaşmaz bir işareti “kozmik” unsurun ortaya çıkmasıdır, yani rüya veya fantezideki imgeler, zamansal ve mekansal sonsuzluk, hareketin genişlemesi ve korkunç hızı, “astrolojik” kümeler, dünya, ay ve güneşle ilgili analogiler, beden in oranlarındaki değişim, vb. gibi kozmik niteliklerle bağlantılıdır. Mitolojik ve dini motiflerin rüyada ortaya çıkması aynı zamanda kolektif bilinç dışının faaliyetine işa-ret eder. Kolektif unsur çoğunlukla özel semptomlarla,² örneğin rüya gören kişinin kuyruklu yıldız gibi uçtuğu ya-hut kendini dünya, güneş veya bir yıldız gibi hissettiği rüya-larla kendini gösterir; ya da kendini dev gibi yahut bir cüce

² Rüyalardaki kolektif unsurların, analitik tedavinin bu aşamasıyla sınırlı olmadığını belirtmekte yarar var. Kolektif bilinç dışı faaliyetinin yüzeye çıkabildiği birçok psikolojik durum söz konusudur. Ancak bu durumla-ra burada girmeye gerek yoktur.

gibi hisseder; ölü veya diridir, yabancı bir yerdedir, kendisine yabancıdır, kafası karışıktır, çıldırmıştır, vb. Aynı şekilde, yönelim bozukluğu, baş dönmesi ve benzeri duygular şişme belirtileriyle birlikte ortaya çıkabilir.

251 Kolektif ruhtan dışarı fırlayan güçler kafa karıştırıcı ve körleştirici bir etki yapar. Personanın çözülmesinin bir sonucu da, kolektif ruhun özel faaliyetinden başka bir şey olmayan istem dışı fantezilerin ortaya çıkmasıdır. Bu faaliyet daha önce varlığı akla bile gelmeyen içerikleri kusar. Fakat kolektif bilinçdışının etkisi arttıkça bilinçli zihin liderlik gücünü kaybeder. Belli belirsiz bir şekilde yönlendirilmeye başlarken, bilinçdışı ve kişilikdışı süreç giderek kontrolü ele geçirir. Böylece bilinçli kişilik, bir satranç taşının görünmez bir oyuncu tarafından sağa sola itilmesi gibi, farkında olunmadan sağa sola itilir. Oyunun sonucuna bilinçli zihin ve onun planları değil bu oyuncu karar verir. Önceki örnekte bilinçli zihin açısından son derece olanaksız olan aktarım kararı işte böyle alınmıştır.

252 Ne zaman görünüşte başa çıkılmaz bir güçlüğü aşmak gerekse, bu sürece dalmak kaçınılmaz hale gelir. Tabii bunun her nevroz vakasında gerekmediğini söylemeye gerek yoktur, çünkü vakaların çoğunda asıl sorun, geçici uyum güçlüklerinin ortadan kaldırılmasıdır. Ancak ciddi vakalar kapsamlı bir karakter veya tutum değişikliği olmadan iyileşemez. Dış gerçekliğe uyum sağlamak genellikle o kadar fazla çaba gerektirir ki, kolektif bilinçdışına iç uyum sağlamak çok fazla dikkate alınamaz. Ancak bu iç uyum sorun haline gelirse, bilinçdışından tuhaf, karşı konulamaz bir çekim yükselir ve yaşamın bilinçli yönünü güçlü bir şekilde etkiler. Bilinçdışı etkilerin ağır basıp, personanın dağılması ve bilinçli zihnin hakimiyetini yitirmesi, analitik tedavide, daha fazla gelişmeyi engelleyebilecek bir güçlüğü terapötik yolla aşmak için yapay olarak tetiklenen ruhsal bir dengesizlik yaratır. Kuşkusuz, hastanın iyi niyet ve anlayışına ek olarak, doğru tavsiye ve küçük bir moral destekle birçok engelin üstesinden gelinebilir. Bu yöntemle mükemmel sonuçlar alınabilir. Bilinçdışı üzerine tek bir sözcük bile etmeye gerek duyulmayan vakalar az değildir. Buna

karşın doyurucu bir çözüm bulunamayan zorluklar da mevcuttur. Bu vakalarda ruhsal denge tedavi başlamadan önce henüz bozulmamışsa bile analiz sırasında -bazen doktorun müdahalesi bile olmadan- bozulacağı muhakkaktır. Bazen öyle olur ki, bu hastalar pes etmek ve çökmek için sanki güvenilir birini bekliyorlarmış gibidir. Bu tür bir denge kaybı temelde psikotik bozulmaya benzer; yani zihinsel hastalığın başlangıç aşamalarından yalnızca bir yönüyle farklıdır: Denge kaybının sonunda hasta iyi olurken, ikinci durumda hasta daha da kötüye gider. Bu bir panik ve galiba umutsuz komplikasyonlarda kendini koyuverme durumudur. Genellikle bunun öncesinde güçlüğü irade gücüyle yenmek için umutsuz bir çaba gösterilir; sonra çöküş meydana gelir ve bir zamanlar yol gösteren şeyler tamamen parçalanır. Böylece serbest kalan enerji bilinçten kaybolur ve bilinçdışına düşer. Aslında bilinçdışı faaliyetin ilk işaretleri bu anlarda ortaya çıkar. (Aklından sorunu olan o genç adam örneği geldi aklıma.) Açıkça görüldüğü üzere, bilinçten uzaklaşan enerji bilinçdışını harekete geçirmiştir. Bunun ilk sonucu da tutum değişikliğidir. Güçlü bir zihnin, yıldızlar görsünü bir iyileşme olayı olarak algılayacağını ve insanın ıstırabına *sub specie aeternitatis* [sonsuzluk açısından] bakacağını ve bu durumda duyulannın düzeleceğini tahmin etmek güç değildir.³

253 Buna paralel olarak, aşılması olanaksız görünen engel ortadan kalkacaktır. O yüzden ben denge kaybını yararlı bir şey olarak değerlendiriyorum, çünkü denge kaybı kusurlu bilincin yerine, her zaman yeni bir denge yaratmayı amaçlayan ve de -bilinçli zihin, bilinçdışı tarafından üretilen içerikleri özümlediği, yani onları anlayabildiği ve sindirebildiği sürece- bu amaca ulaşan bilinçdışının otomatik ve içgüdüsel faaliyetini koymaktadır. Bilinçdışı, bilinçli zihni hor kullanırsa, psikotik bir durum ortaya çıkar. Bu tamamen etkili olmaz ya da anlaşılamazsa, sonuç ilerlemeyi felce uğratan

³ Bkz. Flournoy, "Automatisme téléologique antisuicide: un cas de suicide empêché par une hallucination" (1907), 113-137; ve Jung, "Dementia Praecox Psikolojisi", par. 304 vd.

CARL GUSTAV JUNG

bir çatışma olur. Ancak kolektif bilinçdışının kavrama gücü adını verdiğimiz bu sorun bizi, önümüzdeki bölümün konusu olan çetin bir zorluğa getirir.

Bireyselliği Kolektif Ruhtan Kurtarma Yolundaki Olumsuz Girişimler

a. Personanın Gerileyici Onarımı

254 Bilinçli tutumun çökmesi basit bir durum değildir. Dünyanın sonuymuş, sanki her şey ilk kaos haline dönmüş gibi olur. Kişi kendini dağılmış, yönünü kaybetmiş ve doğanın insafına terk edilmiş dümensiz bir gemi gibi hissederek. En azından durum öyle görünür. Gerçekteyse, kişi geriye, liderliği ele geçiren kolektif bilinçdışına düşmüştür. “Kurtarıcı” bir düşüncenin, bir görünün, bir “iç ses”in kritik anda karşı konulmaz bir ikna gücüyle ortaya çıkarak yaşama yeni bir yön verdiği birçok vaka örneği sayabiliriz. Muhtemelen, çöküşün yaşamı altüst eden bir yıkım anlamına geldiği, çünkü böyle anlarda aynı zamanda hastalıklı düşüncelerin de kök salma eğilimi gösterdiği veya ideallerin yitirildiği ve bunun da fazlasıyla yıkıcı olduğu vakalar da sıralayabiliriz. Bir vakada kimi ruhsal tuhafliklar ya da bir psikoz baş gösterir; ötekinde bir yönelim bozukluğu ve moral çöküntüsü durumu. Ancak bilinçdışı unsurlar bir kez bilince girip onu esrarengiz ikna gücüyle doldurunca, bireyin buna nasıl tepki vereceği sorusu gündeme gelir. Kişi bu içeriklerin gölgesinde kalacak mıdır? Bunları çabucak kabul edecek midir? Yoksa ret mi edecektir? (Burada kritik kavrayış adı verilen ideal tepkiyi bir kenara bırakıyorum.) İlk vaka paranoyaya ya da şizofreniye işaret etmektedir; ikincisi ise ya peygambervari bir tuhaf kişilik alabilir ya da çocuksu tutuma geri dönüp toplumla ilişkisini kesebilir; üçüncüsü ise *personanın gerileyici onarımına* işaret etmektedir. Bu ifade oldukça teknik görünmektedir, dolayısıyla okuyucu haklı olarak, bunun,

analitik tedavi sırasında gözlenebilen karmaşık bir ruhsal tepki olduğunu düşünebilir. Bununla beraber, bu tür vakaların yalnızca analitik tedavi sırasında ortaya çıktığını düşünmek hata olur. Süreç aynı zamanda ve hatta daha sıklıkla, hayatın başka durumlarında, örneğin “yazgının şiddetli ve tahrip edici şekilde müdahale ettiği bütün uğraşlarda” gözlenebilir. Muhtemelen herkesin talihinin tersine döndüğü anlar olmuştur, fakat bunlar çoğunlukla iyileşen ve derin iz bırakmayan yaralardır. Ancak biz burada yıkıcı, bir insanı tamamıyla ezip geçen veya en azından geri dönülmez biçimde sakat bırakan deneyimleri ele almaktayız. Büyük risk alan ve sonunda iflas eden bir işadamını ele alalım örneğin. Bu üzücü deneyim yüzünden cesareti kırılmayıp yılmaz ve belki hayırlı olabilecek küçük bir ihtiyatla aynı cesaretini sürdürürse, yarası kalıcı bir iz bırakmadan iyileşecektir. Ama öte yandan, yıkılıp kendini kaybeder, bir daha riske girmeye tövbe eder ve toplumsal itibarını çok daha sınırlı bir kişilik içinde kurtarmaya çabalar, korkmuş bir çocuk gibi, kendi düzeyinin çok altında kalan önemsiz işlerle uğraşırsa, o zaman, teknik deyişle, personasını gerileyici bir yolla onaracaktır. Korktuğu için kişiliğinin erken bir evresine geri dönecektir; kendini alçaltacak, öyle bir riski bir daha asla göz almayacağı halde, o kritik deneyimden *önceki* halinden bir farkı yokmuş gibi davranacaktır. Belki daha önceleri elde edebileceğinden fazlasını istiyordu; şimdiyse aklından geçeni bile uygulamaya cesareti yoktur.

255 Bu tür deneyimlerle hayatın her anında, her şekilde, dolayısıyla aynı zamanda psikolojik tedavi sırasında da karşılaşmak mümkündür. Burada da yine sorun, kişiliği genişletme, bir durum veya kendi tabiatı üzerine risk alma sorunudur. Kritik deneyime karşı nasıl bir tedavi uygulandığı, felsefe öğrencimizin durumundan görülebilir: Bu aktarımdır. Daha önce gösterdiğim üzere, hastanın bilinçdışı olarak aktarım kayalığının üstünden geçmesi mümkündür, ki bu bir deneyim olmaz ve önemli bir şey meydana gelmez. Para kazanmak isteyen bir doktor bu tür hastalar için can atar. Ama hastalar zekiyseler, çok geçmeden bu sorunun varlığını bizzat kendileri fark ederler. O zaman doktor, yukarıdaki

vakada olduğu gibi, baba-sevgili mertebesine yükseltilir ve bunun sonucunda bir sürü taleple karşı karşıya kalırsa mecburen, kargaşanın içine sürüklenmeden ve hastaya zarar vermeden, saldırıyı savuşturmanın yol ve araçlarını bulmak zorunda kalır. Aktarımın bozulması durumu tekrar kötüleştirir ya da daha da kötü hale getirir; dolayısıyla sorun büyük bir dikkat ve öngörüyle ele alınmalıdır. Başka bir olasılık ise, bu “saçmalığın” zaman içinde kendiliğinden durmasını ümit etmektir. Kuşkusuz zaman içinde her şey durur, fakat bu çok çok uzun bir zaman alabilir ve güçlükler her iki taraf için de öyle dayanılmaz hale gelir ki, taraflar tedaviyi zamana bırakmaktan vazgeçebilir.

256 Aktarımla “mücadele etmenin” daha iyi bir yöntemi, Freudcu nevroz kuramı tarafından dile getirilmiş görünmektedir. Hastanın bağımlılığı, cinselliğin akılcı bir şekilde uygulanmasının yerini alan çocuksu bir cinsel talep olarak açıklanmaktadır. Benzer avantajlar, aktarımı çocuksu bir güç-hedefi ve bir “güvenlik önlemi” olarak açıklayan Adlerci kuramda da¹ bulunmaktadır. Her iki kuram da nevroitik zihniyetle o kadar örtüşmektedir ki, her nevroz vakası bu her iki kuramla da kolayca açıklanabilir.² Her önyargısız araştırmacının onaylamak zorunda kalacağı bu çarpıcı gerçek ancak, iki okul arasındaki fikir ayrılığından bağımsız olarak, Freud’un “çocuk erotizmi” ile Adler’in “güç dürtüsü”nün bir ve aynı şey olduğu keyfiyetine dayanmaktadır. Bu sadece, aktarım olayı sırasında gün ışığına çıkan, kontrolsüz, ve ilk başta kontrolü mümkün olmayan, ilkel bir içgüdünün parçasıdır. Yavaş yavaş bilinç yüzeyine çıkan arkaik fanteziler-formlar sadece bunun diğer kanıtlarıdır.

257 Hastaya taleplerinin ne kadar çocuksu, gerçekleşmesi olanaksız ve saçma olduğunu göstermek için her iki kuramı da kullanabiliriz. Belki hasta sonunda gerçekten hatasını görür. Ancak benim hastam bunu yapmayan tek kişi değildi. Evet, doktor bu kuramlarla her zaman görünüşü kurtarabilir ve bu rahatsız edici durumdan insana yakışır bir şe-

¹ Adler, *Über den nervösen Charakter*, Wiesbaden, 1912.

² Konuyla ilgili örnek için bkz. yuk. par. 44 vd.

kilde sıyrılabilir. Aslında daha derinlere inmenin kimseyi memnun etmediği ya da öyle görüldüğü hastalar vardır; ancak bu süreçlerin anlamsız ruhsal incinmelere sebep olduğu vakalar da yok değildir. İlgilendiğim öğrencide böyle bir şeyi fazla hissetmedim ve dolayısıyla, bana hastanın kendi aptallığı olarak gelen şeyi düzeltmesinde saklayamadığım güvensizliğime rağmen- doğaya bir şans tanımak için akılcı girişimlerden kaçındım. Daha önce de bahsettiğim gibi bu, bana oldukça önemli bir şeyi, bilinçdışı şekilde kendini-düzenlemenin varlığını öğretti. Bilinçdışı “arzu edebildiği” gibi, kendi arzularından vazgeçme gücüne de sahiptir. Bunun sadece bir gelişmemişlik sorunu olduğu düşüncesinden kurtulamayanların, kişiliğin bütünlüğü açısından çok büyük önem taşıyan bu kavrayışa ulaşması mümkün değildir. O kişi bu kavrayışın eşliğinden dönecek ve şöyle diyecektir kendine: “Tamamen saçmalıktı bu kuşkusuz. Ben çılgın bir vizyonerim! Yapılacak en iyi şey bilinçdışını gömmek ya da onu bütün çalışmalarıyla birlikte güverteden aşağı atmaktır.” O kadar hevesle arzuladığı anlam ve amacı yalnızca anlamsız çocuksu konuşmalar olarak görecektir. Bu özlemin saçma olduğunu anlayacaktır; kendisine karşı hoşgörülü olmayı ve yazgısına boyun eğmeyi öğrenecektir. Ne yapabilir? Çatışmayla yüzleşmektense, sırtını dönecek ve paramparça olan personasını elinden geldiğince gerileyici biçimde onaracak, aktarımın altında filizlenen bütün o ümit ve beklentilerden vazgeçecektir. Eskisinden daha küçük, daha sınırlı ve daha akılcı olacaktır. Bu sonucun her durumda tam bir talihsizlik olacağı söylenemez, çünkü o ayyuka çıkan yeteneksizlikleri yüzünden, akılcı bir sistem içinde, özgürlük içinde olduğundan daha başarılı olan beklenenden de fazla vaka söz konusudur. Özgürlük zor olan şeylerden biridir. Bu yönetime tahammül edebilenler Faust’la birlikte şunu söyleyebilir:

Yeterince biliyorum yeryüzünü, öğrendim.
Kapalıdır bize öteye bakan pencere,
Salaktır gözlerini oraya diken, kırpıştıran,
Bulutların üzerinde kendine benzerler düşünen,

İKİ DENEME

Burada çevresine bakmalı, yere sımsıkı basmalı,
Dilsiz değildir bu dünya yetenekli olan için.
Gerekir onun sonsuzluk içinde dolaşması!
Elle tutulabilir tüm bildikleri, nesnel öyle,
Gezinmeli yeryüzünde gün boyunca,
Yürümeli yolunda hayaletlerle karşılaşsa da...³

258 İnsan bilinçdışını gerçekten sarsabilseydi, enerjisini emip onu hareketsiz hale getirebilseydi mükemmel bir çözüm olurdu. Fakat deneyimler göstermektedir ki, bilinçdışının enerjisi ancak kısmen yok edilebilir: Bilinçdışı sürekli faaliyet halindedir, çünkü ruhsal unsurların kendisinden aktığı libidoyu yalnızca bünyesinde bulundurmakla kalmayıp aynı zamanda onun kaynağıdır da. Dolayısıyla sihirli bir kuram yahut yöntemle bilinçdışının içindeki libidonun boşaltılabileceğini ve böylece yok edilebileceğini düşünmek bir hezeyandan ibarettir. Belki bir süre için böyle bir hezeyanla oyalanılabilir ama sonunda kişinin Faust'la şunları söylemeye mecbur kalacağı bir gün gelir çatar:

Şimdi görüntülerle dolmuş ortalık
Kimse bilmiyor bunlardan kurtulmanın yolunu.
Gündüz bizi aydınlığa, us yoluna çekse,
Gülse yüzümüze bile, gece sarıyor düşlerin ağıyla.
Yeşil oavadan dönerken kıvançla
Bir kuş ötse, neden öttü? Bir yıkım deriz.
Yanılıyor bizi boş inançlar er geç,
Tansıklar, belirtiler, uyarılar hepsi yanıltıcı,
Ürküyoruz, yapayalnız kalıyoruz boyuna,
Gıcırıyor kapı, içeri giren yok.⁴

Hiç kimse kendi özgür iradesiyle bilinçdışının etkili gücünü kıramaz. Olsa olsa kendini aldatır. Çünkü Goethe'nin dediği gibi:

Beni duyan kulak olmasa da
Sızlatırım yüreğini herkesin;

³ *Faust*, s. 622.

⁴ *Ag.e.*, s. 621.

Değişik kılıklarda
Acımasızdır baskım.⁵

Bilinçdışına karşı yalnızca bir güç etkilidir, o da dış gereksinimdir. (Bilinçdışını çok iyi tanıyanlar dış gereksinimin arkasında, bir zamanlar kendilerine içeriden bakan aynı gerçeği görecektir.) İç gereksinim dış gereksinime dönüşebilir ve dış gereksinim gerçek olduğu ve sahte davranılmadığı sürece ruhsal sorunlar fazla etkili olmaz. Mephistopheles'in "büyü çılgınlığından" artık bıkan Faust'a şu tavsiyede bulunmasının nedeni budur:

İyil Parasız bir gereç.
Büyüsü, sağlığını içinde;
Koş kırlara, ver kendini bu işe,
Başka toprağı kazmaya, eşmeye,
Dağıtma kendini, düşünceni,
Dar bir alanda kalmaya çalış,
Doyur karnını karışksız yemeklerle,
Hayvanlar içinde hayvan gibi yaşa,
Suç sayma, ektiğin, biçtiğin yeri gübrelemeyi...⁶

Basit bir hayatın sahte olmayacağı ve dolayısıyla yazgısına içtenlikle boyun eğen yoksul insanın sorunsuz varlığının ucuz taklitlerle satın alınamayacağı iyi bilinen bir gerçektir. Böyle bir yaşamı, mecbur olduğu için değil de, doğası buna gereksinim duyduğu için yaşayan bir insan ruhundaki sorunları farkına bile varmadan aşar, çünkü zaten o sorunları anlayabilecek kapasitede değildir. Ama ne zaman ki Faust gibi bir sorunla karşı karşıya kalır, "basit bir yaşama" kaçma şansı ebediyen ortadan kalkar. Taşrada iki gözlü bir kulübede yaşamasının, bahçede oyalanıp çiğ turp yemesinin önünde bir engel yoktur kuşkusuz. Ama ruhu bu aldatmacaya kahkahalarla gülecektir.

259 Personanın gerileyici onarımı yalnızca, başarısızlığının kaynağı kendi şişkinliği olan kişiler için elverişli bir yöntemdir. Hasta küçülmüş kişiliğiyle, uygulayabileceği önleme

⁵ *A.g.e.*, s. 622.

⁶ *A.g.e.*, s. 130.

döner. Ancak başka her durumda boyun eğme ve kendini aşağılama bir kaçıştır ve bu kaçış uzun vadede ancak nevrotik bozukluklar pahasına sürdürülebilir. Kişinin bilinçli bakış açısından durum hiç de bir kaçış gibi görünmez, daha çok sorunla başa çıkmanın olanaksızlığından kaynaklanıyormuş gibi görünür. Kişi genellikle yalnız biridir, günümüz kültüründe kendisine destek olabilecek ya çok az şey vardır ya da hiç yoktur. Hatta psikolojinin elinde bile ona destek olabilecek tamamen indirgeyici yorumlardan başka bir şey yoktur, çünkü psikoloji kaçınılmaz olarak bu geçiş aşamalarının arkaik ve çocuksu karakterini öne çıkarır ve bunları kişi için kabul edilemez hale sokar. Medikal bir kuramın aynı zamanda doktorun boynunu kemendin ilmeğinden hassas bir şekilde kurtarmasına yardım edebileceği gerçeği onun aklına gelmez. Bu indirgemeci kuramların nevrozun özüne bu kadar iyi uymasının nedeni tam da budur - çünkü doktorun işine çok yararlar.

b. Kolektif Ruhla Özdeşleşme

260 İkinci yol kolektif ruhla özdeşleşmeye çıkmaktadır. Bu da şişmenin -bu kez bir sisteme dönüştürerek- kabulü anlamına gelmektedir. Yani kişi keşfedilmeyi bekleyen *büyük* gerçeğin, ulusların iyileşmesini sağlayan eskatolojik bilginin şanslı sahibi olacaktır. Bu tutum ille de megalomani gibi doğrudan olmaktan çok, peygambervari bir esinlenme ve şahadet arzusu gibi daha ılımlı ve daha samimi bir biçimdedir. Sık sık gereğinden fazla hırs, kibir ve saflık gösteren iradesiz insanların bu kışkırtmaya gelme riski çok fazladır. Kolektif ruha erişmek demek, birey için yaşamın yenilenmesi demektir; bu yenilenmenin kişiyi memnun edip etmemesi önemli değildir. Herkes bu yenilenmeye sıkıca tutunmak ister: Biri yaşam duygusunu artırdığı için, öteki zengin bir bilgi vaat ettiği için, bir diğeri de bütün yaşamını dönüştürecek olan anahtarı keşfettiği için. Dolayısıyla, kolektif bilincin içinde gömülü olan büyük hazinelerden mahrum kalmak istemeyenler, yaşamın temel kaynağıyla kur-

dukları yeni bağlantıyı sürdürebilmek için ellerinden geleni yapacaklardır.⁷ Özdeşleşme bunun en kısa yolu gibi görünmektedir, çünkü personanın kolektif ruh içinde çözülmesi, kişinin kendini uçurumla bağdaştırıp oradaki bütün belleği silmeye davet eder. Bu mistisizm parçası bütün iyi durumdaki kişilerde “anne özlemi”, içinden çıktığımız kaynağa duyulan özlem olarak doğuştan mevcuttur.

261 Libido üzerine kalem aldığım kitapta da belirttiğim gibi, Freud’un “çocuksu saplantı” ya da “ensest arzu” olarak algıladığı gerileyici özlemin kökeninde, mitlerde belirginleşen özel bir değer ve özel bir ihtiyaç yatmaktadır. Bu özellikle de kendini gerileyici özleme kaptıran ve kendini anne uçurumu canavarı tarafından yutulma tehlikesine kasten açık bırakan insanlar, kahramanlar arasında çok güçlü ve çok yaygındır. Ama bir kişi kahramansa kahramandır, çünkü son tahlilde, canavarın kendisini yutmasına izin vermemiş, ona boyun eğdirmiştir, hem de bir defa değil defalarca. Sadece kolektif ruha karşı kazanılan zafer -yığını, sessiz silahı, büyülü tılsımı yahut da mitin çok makbul kabul ettiği her neyse onu ele geçirmek- gerçek değeri ortaya çıkartır. Kolektif ruhla özdeşleşen ya da, mitolojik terimlerle ifade edecek olursak, canavar tarafından yutulup onun içinde kaybolan kişi ejderhanın koruduğu hazineyi ele geçirebilir, ama bunu kendisine rağmen ve kendisine zarar verme pahasına yapar.

262 Muhtemelen bu özdeşleşmenin saçmalığının bilincinde olan hiç kimse bunu bir ilke haline getirmeye cesaret edemez. Ancak tehlike çoğu insanın gerekli mizah duygusundan yoksun olmasıdır, aksi halde bu önemli anda onları yüz üstü bırakır; bu insanlar bir tür *pathos* [tutku] tarafından ele geçirilmişlerdir, her şey bir anlama gebe gibidir ve her

⁷ Bu noktada Kant’ın ilginç bir sözüne dikkat çekmek istiyorum. Kant psikoloji üstüne derslerinde (*Vorlesungen über Psychologie*, Leipzig, 1889), “bulanık simgeler alanında yatan hazineden, insan bilgisinin ulaşamayacağı derin uçurumdan” söz eder. *Dönüşüm Sembollerinde* gösterdiğim gibi, bu hazine, libidonun ya da daha doğrusu libidonun kenditemsilleri olan şeylerin yatırım yaptığı ilksel imgelerin bir araya gelmiş halidir.

tür etkili özeleştirii engellenmiştir. Genel itibarıyla gerçek peygamberlerin varlığına itiraz etmemekle beraber, dikkatli olmak adına her bir vakayı kuşkuyla karşılayarak işe başlayacağım; çünkü bir kişiyi gerçek bir peygamber olarak kabul etmek oldukça ciddi bir iştir. Her saygıdeğer peygamber rolünün getirdiği bilinçdışı iddialara karşı cesaretle mücadele eder. Dolayısıyla birdenbire bir peygamber ortaya çıkarsa, olası bir ruhsal denge bozukluğunu düşünmemizde yarar vardır.

263 Ancak peygamber olma olasılığının yanında başka bir cazip mutluluk kaynağı daha söz konusudur; daha derin ve görünüşe göre daha meşru olan bu mutluluk, peygamberin müridi olma mutluluğudur. Büyük çoğunluk için bu tamamen ideal bir tekniktir. Avantajları şunlardır: *Odium dignitatis* yani peygamberin insanüstü sorumluluğu, çok daha tatlı olan *otium indignitatis*'e dönüşür. Mürit değersizdir; alçakgönüllülükle Efendisinin ayakucunda oturur ve kendine ait bir fikrinin olmaması için tetikte bekler. Zihinsel tembellik erdem haline geliverir; kişi en azından yarı tanrısal bir varlığın güneşinin tadını çıkarır. Kendine zarar vermeden bilinçdışı fantezilerinin arkaikliğinin ve çocuksuluğunun keyfini çıkarabilir, çünkü bütün sorumluluk Efendinin kapısına yıkılmıştır. Efendisine tapınarak, farkında olmadan müridin boyu büyüyüverir; dahası, kuşkusuz kendi buluşu olmayan büyük gerçekliğe dosdoğru Efendisinin ellerinden sahip olmaz mı? Müritler doğal olarak birbirine kenetlenir, yalnız bunun nedeni, birbirlerine duydukları aşk değil, kolektif bir mutabakat havası oluşturmak suretiyle kendi inançlarını fazla çaba harcamadan onaylamak gibi kolayca anlaşılabilen bir amaçtır.

264 Bu kolektif ruhla sağlanan övgüye değer bir özdeşleşmedir: Peygamber olma onuru başkasına aittir, ama aynı zamanda tehlikeli sorumluluk da. Diğerine gelince, o sadece bir mürittir, ama yine de Efendinin bulduğu büyük hazinenin ortak bekçisidir. Böyle bir konumun hem onurunu hem yükünü taşır, ayın düşüncede olmayanları kötölemeyi, insanları din değiştirmeye ikna etmeyi ve sanki peygamber kendisi imiş gibi Putperestlere ışık tutmayı ciddi bir görev

ve ahlaki bir zorunluluk olarak görür. Kolektif ruhla özdeşleşerek şişince bir anda kendilerini dünya sahnesine atanlar, işte tam da, görünüşte ılımlı bir personanın arkasına gizlenen bu insanlardır. Nasıl peygamber kolektif ruhtan kaynaklanan ilksel bir imge ise, peygamberin müridi de öyledir.

265 Her iki durumda da şişmeye kolektif ruh neden olur ve bireyin bağımsızlığı yara alır. Fakat bütün bireyler bağımsız olma gücüne sahip olmadığından, belki de elde edebileceklerinin en iyisi mürit-fantezisi. Şişmeyle birlikte gelen hazlar en azından ruhsal özgürlüğün kaybını telafi etmeye çalışır. Bu arada, gerçek veya hayali peygamberin yaşamının acılar, hayal kırıklıkları ve sıkıntılarla dolu olduğunu ve müritler ordusunun ettiği şükür dualarının bunları telafi edici bir rol oynadığını da akıldan çıkarmamak gerekir. Bütün bunlar insani açıdan o kadar anlaşılabilir ki, daha ileri bir yere gitmesi bir şaşkınlık meselesi olur.

İkinci Kısım BİREYLEŞME

1

Bilinçdışının İşlevi

266 Ancak böyle bir yer, son bölümde ele alınan alternatif aşamaların ötesine geçen olası bir hedef vardır. Bu bireyleşme yoludur. Bireyleşme “ayrı olma”ya başlamak demektir ve “bireysellik” en iç, son ve emsali olmayan benzersizliğimizi içerdiğinden, aynı zamanda kişinin kendi olması anlamına gelir. Dolayısıyla, bireyleşmeyi “insanın kendi olması” ya da “kendini-gerçekleştirme” olarak çevirebiliriz.

267 Önceki bölümlerde ele alınan gelişme olasılıkları altında kendine yabancılaşma, bir dış rol ya da hayali bir anlam uğruna kendini gerçeklikten koparma durumu idi. İlk vakada kendilik geri plana çekilmekte ve yerini toplumsal tanınmaya, sonrakinde ise ilksel bir imgenin kendi kendine telkin edilmiş anlamına bırakmaktadır. Her iki vakada da üstünlük kolektiftedir. Kolektif adına kendine yabancılaşma toplumsal bir ideale karşılık gelmektedir; hatta, çıkarıcı amaçlarla kötüye kullanılabilecek olmasına karşın, toplumsal bir görev ve erdem olarak görülmektedir. Benciller hep “kendini düşünmekle” suçlanır, ancak doğal olarak bunun, burada kullandığımız “kendilik” kavramıyla bir bağlantısı yoktur. Öte yandan, kendini-gerçekleştirme, kendine yabancılaşmanın tersiymiş gibi görünmektedir. Bu oldukça yaygın bir yanlış anlamadır, çünkü bireycilikle bireyleşmeyi birbirinden yeterince ayırt edemiyoruz. Bireycilik, kolektif düşünce veya yükümlülükler yerine, varsayılan bir özelliği kasten vurgulamak ve ona öncelik vermektir. Buna karşılık bireyleşme ise, tam olarak, insanoğlunun kolektif özelliklerle-

rini daha iyi ve eksiksiz olarak oluşturmaktır, çünkü bireyin özel oluşunun yeterince göz önünde bulundurulması, toplumsal performansın artmasına, özel oluşun görmezden gelinmesinden ya da bastırılmasından daha fazla yardımcı olur. Bir bireyin yapısal özelliği, özündeki ya da bileşenlerindeki yabancı bir şey olarak değil, kendi içlerinde evrensel olan işlev ve yeteneklerin benzeri olmayan bir bileşimi ya da kademeli olarak farklılaşması olarak anlaşılmalıdır. Her insanın yüzünde bir burun, iki göz, vs. bulunur, ama bu evrensel faktörler değişkendir. Bireysel özellikleri mümkün kılan işte bu değişkenliktir. Dolayısıyla, bireyleşme sadece, belli bireysel özellikleri oluşturan psikolojik gelişme anlamına gelebilir; başka bir deyişle, kişinin gerçekte olduğu nihai ve benzeri olmayan bir varlık olma sürecidir. Kişi böyle yapmakla, sözcüğün yaygın anlamıyla “kendini düşünmüş” olmaz, sadece kendi doğasının özelliğini oluşturmuş olur ve bu da, dediğimiz gibi, bencilikten ya da bireycilikten tamamen farklı bir şeydir.

268 Canlı bir varlık olarak insan birey, tamamen evrensel faktörlerden meydana geldiğinden, bütünüyle kolektiftir ve dolayısıyla hiçbir şekilde kolektifliğe karşı değildir. O nedenle, kişinin kendi özelliğine bireyci vurgulama yapmak, canlı varlığın bu temel gerçeğiyle çelişki oluşturur. Öte yandan, bireyleşme bütün faktörlerin canlı işbirliğini hedefler. Ancak evrensel faktörler her zaman sadece bireysel biçimde görüldüğünden, bunlara fazla önem vermek de bireysel bir etki yaratır ve başka hiçbir şey bu etkinin üstüne çıkamaz.

269 Bireyleşmenin hedefi, kendiliği, bir yandan personanın sahte ambalajından, diğer yandan da ilkel imgelerin davetkâr gücünden kurtarmaktır. Önceki bölümlerde söylenenlerden anlaşılacağı üzere, personanın psikolojik olarak ne anlama geldiği açıktır. Ama öte yana yani kolektif bilinçdışının etkisine döndüğümüzde, kendimizi, anlaşılması persona psikolojisinden çok daha güç olan karanlık bir iç dünyanın içinde hareket eder buluruz. “Resmi görünme”nin ya da “toplumsal bir rol oynama”nın ne anlama geldiğini herkes bilir. Kişi persona aracılığıyla şu veya bu

şekilde görünmeye çalışır ya da bir maskenin ardına saklanır veya hatta barikat niyetine belli bir persona inşa edebilir. Dolayısıyla persona sorunu büyük bir entelektüel güçlük oluşturmaz.

270 Bununla birlikte, davetkâr gücüyle bilinçli zihni işgal eden, algılanması güç iç süreçleri çoğunluğun anlayabileceği bir şekilde tarif etmek başka bir şeydir. Bu etkileri belki de en iyi şekilde, akıl hastalıkları, yaratıcı esinlenme ve din değiştirme örneklerinin yardımıyla tasvir edebiliriz. Yaşamdan alınan en güzel -deyim yerindeyse- iç dönüşüm örneklerinden biri H.G. Wells'in *Christina Alberta'nın Babası* adlı yapıtında bulunacaktır.^a Buna benzer değişimler Léon Daudet'nin önemli yapıtı *L'Heredo*'da da görülmektedir. Yine William James'in *Varieties of Religious Experience* [Dini Deneyim Üzerine Çeşitlemeler] adlı yapıtında da epeyce malzeme bulunmaktadır. Bu türden birçok vakada, değişimi ya doğrudan belirleyen ya da en azından değişimin önünü açan belli dış faktörler olmasına karşın, bu kişilik değişimlerini yalnızca dış faktörlerle açıklamak her zaman mümkün değildir. Bu değişimlerin, dış uyaranların hiçbir rol oynamadığı ya da küçük bir rol oynadığı öznel iç nedenlerden, fikir ve inançlardan da kaynaklanabileceği gerçeğini hesaba katmamız gerekir. Patolojik kişilik değişimlerinde durum genellikle böyledir. Kimi bunaltıcı dış olaylara karşı açık ve basit tepki veren psikoz vakaları istisnaidir. O nedenle, psikiyatri için, asıl etyolojik faktör, kalıtsal ya da sonradan edinilen patolojik eğilimdir. Aynı şey muhtemelen yaratıcı sezgiler için de geçerlidir, çünkü yere düşen elma ile Newton'un yerçekimi kuramı arasında tamamen nedensel bir bağlantı kurma ihtimali oldukça düşüktür. Aynı şekilde, arkasında doğrudan dini telkin ve hızla yayılan bir örnek bulunmayan bütün din değişiklikleri, kişilik değişimiyle sonuçlanan bağımsız iç süreçlere dayanmaktadır. Genel olarak bu süreçler ilk başlarda eşikaltı yani bilinçdışı

^a [Bu romanın nasıl ortaya çıktığı konusunda Wells ile Jung arasında geçen konuşma için, bkz. Bennet, *What Jung Really Said*, s. 93 – EDİTÖRLER.]

bir özellik gösterir ve bilinç düzeyine ancak yavaş yavaş ulaşılır. Buna karşılık baskın anı çok ani olabilir, öyle ki bilinç bir anda aşırı tuhaf ve görünüşte hiç beklenmedik içeriklerle kaplanabilir. Durum meslekten olmayanlara, hatta ilgili kişilere aynen böyle görünür, ama deneyimli gözlemci psikolojik olayların asla birden meydana gelmeyeceğini bilir. Gerçekte baskın yıllardır, çoklukla da ömrün yarısını bulan bir süre boyunca hazırlanmaktadır ve gelecekteki anormal gelişmelerin ipuçlarını veren her çeşit işaret daha çocukluk döneminde bile tespit edilebilmektedir. Örneğin, bütün tedavileri reddeden ve burundan beslenme sırasında bayağı sorun çıkaran zihinsel bir vakayı hatırlıyorum. Aslında sonda takılmadan önce anestezi uygulanması gerekirdi. Hasta boğazına geri itirmek suretiyle dilini yutuyordu ki, o zamana kadar böyle bir şeyi ne görmüş ne de duymuştum. Sakin bir arada adamla ilgili şu öyküyü dinledim. Çocukken sık sık, her türlü önlem alınsa bile kendini nasıl öldürebileceğini düşünürmüş. Önce soluğunu tutarak denemiş kendini öldürmeyi, ancak bilincini yarı yarıya kaybettiği bir sırada yeniden soluk almaya başlamış. Sonra bu girişimden vazgeçmiş ve şöyle düşünmüş: Belki yemek yemezsem başarıırım. Bu fanteziyi bir süre sürdürmüş, ta ki yiyecek burun deliğinden verilmeye başlayıncaya kadar. O yüzden bu girişin nasıl kapatılacağı üzerine kafa yormaya başlamış ve böylece sonunda dilini geri itirme fikrini bulmuş. İlk başlarda becerememiş ama, tıpkı anestezi sırasında zaman zaman kazara olduğu üzere, dilinin dibindeki kasları yapay şekilde gevşetmek suretiyle sonunda dilini yutmayı başarmış.

271 Genç adam gelecekteki psikozun yolunu bu şekilde açıvermiş. İkinci krizden sonra bir daha tedavi edilemeyecek şekilde akli dengesini yitirmiş. Bu birçok örnekten yalnızca biridir, fakat izleyen, görünüşte ani yabancı içerik patlaması aslında kesinlikle ani olmayıp, daha çok yıllardır yaşanmakta olan bilinçdışı gelişmenin bir sonucudur.

272 Burada asıl soru şudur: Bu bilinçdışı süreçler nelerden oluşmaktadır? Ve nasıl meydana gelmektedir? Doğal olarak, bu süreçler bilinçdışı olduğu sürece haklarında bir

şey söylemek mümkün değildir. Ancak bunlar kısmen semptomlar ve kısmen de eylemler, fikirler, duygulanımlar, fanteziler ve rüyalar üzerinden zaman zaman kendilerini dışa vururlar. Bu tür gözlem malzemelerinin yardımıyla mevcut duruma ve bilinçdışı süreçlerin oluşum ve gelişimine ilişkin dolaylı sonuçlar çıkarılabilir. Ancak buna bakarak bilinçdışı sürecin gerçek yapısını artık keşfettiğimiz varsamasına da kapılmamamız gerekir. Çünkü henüz “gibi” varsayımından ileri geçmeyi başaramadık.

273 “Hiçbir ölümlü akıl doğanın derinliklerine inemez” bilinçdışının derinliklerine inemeyeceği gibi. Buna karşılık bilinçdışının asla dinlenmediğini biliyoruz. Her zaman faaliyet halinde gibidir, çünkü uyurken bile rüya görmekteyiz. Hiç rüya görmediklerini söyleyen insanlar vardır, ancak bunlar muhtemelen rüyalarını hatırlamamaktadırlar. Uykularında konuşan insanların, konuşmalarını tetikleyen rüyalarını, hatta rüya gördüklerini bile çoğunlukla hatırlamamaları önemlidir. Dilimizin sürçmediği ya da başka zamanlar çok iyi hatırladığımız şeylerin belleğimizi zorlamadığı yahut da nedenini bilmediğimiz bir şeylerin ruh halimizi değiştirmedikleri tek bir gün bile yoktur. Bunların hepsi, hiç durmayan bir bilinçdışı faaliyetin geceleri rüyalarda doğrudan görünür hale geldiğinin ve gündüz bilinçliliğimizin uyguladığı engellerin zaman zaman aşıldığının belirtileridir.

274 Mevcut deneyimlerimiz ışığında, bilinçdışı sürecin bilinçli zihinle telafi edici bir ilişki içinde olduğunu söyleyebiliriz. Burada “karşıt”ı değil, özellikle “telafi edici” sözcüğünü kullandım, çünkü bilinç ile bilinçdışının birbirine mutlaka karşıt olması gerekmediği gibi, tersine, birbirlerini tamamlayarak bir bütün, yani *kendiliği* oluşturmaları da mümkündür. Bu tanımlamaya göre kendilik bilinçli Benden daha üstün bir niteliktir. Sadece bilinci değil aynı zamanda bilinçdışı ruhu da kapsar ve dolayısıyla, deyiş yerindeyse, *aynı zamanda* olduğumuz kişiliktir. Kendimizin pekâlâ kısmi-ruhlara sahip olduğumuzu düşünmek mümkündür. Böylece, örneğin, kendimizi kolayca bir persona olarak görebiliriz. Fakat bir kendilik olarak ne olduğumuzun net bir resmini çıkarmak imgelem gücümüzü aşar, çünkü bu çalışma-

da bütünü kavramak gerekmektedir. Oysa kendilik bilinci-ne yaklaşma umudumuz bile çok azdır, çünkü bilinci ne kadar oluştursak oluşturalım, kendiliğin bütününe ait olan bilinçdışı malzemenin bir miktarı hep bilinmez ve bilinemez kalacaktır. Bu yüzden kendilik her zaman üstün bir nitelik olmayı sürdürecektir.

275 Bilinçli Beni telafi eden bilinçdışı süreçler, bir bütün olarak ruhun kendi kendini-düzenlemesi için gerekli olan bütün unsurları kapsar. Kişisel düzeyde, bunlar, rüyalarda görünen ve bilinçli olarak farkına varılan kişisel motifler ya da görmezden geldiğimiz günlük durumların anlamları veya çıkaramadığımız sonuçlar yahut izin vermediğimiz duygulanımlar ya da kaçındığımız eleştiriler değildir. Ancak kendini tanıma yoluyla ne kadar kendimiz hakkında bilinçli olursak ve ne kadar ona göre harekete edersek, kolektif bilinçdışının üstüne bindirilen kişisel bilinçdışı tabakası o kadar hafifler. Bu yolla artık Benin küçük, aşırı duyarlı, kişisel dünyasına hapsedilemeyen ve nesnel çıkarların geniş dünyasında özgürce yer alan bir bilinç ortaya çıkar. Bu genişlemiş bilinç artık, her zaman bilinçdışı karşı-eğilimlerle telafi edilmesi ya da düzeltilmesi gereken o alingan, bencil kişisel arzular, korkular, umutlar ve hırslar yığını değildir; bireyle özgür dünya arasında mutlak, bağlayıcı ve bozulmaz bir duygu ortaklığı sağlayan nesneler dünyasıyla ilişkinin bir işlevidir. Bu aşamada ortaya çıkan komplikasyonlar, artık bencilce arzular-çatışmalar değil, kişinin kendi kadar başkalarını da ilgilendiren zorluklardır. Bu aşamada sorun asıl olarak, kişisel telafiden çok kolektif telafi gerektirdiği için, kolektif bilinçdışını harekete geçiren bir kolektif problemler sorunudur. Bilinçdışının artık yalnızca ilgili kişi için değil aynı zamanda başkaları, hatta aslında birçok insan ve muhtemelen de herkes için geçerli olan içerikler ürettiğini görebiliriz.

276 Orta Afrika'daki Elgon ormanlarında yaşayan Elgonliler bana iki tür rüya olduğunu açıkladılar: Küçük adamın sıradan rüyası ve sadece büyük insanların, örneğin şifacı ya da şefin gördüğü "büyük görü". Küçük rüyaların bir önemi

yoktur, fakat bir kişi “büyük bir rüya” görürse bütün kabileyi toplar ve rüyayı herkese anlatır.

277 Peki, bir kişi rüyasının “büyük” mü yoksa “küçük” mü olduğunu nasıl anlar? Bunu içgüdüsel olarak anlar. Rüyadan öyle etkilenir ki, onu sadece kendisine saklamaması gerektiğini düşünür. Rüyanın herkes açısından önemli olduğu şeklindeki psikolojik olarak doğru varsayımdan hareketle onu anlatması *gerekir*. Kolektif rüya bizlerde dahi iletişimi sağlayan bir önem duygusu yaratır. Bir ilişki çatışmasından kaynaklanır ve dolayısıyla bilinçli ilişkilerimizin içinde oluşturulmalıdır, çünkü bunları telafi eder ve telafi ettiği şey yalnızca kimi iç kişisel tuhafliklar değildir.

278 Kolektif bilinçdışı süreci, yalnızca bireyin ailesiyle ya da daha geniş bir toplumsal grupta olan az çok kişisel ilişkileriyle değil, aynı zamanda toplumla ve genel olarak da insan topluluğuyla ilişkileriyle ilgilidir. Bilinçdışı tepkiyi tetikleyen durum ne kadar genel ve kişilik dışı ise, telafi edici dışavurum o kadar önemli, tuhaf ve ezici olur. Yalnızca özel iletişimi sağlamayıp, ayrıca insanları ifşaya ve itirafa ve hatta fantezilerini dramatik bir şekilde açığa vurmaya zorlar.

279 Bilinçdışının ilişkileri nasıl telafi ettiğini bir örnekle anlatacağım. Bir defasında oldukça kibirli bir beyefendi bana tedaviye gelmişti. Küçük kardeşiyle ortak bir iş yapmaktaydı. İki kardeşin ilişkileri epeyce bozuktu. Hastamda ki nevrozun temel nedenlerinden biri de buydu. Gerginliğin nedenini bana verdiği bilgilerden tam olarak anlamak mümkün değildi. Yeteneklerinden pek söz etmediği kardeşinin her şeyini eleştiriyordu. Kardeş, Bismarck, Napolyon ya da Julius Sezar rollerinde sürekli rüyalarına giriyordu. Evi Vatikan’a ya da Yıldız Köşküne benziyordu. Belli ki hastamın bilinçdışı kardeşini yüceltme ihtiyacı duymaktaydı. Buradan hastamın kendisini üste, kardeşini de epeyce aşağıya koyduğu sonucuna varmıştım. Analizin ileri aşamalarında bu çıkarım tümüyle doğrulanmıştı.

280 Başka bir hasta, annesine aşırı yakınlık duyan genç bir kadın, annesiyle ilgili çok kötü rüyalar görmekteydi. Anne rüyalarda hep bir cadı, hayalet ve peşini bırakmayan bir

şeytan olarak karşısına çıkmaktaydı. Annesi onu ölçüsüz bir şekilde şımartmış ve sevecenliğiyle gözlerini öyle kamaştırmıştı ki, kızın annesinin verebileceği zarar hakkında bilinçli bir fikri yoktu. Bu yüzden bilinçdışı telafi edici eleştiriyi devreye sokmuştu.

281 Bir defasında ben de bir hastayı hem entelektüel hem de ahlaki olarak hafife almıştım. Rüyamda bir tepenin üstüne kurulmuş bir şato görmüştüm, kulenin tepesinde de bir balkon vardı ve hastam oradaydı. Hiç tereddüt etmeden bunu hemen kendisine anlattım ve doğal olarak çok iyi sonuç aldım.

282 Tam da haksızca küçük gördüğümüz insanların önünde kendimizi nasıl aptal durumuna düşürdüğümüzü hepimiz biliriz. Bir arkadaşımın başına geldiği üzere, doğal olarak durum tersine de çevrilebilir. Arkadaşım henüz toy bir öğrenciyken patolog Virchow'a "Majesteleri" diye başlayarak hitap etmişti. Korkudan titreyerek kendini tanıtır adını söylerken ağzından "Adım Virchow" diye çıkıvermişti. Majesteleri de bunun üzerine muzipçe gülümseyerek, "A! Demek senin adın da Virchow?" diye yanıt vermişti. Belli ki arkadaşımın bilinçdışındaki hiçlik duygusu epeyce şiddetliydi ve bu da kendini bir anda Virchow ile aynı düzeyde tanıtmaya yol açmıştı.

283 Bu tarz daha kişisel ilişkilerde, kuşkusuz, kimsenin çok fazla kolektif telafi ihtiyacı yoktur. Öte yandan, birinci vakadaki bilinçdışında ortaya çıkan figürler kesinlikle kolektif niteliktedir: Bunlar evrensel kabul görmüş kahramanlardır. Burada iki muhtemel yorum söz konusudur: Ya hastanın kardeşi tanınan ve geniş bir çevrede kabul gören, kolektif öneme sahip bir kişidir, ya da hastam kendini hem kardeşinin hem de başkalarının karşısında daha önemli görmektedir. Birinci varsayımı destekleyecek bir veri yoktur, ikincisinde ise kanıt bizzat gözümüzün önündedir. Hastanın aşırı kibirliliği yalnızca kendini değil aynı zamanda çok geniş bir sosyal grubu da olumsuz etkilemektedir, telafi kolektif imgeden yararlanmaktadır.

284 Aynı şey ikinci vaka için de geçerlidir. "Cadı" kolektif bir imgedir; dolayısıyla genç kadının, kişisel olarak annesine

olduğu kadar daha geniş bir gruba karşı da körü körüne bağlılığı söz konusudur. Gerçekten de durum böyleydi, çünkü genç kadın hâlâ kendine özgü bir çocukluk dünyasında yaşamaktaydı ve dünya annesiyle babasından ibaretti. Bu örnekler kişisel veya basit ilişkilerle sınırlıdır. Ancak zaman zaman bilinçdışı telafiye ihtiyaç duyan kişilik dışı ilişkiler de vardır. Bu tür vakalarda kolektif imgeler az çok mitolojik bir karakterle birlikte ortaya çıkar. Ahlaki, felsefi ve dini sorunlar evrensel olduklarından, mitolojik telafiye muhtemelen daha fazla ihtiyaç duyarlar. H. G. Wells'in yukanda sözünü ettiğimiz romanında klasik tarzda bir telafi görmektediriz: Ufak yapılı biri olan Bay Preemby kendisinin Kralların Kralı Sargon'un yeniden vücut bulmuş hali olduğunu öğrenir. Neyse ki yazarın dehası zavallı ihtiyar Sargon'u patolojik saçmalıktan kurtarır ve hatta okuyucuya bu acıklı kavgadaki trajik ve ebedi anlamı kavramak için bir şans verir. Önemsiz bir kişi olan Bay Preemby, kendini gelmiş geçmiş bütün çağların kesişme noktası olarak görmektedir. Bu bilgi neyse ki küçük bir delilik dışında kendisine fazla pahalıya mal olmamıştır ancak Preembly sonunda ilksel canavar imgesi tarafından yutulma tehlikesini yaşıyordu -ki zaten gerçekte neredeyse olan budur.

285 Evrensel kötülük ve günah sorunu dünya ile kurulan kişilikdışı ilişkilerimizin başka bir yanıdır. O nedenle, bu sorun neredeyse başka her şeyden fazla kolektif telafi üretir. On altı yaşındaki bir hastam, ciddi bir zorlanım nevrozunun ilk semptomu sayılabilecek olan şu rüyayı görmüştü: *Tanımadığı bir caddede yürümektedir. Hava karanlıktır, arkasından gelmekte olan ayak sesleri işitir. Korkuyla adımlarını hızlandırır. Ayak sesleri giderek yaklaşırken korkusu da artmaktadır. Koşmaya başlar. Fakat ayak sesleri ondan daha hızlı gibidir. Nihayet arkasına döner ve orada şeytanı görür. Dehşet içinde havaya zıplar ve orada öylece asılı kalır.* Bu rüya iki kez tekrarlar ki bu da durumun aciliyetinin bir işaretidir.

286 Kılı kırk yarmaları ve aşırı resmiyetleri nedeniyle zorlanım nevrozlarının dışarıdan ahlaki bir sorun görüntüsü vermesinin yanı sıra aslında, dikkatle organize olan kişiliğin kendisiyle bütünleşmesine karşı umutsuzca mücadele ver-

diği acımasız kötülükle ve gaddarlıkla dolu olduğu bilinen bir gerçektir. Bu birçok şeyin niçin, arka planda bekleyen kötülüğe karşı koyacakmış gibi, törensel bir “doğruluk”la yapılmak zorunda olduğunu açıklamaktadır. Bu sorundan sonra başlayan nevrozun başlıca özelliği, hastanın, kendi deyişiyle, kendisini “geçici” ve “kirlenmemiş” bir saflık halinde tutmak zorunda olmasıydı. Bunun için de, delice formalitelere, titiz temizlik seremonilerine ve inanılmaz karmaşıklıkta sayısız kural ve düzenlemeye titizlikle uyarak, dünyayla ve kendisine insanın varlığının faniliğini hatırlatan her şeyle bütün ilişkisini ya kesmiş ya da “hükümsüz” hale getirmişti. Daha hasta önünde duran cehennemi varlıktan kuşku duymadan önce, rüya kendisine, asılı kalmaktan kurtulup tekrar dünyaya dönmek istiyorsa şeytanla işbirliği yapması gerektiğini göstermişti.

287 Başka bir yerde, genç bir teoloji öğrencisindeki dini bir sorunun telafi edilmesini gösteren bir rüyayı anlatmıştım.¹ Genç rüyasında karalar giymiş “ak bir büyücü”nün öğrencisidir. Ak büyücü öğrencisine belli bir noktaya kadar bir şeyler öğrettikten sonra şimdi de “kara bir büyücüye” ihtiyaçları olduğunu söyler. Kara büyücü görünür, ancak üstünde ak bir kaftan vardır. Kara büyücü cennetin anahtarlarını bulduğunu söyler, fakat bunları nasıl kullanabileceğini anlamak için ak büyücünün bilgeliğine ihtiyacı vardır. Açıkça, rüyada, Taocu felsefede, bildiğimiz gibi, Batıdaki görüşlerden çok farklı bir çözüm bulan bir karşıtlar sorunu vardır. Rüyadaki figürler, kişi-dışı dini sorunun yapısına karşılık gelen, kişi-dışı kolektif imgelerdir. Rüya, Hristiyan bakış açısının aksine, kolayca Taocu Yin ve Yang’ı hatırlatacak şekilde iyi ile kötünün göreliliğine vurgu yapmaktadır.

288 Bilinçli zihnin evrensel sorunlarla daha derinden meşgul olmasına bakarak, bu telafilerden, bilinçdışının o derinlikle orantılı telafiler doğuracağı sonucunu çıkaramayız elbette. Kişi-dışı sorunlarda meşru ve gayrimeşru denebilecek bir çıkar söz konusudur. Bu tür farklılıklar ancak bireyin derin ve gerçek ihtiyaçlarından kaynaklanırsa meşrudur;

¹ “Kolektif Bilinçdışının Arketipleri”, par. 71.

sadece entelektüel bir merak ya da rahatsız edici gerçeklikten kaçış iseler gayrimeşrudur. İkinci durumda bilinçdışı, dışa vurulan amacı bilinçli zihni sıradan gerçekliğe geri getirmek olan, tamamen insani ve sadece kişisel telafiler üretir. Gayrimeşru bir şekilde sonsuzun peşinde dalgın dalgın dolaşan kişiler genellikle, coşkularını zayıflatmaya çalışan, saçma denecek kadar sıradan rüyalar görürler. Böylece telafinin yapısına bakarak, derhal bilinçli çabaların ciddiliğine ve doğruluğuna dair sonuçlar çıkarabiliriz.

289 Bilinçdışının “büyük” fikirlere sahip olabileceğini kabul etmekten korkan insanların sayısı hiç de az değildir. “Bilinçdışının, Batılı zihniyetimizin yapıcı eleştirisi gibi bir şey ortaya koyabileceğine gerçekten inanıyor musunuz?” diye itiraz ederler. Sorunu entelektüel açıdan ele alır ve bilinçdışına akılcı niyetler atfedersek elbette durum saçma bir yöne gider. Fakat bilinçli psikolojimizi bilinçdışına yamamaya çalışmak hiçbir zaman işe yaramaz. Onun düşünüş tarzı içgüdüseldir; farklılaşmış bir işlevi yoktur ve bizim “düşünme”den anladığımız şekilde “düşünmez”. Sadece bilinçli duruma karşılık veren bir imge yaratır. Bu imge duygu olduğu kadar düşünce de içerir ve akılcı muhakemenin bir ürünü olmaktan başka her şeydir. Böyle bir imge daha çok bir sanatçının bakış açısı olarak tanımlanabilir. Sözü edilen son rüyayı vurgulayan bir sorunun, rüya görenin bilinçli zihni için bile, akli değil tamamen duygusal bir sorun olduğunu unutmaya eğilimi gösteririz. Ahlaklı bir kişi için etik problem, kökleri hem o kişinin idealistçe özlemlerine hem de derin içgüdüsel süreçlere uzanan yakıcı bir sorundur. Onun açısından sorun kesinlikle gerçektir. Dolayısıyla yanıtın da aynı şekilde kişinin doğasının derinliklerinden kaynaklanması sürpriz değildir. Her bir kişinin, kendi psikolojisinin her şeyin ölçüsü olduğunu ve, o kişi ola ki bir de aptalsa, kaçınılmaz olarak böyle bir problemin onun dikkatinden kaçtığını düşünmesi psikoloğu hiçbir şekilde rahatsız etmemelidir, çünkü onun olayları nesnel olarak ve kendi öznel varsayımlarına uyacak şekilde eğip bükmeden ele alması gerekir. Zengin ve büyük mizaçlar da doğal bir şekilde kişi-dışı bir sorunla karşı karşıya kalabilir ve bu ne

kadar böyleyse, bilinçdışları da aynı tarzda yanıt verebilir. Ve tam da bilinçli zihnin sorunu ortaya koyduğu şekilde; “İyi ile kötü arasındaki bu ürkütücü çatışmanın nedeni nedir?” Bilinçdışı da şöyle yanıt verebilir: “Yakından bak! Her birinin ötekine ihtiyacı var. En iyi olan, sırf en iyi olduğu için, kötülük tohumunu elinde tutar ve bundan kötülük değil sadece iyilik çıkar.”

290 O zaman rüya gören, çözülemez görünen çatışmanın, belki de bir önyargı, zaman ve yer tarafından belirlenmiş bir zihin biçimi olduğunu kavrayabilir. Görünüşte karmaşık olan rüya-imgesi, kendini kolayca, sade, içgüdüsel bir sağduyu, olgun bir zihnin aynı zamanda bilinçli biçimde de düşünebileceği, henüz filizlenen akılcı bir fikir olarak ortaya koyabilir. Her halükarda Çin felsefesi bunu yüzyıllar önce düşünmüştür. Olağanüstü kabiliyetli ve esnek bir düşünce yapılanması, hepimizin içinde canlı olan ve sadece tek yanlı bilinç gelişmesi tarafından anlaşılmaz hale getirilen ilkel, doğal zihne özgü bir ayrıcalıktır. Bilinçdışı telafilere bu açıdan bakacak olursak, haklı olarak, bilinçdışını çok fazla bilinç noktasından yargılamakla suçlanabiliriz. Gerçekten de, bu düşünceleri izlerken hep bilinçdışının sadece bilinçli içeriklere tepki verdiğini ancak inisiyatiften yoksun olduğunu düşünerek işe başladım. Ancak niyetim bilinçdışının her durumda yalnızca tepkisel olduğu izlenimini vermek değildir. Tersine, bilinçdışının yalnızca kendiliğinden hareket etmeyip aynı zamanda başı da çekebildiğini gösteren birçok deneyim söz konusudur. Kılı kırk yaran bilinçdışına takılıp sonunda nevrotik hale gelen sayısız insan vardır. Bunlar bilinçdışının yol açtığı nevroz sayesinde, tembel ruh hallerine ve çoğu zaman da umutsuzca direnmelerine rağmen, sarsılarak içinde bulundukları uyusukluktan kurtulurlar.

291 Ancak bana göre, bu durumlarda bilinçdışının maksatlı ve sıkı hazırlanmış bir plana göre çalıştığını ve belli sonuçlara varmaya çalıştığını düşünmek yanlış olacaktır. Bu varsayımı destekleyecek hiçbir şey bulamadım. Anlayabildiğimiz kadarıyla itici güç esas itibarıyla, sadece bir kendini-gerçekleştirme güdüsüdür. Konu genel bir teleolojik plan olsaydı, o zaman bir bilinçdışı fazlasını kullanan bütün bi-

reyler zorunlu olarak karşı konulmaz bir güdü tarafından daha yüksek bir bilinçliliğe doğru itilecekti. Oysa durum kesinlikle böyle değildir. Dillere düşmüş bilinçdışılıklarına karşın nevrozun yakınından bile geçmeyen koca kitleler mevcuttur. Böyle bir yazgıyla karşı karşıya kalan üç beş kişi ise gerçekten de şu ya da bu nedenle ilkel düzeyde fazla uzun kalan “yüksek” kişilerdir. Bunların mizaçları kendileri için doğal olmayan hareketsizliğe uzun vadede sessiz kalmaz. Dar bilinçli bakış açılarının ve sınırlı varlıklarının bir sonucu olarak enerji tasarruf ederler; bu enerji bilinçdışında azar azar birikir ve sonunda akut bir nevroz şeklinde patlayıverir. Bu basit mekanizmada ille de gizli bir “plan”ın bulunması gerekmez. Kolayca anlaşılabilir bir kendini-gerçekleştirme dürtüsü oldukça doyurucu bir açıklamadır. Ayrıca kişiliğin geç olgunlaşmasından da söz edebiliriz.

292 Henüz mutlak bilinçliliğin zirvesinden epeyce uzak olmamız kuvvetle muhtemel olduğundan, büyük olasılıkla herkes daha geniş bir bilince sahip olabilir, dolayısıyla bilinçdışı süreçlerin bize aralıksız olarak, bilinçli bir şekilde fark edildiğinde, bilincin mesafesini uzatacak olan içerikler sağladığını varsayabiliriz. Bu şekilde bakıldığında bilinçdışı uçsuz bucaksız bir deneyim alanı gibidir. Bilinçli zihne sadece tepki vermiş olsaydı, yerinde bir adlandırmayla buna ruhsal ayna-dünya diyebilirdik. Bütün içerik ve faaliyetlerin gerçek kaynağı bilinçli zihinde yatar ve bilinçdışında, bilinçli içeriklerin bozuk yansımalarından başka kesinlikle hiçbir şey bulunmazdı. Yaratıcı süreç bilinçli zihinde susturur ve herhangi bir yeni şey bilinçli buluş ya da zekadan başka bir şey olmazdı. Ampirik gerçekler bunun doğru olmadığını kanıtlar. Her yaratıcı insan, yaratıcı düşüncenin özünün kendiliğindenlik olduğunu bilir. Bilinçdışı sadece tepki veren bir ayna-yansıma olmayıp aynı zamanda bağımsız, üretici bir faaliyet olduğundan, deneyim alanı, kendi gerçeklikleri olan, tıpkı bizim onu etkilememiz gibi onun da bizi etkilediğini söyleyebileceğimiz, tam olarak dış dünya üzerine deneyimlerimiz hakkında anlattığımız, bağımsız bir dünyadır. Ve tıpkı maddi nesnelerin dünyanın yapıtaşları olması gibi, ruhsal faktörler de diğer dünyanın nesneleridir.

293 Ruhsal nesnellik fikri kesinlikle yeni bir buluş değildir. Aslında insanlığın en eski ve en evrensel kazanımlarından biridir: Hayaletler-dünyasının somut varlığına ilişkin inançtan başka bir şey değildir. Hayaletler-dünyasının keşfi kesinlikle ateşin keşfi gibi bir keşif değildi; daha çok bir deneyim, maddi dünyanın gerçekliğinden daha az önemli olmayan, gerçekliğin bilinçli kabulü idi. Büyü ya da herhangi bir büyülü madde bilmeyen bir ilkel topluluk bulunduğunu sanmıyorum. (“Büyülü” sözcüğü “ruhsal” için kullanılan başka bir sözcüktür.) Görüldüğü kadarıyla bütün ilkel insanlar hayaletlerin varlığından haberdardır.² “Hayalet” psişik bir gerçektir. Kendi bedenselliğimizi bize yabancı bedenlerden ayırt etmemiz gibi, ilkel insanlar da -bir “ruh” kavramları varsa eğer- kendi ruhlarıyla kendilerine ait olmayan ya da yabancı hayaletleri birbirinden ayırt edebilirler. Bunlar dış algı nesneleridir, kendi ruhları (ya da çokluk söz konusu ise, birkaç ruhtan biri), özünde diğer hayaletlere yakın olmasına karşın, çoğunlukla duyusal bir algının nesnesi değildir. Ölümden sonra ruh (veya ruhlar), yaşayan bir hayalet haline gelir ve sık sık kişisel ölümsüzlük kavramıyla kısmen çelişen belirgin bir karakter bozulması gösterir. Sumatra’daki Batak kabilesi³ işi, bu yaşamda iyi şeyler yapan insanların kötü ve tehlikeli hayaletlere dönüştüklerine kadar götürmektedir. İlkel insanların, hayaletlerin canlılar üzerinde oynadığı oyunlar hakkında söyledikleri hemen her şey ve hayaletlere dair çizdikleri genel tablolar en ince ayrıntısına kadar ruhsal deneyimin oluşturduğu olguya karşılık gelmektedir. Ve tıpkı “Öteki Taraf”tan verilen haberlerin ruhun kopuk parçalarının faaliyetleri olarak görülebilmesi gibi, bu ilkel hayaletler de bilinçdışı komplekslerin dışavurumlarıdır.⁴ Modern psikolojinin “ebeveyn komp-

² Aksini gösteren durumlarda, hayaletlere karşı duyulan korkunun, insanları, korkacak bir hayalet bulunduğunu inkar etmeye götürecektir kadar büyük olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Elgon Dağı’nda yaşayanlarda bunu bizzat gördüm.

³ Warneck, *Die Religion der Batak* (1909).

⁴ Bkz. “Ruhlara İnanmanın Psikolojik Temelleri”.

leksi”ne verdiği önem, ilkel insanın atalarının hayaletlerinin tehlikeli gücüyle yaşadığı deneyimin doğrudan devamıdır. İnsanı düşünmeden, hayaletlerin dış dünyaya ait gerçeklikler olduğunu varsaymaya iten değerlendirme hatası dahi, ebeveyn kompleksinden gerçek ebeveynlerin sorumlu olduğu varsayımın devamıdır. Freudcu psikanalizin eski travma kuramında ve diğer bölümlerde bu varsayım bilimsel açıklama yerine bile geçmişti. (Bu karışıklıktan kaçınmak için “ebeveyn imagosu” terimini savundum.⁵)

294 Basit ruh, kendisini kolayca etkileyen en yakın ilişkilerinin, kendi içinde, o ilişkilerin yalnızca kısmen bir kopyası olan -fakat diğer kısmı kendinden alınan unsurlardan oluşan- bir imge oluşturduğunun kesinlikle farkında değildir. İmago ebeveyn etkisi ile çocuğun özel tepkilerinden meydana gelir; dolayısıyla nesneyi oldukça iyi yansıtan bir imgedir. Doğallıkla, basit ruh, ebeveyninin kendi gördüğü gibi olduğunu düşünür. İmge bilinçdışı şekilde yansıtılır ve ebeveyn ölünce yansıtılan imge kendi başına var olan bir hayalet gibi çalışmaya devam eder. Bu durumda ilkel insan geceleri geri gelen anne-babanın hayaletinden söz ederken, modern insan buna anne veya baba kompleksi adını vermektedir.

295 Bir insanın bilinç alanı ne kadar sınırlıysa, hayaletler şeklinde veya yaşayan insanlara (büyücüler, cadılar, vs.) yansıtılan büyü gücü halinde, yarı-harici tezahürler olarak onu karşılayan ruhsal olayların sayısı o kadar fazladır. Ruh fikrinin mevcut olduğu gelişimin nispeten ileri bir aşamasında bütün imagolar yansıtılmaya devam etmez (bunun olduğu yerde ağaçlarla taşlar bile konuşur), sadece şu veya bu kompleks bilince, artık yabancı gelmeyecek, hatta her nasılsa “ona ait” görünecek kadar yaklaşır. Yine de “aidiyet” duygusu ilk başta, kompleks için, bilincin öznel bir içeriği olarak hissedilecek kadar kuvvetli değildir. Burası bilinçle bilinçdışı arasında bir çeşit tarafsız bölge olarak

⁵ [Bu terim psikanaliz tarafından da benimsenmiştir, ancak ~~analitik~~ psikolojide bunun yerine daha çok “ilksel ebeveyn imgesi” ya da “ebeveyn arketipi” kullanılmaktadır. – EDITÖRLER.]

yarı gölgede kalır; kısmen bilinçli özneye ait ya da yakındır, kısmen de bağımsız bir varlıktır ve bilinci bu şekilde karşılar. Her halükarda, öznenin niyetlerine mutlaka itaat etmez, hatta daha üst düzeyde bile olabilir, çoğunlukla bir esin veya uyarı ya da “doğaüstü” bir bilgi kaynağıdır. Böyle bir içerik psikolojik bakımdan, henüz tam bütünleşmemiş, kısmen bağımsız bir kompleks olarak açıklanabilir. Arkaik ruhlar olan, Mısırlıların *ba* ile *ka*’sı bu tür komplekslerdir. Daha üst düzeyde ve özellikle de Batının uygar halkları arasında bu kompleks her zaman dişi cinsiyet -anima ve ψυχή- taşır ki, bunu destekleyen derin ve inandırıcı nedenler de yok değildir.

2

Anima ve Animus

296 Pratikte ruhlar arasında en önemlisi, ebeveynlerin ruhlarıdır; ata kültürünün evrensel boyutlarda yaygın olmasının nedeni de budur. Ata kültü ilk başlarda ölüp de hayalet olarak dönenlerin gönlünü kazanmanın bir aracı iken, daha üst düzey kültürde, Çin’de olduğu gibi, esas olarak bir ahlak ve eğitim kurumuna dönüşmüştür. Çocuğun en yakın ve en etkili ilişkileri ebeveynlerle olan ilişkileridir. Fakat büyüdükçe bu etki bölünür; sonuçta ebeveyn imagoları giderek bilinçten dışlanmaya başlar ve arada sırada yaptıkları sınırlı etkiler de kolayca olumsuz bir özellikle yüklenir. Ebeveyn imagoları bu şekilde ruhun “dışında” bir yerlerde yabancı unsurlar olarak var olmaya devam eder. Yetişkin erkeğin yaşamındaki en yakın çevresel etki olarak ebeveynlerin yerini artık kadın alır. Kadın onun yoldaşı olur, yaşamını paylaştığı ölçüde erkeğe aittir ve aşağı yukarı aynı yaştadır. Kadın ne yaş, ne otorite ve ne de fiziksel güç olarak üst konumda değildir. Ancak çok etkili bir faktördür ve tıpkı ebeveynler gibi görece bağımsız yapıda bir imago üretir - bu, ebeveynlerde olduğu gibi ayrı değil, bilinçle ilişkili tutulması gereken bir imagodur. Kadın erkeğinkine hiç benzemeyen psikolojisiyle her zaman erkeğin ilgilenmediği şeyler hakkında bir bilgi kaynağıdır. Erkeğin esin kaynağı olabilir: çoğunlukla erkeğinkinden üstün olan sezgi gücü onu zamanında uyarabilir, her zaman kişiye özel olan duyguları da erkeğe, kişisel vurgusu daha az olan kendi duygularını keşfetmesinin yollarını gösterir. Tacitus’un Germen kadınları hakkında söylediği şeyler tam da bu noktaya parmak basmaktadır.¹

¹ *Germania* (Loeb baskısı), par. 18, 19.

297 Ruhun kadınsı özelliğinin başan kaynaklarından biri kuşkusuz budur. Ama tek kaynak değildir. Hiçbir erkek bütünüyle eril değildir, içinde kadınsı bir yan da vardır. Gerçek şudur ki, çok eril görünen erkekler, genellikle yanlış bir şekilde “kadınsı” olarak nitelenen çok duygusal yanlarını dikkatle kontrol altına alır ve gizlerler. Erkek kadınsı yanlarını olabildiğince bastırmayı bir erdem kabul eder, tıpkı kadının, en azından son zamanlara kadar, “erkeksi” olmayı yakışsız bulması gibi. Kadınsı özelliklerin ve eğilimlerin bastırılması doğal olarak bilinçdışında bu karşıcins taleplerin birikmesine yol açmaktadır. Doğal olarak kadın imagosu (ruh-imgesi) da bu talepler için bir depo haline gelmektedir. Nitekim, bir erkeğin aşık olacağı kişiyi seçerken, kendi bilinçdışı kadınsılığıyla en fazla örtüşen kadını - kısaca, erkeğin ruhunun yansımısını tereddüt etmeden kabul edebilecek bir kadın- elde etme eğilimi göstermesinin nedeni işte budur. Böyle bir seçim genellikle ideal görülmesine karşın, erkeğin açıkça kendi en zayıf yanıyla evlenmiş olması mümkündür. Bu kimi tuhaf birliktelikleri açıklamaktadır.

298 O yüzden, bana göre, kadınsı ruh-kompleksinin doğasını açıklarken, kadının etkisi dışında, ayrıca erkeğin kendi kadınsılığını göz önünde bulundurmak gerekir. Burada güneş kelimesinin Almancada dişi, diğer dillerde eril olmasına benzer bir dil “kazası” söz konusu değildir. Bu konuda, elimizde çağların sanat tanıklığı ve buna ek olarak şu ünlü soru vardır: *Habet mulier animam?* [*Kadının animası var mıdır?*] Zerre kadar bile psikolojik bir içgörü taşıyan çoğu erkek, Rider Haggard’ın “İtaat edilmesi gereken kadın,” sözüyle ne demek istediğini anlayacak ve Benoit’nın Antinéa tasvirindeki tonu kavrayacaktır.² Ayrıca hakkında çok güçlü bir önseziye sahip olduğu bu gizemli faktörü zorlanmadan taşıyan kadını da kolayca tanıyacaktır.

² Bkz. Rider Haggard, *Ayşe*, Benoit, *L’Atlantide*.

299 Bu tür kitaplara gösterilen ilginin büyüklüğü, anima-
nın³ bu imgesinde birey-üstü bir özellik, geçici varlığını
sadece bireysel olarak benzersiz olmasına borçlu olmayıp,
çok daha karakteristik olan ve kökleri belirttiğim yüzeysel
bağlantılardan çok daha derinlere uzanan bir şey bulunması
gerektiğini göstermektedir. Gerek Rider Haggard gerek
Benoit, anima figürlerinin *tarihsel* boyutunda bu varsayımı
açık bir şekilde dile getirmektedirler.

300 Bildiğimiz gibi, öznel bir eğilimin karışmadığı hiçbir
insan deneyimi yoktur ve de mümkün değildir. Nedir bu
öznel eğilim? Öznel eğilim en nihayetinde, kişinin bu tür
deneyimleri kazanmasına izin veren içkin bir ruhsal yapıya
dayanır. Dolayısıyla erkeğin bütün doğası hem fiziksel hem
de ruhsal olarak kadının varlığına dayanmaktadır. Sistemi
daha baştan itibaren kadına duyarlıdır, tıpkı suyun, ışığın,
havanın, tuzun, karbonhidratların, vs. var olduğu, her şe-
yiyle eksiksiz bir dünyaya hazır olması gibi. İçine doğduğu
dünyanın biçimi, daha doğuştan içinde fiili bir imge olarak
mevcuttur. Aynı şekilde, ebeveynler, eş, çocuklar, doğum
ve ölüm de içinde fiili imge olarak, ruhsal eğilim olarak
mevcuttur. Bu *a priori* kategoriler doğaları gereği kolektif
karakterlidir; genel anlamda ebeveynlerin, eşin ve çocukla-
rın imgeleridir ve bireysel yazgı değildir. O nedenle bu im-
gelerin güvenilir bir içerik taşımadığını ve dolayısıyla bilinç-
dışı olduğunu düşünmemiz gerekir. Bunlar ancak bilinçdışı
eğilime dokunan ve onu canlandıran ampirik gerçeklerle
karşılaşıncı güvenilirlik, etkinlik ve nihai bilinç kazanırlar.
Bir bakıma atalarımızın deneyimlerinin depolarıdır bunlar,
ama tek başlarına deneyim değildirler. O yüzden bilginizin
bugünkü sınırlı durumunda en azından bize öyle gelmekte-
dir. (Bellek imgelerinin kalıtsal olduğuna dair henüz gü-
venilir bir kanıt bulamadığımı itiraf etmeliyim, fakat hiçbir
özel şey taşımayan bu kolektif depolara ek olarak, ayrıca

³ Bkz. *Psikolojide Tipler*, Tanım. 48, "Ruh". [Aynı zamanda "Anima Kavramına Özel Atıfla Arketipler Üzerine" ve "Kore'nin Psikolojik Yönleri". – EDİTÖRLER.]

bireysel olarak belirlenmiş, doğuştan var olan anılar bulunabileceği olasılığını da kesin bir şekilde dışlamıyorum.)

301 Erkeğin bilinçdışında doğuştan bir kolektif kadın imgesi mevcuttur, erkek kadının doğasını bunun yardımıyla anlar. Bu doğuştan var olan imge ruhun kadınsılığının üçüncü önemli kaynağıdır.

302 Anlaşıldığı üzere, burada ruhun dinsel ve felsefi boyutuyla değil, kısmi bir işlevsel bağımsızlığa sahip olan, yarı bilinçli bir ruhsal kompleksin varlığının psikolojik teşhisiyle ilgilenmekteyiz. Tıpkı psikolojinin felsefe veya dinle fazla bir ilgisinin bulunmaması gibi, bu teşhisin de ruhun felsefi veya dini olarak kavranışıyla fazla bir ilgisi yoktur. Burada bir “yetenek savaşı”na girmek gibi bir niyetim olmadığı gibi, felsefeciye ya da dinbilimciye “ruh” ile tam olarak neyi kastettiğini göstermek gibi bir amacım da bulunmuyor. Buna karşılık onların da psikoloğun “ruh” ile neyi kastetmesi *gerektiğini* tembih etmekten kaçınması gerekir. Dinin ruha atfettiği kişisel ölümsüzlüğün özelliği, bilim için bağımsızlık fikrinin içinde zaten bulunan psikolojik bir damgadan [*indicium*] başka bir şey değildir. Kişisel ölümsüzlük hiçbir şekilde, ilkel insanın gördüğü gibi, ruhun sabit bir özelliği olmadığı gibi kendi başına ölümsüzlük de öyle değildir. Fakat bilimselliğe tamamen uzak olan bu görüşü bir yana bırakırsak, “ölümsüzlüğün” en yakın anlamı, bilinçliliğin sınırlarını aşan psikolojik bir faaliyet olmasıdır. “Mezarın ötesi” ya da “ölümün öteki yanı” psikolojik olarak, “bilinçliliğin ötesi” demektir. Kesinlikle başka hiçbir anlama gelmez, çünkü ölümsüzlükle ilgili cümleler ancak, aslında kendileri de “mezarın ötesi”ndeki şartlar hakkında ahkâm kesemeyecek olan yaşayanlar tarafından kurulabilir.

303 Ruh-kompleksinin bağımsızlığı doğal olarak, görünüşe göre bizimkinden çok farklı bir dünyada yaşayan, görünmez, kişisel bir varlık kavramına destek olur. Bu nedenle, ruhun faaliyetinin ölümlü maddeyle hiçbir bağı olmayan bağımsız bir varlık olduğu bir kez hissedilince, bu varlığın - muhtemelen bir görünmez şeyler dünyasında- tamamen bağımsız bir varlığa dönüştüğünü hayal etmek zor değildir. Ancak bu bağımsız varlığın *görünmezliğinin* neden aynı za-

manda *ölümsüzlüğü* çağrıştırdığı pek açık değildir. Ölümsüzlük özelliği pekâlâ daha önce üstü kapalı söz ettiğim başka bir gerçekte, ruhun tipik olarak tarihsel boyutundan kaynaklanabilir. Rider Haggard *Ayişe*'sinde buna dair en güzel tariflerden birini yapmıştır. Budistler meditasyon aracılığıyla aşamalı yetkinleşmenin geçmiş enkarnasyon anılarını uyardığını söylerken, kuşkusuz aynı psikolojik gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Tek fark, Budistlerin tarihsel faktörü ruha değil Nefse (*atman*) atfetmesidir. Benimizden az çok ayırt ettiğimiz ve kadınsı özellikleriyle aynı zamanda Benden de farklı olan bir ruha hem duygusal hem de geleksel olarak ölümsüzlük atfetmek Batılı zihniyetin tamamen dışadönük tutumuyla uyumludur. Ruhsal kültürümüzün ihmal edilen içedönük yanını derinleştirerek, içimizde ölümsüzlük özelliğinin kendini belirsiz bir ruh figüründen (anima) kendiliğe dönüştürdüğü Doğulu düşünce yapısına daha benzer bir dönüşüm gerçekleşmesi bütünyle mantıklı olacaktır. Çünkü (telafi ve kendini-düzenleme amacıyla) içeride manevi ve ölümsüz bir figür oluşturan dışarıdaki maddi nesneye aşırı değer verilir. Esasen tarihsel faktör sadece kadınsı arketipe değil, her çeşit arketipe, örneğin zihinsel veya fiziksel her tür kalıtsal birime eklemlenir. Aslında yaşamımız her zamanki gibidir. Sözcüğün tam anlamıyla, hiçbir şekilde geçici değildir; çünkü yüz binlerce yıldır insanı etkileyen aynı fizyolojik ve psikolojik süreçler hâlâ devam etmekte ve yaşamın “ebediliği”ne dair bu şiddetli önseziyi yüreklerimizin derinlerine işlemektedir. Fakat bütün canlı organizmamızı kuşatan kapsayıcı bir terim olarak kendilik, yalnızca bütün geçmiş yaşamın deposunu ve tamamını içermekle kalmayıp, aynı zamanda bir başlangıç noktası ve gelecekteki bütün yaşamın fışkırdığı verimli bir topraktır. Tıpkı tarihsel boyut gibi gelecek önsezisi de en derin duygularımıza işlemiştir. Ölümsüzlük fikri işte bu psikolojik öncüllerden kaynaklanmaktadır.

304 Daha önce de belirttiğimiz gibi, Doğulu bakış açısında anima kavramı ve bunun sonucu olarak da persona kavramı yoktur. Bu kesinlikle rastlantı değildir, çünkü daha

önce de gösterdiğim üzere, persona ile anima arasında telafi edici bir ilişki vardır.

305 Persona, bireysel bilinçle toplum arasında mevcut olan karmaşık bir ilişkiler sistemi; bir yandan da başkaları üzerinde belli bir izlenim yaratmak, diğer yandan da bireyin gerçek doğasını gizlemek için tasarlanmış bir tür maskedir. Personasıyla artık kendini tanımayacak kadar fazla özdeşleşen kişilerde ikinci işlev gereksiz hale gelir; birinci işlev ise ancak çevresindekilerin gerçek doğasını hiç tanımayan kişiler için gereksizdir. Toplum her bireyin kendisine atfedilen rolü elinden geldiğince iyi oynamasını bekler ve de aslında beklemelidir, öyle ki rahiplik yapan bir kişi yalnızca resmi işlevlerini nesnel olarak yerine getirmekle kalmayıp, her zaman ve koşulda, kusursuz bir rahip rolü oynamalıdır. Toplum güvence adına böyle bir şey ister; her şey yerli yerinde olmalı, ayakkabıcı ayakkabıcılığını, şair şairliğini yapmalıdır. Hiç kimse bunların her ikisi birden olmamalıdır, olması da uygun değildir, çünkü “tuhaf” kaçır. Böyle bir kişi diğerlerinden “farklı” olacak ve pek güvenilir bulunmayacaktır. Akademik dünyada amatör, politikada “ne yapacağı önceden kestirilemez”, dinde kısaca özgür düşünceli biri olarak görülecek, güvenilirmez ve yetersiz biri olarak her zaman kuşkuyla bakılacaktır, çünkü toplum ancak şair olmayan bir ayakkabıcının usta işi ayakkabı yapabileceğine inanmıştır. Dünyaya samimi bir yüz göstermek önemlidir: Sıradan insan -toplumun hakkında bilgi sahibi olduğu tek insan tipi- işe yarayabilecek bir şey başarmak için burnunu yalnızca tek bir şeye sokmalıdır, iki tanesi fazla olur. Kuşkusuz toplumumuz böyle bir ideal üzerine kurulmuştur. O yüzden sorunsuz yaşamak isteyen biri bu beklentileri göz önünde tutmak zorundadır. Tabii hiç kimse bireyselliğini bu beklentilere tam olarak uyduramaz; o nedenle yapay bir kişilik oluşturmak kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelir. Görgü kuralları ve iyi huy gibi talepler güzel bir maske edinmeyi daha da teşvik eder. Maskenin ardında olup bitenlere “özel yaşam” denir. Bilincin rahatsız edici bir şekilde, çoğunlukla birbirinden oldukça farklı iki figüre bölün-

mesi, bilinçdışı üzerinde yansımaları olan acılı bir psikolojik operasyondur.

306 Kolektif olarak uyumlu bir persona oluşturmak demek, dış dünyaya müthiş bir taviz vermek, Beni doğrudan persona ile özdeşleştirecek bir özveride bulunmak demektir. Öyle ki, bazı insanlar gerçekten de kılığına girdikleri şey olduklarına inanırlar. Ancak böyle bir tutumun “ruhsuzca olduğu” aşikardır, çünkü bilinçdışı çekim merkezinin bu şekilde kaymasını hiçbir şekilde hoş görmez. Bu tip vakaları dikkatle incelediğimizde, maskenin kusursuzluğunun, onun ardında süren “özel yaşam” ile telafi edildiğini görürüz. Dindar biri olan Drummond bir zamanlar “Erdemli insanın özü kötü huydur,” demişti. Kendine iyi bir persona oluşturan bir kişi doğal olarak bunun bedelini asabi olmakla ödemek zorunda kalır. Bismarck histerik ağlama krizlerine tutulur, Wagner ipek sabahlıkların kemerleri üstüne yazışmaya bayılır, Nietzsche “sevgili lama”sına mektuplar yazar, Goethe, Eckermann’la sohbetler ederdi, vb. Fakat kahramanların sıradan kusurlarından daha derin şeyler vardır. Bir zamanlar kolayca aziz olarak nitelenebilecek kadar çok saygıdeğer bir kişiyle tanışmıştım. Üç gün boyunca etrafında dolaşmış fakat tek bir kusurunu bulamamıştım. Duyduğum aşağılık duygusu giderek kaygı verici bir hal almış ve ciddi ciddi nasıl daha iyi olabileceğimi düşünmeye başlamıştım. Derken, ‘dördüncü gün’ eşi tedavi için bana geldi. Eh, bir daha başıma hiç böyle bir şey gelmedi. Şunu öğrenmiştim bundan: Personasıyla bütünleşen bir kişi, farkında olmadan, bütün rahatsızlıkların kendini eşi üzerinden dışa vurmasına neden olabilir, ancak eş bu özverinin bedelini kötü bir nevrozla öder.

307 Bu tür toplumsal rolle özdeşleşme durumları oldukça verimli bir nevroz kaynağıdır. Hiç kimse bedelini ödemedi, kendinden kurtulup yapay bir kişiliğe bürünemez. Böyle bir şeye kalkmak bile, bütün olağan vakalarda, kötü ruh hali, duygu boşalması, fobiler, takıntılı fikirler, kötü yola sapmalar, ahlaki bozukluklar, vb. gibi bilinçdışı tepkiler doğurur. Toplumsal yaşamdaki “güçlü adam” özel yaşamında, duygu durumları bakımından sadece bir çocuktur,

toplum önündeki (başkalarından da özellikle beklediği) disiplini özel yaşamda darmadağın olur. “İş yaşamındaki mutluluğu” evde acıklı bir görünüm alır; toplum önündeki “leke bulaşmamış” ahlaki maskenin ardında tuhaf görünür – burada fiili durumdan değil sadece fantezilerden söz ediyoruz. Ayrıca bu tür erkeklerin eşlerinin anlatacağı oldukça ilginç öyküler olmalıdır. Başkalarına gösterdiği özveriye gelince, bu konuda muhakkak ki kendi çocuklarının da görüşleri vardır.

308 Kişi dünya tarafından ne kadar maskesiyle özdeşleşmeye davet edilirse, içindeki etkilere de o kadar açık hale gelir. Lao-tzu “Yüksek ve alçak birbirine ihtiyaç duyar,” der. Karşıt olan, içeriden dışarı çıkmaya çalışır; bilinçdışı Beni, Beni personanın içine çeken tam da aynı güçle bastırmış gibidir. Personanın çekiciliğine karşı görünüşte direnç göstermemek demek, bilinçdışının etkisine karşı içeride de benzer bir zayıflık söz konusu olduğu anlamına gelir. Görünüşte etkili ve güçlü bir rol oynanırken, içeride bilinçdışından gelen her etki karşısında kadınsı bir zayıflık gelişmektedir. Huysuzluklar, kuruntular, çekingenlikler, hatta (iktidarsızlığa varan) cinsel aksaklıklar giderek öne çıkmaya başlar.

309 Persona, kişinin olması gerektiği ideal resmi, kadınsı zayıflık tarafından içten telafi edilir ve birey dışta güçlü adamı oynarken, içten bir kadın yani anima olur, çünkü personaya tepki gösteren şey animadır. Fakat iç dünya karanlık olduğu ve dışadönük bilinç tarafından görülemediği için bir kişi zayıflığını anlayabilmesi azaldıkça persona ile daha fazla özdeşleşir, personanın karşıtı anima tamamen karanlıkta kalır ve derhal yansıtılır ve kahramanımız eşinin insafına kalıverir. Eğer bu eşin gücünün çok fazla artmasıyla sonuçlanırsa, sonuç eş için olumsuz olur. Ast konuma düşer ve böylece kocasına, özel hayatta ast konumunda olanın kahraman, yani kendisi değil eşi olduğuna dair sıkı bir kanıt vermiş olur. Bunun karşılığında kadın da çoğu kişiye çekici gelen, en azından bir kahramanla evli olduğu ve işe yaramazlık halinden rahatsız olmadığı yanılmasını

besler. Bu küçük yanılsama oyunu bazen bütün hayatın anlamına dönüşür.

310 Bireyleşmek ya da kendini-gerçekleştirmek için kişinin ne olduğu ile kendisine ve başkalarına nasıl görüldüğünü birbirinden ayırt etmesi gerekiyorsa, aynı amaç için ayrıca bilinçdışı ile görünmez ilişkiler sisteminin ve kendini animadan ayırt edebilmek için özellikle de animanın farkında olması gerekir. Kişi kendini bilinçdışı olan bir şeyden ayırt edemez kuşkusuz. Persona konusunda kendisinin ve mesleğinin iki farklı şey olduğunu erkeğe açıklamak kolaydır. Fakat erkeğin kendisiyle animasını birbirinden ayırt etmesi oldukça zordur çünkü anima görünmezdir. Aslında erkeğin öncelikle, içinden gelen her şeyin kaynağının, varlığının gerçek derinlikleri olduğu şeklindeki önyargıyla mücadele etmesi gerekir. “Güçlü erkek” özel yaşamda garip bir biçimde disiplinsiz olduğunu kabul edecek, ancak bunun sadece dayanışma içinde olduğunu ilan ettiği bir “zayıflığı” olduğunu söyleyecektir. Bu eğilimde küçümsenmemesi gereken bir kültürel miras vardır; çünkü bir erkek, ideal animası dışında her şeyden ideal personasının sorumlu olduğunu anlayınca idealleri sarsılır, dünyanın, hatta kişinin kendisi için anlamı bile belirsizleşmeye başlar. İyilikten, daha da kötüsü, kendi iyi niyetlerinden kuşku duymaya başlar. Kişi iyi niyet konusundaki özel fikirlerinin ne kadarının derin tarihsel varsayımlarla ilişkili olduğunu düşününce, idealleri yıkmaktansa kişisel zayıflıktan üzüntü duymanın daha tatminkar ve mevcut dünya anlayışımızla daha uyumlu olduğu kolayca anlaşılır.

311 Fakat bilinçdışı faktörler toplumsal yaşamı düzenleyen faktörlerden daha az belirleyici ve daha az kolektif olmadığından, mesleğimin benden ne talep ettiğini ve kendi arzularımın ne olduğunu anlayabilmek için, *benim* ne istediğim ile bilinçdışının bana dayattığını birbirinden ayırt etmeyi de öğrenebilirim. İlk başta kesin olan tek şey, dışarıdan ve içeriden gelen taleplerin uyumsuzluğudur; Ben, örsle çekiç arasında durur gibi, onların arasında durmaktadır. Fakat badminton topu gibi iç ve dış talepler arasında gidip gelen bu Benin karşısında, hakem sözcüğüne çok iyi uyma-

sına karşın, hiçbir şekilde yanıltıcı “bilinç” adını vermeyeceğim, tanımlanması güç bir hakem durmaktadır. Spitteler bu “bilinç”i ne yaptığımızı eşsiz bir mizahi üslupla anlatmıştır.⁴ O yüzden bu ifadeden şiddetle kaçınmamız gerekmektedir. (Eski Ahitteki Eyüp Kitabında ve *Faust*’ta Tanrı ile bahse girmek şeklinde tarif edilen) İç ile dış arasındaki bu trajik karşılıklı hamlelerin aslında yaşam sürecinin enerji bilgisini, kendini-düzenleme için gerekli olan kutupsal gerilimi temsil ettiğini kavrarsak çok daha iyi yapmış oluruz. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, bu karşıt güçler birbirinden her ne kadar farklı olsa da, esas anlamları ve arzuları bireyin yaşamıdır. Her zaman bu denge merkezinin etrafında gidip gelirler. Bunlar karşıtlık yoluyla ayrılmaz bir şekilde birbirleriyle ilişkili oldukları için, aynı zamanda, isteyerek ya da istemeyerek, bireyden doğan ve dolayısıyla onun tarafından keşfedilen arabulucu bir anlamda birleşirler. Kişi, ne olması ve ne olabileceğine dair güçlü bir duyguya sahiptir. Bu keşiften uzaklaşmak hata, sapma, hastalık demektir.

312 Modern “kişisel”, “kişilik” [*personal, personality* (İngilizce) / *persönlich, Persönlichkeit* (Almanca)] anlayışlarımızın *persona* sözcüğünden geliyor olması muhtemelen rastlantı değildir. Benimin kişisel ya da bir kişilik olduğunu söyleyebilirim ve yine tam da aynı anlamda, personamın az çok özdeşleştiğim bir kişilik olduğunu da söyleyebilirim. O takdirde iki kişiliğimin olması o kadar önemli değildir, çünkü her bağımsız veya hatta görece bağımsız kompleks, bir kişilik gibi, yani kişileştirilmiş gibi görünme özelliğine sahiptir. Bu en kolay, otomatik yazı ve benzerleriyle yazılan manevi manifestolar adı verilen şeylerde gözlenir. Üretilen cümleler her zaman kişisel cümleler olup, sanki her sözün arkasında gerçek bir kişilik varmış gibi birinci tekil şahısta dile getirilir. Burada naif bir zekanın aklına hemen hayaletler gelir. Aynı şey, genellikle, bilinçli kişilikle bağlantıları herkes tarafından bilinen basit düşünce kırıntılarını olarak görülse de, akıl hastasının gördüğü halüsinasyonlarda da gözlenebilir.

⁴ *Psikolojide Tipler*, par. 282 vd.

313 Görece bağımsız olan kompleksin kişileşmeyi yönlendirme eğilimi aynı zamanda personanın neden, Benin “gerçek” kişiliğin hangisi olduğu konusunda kolayca aldanmasına yol açacak şekilde bir “kişisel” etki yaptığını da açıklamaktadır.

314 Artık persona ve bütün bağımsız kompleksler için gerçek olan her şey aynı zamanda anima için de gerçektir. O da aynı şekilde bir kişiliktir ve bir kadına kolayca yansıtılmasının nedeni de budur. Anima bilinçdışı olduğu sürece kişilik her zaman yansıtılır, çünkü bilinçdışı olan her şey yansıtılır. Ruh-imgesinin ilk taşıyıcısı her zaman annedir; daha sonra erkeklerin duygularını uyandıran kadınlar tarafından -olumlu ya da olumsuz anlamda- doğurulur. Annenin ruh-imgesinin ilk taşıyıcısı olması nedeniyle ondan ayrılmak hassas ve eğitim yönünden çok önemli bir konudur. Bu yüzden bu ayrılığı organize etmek üzere ilkel insanlar arasında çok sayıda ayinler düzenlendiğini görürüz. Sadece yetişkin olmak ve dış ayrılık yeterli değildir; anneden (ve dolayısıyla çocukluktan) gerçek bir kopuş için hâlâ etkileyici “erkek evi”ne kabul törenlerine ve yeniden doğuş seremonilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

315 Babanın dış dünyanın tehlikelerine karşı bir koruyucu gibi hareket etmesi ve böylece oğlu için bir model persona oluşturması gibi, anne de onu ruhunun karanlıklarından kaynaklanan tehlikelere karşı korur. O nedenle yeni üye ergenlik töreni sırasında “öbür taraf”taki şeyler hakkında ders alarak anne korumasından vazgeçme noktasına getirilir.

316 Modern uygar insan bu ilkel ama yine de hayranlık uyandıran eğitim sisteminden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Sonuç, animanın anne-imagosu şeklinde eşe aktarılması olur; ve erkek evlenir evlenmez, çocuksulaşır, duygusallaşır, bağımlılaşır ve uysallaşır ya da saldırganlaşır, acımasızlaşır, aşırı duyarlı hale gelir ve sürekli olarak üstün erkekliğinin saygınlığını korumayı düşünür. Sonuncusu elbette birincisinin tam tersidir. Modern insanın eğitiminde, annenin ifade ettiği bilinçdışına karşı korumanın yerini hiçbir şey almaz; dolayısıyla evlilik ideali, bilinçdışı olarak, annenin büyü

rolünü eşin üstlenmesini sağlayacak şekilde düzenlenir. Erkek, ideal evlilik görüntüsü altında, aslında anne koruması aramaktadır ve böylelikle eşinin sahiplenici içgüdülerinin ekmeğine yağ sürmektedir. Bilinçdışının karanlık ve hesap edilemez gücüne karşı duyduğu korku, eşine, üzerinde gayrimeşru bir otorite kurma fırsatı verir ve evliliği kalıcı bir şekilde iç gerilimden ya da itirazlardan patlama noktasına getiren tehlikeli yakınlıkta bir birlik oluşturur, erkek öbür uca savrulur ve yine aynı sonuçlar meydana gelir.

317 Ben, belli tipteki bir modern erkeğin yalnızca personadan değil, animadan da farklı olduğunu mutlaka bilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü gerçek Batılı tarzda, bilinçimizin büyük bir bölümü dışa bakar, iç dünya da karanlıkta kalır. Ancak aynı yoğunlaşma ve eleştiriyi kendini dışarıda değil de özel yaşamımızda dışa vuran ruhsal malzemeye uygulayabilirsek bu güçlüğün üstesinden kolayca gelinebilir. Bu öbür taraf hakkında utangaç bir sessizliğe gömülmeye - hatta bize ihanet etmesinler diye eşlerimizin önünde tir tir titreriz!- ve acıklı “zayıflık” itiraflarında bulunmaya o kadar alışığızdır ki, zayıflığı mümkün olduğu kadar ezmek veya bastırmak ya da en azından başkalarından gizlemek için tek bir eğitim yöntemi var gibi görünmektedir. Ancak bu bizi bir yere götürmez.

318 Ne yapılması gerektiğini belki de en iyi, personayı örnek olarak kullanmak suretiyle açıklayabilirim. Burada her şey açık ve nettir, anima ise Batılı gözler için tamamıyla karanlıktadır. Animanın, göz kamaştıran personaya elem verici biçimde ters düşen özel bir yaşam tasarlamak suretiyle, bilinçli zihnin niyetlerini sürekli şekilde engellemesiyle, personanın hayaletinden uzak olan naif bireyin dünyadan geçerken acı verici güçlüklerle karşılaşması tamamen birbirine benzer. Aslında gelişmiş bir personadan yoksun olan insanlar -“Avrupalıların sahte nezaketini bilmeyen Kanadalılar”- sürekli zararsız ve masum potlar kıran duygusal baş belaları ya da sevimli çocuklar, yahut bunlar kadınsa, münasebetsizliklerinden korkulan, ebediyen yanlış anlaşılan, neyle ilgili olduklarını hiç bilmeyen, bağışlayıcılığı her zaman doğal karşılayan, dünyaya karşı kör, umutsuz rüyacılar

olan hayali Cassandralar vardır. İhmal edilmiş bir personanın nasıl işlediğini ve kötülüğü iyileştirmek için ne yapılması gerektiğini onlardan görebiliriz. Bu tür insanlar düş kırıklıklarından ve acı çekmekten, olaylardan ve toplumsal felaketlerden ancak insanların dünyada nasıl davrandığını görmeyi öğrenerek kaçınabilirler. Toplumun kendilerinden ne beklediğini öğrenmeleri gerekir; dünyada onların çok üstünde insanlar ve faktörler olduğunu anlamaları gerekir; yaptıkları şeylerin başkaları için bir anlam ifade ettiğini bilmeleri gerekir, vs. vs. Bütün bunlar personası düzgün gelişmiş biri için doğal olarak çocuk oyuncağıdır. Fakat resmi tersine çevirir ve animayla parlak bir personası olan kişiyle karşılaşsak ve karşılaştırma için onu personası olmayan biriyle yan yana koyarsak, birincinin dünya hakkında bilgi sahip olması gibi ikincinin de anima ve onun işleri hakkında epeyce bilgi sahibi olduğunu görürüz. Bu bilgi kolaylıkla kötüye kullanılabilir, hatta büyük olasılıkla böyle olur.

319 Persona sahibi kişi iç gerçeklerin varlığını görmezden gelir, tıpkı diğerinin, kendisi için sadece hoş ve fantastik bir oyun sahası olmaktan başka bir şey ifade etmeyen dünyanın gerçeklerini görmezden gelmesi gibi. Fakat anima sorununa ciddi şekilde kafa yorabilmek için iç gerçekler ve onların kavranması olmazsa olmaz koşuludur. Eğer dış dünya benim için sadece bir fantazma ise, nasıl karmaşık bir ilişkiler sistemi kurabilir ve ona uyum sağlayabilirim? Aynı şekilde, “sırf fantezi” tutumu, anima dışavurumlarını ahlakça bir zayıflıktan başka bir şey olarak görmeye beni asla ikna edemez. Ancak dünyanın hem dış hem de iç olduğu fikrini benimsersem, o zaman mantıksal olarak, içerden gelen üzüntü ve kızgınlıkları o iç dünyanın koşullarına uyum gösterememenin belirtileri olarak kabul etmem gerekir. Masum kişinin, dışarıda üzerine yağmur gibi inen darbeleri iyileştirebilmek için “zayıflıklarını” uysal bir şekilde alt alta sıralaması, ahlaki bastırmadan daha fazla işe yaramaz. İşte irade ve anlayışla çözülebilecek nedenler, niyetler ve sonuçlar. Örneğin, öfke nöbetleri ve patlayıcı ruh haliyle eşine ve çocuklarına dehşet saçan, üstüne hiçbir leke bulaşmamış

saygın bir hayırseveri ele alalım. Anima burada ne yapmaktadır?

320 Olayları kendi gidişatına bırakırsak bunu hemen görebiliriz. Eş ve çocuklar uzaklaşırlar; kişinin çevresinde bir boşluk meydana gelir. İlk başlarda ailesinin katı yürekliliğinden yakını ve mümkünse eskisinden daha kötü davranmaya başlar. Bu uzaklaşmayı daha da artırır. Ruh hali tamamen bozulmadıysa, bir süre sonra çevresinin boşaldığını fark eder ve nasıl bu yalnızlaşmaya neden olduğunu düşünmeye başlar. Muhtemelen dehşet içinde şu soruyu sorar: “İçime nasıl bir şeytan girdi?” Ama tabii bu benzetmenin anlamını kavrayamayacaktır. Sonra bunu pişmanlık, barışma, unutma, bastırma ve çok geçmeden de yeni bir patlama izleyecektir. Açıkça, anima ayrılmayı dayatmaktadır. Bu eğilim hiç kimsenin çıkarına değildir. Anima adamı ailesinden koparmaya çalışan kışkanç bir metres gibi aralarına girer. Resmi bir görev ya da herhangi bir avantajlı toplumsal konum da aynı şeyi yapabilir, ancak burada çekimin gücünü anlayabiliriz. Peki anima böyle bir çekimi yönlendirecek gücü nereden bulmaktadır? Personayla karşılaştırma yaparken, geri planda birtakım değerler veya kışkırtıcı vaatler gibi kimi başka önemli ve etkili faktörler olmalıdır. Bu tür konularda akılcı kılmaya karşı uyanık olmamız gerekir. İlk aklımıza gelen düşünce saygın adamın başka bir kadın aradığıdır. İstenen sonuca ulaşmanın en etkili yolu bu olabilir, hatta bu yol bizzat anima tarafından da düzenlenebilir. Böyle bir düzenleme sonucun kendisi değildir, çünkü lekesiz adam doğru bir şekilde yasalara göre evlendiği gibi, yine doğru şekilde yasalara göre de boşanabilir ve bu da temel davranışını bir gıdım bile değiştirmez. Sadece eski resme yeni çerçeve takılmış olur.

321 Aslında bu düzenleme ayrılıklarda ve nihai bir sonuca varmayı engellemede sıkça kullanılan bir yöntemdir. Dolaşısıyla böyle bir olasılığı ayrılığın nihai amacı olarak görmemek daha mantıklıdır. Animanın arkasında ne gibi eğilimler yattığını araştırmak daha doğru olacaktır. İlk adım, animanın nesnelleştirilmesi diyebileceğim, ayrılma eğilimini kişinin zayıflığı olarak görmeyi kesinlikle reddetmektir. “Bu

ayrılığı niçin istiyorsun?” sorusu animaya ancak bundan sonra sorulabilir. Soruyu bu şekilde kişiselleştirmek, animayı bir kişilik olarak görmek ve ilişki kurmayı kolaylaştırmak gibi bir avantaj sağlar. Soru ne kadar kişiselleşirse anima da o kadar iyi algılanır.

322 Olaylara tamamen entelektüel ve akılcı olarak bakan birine bu tamamen saçma gelebilir. Kişi psikolojik bir ilişki aracı olarak gördüğü personasıyla konuşmaya kalkarsa, bu da saçmalığın doruk noktası olur. Ancak bu yalnızca personası *olan* kişiye saçma gelir. Eğer personası yoksa, bu noktada, bildiğimiz gibi, yalnızca bir ayağı genel olarak gerçeklik dediğimiz şeyde olan ilkel insandan hiçbir farkı kalmaz. Öbür ayağı ise kendisi için oldukça gerçek olan hayaletler dünyasındadır. Model vakamız dünyada modern bir Avrupalı gibi davranmaktadır; fakat hayaletler dünyasında o mağara adamının çocuğudur. O yüzden, o öbür dünyayı yöneten güç ve faktörler hakkında doğru fikir sahibi olana kadar, bir çeşit tarih öncesi çocuk yuvasında yaşamayı kabul etmek durumundadır. Dolayısıyla animaya bağımsız bir kişilikmiş gibi davranmakta ve ona kişisel sorular yöneltmekte çok haklıdır.

323 Bu fiili bir tekniktir. Pratikte herkesin kendi kendisiyle konuşmak gibi bir özelliğe sahip olmak dışında böyle bir yeteneği de olduğunu biliyoruz. Ne zaman zorda kalsak, yüksek ya da kısık bir sesle kendi kendimize (başka kim olabilir ki?) “Şimdi ne yapacağım?” diye sorar ve yanıtını veririz. Niyetimiz varlığımızın temelleri hakkında öğrenebileceğimiz her şeyi öğrenmek olduğuna göre, bu küçük, bir metafor içinde yaşama konusu canımızı fazla sıkmamalıdır. Bunu, zencinin yaptığı gibi, “yılanımızla” şahsen konuşabileceğimiz ilkel geriliğimizin (ya da, neyse ki, geriye kalan doğallığımızın) bir sembolü olarak kabul etmemiz gerekir. Ruh bir kompleks birliği değil çelişkili bir kompleks çokluğu olduğundan, animayla yaşadığımız diyalektiğin getirdiği çözülme o kadar da zor değildir. Bunun yolu da sadece, insanın kendisiyle böylesine saçma sapan bir oyun oynarken doğal olarak hissettiği tiksinti duygusunun ya da içerideki muhatabın sesinin gerçek olup olmadığı kuşkusunun

altında ezilmeden, görünmez ortağımızın sesinin duyulmasına izin vermekten, ifade mekanizmasını onun hizmetine açmaktan geçmektedir. Bu, muhatap sesi konusu teknik olarak oldukça önemli bir konudur: Aklımıza gelen düşüncelerle kendimizi özdeşleştirmeye o kadar alışığızdır ki, onları kendimizin ürettiğini sanırsınız. İşin ilginç yanı, en fazla öznel sorumluluk hissettiğimiz düşünceler, en imkansız düşüncelerdir. En vahşi ve en ahlaksız fanteziye bile hükmeden katı evrensel yasaların daha fazla bilincinde olsaydık, muhtemelen -kimsenin üzerinde düşünülmüş ya da rastgele buluşlar olarak bakmadığı rüyalar görmemiz gibi bu düşünceleri diğerlerine göre daha nesnel olgular olarak görebilirdik. “Öteki taraf” a algılanabilir ruhsal faaliyet fırsatı vermek, sıkı bir nesnellik ve önyargıdan arınma gerektirir. Bilinçli zihnin baskıcı tutumunun bir sonucu olarak, öteki taraf dolaylı ve çoğu duygusal olan tamamen semptomatik dışavurumlara itilir ve bilinçdışı parçalar yalnızca ağır duygulanım anlarında düşünceler veya imgeler halinde yüzeye çıkarlar. Bunlara kaçınılmaz olarak eşlik eden semptom, Benin bu sözlerle geçici olarak özdeşleşmesidir. Bu sözler neredeyse aynı anda geri çekilir. Bir duygulanım anında söylenen sözler bazen oldukça tuhaf ve cüretkar gelebilir. Ancak kolayca unutulur ya da inkar edilirler. Kişi nesnel bir tutum takınmak istiyorsa, bu reddetme ve inkar mekanizmasının hesaba katılması gerekir. Gelenegimizde aceleyle düzeltme ve eleştirme alışkanlığı oldukça güçlüdür ve bu çoğunlukla korkuyla -insanın ne kendine ne de başkalarına itiraf edemediği bir korku, gizli gerçeklerden, tehlikeli bilgilerden, rahatsız edici kanıtlardan, tek kelimeyle, çoğumuzun tıpkı vebadan kaçır gibi kendi kendimizle baş başa kalmaktan kaçmamıza neden olan her şeye karşı duyulan korku- pekiştirilir. İnsanın kendi kendisiyle meşgul olmasının bencilce veya “marazi” olduğunu söyleriz; en kötüsü insanın kendi kendisine eşlik etmesidir, “insanı melankolik yapar” – insan doğamıza işte böyle parlak tırnaklıklar yakıştırılır. Bunlar bizim Batılı zihinlerimizin derinliklerine kök salmıştır. Bu şekilde düşünen bir kişi, başka insanların böyle sefil bir korkağın yanında olmaktan ne zevk duyacağını

besbelli kendine hiç sormamıştır. Bir duygulanım anında kişinin genellikle istemeden öteki tarafın gerçeklerine boyun eğdiğini düşünürsek, duygulanımdan istifade ederek karşı tarafa konuşma fırsatı vermek çok daha iyi olmaz mıydı? Dolayısıyla, haklı olarak, duygulanımın yarattığı ortamda kişinin, sanki bizzat duygulanım akılcı eleştirilerimize aldırmadan konuşuyormuş gibi, kendi kendisiyle konuşma sanatını geliştirmesi gerektiği söylenebilir. Duygulanım konuştuğu sürece eleştiriden uzak durmalıdır. Fakat duygulanım durumunu bir kez ortaya koyduktan sonra, sanki muhatabımız bizimle bağlantılı gerçek bir kişiymiş gibi özenle eleştirmeye başlamamız gerekir. Konu burada kalmamalı, tartışmaya doyurucu bir nokta konulana kadar cümle ve yanıtlar birbirini izlemelidir. Sonucun doyurucu olup olmadığını yalnızca öznel duygular belirleyebilir. Herhangi bir aldatmacanın kesinlikle bir yararı olmaz. Kişinin kendi kendisine karşı gerçekten samimi olması ve diğer tarafın söyleyebilecekleri konusunda ihtiyatlı bir beklenti bu animayı eğitme tekniğinin olmazsa olmaz koşullandır.

324 Bununla birlikte, diğer tarafa dair bu tipik Batılı korku üzerine bir şey söylenebilir. Bu, gerçek olması dışında kısmen de haklı bir korkudur. Çocuğun ve ilkel insanın büyük bilinmeyene karşı duyduğu korkuyu kolayca anlayabiliriz. Aynı çocuksu korkuyu, bilinmeyen büyük dünyaya dokunduğumuz içimizdekiler için de hissederiz. Elimizdeki tek şey, duygulanım dünyasının görünmez olmasından dolayı, bunun bir dünya-korkusu olduğunu bilmeden yaşadığımız duygulanım ve korkudur. Buna karşı ya tamamen kuramsal önyargılarımız vardır ya da batıl fikirlerimiz. Eğitilmiş bir kalabalığın önünde, mistisizmle suçlanmadan bilinçdışı hakkında konuşmak bile olanaksızdır. Bu korku, bilimsel ve ahlaki açıdan kesin olan -sorgulanmaya çok açık olduğu için bir öfkeyle karışık bir şekilde inanılan- akılcı dünya-ufkumuz [*Weltanschauung*] karşı tarafın gerçekleri tarafından sarsılmasından dolayı haklı bir korkudur. Bunlardan kaçınmak mümkün olsaydı, Cahilin “bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” tavsiyesi savunmaya değer tek gerçek olurdu. Ben bu tekniği kesinlikle tavsiye etmiyor ve

gerekli görmüyorum, hatta kişi buna mecbur kalmadıkça yararlı da bulmuyorum. Söylediğim gibi birçok aşama söz konusudur ve kucaktaki bebekler kadar masum ölen aksaklıklar vardır ve bu içinde bulunduğumuz yılda da hâlâ mağara adamları doğmaktadır. Geleceğe ait gerçekler, geçmişe ait gerçekler ve hiçbir zamana ait olmayan gerçekler vardır.

325 Sırf bir tür kutsal meraktan dolayı bazılarının, örneğin -topal olduğu için değil de güneşi özlediği için- ayaklarına kanat takmayı seven bir genç bu tekniği kullanabilir. Fakat birçok hayali suya düşmüş bir yetişkin bu iç aşağılamaya ancak zorlanırsa boyun eğer ve teslim olur, çünkü çocuklukta yaşadığı korkuların tekrar yanına yaklaşmasına niye izin versin ki? Patlamış idealler ve kuşkulu değerlerden oluşan bir gündüz-dünyası ile apaçık anlamsız fantezilerden oluşan bir gece dünyası arasında durmak hafife alınacak bir konu değildir. Aslında bu bakış açısı o kadar tuhaftır ki, muhtemelen güvenlik için elini uzatmayan tek bir kişi yoktur, bu el uzatış geriye, o kişinin çocukluğunu gecenin korkularından koruyan anneye olsa bile. Korkan kişi bağımlı olur; zayıf şey desteğe ihtiyaç duyar. İlkel aklın, derin psikolojik gereklilikten dolayı, dini eğitime ihtiyaç duymasının ve bunu büyücü veya rahipte somutlaştırmasının nedeni budur. *Extra ecclesiam nulla salus* [Kilise dışında kurtuluş yoktur] -ona geri dönebilenler için- bugün de hâlâ geçerli olan bir hakikattir. Dönemeyen azınlık için sadece bir insana bağımlılık vardır, bana göre başka her şeyden daha mütevazı ve daha onurlu bir bağımlılık, daha zayıf ve daha güçlü bir destek. Protestan için ne söylenebilir? Ne kilisesi vardır ne de papazı, bir tek Tanrısı vardır ama o bile güvenilmezdir.

326 Dehşet içinde şöyle sorabilir okuyucu: “Allah aşkına, anima ne işe yarıyor o zaman, onu kabullenmek için çifte sigorta mı lazım?” Okuyucuya karşılaştırmalı dinler tarihi okuyarak tarihi kayıtlardaki boşlukları bu dinleri yaşayan insanların duygusal yaşamlarıyla doldurmasını tavsiye ederim. O zaman öteki tarafta ne yaşadığı konusunda bilgi sahibi olacaktır. Görkemli ve gülünç, dost canlısı ve zalimce sembollerle eski dinler gökten zembille inmeyip, şu

anda içimizde yaşamakta olan bu insan ruhundan doğmuştur. Bütün bu şeyler, onların ilkel formları içimizde yaşamaya devam etmekte olup, bireyin karşısında savunmasız kaldığı telkin yığınları halinde, yok edici bir kuvvetle, içimize doğabilir. Ürkütücü tanrılarımızın yalnızca isimleri değişmiştir. Şimdi sonlarına *işm* gelmiştir. Yoksa kim Dünya Savaşının ya da Bolşevizmin zekice bir buluş olduğunu söylemeye cesaret edebilir? Tıpkı bütün bir kıtanın her an batabileceği ya da bir kutbun yer değiştirebileceği yahut yeni bir salgının patlayabileceği bir dünyada dışadönük yaşadığımız gibi, her an -bu kez fikir biçiminde ama daha az tehlikeli ve daha az güvenilmez olmayan- benzer bir şeyin meydana gelebileceği bir dünyada içedönük yaşamaktayız. Bu iç dünyaya uyum sağlayamamak, en az dış dünyadaki cehalet ve aptallık kadar ciddi sorunlar yaratan bir ihmaldir. Ne de olsa, ağırlıkla, Asya'nın nüfusun yoğun olduğu, Atlantik Okyanusu'na çıkıntı yapan bir yarımadasında yaşayan ve kendilerini "kültürlü" olarak niteleyen, doğayla bütün bağlantıları koptuğu için dinin anlamı keşfedilemeyen özel bir zihinsel bozukluk olduğunu düşünenler insanlığın küçük bir parçasıdır. Güvenli bir mesafeden, diyelim orta Afrika'dan ya da Tibet'ten bakıldığında kesinlikle, bu parça kendi bilinçdışı zihinsel dengesizliklerini hâlâ sağlıklı içgüdüler taşıyan uluslara yansıtıyormuş gibi görünecektir.

327 İç dünyanın şeylerinin bizi artan bir şiddetle bilinçdışı olmaya zorlamasından dolayı, kendini geliştirmek (Hem zaten bütün kültür bireyle başlamıyor mu?) isteyen kişinin, animanın etkilerini nesnel hale getirip, ondan sonra bu etkilerin altında hangi içeriklerin yattığını anlaması gereklidir. Kişi bu yolla görünmez olana uyum sağlar ve ondan korunur. Her iki dünyaya da ödün vermeden uyum sağlamak mümkün değildir. İç ve dış dünyaların iddialarının ya da onlar arasındaki çatışmanın sonucunda mümkün ve gerekli olan meydana gelir. Maalesef bu bakımdan kültürden yoksun olan bizim Batılı zihnimiz, iç deneyimin en temel unsuru olan, Çinlilerin Tao konseptine karşılık gelebilecek *karşıtların birliğinin orta yolla sağlanması* için hiçbir

kavram yahut isim üretememiştir. Bu kesinlikle en bireysel ve en evrensel gerçek olup, bireyin yaşamının anlamının en meşru şekilde yerine getirilmesidir.

328 Şimdiye kadar yaptığım açıklamalarda yalnızca *erkek* psikolojisini anlattım. Dişi cinsiyet taşıyan anima, sadece erkek bilinci telafi eden bir figürdür. Kadında telafi edici figür erkektir ve dolayısıyla yerinde bir ifadeyle animus olarak adlandırılır. Animayla neyin kastedildiğini açıklamak ne kadar zorluysa, animusun psikolojisini anlatmaya kalkmak da bir o kadar zordur.

329 Bir kişinin, bağımsız bir kompleksle gerçekten özdeşleşemeyeceğini görmeden, anima tepkilerini naif bir biçimde kendine yorması, kadın psikolojisinde daha belirgin bir şekilde tekrarlanır. Sorunu anlamamanın ve tanımlamanın bu kadar güç olmasının asıl nedeni, kalıtsal belirsizliği ve tuhaflığı dışında, bu bağımsız kompleksle özdeşleşmedir. Her zaman kendi evimizin efendisinin kendimiz olduğu şeklindeki naif varsayımınla yola çıkarız. İlk olarak, en derin ruhsal yaşamımızda dahi, dünyaya açılan kapıları ve pencereleri bulunan bir tür ev içinde yaşadığımız, ancak bu dünyanın nesne veya içeriklerinin bize göre hareket etmesine karşın bize ait olmadıkları düşüncesine kendimizi alıştır-mamız gerekmektedir. Tıpkı komşularının psikolojisinin kendilerinininkine benzemediğini anlamamanın ve kabullenmenin kolay olmaması gibi, birçok kişi için bunu da anlamak hiç kolay değildir. Okuyucu bu sözleri biraz abartılı bulabilir, zira insanlar genelde bireysel farklılıkların farkındadır. Ancak bireysel bilinçli psikolojimizin bilinçdışının ilk durumundan kaynaklandığını ve dolayısıyla aynı yapamadığı (Lévy-Bruhl'ün önerdiği *participation mystique* kavramını hatırlayalım) unutulmamalıdır. Bu nedenle, farklılaşmanın bilincine varma insanoğlunun görece geç ulaştığı bir başarı olup, büyük olasılıkla sonsuz ölçüde büyük olan ilk kimliğin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Farklılaşma bilincin olmazsa olmazıdır, özüdür. Bilinçdışı olan hiçbir şey farklılaşmamıştır ve bilinçdışı gerçekleşen her şey ayrım yapmama temelinde gerçekleşir, yani bir şeyin kendine ait olup olmadığı belirlenmemiştir. O şeyin beni mi yoksa başkasını

mı yoksa her ikisini de mi ilgilendirdiği *a priori* bilinemez. Bu anlamda duygu da bize herhangi bir ipucu vermez.

330 Kadınlara *eo ipso* [salt bu nedenle] daha aşağı bir bilinç atfedilemez; sadece erkek bilincinden farklıdır. Fakat bir kadının, erkeğin karanlıkta el yordamıyla aradığı şeylerin çoktan bilincinde olması gibi, doğal olarak erkeğin de kadın için *ayrım-yapamamanın* gölgeliklerinde kalmış bir şeyin çok iyi farkında olduğu, çoğunlukla da kadının fazla ilgi duymadığı şeylerden oluşan deneyim alanları vardır. Kadın için kişisel ilişkiler çoğunlukla nesnel gerçeklerden ve bunların kendi aralarındaki bağlantılardan daha önemlidir. Ticaret, siyaset, teknoloji ve bilim gibi geniş alanlar, yani uygulamalı erkek zihninin bütün dünyası kadın tarafından bilincin yarı gölgeli bölgesine sürgün edilmiştir; öte yandan, kadın kişisel ilişkilere, erkeğin gözünden tamamen kaçan sonsuz nüanslara karşı çok ince bir bilinç geliştirmiştir.

331 O nedenle kadının bilinçdışının erkeğinkinden farklı özellikler göstermesi normaldir. Özetleyecek olursak, bu anlamda, kadınlara erkek, yani animus ile anima arasındaki farkı için sadece şunu söyleyebilirim: anima *ruh hali* üretir, animus ise *düşünce*, ve erkeğin ruh hali gölgeli bir arka plandan çıkarken, kadının da düşünceleri aynı ölçüde bilinçdışı olan eski varsayımlara dayanır. Animus düşünceler, büyük çoğunlukla, kolayca sarsılmayan sağlam inançlardan ya da geçerlilikleri tartışma götürmeyen ilkelerden meydana gelir. Bu düşünceleri analiz ettiğimizde, öncelikle varlıklarının anlaşılması gereken bilinçdışı varsayımlarla karşılaşırız; yani, düşünceler sanki bu tür varsayımlar varmış *gibi* tasavvur edilir. Fakat gerçekte düşünceler hiçbir şekilde tasavvur edilmez; onlar zaten vardır ve öyle kesin ve öyle bir inançla sahiplenilirler ki, kadın asla bunlara kuşku gölgesi düşürmez.

332 Animusun, anima gibi kendini tek bir figürde kişileştirdiğini varsayma eğilimi vardır. Fakat deneyimin de gösterdiği üzere bu ancak belli bir noktaya kadar geçerlidir, çünkü beklenmedik bir biçimde ortaya başka bir faktör çıkar ve özünde erkekte var olandan farklı bir durum baş gösterir. Animus tek bir kişi olarak değil kişiler çokluğu

olarak ortaya çıkar. H.G. Wells'in *Christina Alberta's Father* [*Christina Alberta'nın Babası*] adlı romanının kadın kahramanı, yaptıkları ve yapmadıklarıyla, sürekli -kendisine acımasız bir kesinlik ve kupkuru bir gerçekçilikle, hangi gerekçelerle, ne yapması gerektiğini söyleyen- bir üst ahlaki otoritenin gözetimi altındadır. Wells bu otoriteye "Vicdan Mahkemesi" adını vermişti. Bu suçlayıcı yargıçlar topluluğu, bir tür Öğretmenler Kurulu, animusun kişileşmiş haline karşılık gelmektedir. Animus daha çok bir babalar yahut tartışmasız, "akılcı" *ex cathedra* [yetkili] yargılarda bulunan bir tür saygın kişiler topluluğudur. Daha yakından baktığımızda, bu sert yargıların büyük ölçüde çocukluktan itibaren az çok bilinçdışı bir şekilde, güçlülük bir araya getirilmiş ve bilinçli ve sağlam bir yargının yokluğunda (ki çoğu zaman böyle olur), hemen bir fikirle ortaya çıkan bir ortalama gerçek, adalet ve mantıklılık, peşin hükümler özeti ilkesine sıkıştırılmış deyiş ve düşünceler olduğu anlaşılır. Bazen bu fikirler gerçek sağduyu denilen şekle girer, bazen de bir eğitim komedisine benzeyen ilkeler olarak ortaya çıkar: "İnsanlar bunu her zaman şöyle yapmıştır," yahut "Herkes böyle olduğunu söylüyor."

333 Animusun sık sık anima olarak yansıtıldığını söylemeye gerek yok. Bu yansıtımlara özellikle elverişli olan erkekler ya bizzat her şeyi bilen Tanrının yürüyen kopyasıdır ya da geniş ve işe yaramaz bir sözcük dağarcığına sahip olan ve kaba ya da sıradan gerçekliği yüceleştirici bir terminolojiye çeviren gevezeler olarak yanlış anlaşılırlar. Animusu sadece tutucu, kolektif bilinç olarak tanımlamak yetersiz kalır; aynı zamanda, doğru düşünceleriyle aleni bir çelişki içinde, iğrenç yansıtma görevinin zevkle yerini alan zor ve bilinmeyen sözcüklere karşı sıra dışı bir zayıflık gösteren bir neolojistir.

334 Animus da anima gibi kıskanç bir sevgilidir. Gerçek adamın yerine, onun hakkında bir fikir koymakta ustadır ki, bu da hiçbir zaman eleştirilmeyen şeyler açısından epeyce tartışmalı bir zemindir. Animus düşünceler her zaman kolektiftirler ve tıpkı animanın duygusal beklenti ve yansıtımlarını erkekle eşi arasına sokmasına benzer şekilde, bireyler

ve bireysel yargılar karşısında ağır basarlar. Eğer kadın güzelse, erkek için bu animus düşüncelerin dokunaklı ve çocuksu bir yanı vardır. Ama kadın erkeğin duygusal yanını harekete geçirmiyorsa ve kendisinden yakaran bir acizlik ve budalalıktan çok beceri bekleniyorsa, o zaman kadının animus düşünceleri erkeğin sınırlarını ölesiye bozar, çünkü bunlar düşünce için düşünceden başka hiçbir şeye dayanmaz ve “herkesin kendi fikirlerine sahip olma hakkı vardır.” Erkek burada çok zarar verici olabilir, çünkü animusun her zaman animayı, daha fazla tartışmayı gereksiz hale getirecek kadar abarttığı -ya da *tam tersi*- kaçınılmaz bir gerçektir.

335 Entelektüel kadınlarda animus, eleştirel tartışmacılığı ve ısrarla ilgisiz bir zayıf noktanın üzerinde durmak ve anlamsız bir şekilde o noktayı öne çıkarmak şeklinde kendini gösteren ukalalık özентisini cesaretlendirir. Yahut da gerçekten akli başında bir tartışma, tamamen farklı ve mümkünse aksi bir bakış açısının ortaya atılmasıyla insanı çılgına döndürecek kadar rayından çıkıverir. Bu tür kadınlar, bunun farkında olmaksızın, sadece erkeğin damarına basmayı isterler ve bunun sonucunda tamamen animusun insafına kalırlar. Bu yaratıklardan biri bir defasında bana “Ne yazık ki ben hep haklıyım,” demişti.

336 Ancak tanıdık olduğu kadar da sevimsiz olan bütün bu özellikler sadece ve sadece animusun dışadönüklüğünden kaynaklanmaktadır. Animus bilinçli ilişkinin işlevine ait değildir; animusun işlevi daha çok bilinçdışıyla ilişkileri kolaylaştırmaktır. Animus, sadece düşünceleri -bilinçli bir şekilde düşünmesi gereken- dış durumlarla özdeşleştiren kadının yerine, bilinçdışının içerikleriyle birleşebileceği içe yönelmelidir. Animusla uzlaşma tekniği ilke olarak animanınkiyle aynıdır; yalnızca burada kadın düşüncelerini eleştirmeyi ve belli bir mesafede durmayı öğrenmelidir; bunu da onları bastırmak için değil, kaynaklarını öğrenerek, erkeğin animayla ilgilenirken yaptığı gibi, ilkel imgeleri keşfedeceği arka planın daha derinlerine inmek için yapmalıdır. Animus, kadının atalarının erkekler hakkındaki bütün deneyimlerinin toplandığı bir depodur; sadece bir depo olma-

yıp, aynı zamanda, λόγος σπερματικός, spermatik söz diyebileceğimiz bir şeye neden olmasıyla, yaratıcı ve üretken bir varlıktır. Erkeğin içini, içindeki kadın doğasının bir ürünü olarak doğurması gibi, kadının içindeki erkek yan da erkeğin kadınsı yanını dölleme gücü olan yaratıcı çekirdekleri doğurur. Bu, yanlış işlendiğinde, çok kötü bir dogmacıya ve zorba bir pedagoga, bir kadın hastamın yerinde deyişle düzenli bir “animus tazısı”na dönüşebilen *femme inspiratrice* [kışkırtıcı kadın] olacaktır.

337 Tıpkı benzer koşullardaki bir erkeğin kadınsılaşma riskiyle karşı karşıya olması gibi, animus tarafından elde edilen bir kadın da daima kadınsılığını, uyarlanmış kadınsı personasını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu psişik anlamda cinsiyet değişikliklerinin nedeni, içe ait bir işlevin dışa çevrilmesidir. Bu cinsel sapma tamamen dış dünyaya karşı bağımsız olan iç dünyanın yeterince tanınmamasından kaynaklanmakta olup, uyum için kapasitemizi zorlayacak kadar ciddi talepleri gündeme getirir.

338 Animanın “tek-kişilikli” diyebileceğimiz niteliğinden farklı olarak animusun çoğulluğuna gelince, bu çarpıcı gerçek bana bilinçli tutumun bir sonucuymuş gibi gelmektedir. Kadının bilinçli tutumu genel olarak erkeğinkinden çok daha kişiseldir. Onun dünyası babalardan, annelerden, erkek ve kız kardeşlerden, kocalar ve çocuklardan oluşur. Dünyanın geri kalanı da aynı şekilde, birbirine kafa sallayan ama aslında esas olarak kendi kendileriyle ilgilenen ailelerden meydana gelir. Erkeğin dünyası ülke, devlet, iş, vb.’dir. Ailesi amaca giden yolda bir araç ve devletin temellerinden biridir, eşinin ille de kendisi için yaratılmış *kadın* olması gerekmez (en azından kadının, “erkeğim” derken kastettiği anlamda değil). Erkek için genel olan, kişisel olandan daha fazla şey ifade eder; onun dünyası eşgüdüm içinde birçok faktörden oluşurken, kadının dünyası, kocası dışında, kozmik bir sisin içinde sona erer. Dolayısıyla erkeğin animasına ateşli bir seçkinlik eklenirken, kadının animusuna belirsiz bir çeşitlilik eklenir. Erkeğin önünde alımlı ve anahatları net bir Kirke ya da bir Kalypso figürü dolaşırken, animus bir grup Uçan Hollandalı grubuyla ya da denizden gelen,

bilinmeyen ve sürekli hareket halinde oldukları için ne oldukları doğru dürüst anlaşılamayan ve değişkenlik gösteren göçmenlerle daha iyi ifade edilir. Bu kişileştirmeler özellikle rüyalarda ortaya çıkarken, gerçek hayatta bunlar, uzaklarda, bilinmeyen kentlerde yaşayan ünlü tenorlar, boks şampiyonları ya da büyük adamlar olabilirler.

339 Ruhun karanlık hinterlandından çıkan bu alacakaranlık figürler -teozofinin ağdalı jargonuyla söyleyecek olursak, gerçekten yarı-acayip “eşik bekçileri”- neredeyse ciltler doldurabilecek kadar sonsuz sayıda şekle girebilirler. Karmaşık dönüşümleri en az sözcüğün kendisi kadar zengin ve tuhaf, bilinçli bağınlarının, yani personanın sınırsız çeşitliliği kadar çoktur. Alacakaranlıkta dururlar ve biz ancak anima ile animusun bağımsız kompleksinin özünde zorla elde edilmiş yahut alıkonmuş psikolojik bir işlev, bir “kişilik” olduğunu, çünkü bu işlevin bizzat kendisinin bağımsız ve gelişmemiş olduğunu fark edebiliriz. Fakat kişileştirmelerin nasıl parçalanabileceğini şimdiden görebiliriz, çünkü bilinçli hale getirmek suretiyle “onları bilinçdışına giden köprülere dönüştürebiliriz”. Onları maksatlı bir şekilde işlev olarak kullanmadığımız için kişileştirilmiş kompleksler olarak kalırlar. Bu durumda oldukları sürece görece bağımsız kişilikler olarak kabul edilmeleri gerekir. İçerikleri bilinmediği takdirde bilince katılamazlar. Diyalektik sürecin amacı bu içerikleri gün ışığına çıkarmaktır; ancak bu görev yerine getirildikten ve bilinçli zihin animada yansıtılan bilinçdışı süreci yeterince tanıdıktan sonra, anima sadece bir işlev olarak anlaşılır.

340 Her okuyucunun anima ve animusla neyin kastedildiğini hemen anlamasını beklemiyorum. Ama en azından bunların “metafizik” bir sorun olmayıp, aynı şekilde akılcı ve soyut dille de ifade edilebilecek epeyce ampirik gerçekler olduğunu anladığını umuyorum. Burada çok soyut bir terminoloji kullanmaktan özellikle kaçındım, çünkü şimdiye kadar deneyimlerimize ulaşmanın mümkün olmadığı bu tür konularda okuyucuya entelektüel bir izah sunmanın bir yararı yoktur. Okuyucuya deneyimin gerçek olasılıklarının neler olduğuna dair bir fikir vermek çok daha isabetlidir.

Kişi bunları bizzat yaşamadığı sürece gerçekten anlaması mümkün değildir. Dolayısıyla ben, deneyim yokluğundan dolayı özünde boş bir sözcük ağı olarak kalmaya mahkum olan entelektüel kaideler oluşturmaktan çok, bu deneyime ulaşmanın olası yollarını göstermekle ilgilenmekteyim. Ne yazık ki birçok kimse sözcükleri ezberleyip deneyimleri de kafalarından eklemekte ve kendilerinden uzaklaşarak, ruh hallerine göre bölünge ya da eleştiriye yönelmektedir. Burada yeni bir sorgulamayla, yeni-ama yine de-çok eski bir psikolojik deneyimle karşı karşıya bulunmaktayız. Bu konuyla ilgili psikolojik gerçekler yeterli sayıda insan tarafından öğrenildiği zaman, görece geçerli kuramlar yazabilecek durumda olacağız. Keşfedilecek ilk şeyler her zaman, kuramlar değil gerçeklerdir. Kuram inşası birçok tartışmanın bir sonucudur.

Bilinçdışı Figürleri ile Beni Birbirinden Ayırt Etme Tekniği

341 Okuyucuya animus ile animanın belirli faaliyetleri hakkında ayrıntılı bir örnek borçluyum. Ne yazık ki bu materyal o kadar fazla ve o kadar çok sembol açıklaması gerektirmektedir ki, bunu bu denemenin çerçevesi içinde gerçekleştirmek mümkün değildir. Bununla birlikte, bu ürünlerin bazılarını bütün sembolik çağrışımlarıyla birlikte ayrı bir çalışmada¹ ele aldım, dolayısıyla okuyucuya bu çalışmayı önermeliyim. O kitapta animustan hiç söz etmedim, çünkü o dönemde bu işlevden henüz haberim yoktu. Yine de, bir kadın hastaya bilinçdışı içeriklerini çağrıştırmasını tavsiye edecek olsam her zaman aynı fanteziyi üretecektir. Neredeyse her defasında ortaya çıkan erkek kahraman figürü animustur ve art arda gelen fantezi-deneyimleri de bağımsız kompleksin aşamalı dönüşümünü ve çözülüşünü gösterir.

342 Bilinçdışının analizinin hedefi bu dönüşümdür. Eğer bir dönüşüm yoksa bu, bilinçdışının belirleyici etkisinin azalması ve bütün analizlerimize ve bütün kavrama gücümüze karşın bazı vakalarda nevrotik semptomlar göstermeye devam edeceği anlamına gelir. Yahut da zorlanımlı bir aktarım meydana gelecektir ki bu da nevroz kadar kötüdür. Açıkçası, böyle vakalarda hiçbir telkin, iyi niyet ve tamamen indirgemeci bir kavrayış bilinçdışının gücünü kıramamıştır. Ama bu -bir kez daha açık bir şekilde belirtmek isterim ki- psikoterapötik yöntemlerin genelde işe yaramadığı anlamına gelmemektedir. Ben burada yalnızca,

¹ *Dönüşüm Sembolleri.*

doktorun asıl olarak bilinçdışıyla ilgilenip onunla gerçek bir uzlaşmaya varma konusunda bir karar vermesi gereken vakaların hiç de az olmadığını vurgulamak istiyorum. Kuşkusuz bu yorumlamadan farklı bir şeydir. İkinci vakada doktorun durumu önceden *bilmesi* ve dolayısıyla yorum yapabilmesi normaldir. Fakat gerçek bir uzlaşma durumunda sorun yorumlama değildir: Burada sorun, bilinçdışı süreçleri serbest bırakıp fanteziler şeklinde bilinçli zihne çıkmalarına izin verme sorunudur. İstersek bu fantezileri yorumlamaya çalışabiliriz. Birçok vakada, üretilen fantezilerin anlamı konusunda biraz fikir sahibi olmak hasta açısından önemlidir. Ancak hastanın bunları sonuna kadar yaşaması ve zihinsel kavrayış deneyimin bütününe ait olduğu sürece, aynı zamanda bunları anlamak hayati önem taşır. Ancak ben anlamaya öncelik vermiyorum. Doktor zaten doğal olarak hastanın anlamasına yardımcı olabilmelidir, fakat hasta her şeyi anlamayacağına ve hatta anlayamayacağına göre, doktor yorumun zekice oyunlarına karşı çok uyanık olmalıdır. Çünkü önemli olan, fantezileri yorumlamak ve anlamak değil, öncelikle onları deneyimlemektir. Alfred Kubin, *Diğer Taraf* adlı kitabında bilinçdışına ilişkin çok güzel bir tanımlama yapmıştı, yani bir sanatçı olarak bilinçdışıyla ilgili deneyimlerini anlatmıştı. İnsan deneyiminin derin anlamıyla bu tamamlanmamış bir sanatsal deneyimdir. Bu tür sorunlara ilgi duyan herkesin bu kitabı dikkatle okumasını öneririm. O zaman sözünü ettiğim şeyin, yani görünün insanca değil sanatsal olarak deneyimlenmesinin tamamlanmamışlığını göreceklerdir. Burada “insanca” deneyimden, yazarın kişiliğinin görüşüne pasif olarak karışmaması, görüşünün figürleriyle aktif ve reaktif olarak ve tam bir bilinçlilikle yüz yüze gelmesi gerektiğini kastetmekteyim. Aynı eleştiriyi, yukarıda söz edilen kitaptaki fantezilerin sahibi kadına da yönelteceğim; o da sadece bilinçdışından çıkan fantezilerin karşısındadır, onları algılamakta veya olsa olsa onlara katlanmaktadır. Fakat bilinçdışıyla gerçek bir uzlaşma kesin bir bilinçli karşıt duruş gerektirmektedir.

343 Burada ne demek istediğimi bir örnekle açıklayacağım. Hastalarımın birinin şöyle bir fantezisi vardı: *Nişanlısının yoldan aşağı ırmağa doğru koştuğunu görür. Kış mevsimidir ve ırmak donmuştur. Kadın buzun üstünde koşmakta ve erkek de onun peşinden gitmektedir. Kadın koşmaya devam eder ve derken buz kırılır, koyu bir yarık çıkar ortaya ve erkek kadının bu yarığın içine atlamasından korkar. Korktuğu başına gelir. Kadın yarığın içine atlar ve erkek acı içinde onu izler.*

344 Bu alıntı, bağlamından koparılmış olmasına rağmen, bilinçli zihnin tutumunu açık bir şekilde göstermektedir: Algılamakta ve pasif bir şekilde katlanmaktadır, fantezi-imagesi sadece görülmekte ve hissedilmektedir, iki boyutludur, çünkü hasta yeterince dahil edilmemiştir. O yüzden fantezi düz bir imge olarak kalmaktadır, belki somut ve ajite edicidir ama gerçek değildir, tıpkı bir rüya gibi. Bu gerçekdışılık hastanın aktif bir rol oynamamasından kaynaklanmaktadır. Fantezi gerçek olmuş olsaydı, nişanlısının intihar etmesini bir şekilde engelleyecekti. Örneğin onu kolayca yakalayacak ve tutarak yarığa atlamasını engelleyebilecekti. Gerçekte de fantezide olduğu gibi hareket etmiş olsaydı, ya dehşetten ya da aslında nişanlısının intiharına itirazı olmadığı şeklindeki bilinçdışı düşünceden dolayı kesinlikle donakalırdı. Fantezide pasif kalması sadece genelde bilinçdışının faaliyetine karşı tutumunu ifade etmektedir: Gördüğü şeyden ağzı açık kalmış ve şoke olmuştur. Gerçekte her çeşit depresif düşünce ve kanaatten dolayı sıkıntı yaşamaktadır; iyi olmadığını, düzeltilemeyecek bir şekilde doğuştan kusurlu olduğunu, beyninin bozulmakta olduğunu vs. düşünmektedir. Bu olumsuz duygular, o kişinin tartışmadan kabullendiği kendi kendine telkinlerdir. Zihinsel olarak bunları kusursuz bir şekilde algılayabilmekte ve gerçek olmadıklarını kavrayabilmektedir, ancak buna rağmen duygular devam etmektedir. Bunların zihin gücüyle alt edilmesi mümkün değildir çünkü hiçbir zihinsel ya da akılcı temelleri yoktur; bilinçli eleştiriden etkilenmeyen, bilinçdışı, akıldışı bir fantezi-yaşamında kök salmışlardır. Bu vakalarda bilinçdışına kendi fantezilerini üretme fırsatı tanınması gerekir. Yukarıdaki alıntı da bilinçdışı fantezi-

faaliyetinin işte böyle bir ürünüdür. Bu vakada ruh-kökenli depresyon söz konusu olup, depresyonun kaynağı, hastanın hiçbir şekilde farkında olmadığı fantezilerdir. Gerçek melankolide, aşırı tükenmişlikte, zehirlenmede, vs. durum tam tersine döner: Hasta bu kez depresyonda olduğu için bu tür fanteziler üretir. Fakat ruh-kökenli depresyonda hasta bu tür fantezilerden dolayı depresyondadır. Hastam, uzun bir analiz sonucunda nevroz kaynağı konusunda zihinsel olarak aydınlatılmış, oldukça zeki genç bir erkekti. Ancak zihinsel kavrayış, depresyonunda bir değişiklik yaratmamıştı. Bu tip vakalarda doktor gereksiz yere nedensellik ilişkilerinin derinlerine dalmaktan kaçınmalıdır; çünkü az çok eksiksiz bir kavrayış bir işe yaramadığı zaman, başka bir küçük nedenselliğin keşfedilmesi de bir işe yaramayacaktır. Bilinçdışı tartışmasız bir üstünlük sağlamıştır; bütün bilinçli içerikleri geçersiz hale getirebilecek çekici bir güç kullanmaktadır - bir başka deyişle, libidoyu bilinç dünyasından geri çekebilir ve dolayısıyla bir "depresyon", bir *abaissement du niveau mental* (Janet) üretebilir. Ancak bunun sonucu olarak, enerji yasasına göre, bilinçdışında bir değer yani libido binkimi beklemeliyiz.

345 Libido belli bir form dışında kavranamaz; yani, fantezi-imgeleriyle özdeşdir. Libidoyu bilinçdışının elinden ancak ona karşılık gelen fantezi-imgeleri üreterek kurtarabilirsiniz. Böyle bir vakada, bilinçdışına kendi fantezilerini ortaya çıkarma şansı vermemizin nedeni budur. Yukarıdaki alıntı işte böyle üretilmiştir. Bu alıntı, uzun ve oldukça karmaşık bir dizi fantezi-imgesinin, bilinçli zihinle onun içeriğine kaptırılan enerji kotasına karşılık gelen küçük bir parçasıdır. Hastanın bilinç dünyası donuklaşmış, boşalmış ve grileşmiştir; ancak bilinçdışı faaliyete geçmiştir, güçlüdür ve zengindir. Bilinçdışı ruhun doğasının tipik özelliği, kendi kendine yeterli olması ve hiçbir insani kaygıyı tanımamasıdır. Bir şey bir kez bilinçdışına düşünce, bilinçli zihnin ıstırap çekip çekmediğine bakılmaksızın, orada alıkonur. Bilinçdışındaki her şey yeşillenip çiçek açarken, bilinçli zihin acıkıp donabilir.

346 En azından ilk başta öyle görünür. Fakat derinlere indiğimizde, bilinçdışının bu kayıtsızlığının bir anlamı, hatta bir amacı ve bir hedefi olduğunu görürüz. Bilinçli hedeflerin ötesinde ruhsal hedefler bulunmaktadır; aslında bunlar birbirlerine karşıt bile olabilirler. Fakat bilinç yapmacık veya gösterişçi bir tutum takındığı zaman, bilinçdışının bilince karşı düşmanca veya merhametsizce bir tavır takındığını görürüz.

347 Hastanın bilinçli tutumu o kadar tek yanlı şekilde zihinsel ve akılcı ki, bizzat doğa ona karşı ayaklanmakta ve bütün bilinçli değerler dünyasını yerle bir etmektedir. Fakat hasta zihinsellikten vazgeçip kendini başka bir işleve, örneğin duygulara bağımlı hale getiremez. Bunun da çok basit bir nedeni vardır: Çünkü duyguları yoktur. Bilinçdışının ise duyguları vardır. Dolayısıyla liderliği bilinçdışına teslim etmekten ve fanteziler şeklinde bilinçli bir içeriğe dönüşme fırsatı vermekten başka seçeneğimiz yoktur. Eğer hastam daha önce zihinsel dünyasına tutunup, hastalığı olarak gördüğü şeylere karşı kendini rasyonelleştirmelerle savunmuşsa, şimdi kendini tamamen ona bırakmalıdır ve depresyon krizi baş gösterdiğinde de unutmak için kendini işe vermeye çalışmamalı, depresyonunu kabullenip ona kulak vermelidir.

348 Artık bu, nevrozun karakteristik bir özelliği olan bir ruh haline girmenin doğrudan karşıtıdır. Zayıflık, yüreksizce teslim olmak değil, özü, ruh halinin ayartmalarına rağmen nesnelliğini korumaya ve ruh halinin hakim özne olmasına fırsat vermek yerine onu nesne durumuna getirmeye bağlı olan gerçek bir başarıdır. Dolayısıyla hasta, ruh halinin kendisiyle konuşmasını sağlamaya çalışmalıdır; ruh hali ona kendi hakkında her şeyi anlatmalı ve kendini ifade ederken ne tür fantastik benzetmeler kullandığını göstermelidir.

349 Yukarıdaki bölüm zihinde canlandırılmış bir ruh halidir. Eğer hasta ruh haline karşı nesnelliğini koruyamamış olsaydı, fantezi-imgesi yerine, her şeyin mahvolduğu, tedavisinin imkansız olduğu, vb. şeklinde felç edici bir duyguya kapılacaktı. Ancak ruh haline kendisini bir imge içinde ifa-

de etme şansı verdiği için, libidonun yani eidetik formdaki bilinçdışı yaratıcı enerjinin en azından küçük bir bölümünü bilinçli bir içeriğe dönüştürmeyi ve böylece bilinçdışının alanından çekmeyi başarmıştı.

350 Fakat bu çaba yeterli değildir, çünkü fantezi, eksiksiz olarak yaşanabilmesi için, sadece algı ve pasiflik değil, aynı zamanda aktif katılım gerektirir. Hasta bu gerekliliğe ancak fantezide de gerçekte davrandığı gibi davranırsa cevap verebilir. Nişanlısı kendini boğmaya çalışırken elleri kolları bağlı izlemez, fırlar ve onu durdururdu. Fantezide de bu olmalıdır. Fantezide de gerçekte olabileceği gibi davranmayı başaracak olsaydı, fanteziyi ciddiye almış olduğunu, yani bilinçdışına mutlak gerçeklik değeri atfettiğini göstermiş olacaktı. Bu şekilde tek yanlı zihinselliğine karşı zafer kazanacak ve dolaylı olarak bilinçdışının akıldışı duruş noktasının geçerli olduğunu kanıtlayacaktı.

351 Bilinçdışının kendisinden talep ettiği tamamlanmış deneyim bu olacaktı. Ancak bunun ifade ettiği anlam hafife alınmamalıdır: Bütün dünyanın fantastik gerçektışılığın tehdidi altında. Bütün bunların yalnızca bir fantezi ve tamamen keyfi ve yapay kabul edilmesi gereken bir hayal ürünü olduğunu bir an için bile unutmak çok zordur. İnsan böyle bir şeyi nasıl “gerçek” kabul eder ve ciddiye alabilir?

352 Bir yerde kendi halinde, ortalama bir vatandaş gibi davranırken, başka bir yerde inanılmaz bir maceraperest gibi davranıp kahramanca şeyler yaptığımız ikili bir yaşama inanmamız beklenemez. Başka bir deyişle, fantezilerimizi hayata geçirmeye kalkmamalıyız. Fakat insanın içinde garip bir şekilde bunu yapma arzusu vardır. Nitekim kişinin fanteziden hoşlanmamasının ve bilinçdışını küçümsemesinin kaynağında bu eğilime karşı duyulan derin korku yatmaktadır. Hem hayata geçirme ve hem de bundan duyulan korku ilkel batıl inançlar olmakla birlikte bunlar, sözümler ona aydınlanmış insanlar arasında bütün canlılıklarıyla yaşamaya devam etmektedir. Kişi toplumsal yaşamda ayakkabıcılık yapıyor olabilir, ancak bir mezhep üyesi olarak bir baş melek saygınlığına ulaşır. Her halükarda o küçük bir tüccardır, ama masonlar arasında gizemli bir üstatır. Bir diğeri bütün

gün ofisinde oturur; akşamleyin, kendi çevresinde ise Jül Sezar'ın reenkarne olmuş halidir, yani insan olarak ölümlü, resmi konum olarak ölümsüzdür. Bütün bunlar istemeden yapılan somutlaştırmalardır.

353 Buna karşılık zamanımızın bilimsel inancı fanteziye karşı batıl bir fobi geliştirmiştir. Fakat gerçek olan, çalışan şeydir. Ve bilinçdışının fantezileri de çalışırlar, bundan hiç kuşku yoktur. En zeki filozof bile aptalca bir agorafobinin kurbanı olabilir. Ünlü bilimsel gerçekliğimiz bilinçdışının sözüm ona gerçekdışılığına karşı en küçük bir koruma sağlayamaz. Fantastik imge perdesinin ardında bir şey çalışır, bu şeye iyi bir isim de verebiliriz kötü de. O gerçek bir şeydir ve bu nedenle dışavurumları ciddiye alınmalıdır. Fakat öncelikle somutlaştırma eğiliminin üstesinden gelinmesi gerekir; başka bir deyişle, fantezileri yorumlama sorununa yaklaşırken onları genel anlamıyla ele almamak gerekir. Fiili deneyimi yaşarken fanteziler genel anlamıyla ele alınamazlar. Ancak iş bunları anlamaya geldiğinde, hiçbir şekilde görüntüyü, dolayısıyla da fantezi-imgesini, onun altında yatan işlemsel süreçle karıştırmamalıyız. Görüntü bir şeyin kendisi değil, sadece onun ifadesidir.

354 Böylece hastam (her bakımdan gerçek bir intihar kadar somut olsa da) intihar sahnesini “başka bir yerde” yaşamamaktadır; o intihara benzeyen gerçek bir şeyi yaşamamaktadır. Birbirine karşıt iki “gerçeklik”, yani bilinç dünyası ve bilinçdışı dünya üstünlük mücadelesi vermemekte, sadece biri diğerini göreceli yapmaktadır. Bilinçdışının gerçekliğinin oldukça göreceli oluşu, aslında muhtemelen şiddetli bir çatışmaya yol açmayacaktır; ancak bilinç dünyasının gerçekliğinden kuşku duyulması fazla sıcak karşılanmayacaktır. Buna rağmen her iki “gerçeklik” de ruhsal deneyimlerdir, gizemli bir koyuluktaki bir astara boyanmış ruhsal görüntülerdir. Eleştirel bir akıl için hiçbir şey *mutlak* gerçek değildir.

355 Şeylerin özü ve mutlak oluşları hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Ancak değişik etkilere maruz kalıyoruz: duygu-lar yoluyla “dışarıdan”, fantezi yoluyla “içeriden”. Hiçbir zaman “yeşil” rengin bağımsız bir varlığı olduğunu düşün-

meyiz; aynı şekilde, asla bir fantezi-deneyiminin kendi başına ve kendi için var olduğunu ve dolayısıyla genel anlamıyla ele alınması gerektiğini de aklımıza getirmeyiz. Bu bir ifadedir, bir bilinmeyen ama gerçek olan bir şeyi simgeleyen bir görüntüdür. Yukarıda anlattığım fantezi-alıntısı, zamanlama olarak bir depresyon ve çaresizlik dalgasıyla aynı zamana denk gelmiştir, dolayısıyla bu olay kendini fantezide dışa vurmuştur. Aslında hastanın bir nişanlısı vardır; nişanlı onun için dünya ile duygusal bağı temsil etmektedir. Bu bağlantı kopunca hastanın dünya ile bağlantısı da kopmaktadır. Ortada umutsuz bir görüntü vardır. Fakat hastanın nişanlısı onun animasını yani bilinçdışıyla ilişkisini de simgelemektedir. Dolayısıyla fantezi, herhangi bir engellemeye uğramadan, aynı anda animasının tekrar bilinçdışında kaybolmakta olduğunu ifade etmektedir. Bu durum bir kez daha hastanın ruh halinin olduğundan daha iyi olduğunu göstermektedir. Elini bile kaldırmadan olan biteni seyrederken her şeyi bir kenara atmaktadır. Oysa kolayca müdahale edebilir ve animayı yakalayabilirdi.

356 Ben bu ikinci durumu tercih ederim, çünkü hasta, yaşamla ilişkilerini iç gerçeklerle yürüten içedönük biridir. Dışadönük biri olsaydı, birinci durumu tercih edecektim, çünkü dışadönük yaşam esas olarak insan ilişkileriyle yürütülür. Dışadönük, hem nişanlısını hem de kendisini öldürmek gibi bir ruh hali içinde olabilirken, içedönük anima ile yani içerideki nesneyle ilişkisini kestiği zaman en çok kendine zarar verir.

357 Sonuç olarak, hastanın fantezisi açık bir şekilde bilinçdışının negatif hareketini, bilinç dünyasından geri çekilme eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Bu geri çekilme eğilimi bilinçteki libidoyu emerek orayı boşaltacak kadar güçlüdür. Ancak biz fanteziyi bilinçli hale getirerek, bu sürecin bilinçdışı bir şekilde gerçekleşmesini durdururuz. Hasta yukarıda anlatılan yolda aktif olarak yer almış olsaydı, fanteziye yatırım yapılan libidoya kendisi sahip olacak ve böylece bilinçdışı üstünde fazladan etki kuracaktı.

358 Birçok vakada tanık olduğum üzere, bilinçdışı fantezilerin sürekli bilinçli şekilde gerçekleşmesi ve fantastik

olaylara aktif katılım, sayısız bilinçdışı içeriğin dahil edilmesi yoluyla, öncelikle bilinçli ufku genişletir; ikinci olarak, bilinçdışının dominant etkisini yavaş yavaş ortadan kaldırır; ve üçüncü olarak da bir kişilik değişimine yol açar.

359 Doğal olarak bu kişilik değişimi kalıtsal yapının değişmesi değildir. Nevrotik yapıların sonu gelmez çatışmalarında açık bir şekilde gördüğümüz, bu bilinçle bilinçdışı arasındaki keskin bölünmeler ve uzlaşmaz çelişkiler neredeyse her zaman, diğer işlevler haksız biçimde geri plana itilirken, bir veya iki işleve mutlak öncelik veren bilinçli tutumun fark edilir bir şekildeki tek yanlılığından kaynaklanır. Fantezilerin bilinçli şekilde kavranıp yaşanması, bilinçdışı alt işlevleri bilinçli zihne uydururlar. Bu doğal olarak bilinçli tutum üzerinde derin etkileri olan bir süreçtir.

360 Sadece önemli bir değişim meydana geldiğini vurgulamak istediğim için, şimdilik bu kişilik değişiminin yapısı konusuna girmeyeceğim. Bilinçdışının analizinin hedefi olan bu değişime ben aşkın işlev adını verdim. Aşkın işlevde dışa vurulan, insan ruhunun bu ilginç değişme yeteneği, geç ortaçağ simya felsefesinin temel hedefiydi ve simya sembolizminin terimleriyle ifade edilirdi. Herbert Silberer, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* [*Gizemcilik Sorunu ve Gizemciliğin Simgeciliği*] adlı çok değerli kitabında, simyanın psikolojik içeriğinden söz etmişti. Bugünkü bakış açısını kabul edip “simya alanındaki” bu arayışları sadece imbibik ve eritme potasına indirgemek affedilmez bir hata olur. Kuşkusuz ki bu yön de vardı; hatta gerçek kimyanın deneme amaçlı başlangıç aşamalarını temsil etmekteydi. Fakat simyanın aynı zamanda yabana atılmaması gereken ve henüz yeterince anlaşılamamış olan bir de manevi yanı vardı: Modern psikolojinin el yordamıyla ilerleyen habercisi olan bir “simya” felsefesi vardı. Aslında simyanın sırrı aşkın işlevde, yani taban bileşenle asil bileşenin, farklılaşan işlevlerle alt işlevlerin ve bilinçle bilinçdışının harmanlanıp birleştirilmesi yoluyla kişiliğin dönüştürülmesinde gizliydi.

361 Ancak tıpkı bilimsel kimyanın başlangıç aşamasında fanatik fikirler ve saçmalıklarla saptırılarak kafa karışıklığı yaratılması gibi, simya felsefesi de henüz işlenmemiş ve

farklılaşmamış zihnin kaçınılmaz somutlaştırmalarıyla kösteklendi, derin gerçeklere dair en canlı önseziler ortaçağ düşünürünü simya problemlerine tutkuyla bağlamasına rağmen, asla net bir psikolojik kaideye doğru gelişemedi. Bilinçdışının özümseme sürecinden geçen hiç kimse bu sürecin en hayati organlarını etkileyerek kendisini değiştirdiğini reddetmeyecektir.

362 Okuyucum bu noktada, yukarıda anlatılan basit fantezi gibi *quantite negligeable*'ın [önemsiz bir niceliğin] nasıl olup da herhangi biri üzerinde narin bir etki yapabildiğini gözünde canlandıramadığı için başını kuşkuyla sallarsa onu suçlamam. Yukardaki alıntının, aşkın işlevi ve ona atfedilen olağanüstü etkiyi açıklamada pek aydınlatıcı olmadığını kabul ediyorum. Ancak -okuyucunun cömert anlayışına sığınarak ifade etmek isterim ki- bu konuda bir örnek bulmak olağanüstü zordur, çünkü verilecek her örneğin sadece ilgili birey açısından etkili ve önemli olma gibi talihsiz bir özelliği vardır. O yüzden hastalanma her zaman, kendileri açısından çok önemli olan bir şeyin başkaları için de önemli olduğu şeklindeki naif düşünceden uzak durmalarını tavsiye ederim.

363 İnsanların büyük çoğunluğu kendilerini başkalarının yerine koyamaz. Aslında bu tuhaf bir biçimde oldukça ender rastlanan bir beceridir ve doğruyu söylemek gerekirse, zaten bu bizi pek bir yere de götürmez. Çok iyi tanıdığımızı sandığımız ve kendisini çok çok iyi anladığımızı söyleyen bir kişi bile aslında bize yabancısıdır. *Farklıdır*. En fazla ve en iyi yapabileceğimiz şey, onun farklı biri olduğunu bilmek, bu farklılığa saygı duymak ve onu yorumlama arzusu gibi ölçüsüz bir aptallığa karşı uyanık olmaktadır.

364 O nedenle, inandırıcı bir şey, en derin deneyimi bu olan kişiyi inandırdığı gibi okuyucuyu da inandıracak bir şey üretmem mümkün değildir. Buna basitçe kendi deneyimimizle olan benzerliği nedeniyle inanmalıyız. Nihayet, başka her şey sonuçsuz kalırken, sonuç su götürmez biçimde kesindir: Fark edilebilir bir kişilik değişimi. Bu çekinceleri akıldan çıkarmadan, okuyucuya, bu kez bir kadından olmak üzere başka bir fantezi-alıntısı sunmak istiyorum. Bu alıntı-

nın önceki örnekten farkı hemen göze çarpmaktadır: Burada genel bir deneyim söz konusudur, gözlemci aktif olarak olayın içindedir ve dolayısıyla süreci kendisi yönlendirmektedir. Bu vakada malzeme oldukça kapsamlı olup, kişiliğin ciddi şekilde dönüşmesine yol açmaktadır. Alıntı kişisel gelişimin ileri bir aşamasından gelmekte olup, hedefi kişiliğin orta noktasına ulaşmak olan uzun ve kesintisiz bir dizi dönüşümün organik bir parçasıdır.

365 “Kişiliğin orta noktası” ile neyin kastedildiği ilk anda anlaşılmamış olabilir. O nedenle bu sorunu birkaç sözcükle anlatmaya çalışacağım. Bilinçli zihni gözümüzde canlandırır ve merkeze de bilinçdışının karşıtı olan Beni yerleştirirsek, sonra da zihnimizdeki bu resme bilinçdışını özümleme sürecini eklersek, bu özümlemeyi bir çeşit, bilinçle bilinçdışını birbirine yaklaştırma olarak düşünebiliriz. Bu yakınlaştırmada genel kişiliğin merkezi artık Ben değil, bilinçle bilinçdışının ortasındaki bir noktadır. Yeni denge noktası, genel kişiliğin yeni merkezi, bilinçle bilinçdışı arasındaki odak noktası olmasından dolayı kişiliğe yeni ve daha sağlam bir temel kazandıran sanal merkez burası olacaktır. Bu tür görselleştirmelerin, acemi zihnin ifade edilemeyen ve neredeyse tanımlanamayan psikolojik olguları ifade etme çabasından başka bir şey olmadığını rahatlıkla kabul ediyorum. Aynı şeyi Aziz Pavlus’un sözleriyle de ifade edebilirim: “Ben yaşamıyorum, ama İsa benim içimde yaşıyor.” Yahut Lao-tzu’ya başvurup onun Tao anlayışını, Orta Yolunu ve bütün şeylerin yaratıcı merkezini benimseyebilirim. Hepsinde de aynı şey kastedilmektedir. Bilimsel bir bilince sahip bir psikolog olarak, bu şeylerin inkar edilemez bir gücü olan ruhsal faktörler olduğunu derhal söylemeliyim; bunlar tembel bir zihnin icatları değil, belli yasalara göre işleyen belli ruhsal olaylardır ve farklı halk ve ırklar arasında, binlerce yıl önce olduğu gibi bugün de yaygın bir şekilde bulunabilecek meşru nedenleri ve sonuçları vardır. Bu süreçlerin doğasını neyin belirlediği konusunda herhangi bir kuramım yok. Öncelikle ruhun doğasını neyin belirlediğini bilmek gerekir. Ben sadece olguları ortaya koymakla yetiniyorum.

366 Şimdi tekrar örneğimize dönelim: Bu örnek yoğun bir görsel karakter taşıyan, eskilerin ifadesiyle “görü” denilen bir fanteziyle ilgili. Ancak bu “rüyada görülen bir görü” değil de, bilinçdışının arka planında sağlanan ve uzun deneyimlerle geliştirilen bir yoğun konstantrasyonla elde edilen bir görüdür.² Hasta gördüklerini kendi sözleriyle şöyle anlattı:

Dağa tırmandım ve öyle bir noktaya ulaştım ki, önümde yedi taş, her iki yanımda yedi taş ve yedi taş da arkamda vardı. Ben de bu dörtgenin ortasında durmaktaydım. Taşlar tıpkı basamak gibi düzdü. En yakında bulunan dört taşı kaldırmaya çalıştım. İşte o zaman bu taşların, baş aşağı toprağa gömülmüş dört tanrı heykelinin kaideleri olduğunu gördüm. Heykelleri kazarak çıkardım ve çevreme dizdim, ben de ortalarında duruyordum. Aniden başları birbirlerine değecek şekilde birbirlerine doğru eğildiler ve üzerimde bir çeşit çadır oluşturdular. Yere düştüm ve şöyle dedim: “Üstüme düşün isterseniz! Yoruldum artık.” Sonra dört tanrının etrafında çember şeklinde bir ateş yandığını gördüm. Bir süre sonra ayağa kalktım ve heykelleri devirdim. Heykellerin düştüğü yerden dört ağaç yükseliverdi. Mavi alevler çemberden ağaçların üstüne sıçradı ve ağaçların yapraklarını tutuşturmaya başladı. Bunun üzerine, “Bu durmalı. Yaprakların tutuşmaması için ateşin içine girmeliyim” dedim. Sonra ateşin içine daldım. Ağaçlar gözden kayboldu ve ateş çemberi bir araya toplanıp yoğun bir mavi aleve dönüştü ve beni göğe yükseltti.

367 Görü burada sona eriyordu. Maalesef, bu görünün ilginç anlamını okuyucuya tam olarak nasıl anlatabileceğimi bilmiyorum. Bu parça, resmin önemini kavrayabilmek adına uzun bir silsileden yapılmış bir alıntıdır ve hem öncesindeki hem de sonrasındaki her şeyin açıklanması gerekir. Önyargısız okuyucu tırmanış (dağcılık, çaba, mücadele, vb.) sonucu ulaşılan “orta nokta” fikrini her halükarda derhal anlayacaktır. Ayrıca, simyanın alanına giren, çemberin karelenmesi şeklindeki ünlü ortaçağ açmazını da kolayca tanıyacaktır. Burada açmaz bireyleşme sembolü olarak ortaya

² [Bu tekniğe başka yerlerde “aktif imgelem” denmektedir. Bkz. “Aşkın İşlev”, par. 166 vd. ve *Mysterium Coniunctions*, par. 706 ve 749 vd. – EDITÖRLER.]

çıkmaktadır. Bütün kişilik belli başlı dört noktayla, dört tanrıyla, yani ruhsal alanda yön gösteren dört işlevle ve aynı zamanda bütünü kuşatan çemberle gösterilmektedir. Bireyi boğmakla tehdit eden dört tanrının üstesinden gelinmesi, dört katlı bir *nirdvandva* ("karşıtlardan arınmış") olan dört işlevle özdeşleşmekten kurtulup çembere, bölünmemiş bütünlüğe yaklaşmayı temsil etmektedir. Bu da daha çok yükselmeye yol açmaktadır.

368 Bu ipuçlarıyla yetineyim. Konu üzerine kafa yorma zahmetine katlananlar, kişiliğin dönüşüm süreci hakkında genel bir fikir sahibi olmuştur. Hasta aktif katılım yoluyla bilinçdışı süreçlere katılır ve kendisini etkilemelerine izin vererek onları etkiler. Bu yolla bilinçle bilinçdışını birleştirir. Sonuç, ateşin içinde yükselmek, simya ısısının içinde dönmek, "incelikli ruhun" oluşmasıdır. Karşıtların birliğinden doğan aşkın işlev işte budur.

369 Bu noktada okurun ve en çok da doktorların sıkça içine düştüğü ciddi bir yanlış anlamayı hatırlatmalıyım. Okurlar meçhul bir nedenle tedavi yöntemim dışında başka bir şeyden söz etmediğimi düşünürler. Bu kesinlikle doğru değildir. Ben *psikoloji* üzerine yazıyorum. Dolayısıyla uyguladığım tedavi yöntemimde, kişiliklerini değiştirmek üzere hastalarımı garip fantezilere daldırmak veya benzeri saçmalıklar bulunmamaktadır. Ben sadece bu tür gelişmelerin, kişiyi ben zorladığım için değil, iç gereklilikten dolayı kendiliğinden ortaya çıktığı belli vakaları kayda geçiriyorum. Bu şeyler birçok hastam için anlaşılmazdır ve de öyle kalmalıdır. Aslında bu yoldan yürümeleri mümkün olsaydı bile bu felaketle sonuçlanabilecek kadar hatalı bir sapma olurdu ve onları engelleyecek ilk kişi de ben olurdum. Aşkın işlevin yolu bireysel bir yazgıdır. Ancak bu yolun hiçbir şekilde bir ruhsal münzevinin yaşamına, dünyadan yabancılışmaya eşit olduğu düşünülmemelidir. Tam tersine, böyle bir yol ancak bu bireylerin kendilerine verdikleri belli dünyevi görevler gerçekte yerine getirildiği zaman mümkün ve kârlı olacaktır. Fanteziler yaşamın yerini tutamaz; onlar yaşama saygı gösteren kişilere düşen ruhun meyveleridir. Yaşamdan kaçan kişi kendi marazi korkusundan başka hiçbir şey yaşa-

maz ve bu da ona hiçbir anlam ifade etmez. Ana Kiliseye giden yolu bulan kişi de bu yolu bilmez. *Mysterium magnum*'un [Büyük Gizemin] kendisinin formlarında gizli olduğuna ve hastanın bu formların içinde dengeli bir şekilde yaşayabileceğine kuşku yoktur. Nihayet, normal insan asla bu bilginin sorumluluğunu yüklenmez, çünkü o ebediyen erişebileceği küçük şeylerle yetinir. O nedenle okuyucumun, gerçekte olan şeyler hakkında yazdığımı ve tedavi yöntemleri önermediğimi anlamasını rica ederim.

370 Bu iki fantezi örneği anima ile animusun olumlu faaliyetini temsil etmektedir. Hasta ne kadar aktif yer alırsa, kişileştirilmiş anima veya animus figürü o kadar ortadan kaybolacak, bilinçle bilinçdışı arasındaki ilişkinin işlevi haline gelecektir. Ancak bilinçdışı içerikler -bu aynı fanteziler- "fark edilmediği" zaman, olumsuz faaliyete ve kişileştirmeye, yani animus ile animanın bağımsız hale gelmesine neden olurlar. O zaman da ruhsal anormallikler, sıradan ruh halleri ve "düşünceler"den psikozlara kadar değişen delilik durumları ortaya çıkar. Bütün bu durumlar tek ve aynı özellik gösterirler: Bilinmeyen "bir şey" ruhun şu veya bu kısmını ele geçirir ve içgörümüz, aklımız ve enerjimizle yıldırılamayan kendi iğrenç ve zararlı varlığını dayatır, böylece bilinçdışının bilinçli zihin üzerindeki hakimiyetini ilan ederek hakim güç haline gelir. Bu durumda ruhun ele geçirilen kısmı genellikle bir animus veya anima psikolojisi geliştirir. Kadının karabasanı bir sürü erkek şeytandan oluşurken, erkeğin şeytanı bir vampirdir.

371 Herkesin görebileceği üzere, bilinçli tutuma göre ya kendiliğinden var olan ya da bir işlev içinde kaybolan bu özgün ruh kavramının, Hristiyan ruh kavramıyla uzaktan yakından ilişkisi yoktur.

372 İkinci fantezi kolektif bilinçdışı tarafından üretilen içerik biçimine tipik bir örnektir. Formun tamamen öznel ve bireysel olmasına karşın, madde yine de kolektiftir, çoğunluğun aşına olduğu evrensel imgelerden ve düşüncelerden, dolayısıyla da bireyin insanlığın geri kalanına uyum sağlamasını sağlayan içeriklerden oluşur. Bu içerikler bilinçdışı kalırsa, birey onların içinde diğer bireylerle bilinçdi-

şı şekilde karışır, başka bir deyişle farklılaşmamıştır ve bireyleşmemiştir.

373 Bu noktada kişinin niçin ısrarla bireyleşmesinin istendiği sorulabilir. Bu yalnızca arzu edilmekle kalmaz, aynı zamanda kesinlikle zorunludur, çünkü kişi başkalarıyla etkileşime girerek, kendisiyle uyumunu kaybedecek durumlara girebilir ve eylemlerde bulunabilir. Bütün bilinçdışı etkileşim ve farklılaştırmama durumlarından, kişinin kendi doğasına aykırı olmasına ve aykırı bir şekilde davranmasına yönelik bir zorlanım ortaya çıkar. Bunun sonucunda kişi ne kendisiyle uyum içinde olabilir ne de kendisinin sorumluluğunu kabul edebilir. Kendisini, küçültücü, özgür ve ahlaki olmayan bir durumda hisseder. Fakat bu kendisiyle uyumsuzluk hali tam da o kurtulmak istediği nevrotik ve tahammül edilmez durumdur ve bu durumdan kurtuluş ancak gerçek kendisiyle uyum içinde olduğu ve onunla uyumlu hareket edebildiği takdirde mümkündür. İnsanlar ilk başta bu şeyler hakkında bulanık ve belirsiz duygulara sahiptir, ancak bu duygular aşamalı gelişmeyle güçlenir ve netleşir. Kişi içinde bulunduğu durumdan ve hareketlerinden söz ederken, “Neysem, oyum” dediğinde, zor olmasına rağmen kendisiyle uyum içinde olabilir ve onunla mücadele etse bile kendisinin sorumluluğunu üstlenebilir. İnsanın kendisine katlanmasından daha güç bir şey olmadığını kabul etmek gerekir. (Nietzsche, “En ağır yükü aradın ve kendini buldun,” demişti.) Kendimizi bilinçdışı içeriklerden farklılaştırabilirsek, bu başarıların en zorunu elde etmek yine de mümkündür. İçedönük kişi bu içerikleri kendi içinde bulur, dışadönük ise bunları insan nesnelere yansıtılmış olarak bulur. Kendimizi ve çevremizle ilişkilerimizi saptıran ve her ikisini de gerçektışı hale getiren göz kamaştırıcı yanılsamaların nedeni her iki durumda da bilinçdışı içeriklerdir. Bu nedenlerden dolayı bireyleşme bazı insanlar için, sadece terapötik bir zorunluluk olarak değil aynı zamanda bir yüksek ideal, gerçekleştirebileceğimiz en iyi ideal olarak da kaçınılmazdır. Bu idealin aynı zamanda “içimizdeki” ilkel Hristiyan Cennetin Krallığı ideali olduğunu da hatırlatmadan geçemeyeceğim. Bu idealin altında yatan düşünce, doğ-

ru eylemin doğru düşünceden kaynaklandığı ve bireyin kendisiyle başlamayan bir dünya yaratmanın ya da geliştirmenin mümkün ~~olmadığı~~ düşüncesidir. Sorunu daha keskin bir şekilde ifade edecek olursak: Toplumsal sorunu çözmek yoksul veya asalak insanın harcı değildir.

Mana-Kişilik

374 Aşağıdaki tartışmayla ilgili ilk materyaller, önceki bölümde öncelikli hedef olarak sunulan duruma ulaşıldığı, yani animanın bir özerk kompleks olarak ele geçirildiği ve bilinçle bilinçdışı arasındaki ilişkinin bir fonksiyonuna dönüştürüldüğü vakalardan alınmıştır. Bu hedefe ulaşılmasıyla beraber, Beni kolektivite ve kolektif bilinçdışıyla girdiği karmaşık ilişkilerden kurtarmak mümkündür. Anima bu süreçte özerk kompleksin şeytani gücünü kaybeder; zayıf düştüğü için artık sahiplik gücünü kullanamaz. Artık bilinmeyen hazinelerin bekçisi değildir; Kutsal Kâsenin şeytani Habercisi, yarı tanrı yarı hayvan Kundry değildir; artık “Metres” denilen ruh değil, ilkel insanların “Ruhlarla konuşmak için ormana gitti” ya da “Yılanım benimle konuştu” veya mitolojik çocuk dilinde “Küçük bir kuş bana anlattı” sözüyle kastettiği şeye yakın, sezgisel doğanın bir psikolojik işlevidir.

375 Rider Haggard’ın “İtaat edilmesi gereken kadın” tanımlamasını bilen okuyucularım bu kişiliğin sihirli gücünü mutlaka hatırlayacaklardır. O bir mana-kişiliktir, doğaüstü niteliklerle ve büyü gücüyle (*mana*) donanmış, sihir ve güç bilgisine sahip bir varlıktır. Bütün bu özelliklerin kaynağı, pek de şiirsel olmayan şu sözlerle ifade edilen bilinçdışı kendilik-bilgisinin naif yansımasıdır “İçimde, inanılmaz bir şekilde bilinçli irademden kurtulan faal bir ruhsal etken bulunduğunun farkındayım. Zihnime sıra dışı düşünceler sokabilir, içimde istenmeyen ve hoş olmayan ruh hallerine ve duygulara neden olabilir, beni sorumluluğunu kabul edemeyeceğim, şaşırtıcı davranışlara yöneltebilir, başkalarıyla ilişkilerimi çok sinir bozucu bir şekilde bozabilir, vs. Kendimi bu gerçek karşısında güçsüz hissediyorum ve daha da kötüsü, ona aşığım, öyle ki yapabileceğim tek şey

hayret etmek.” (Şairler buna genellikle “sanatsal mizaç” adını verirken, şair olmayanlar başka şekilde özürler bulmaktadırlar.)

376 Anima manasını kaybedince ne olur? Animaya hakim olan kişi onu, bir kişi bir mana-kişiyi öldürürse, onun manası kendi bedenine geçer, şeklindeki ilkel inanca göre ele geçirir.

377 Öyleyse animayla bütünleşen o kişi kimdir? O kişi açık bir şekilde bilinçli Bendir ve dolayısıyla manayı Ben devralmıştır. Böylece Ben bir mana-kişilik olmuştur. Mana-kişilik kolektif bilinçdışının hakim karakteridir, kahraman, şef, büyücü, şifacı, aziz, insanların ve ruhların efendisi, Tanının dostu şeklindeki iyi bilinen güçlü adam arketipidir.

378 Karanlık arka plandan çıkıp bilinçli kişiliği ele geçiren bu kolektif erkek figür hemen göze çarpmayan bir ruhsal tehlike oluşturur, çünkü bilinçli zihni şişirerek animayla uzlaşma sonucu elde edilen her şeyi yok edebilir. O yüzden animanın bilinçdışı hiyerarşisinde en altta bulunduğunu, olası birçok figürden biri olduğunu ve onun kontrol altına alınmasının manayı devralan başka bir kolektif figür daha yarattığını bilmek çok önemlidir. Kısaca söylersek, aslında manayı kendine çeken şey, yani animanın bağımsız değerliği büyücü figürüdür. Ancak bilinçdışı şekilde onun figürüyle özdeşleşirsem, animanın manasına sahip olabildiğimi varsayabilirim.

379 Büyücü figürü kadınlarda da aynı ölçüde tehlikelidir: Ulu, anaerkil bir figür, Ana Tanrıça, Bağışlayıcı, her şeyi bilen, her şeyi bağışlayan, hep iyi niyetli olan, başkaları için yaşayan ve hiçbir zaman kendi çıkarını düşünmeyen, büyük aşkı keşfeden, nihai gerçeğin sözcüsü olan büyücü gibi. Ve tıpkı büyük aşkın hiçbir zaman takdir edilmemesi gibi, büyük bilgelik de hiçbir zaman anlaşılmaz. Tabii başkasının varlığına da katlanamaz.

380 İşte, ciddi şekilde yanlış anlama için bir neden, çünkü sorun kuşkusuz şişme sorunudur. Ben kendine ait olmayan bir şeyi sahiplenmiştir. Peki ama manayı nasıl sahiplenmiştir? Eğer animayı ele geçiren gerçekten de Ben ise, o zaman mana da gerçekten ona aittir ve kişinin önemli olması ge-

rektiği sonucuna varmak doğru olacaktır. Peki ama bu önem, yani mana, niçin başkalarında da işlememektedir? Bu kesinlikle önemli bir ölçüt olacaktır! İşlememektedir, çünkü kişi gerçekten önemli olmamış, sadece bir arketiple, başka bir bilinçdışı figürle hileli bir şekilde karışmıştır. O yüzden Benin animayı hiç ele geçirmediği ve dolayısıyla manaya sahip olamadığı sonucuna varmamız gerekir. Olan biten tek şey yeni bir hileli bir karışmadır, ancak bu kez baba-imagosuna karşılık gelen, aynı cinsiyetten bir figürle karışma söz konusudur ve daha büyük bir güce sahip olunmuştur.

Kendi kendisinin efendisi olmayı başaran insan dışında
Hiçbir şey, bütün yaratıkları bağlayan güçten bağımsız değildir!¹

Böylece bütün diğer güçlerden üstün bir üstinsana dönüşür, en azından bir yarı tanrı haline gelir. “Ben ve Tanrı biriz” – Bütün o muğlaklığa çekilebilirliğiyle bu güçlü ilan böyle bir psikolojik andan doğmuştur.

381 Bizim acınacak kadar sınırlı olan Benimiz, birazcık olsun bir kendilik-bilgisi sahibiyse eğer, bu durumda sadece geri çekilir ve süratle güçlülük ve önemlilik yalanından vazgeçer. Bu bir hezeyandı: Bilinçli zihin bilinçdışının efendisi olmamıştır ve anima zorba gücünü sadece Benin bilinçdışıyla uzlaşması ölçüsünde kaybetmiştir. Ancak bu uzlaşma bilincin bilinçdışı üzerinde zafer kazanması değil, iki dünya arasında bir güç dengesi kurulması anlamına gelmektedir.

382 Dolayısıyla, “büyücü” Bene ancak, Ben animanın üzerinde zafer kazanmayı hayal ettiği için sahip olabilir. Bu hayal bir saldırıdır ve Benin her saldırısını bilinçdışından gelen bir saldırı izler:

Saatten saate şekil değiştirerek
Vahşi gücüme ulaştım.²

¹ Goethe, “Die Geheimnisse: Ein Fragment.” 191-192. Satırlar.

² *Faust*, s. 252.

Bu nedenle Ben zafer iddiasından vazgeçerse büyücünün sahiplenmesi de otomatik olarak son bulur. Peki manaya ne olur? Büyücü artık büyü yapamayınca kim ya da ne mana olur? Şu ana kadar sadece bilincin de bilinçdışının da manası olmadığını biliyoruz, çünkü Ben güç iddiasında olmayınca sahiplenme de olmadığı açıktır, yani bilinçdışı da üstünlüğünü kaybetmektedir. Bu durumda mana hem bilinçli hem de bilinçdışı olan bir şeye kalmıştır ya da hiçbirine kalmamıştır. Bu şey kişiliğin arzu edilen “orta noktası”dır, karşıtların ortasındaki tanımlanamayan o şeydir, ya da onları birleştiren şeydir, veya çatışmanın sonucudur, veya enerjik genilimin ürünüdür: Kişiliğin doğuşu, ileri doğru atılan önemli bir adım, sonraki aşamadır.

383 Okuyucunun sorunu alelacele ele alan bu genel bakışı takip edebilmesini beklemiyorum. Okuyucu bunu aşağıdaki daha ayrıntılı analizin bir tür ön açıklaması olarak görebilir.

384 Problemimizin başlangıç noktası, animus ve anima olgusunun etkin nedeni olan bilinçdışı içeriklerin bilinçli zihne yeterince özümlemesiyle ortaya çıkan durumdur. Bu en iyi şu şekilde anlatılabilir: Bilinçdışı içerikler, muhtemelen yukarıda alıntılanan erkek hastanın fantezisine benzer şekilde, öncelikle kişisel alana ait şeylerdir. Bunun ardından, kişilik dışı bilinçdışından, esas olarak az çok kadın hastanın görüşüne benzer kolektif semboller içeren fanteziler gelişir. Bu fanteziler naif bir aklın düşünebileceği kadar dağınık ve düzensiz değildir: Belli bir hedefe giden belirli, bilinçdışı yön çizgilerini izlerler. Dolayısıyla bu sonraki fantezileri rahatlıkla kabul süreçleri olarak tanımlayabiliriz, çünkü en yakın benzetme budur. Herhangi bir şekilde organize olmuş bütün ilkel grup ve kabilelerde kabul töreni vardır; bu törenler çoğunlukla da oldukça gelişmiştir ve o toplulukların sosyal ve dini yaşamında olağanüstü bir rol oynar.³ Oğlan çocukları bu törenlerle erkek, kızlarsa kadın olur. Kavi-rondolar sünnet olmayan kadın ve erkekleri “hayvan” olarak nitelerler. Bu da kabul törenlerinin kişiyi hayvanlık durumundan insanlık durumuna geçiren büyümlü bir araç oldu-

³ Bkz. Webster, *Primitive Secret Societies* (1908).

ğunu gösterir. Bunlar kesinlikle büyük manevi önemi olan dönüşüm sırlarıdır. Kabul törenine katılan çocuklar çoğunlukla acı verici işlemlere maruz kalır ve kendilerine kabileye ait sırlar verilir: Bir yandan kabilenin yasa ve hiyerarşisi bildirilir, öte yandan yaradılışa ve mitlere dair bilgiler aktarılır. Kabul törenleri bugün de bütün kültürlerde mevcuttur. Yunanistan'da antik Eleusis gizemleri ta VII. yüzyıla kadar varlığını korumuştur. Roma'da birçok gizem dini vardı. Hristiyanlık da bunlardan biriydi. Hristiyanlığın bugünkü şeklinde bile hâlâ eski kabul törenleri, biraz solmuş ve değişime uğramış olmakla birlikte, vaftiz, günah çıkarma ve komünyon ayinlerinde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla kabul törenlerinin taşıdığı muazzam tarihi önemi inkar etmek mümkün değildir.

385 (Antik dönem insanların Eleusis gizemlerine dair ifadelerini düşününce) Modern insanda bunlarla kıyaslama götürecek hiçbir şey bulunmamaktadır. Hür masonluk, *l'Eglise gnostique de la France* [Fransa Gnostik Kilisesi], efsanevi Gül-Haçlılar, teozofi, vb., bütün bunların hepsi tarihi zayıf listesinde kırmızı harflerle işaretlenmiş şeylerin yerine alan zayıf ikamelerdir. Gerçek şu ki, kabul töreninin taşıdığı bütün sembolizm bilinçdışı içeriklerde açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun artık geçmişte kalmış bir batıl inanç ve tamamen bilimsellikten uzak olduğu şeklindeki itiraz, kolera salgını sırasında bunun sadece bir enfeksiyon hastalığı olup fazlasıyla sağlığa aykırı olduğunu söylemek kadar zekicedir. Burada asıl nokta bu bilinçdışı içeriklerin nesnel hakikat olup olmadıkları değil, kabul uygulamalarına denk düşüp düşmedikleri veya insan ruhunu etkileyip etkilemedikleridir. Sorun bunların arzu edilip edilmedikleri de değildir. Var olmaları ve işliyor olmaları yeterlidir.

386 Kimi zaman oldukça uzun diziler oluşturan bu imgeri okuyucunun önüne bu bağlamda koymak mümkün olmadığı için, okuyucunun daha önce verilen birkaç örnek ile yetineceğine ve geri kalanı için de benim, bunların mantıksal olarak inşa edildiği, maksatlı diziler olduğu şeklindeki açıklamamı kabul edeceğine inanıyorum. Burada "maksatlı"

sözcüğünü biraz tereddütle kullandığımı itiraf etmeliyim. Bu sözcüğün dikkatle ve ihtiyatla kullanılması gerekiyor. Çünkü zihinsel vakalarda rüya dizileriyle, nevrotik vakalarda belli hiçbir amaç ya da hedefi olmadan işleyen fantezi dizileriyle karşılaşırız. Yukarıda intihar fantezisini anlattığım genç adam, aktif bir rol oynamasaydı ve bilinçli bir şekilde müdahale etmesiydi, bir dizi amaçsız fantezi üretecekti. Ancak bu yolla bir hedefe yönelinebilir. Bilinçdışı, bir bakış açısından tasarlanmamış, tamamen doğal bir süreçtir, ancak başka bir bakış açısından, bütün enerji süreçlerinin karakteristik özelliği olan o yönlendirilmişlik potansiyelini taşımaktadır. Bilinçli zihin aktif rol oynadığı ve sürecin her aşamasını yaşadığında ya da en azından süreci sezgisel olarak algıladığında, sonraki imge elde edilen daha üst düzeyde harekete geçer ve amaçlılık gelişir.

387 Dolayısıyla, bilinçdışının analizinin öncelikli hedefi, bilinçdışı içeriklerin artık bilinçdışı kalmadığı ve kendilerini animus ve anima olgusu şeklinde dolaylı olarak ifade etmedikleri, yani animus ve animanın bilinçdışıyla ilişkisinin işlevleri haline geldiği bir aşamaya ulaşmaktır. Böyle olmadıkları sürece bağımsız komplekslerdir, bilinçli kontrolü yapıp geçen ve gerçek “barışa zarar verenler” gibi hareket eden zarar verici faktörlerdir. Bu gerçek çok iyi bilindiği için “kompleks” terimim, bu anlamıyla günlük konuşmanın da içine girmiştir. Bir erkek ne kadar “kompleksli” ise, o kadar delirmiştir; ve kendini kompleksler aracılığıyla ifade eden bir kişiliğin resmini oluşturmaya çalışırken, histerik bir kadına, yani animaya benzediği kadar başka hiçbir şeye benzemediğini kabul etmemiz gerekir. Fakat böyle bir erkek, ilk olarak kişisel bilinçdışının gerçek içeriklerinde ve sonra da kolektif bilinçdışının fantezilerinde ortaya çıkan bilinçdışı içeriklerinin bilincine varırsa, komplekslerinin kaynağına ulaşır ve böylelikle kendini delilikten kurtarır. Buna paralel olarak anima olgusu da durur.

388 Ancak mantıksal olarak -kurtulamadığım şey bir anlamda benden üstün olduğuna göre- deliliğe neden olan üstün gücün animayla birlikte ortadan kaybolması gerekir. Kişinin o zaman “komplekslerden kurtulması”, yani deyiş

yerindeyse, psikolojik olarak ehlileşmesi gerekir. Benin onaylamadığı başka hiçbir şey olmamalı ve Ben bir şeyi istediğinde hiçbir şey onu engellememelidir. Böylece Ben etkilenmeyen bir konuma, bir üstün insan azmine ya da mükemmel bir bilge yüceliğine kavuşacaktır. Her iki figür de ideal imgelerdir: Bir yanda Napolyon, öte yanda Lao-tzu. Her ikisi de, Lehman'ın ünlü makalesinde⁴ mana için kullandığı bir terim olan "olağanüstü güçlü" düşüncesiyle uyumludur. Dolayısıyla böyle bir kişiliğe *mana-kişilik* adını verdim. Bu ad kolektif bilinçdışına hakim olan kişiye, bu tür deneyimlerin yaşandığı sayısız çağlar boyunca insan ruhunda şekillenen bir arketipe karşılık gelmektedir. İlkel insan bir başkasının neden kendisinden daha üstün olduğunu analiz etmez ve bunun üzerinde düşünmez. Eğer bir başkası kendisinden daha zeki ve daha kuvvetli ise, öyleyse manası vardır, daha kuvvetli bir güç tarafından ele geçirilmiştir; ve belki de biri uykusunda üzerinden yürüdü yahut gölgesine bastı diye yine aynı sembol tarafından gücü geri alınabilir.

389 Tarihsel açıdan, mana-kişilik dünyevi şekli rahip olan bir kahramana ve tanrısal bir varlığa⁵ dönüşür. Analistin bütün şikayeti doktorun hâlâ ne kadar çok mana olduğudur! Fakat Ben animaya ait olan gücü kendine çektiği süreçte bir mana-kişilik haline gelir. Bu gelişme neredeyse değişmez bir olgudur. Mana-kişilik arketipiyle geçici olarak da olsa bir özdeşleşmenin meydana gelmediği, bu türden oldukça ilerlemiş bir gelişme görmedim. Bunun böyle olması son derece doğaldır, çünkü sadece kişinin kendi değil, başka herkes de böyle olmasını bekler. Kişi, olayların derinliklerine başkalarından daha fazla inebildiği için birazcık olsun kendisine hayranlık duymadan edemez. Diğerleri de bir yerlerde o kadar elle tutulur bir kahraman yahut daha üstün bir bilge, bir lider ve baba, bir tartışmasız otorite bulma arzusu duyarlar ki, hemen teneke tanılara tapınaklar inşa

⁴ Lehmann, *Mana* (1922).

⁵ Yaygın inanca göre, En Büyük Hristiyan Kral sara hastalığını ellerini koymak suretiyle *manasıyla* iyileştirebilmektedir.

edip sunaklarda tütsü yakarlar. Bu yalnızca kendilerini yargılamaktan aciz olan putatapanlara özgü bir acıklı aptallık olmayıp, geçmişte olan şeylerin her zaman gelecekte de olacağını söyleyen doğal bir psikolojik yasadır. Bilinç ilksel imgelerin naif bir şekilde somutlaştırılmasına bir son vermediği sürece de böyle olacaktır. Bilincin ebedi yasaları değiştirmesinin arzu edilir bir şey olup olmadığını bilmiyorum; ben sadece bilincin bunları zaman zaman değiştirdiğini ve bunun kimi insanlar için hayati bir zorunluluk olduğunu, ancak bu zorunluluğun bu aynı insanları pederin tahtına oturmaktan ve eski kuralı gerçekleştirmekten her zaman alıkoyamadığını biliyorum. Kişinin ilksel imgelerin hakim gücünden kaçabilmesi gerçekten de çok zordur.

390 Aslında ben kaçılabilceğine inanmıyorum. Kişi tutumunu değiştirebilir ve böylece naif bir şekilde bir arketipe dönüşmekten ve kişiliğini yitirmek pahasına rol yapmaya zorlanmaktan kendini koruyabilir. Arketipin hakimiyetine girmek kişiyi sönük bir kolektif figüre dönüştürür. Bu figür, arkasında bir insan olarak gelişemeyeceği gibi giderek daha fazla güdük kalacağı bir maskedir. Dolayısıyla kişi mana-kişiliğin hakimiyetine kurban gitme tehlikesine karşı uyanık olmalıdır. Tehlike sadece kişinin bir baba-maskesine dönüşmesinde değil, aynı zamanda, bu maske başkası tarafından takıldığında onun hakimiyeti altında ezilmesindedir. Bu anlamda usta ile çırak aynı gemidedir.

391 Anımanın çözülmesi, bilinçdışının itici güçlerinin iç yüzünü anladığımız, ama bu güçleri etkisiz hale getiremediğimiz anlamına gelir. Bu güçler her an, yeni bir şekil altında saldırıya geçebilirler. Eğer bilinçli tutumda bir kusur varsa saldırı mutlaka olur. Bu bir güce karşı güç sorunudur. Şayet Ben bilinçdışı üzerinde güç kullanmaya kalkarsa, bilinçdışı, muazzam saygınlığıyla Beni etkileyen mana-kişiliğin hakimiyetini harekete geçirerek ustaca bir saldırıyla karşılık verir. Buna karşı tek savunma kişinin bilinçdışı güçler karşısındaki zayıflığını açıkça itiraf etmesidir. Bilinçdışına baskı yapmazsak onu saldırıya kıskırtmamış oluruz.

392 Bilinçdışından bir kişiden söz edermiş gibi söz etmem okuyucuya gülünç gelebilir. Umarım, bilinçdışını kişi-

sel bir şeymiş gibi gördüğüm şeklinde bir önyargıya neden olmam. Bilinçdışı insan kişiliğinin alanının dışında kalan doğal süreçlerden oluşur. Sadece bilinçli zihnimiz “kişisel”dir. Dolayısıyla, bilinçdışını “kışkırtmak”tan söz ederken, onun kızdırılmasını ve -eski tanrılar gibi- kendisini kızdıran şeyi kıskançlık dolu bir öfke veya intikam duygusuyla mahvetmesini kastetmiyorum. Ben daha çok, ruhsal diyetle yapılan, sindirim dengemi altüst eden bir hata gibi bir şeyden söz ediyorum. Bilinçdışı tıpkı benden, deyiş yerindeyse, intikam alan midem gibi otomatik tepki göstermektedir. Bilinçdışı üzerinde etkili olduğumu düşünmek diyeti bozmak gibi bir şeydir ki, kişinin kendi iyiliği için bu yersiz tutumdan kaçınması daha iyi olur. Bozuk bir bilinçdışının yarattığı geniş kapsamlı ve yıkıcı ahlaki etkiyi düşünecek olursak, bu pek de şairane olmayan karşılaştırma, aksine, oldukça yumuşak kalmaktadır. Bu çerçevede öfkeli tanrıların gazabından söz etmek daha uygun olacaktır.

393 Kişi, Beni mana-kişilik arketipinden ayırt ederken, tıpkı animanın durumunda olduğu gibi, mana-kişiliğe özgü olan içerikleri bilinçli hale getirmek zorunda kalır. Tarihsel açıdan, mana-kişiliğin elinde her zaman gizli isim vardır veya ezoterik bilgi sahibidir yahut *quod licet Jovi, non licet bovi* [tanrılar için meşru olan öküzler için değildir] deyişinde olduğu gibi ayrıcalıklı hareket etme hakkı ve bireysel ayrıcalığı vardır. Kendisini oluşturan içeriklerin bilinçli şekilde farkına varılması, erkek için, babadan ikinci kez ve gerçek anlamda bağımsızlaşmak, kadın içinse anneden bağımsızlaşmak anlamına gelir. Buna bağlı olarak erkek veya kadın, kişinin gerçek bireyselliği ortaya çıkar. Sürecin bu kısmı, vaftiz, yani “bedensel” (ya da hayvani) ebeveynden kopuşu ve *novam infantiam* [yeni bir çocuk] olarak bir ölümsüzlük ve -antik dünyaya ait kimi gizem dinlerinde ve Hıristiyanlıkta ifade edildiği şekilde- ruhsal çocukluk durumunda yeniden doğuşu içeren uygulamalı ilkel kabul törenlerinin amacına karşılık gelmektedir.

394 Bu noktada kişinin, mana-kişilikle özdeşleşmek yerine, onu, mutlaklık özelliği verilerek eksiksiz hale getirilmiş (ki birçok kişi bunu yapmayı meyillidir) dünya dışı bir

“Cennetteki Baba” olarak somutlaştırması pekâlâ mümkündür. Bu bilinçdışına (şayet kişinin inancı bu noktaya varıyorsa) aynı ölçüde mutlak bir üstünlük tanımakla eşdeğerdir, bu durumda bütün değer o tarafa akacaktır.⁶ Mantıksal sonuca göre, burada geriye kalan tek şey, zavallı, önemsiz, değersiz ve günahkâr bir küçük insanlık yığıdır. Bildiğimiz üzere, bu çözüm tarihsel bir dünya görüşü haline gelmiştir. Ben burada yalnızca psikolojik bir zeminde hareket ettiğimden ve kendi görüşlerimi bütün dünyaya kabul ettirmek gibi bir eğilimde olmadığımın, bu çözümü eleştirmek suretiyle, bütün yüksek değerleri bilinçdışı tarafına kaydırırsam ve böylece onu bir *summum bonum*’a [en yüksek iyiye] dönüştürürsem, o zaman *summum bonum*’umu psikolojik olarak dengeleyebilecek, aynı ağırlıkta ve boyutlarda bir şeytan keşfetmek gibi talihsiz bir durumda kalacağımı görmem gerekir. Bununla birlikte, alçakgönüllülüğüm hiçbir koşulda kendimi şeytanla özdeşleştirmeme izin vermeyecektir. Bu tamamen küstahlık olur ve dahası beni yüksek değerlerimle taşıyamayacağım bir çatışma içine sokar. Ahlaki kusurlarımla bile buna katlanamam.

395 Dolayısıyla, psikolojik zeminde, mana-kişilik arketipinden bir Tanrı inşa edilmemesini tavsiye ederim. Başka bir deyişle, Tanrı somutlaştırılmamalıdır, çünkü eğer bilinçdışı kuvvetlerin dirençsiz badminton topuna dönüşmek

⁶ “Mutlak” demek, “koparılmış”, “ayrı” demektir. Tanrının mutlak olduğunu söylemek, onu insandan tamamen ayrı bir yere koymak demektir. İnsan onu ya da o insanı etkileyemez. Böyle bir Tanrının hiçbir önemi olmayacaktır. Ancak insanla ilişkide olan bir Tanrıdan, Tanrı ile ilişkide olan bir insandan söz edebiliriz. “Cennetteki baba” olarak Hristiyan Tanrı düşüncesi, Tanrıyı görece üstün bir konuma yerleştirmektedir. Bir insanın Tanrı hakkında, bir karıncanın British Museum hakkında bildiğinden çok daha az şey bilebileceği gerçeğinden tamamen ayrı olarak, bu Tanrıyı “mutlak” bir şey olarak görme dürtüsü tamamen Tanrının “psikolojik” bir şey olması korkusundan kaynaklanmaktadır. Doğallıkla bu tehlikeli olacaktır. Öte yandan, mutlak bir Tanrı bizi hiç ilgilendirmezken, “psikolojik” bir Tanrı *gerçek* olacaktır. Bu tür bir Tanrı insanlara ulaşabilir. Kilise insanı bu olasılığa karşı koruyan büyülü bir araçtır, çünkü: “Yaşayan Tanrının eline düşmek korkutucu bir şeydir.”

istemiyorsam, kendi değer ve değersizliklerimi Tanrıya ve Şeytana yansıtmaktan ancak böyle kaçınabilirim ve çok ihtiyaç duyduğum insanlık onurumu, vakarımı ancak böyle koruyabilirim. Kişi, görünür dünya ile ilişkilerinde dünyanın efendisi olduğunu sanıyorsa gerçekten deli olmalıdır. Burada çok doğal olarak, en barışçı yurttaşın bile ötesine geçtiğinde kanlı bir devrimciye dönüştüğü belli bir bireysel sınıra kadar, üstün güçlere karşı dirençsizlik ilkesini izlemektedir. Yasa ve düzen önünde boyun eğmemiz, kolektif bilinçdışına karşı genel tutumumuzun ne olması gerektiğine övgüye değer bir örnektir. ("Sezar'ın hakkı ...") Şu ana kadar boyun eğmek fazla zor değildir. Ancak dünyada, bilincimizin onaylamadığı ama yine de boyun eğdiğimiz başka faktörler de bulunmaktadır. Neden? Çünkü pratikte böyle davranmak, aksi şekilde davranmaktan daha uygundur. Aynı şekilde, bilinçdışında da, dünyevi anlamda akıllıca davranmamız gereken faktörler vardır ("Şeytana direnme." "Günahkârlığın ihtiraslarıyla dost ol." "Bu dünyanın çocukları, ışığın çocuklarından daha akıllı." *Ergo* [Dolayısıyla] "Yılan kadar kurnaz, güvercin kadar zararsız ol.")

396 Mana-kişilik, bir yanıyla üstün bilgelik, diğer yanıyla üstün irade sahibi bir varlıktır. Bu kişiliğin altında yatan içeriklerin bilincine vararak, diğer insanlardan daha fazla şey öğrendiğimiz ve daha fazla şey istediğimiz gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalınız. Bildiğimiz gibi, ~~tanrı~~tanrılarla olan bu rahatsız edici yakınlık zavallı Angelus Silesius'un kemiklerine o kadar işlemiştir ki, üst-Protestanlığından uçup kaçmış, yolda Luthercilerin istikrarsız hanesinin yanından geçip, şürsel yeteneklerine ve sinir sağlığına zarar vermek pahasına, karanlık Ana Tanrıçanın rahminin derinliklerine dönmüştü.

397 Aynı şekilde, İsa ve onun arkasından Pavlus da aynı sorunlarla boğuşmuştu. Yine, Meister Eckhart, *Faust*'ta Goethe, *Zerdüş*'te Nietzsche bu sorunu daha yakından anlamamızı sağladılar. Goethe ve Nietzsche bu sorunu hakimiyet fikriyle çözmeye çalışırlar. Goethe bunu büyücü figürüyle ve şeytanla anlaşılan iradeli zalim adam figürüyle, Nietzsche ise Tanrıyı da şeytanı da tanımayan üstün insan

ve üstün bilgeyle yapmaya çalışır. Nietzsche'ye göre insan, tıpkı kendisi gibi, yalnızdır, nevrotiktir, maddi açıdan bağımlıdır, tanrısızdır ve dünyasızdır. Bakması gereken bir ailesi ve ödemesi gereken vergileri olan gerçek bir insan için bu hiç de ideal değildir. Hiçbir şey varlığın içinden çıkan dünyanın gerçekliğini tartışamaz, bunu başarmanın mucizevi bir yolu yoktur. Aynı şekilde, hiçbir şey bilinçdışının varlığının etkisini tartışamaz. Örneğin, nevrotik filozof bize nevrozu olmadığını kanıtlayabilir mi? Bunu kendine bile kanıtlayamaz. O yüzden ruhumuz içerden ve dışarıdan kaynaklanan müthiş etkilerin arasında kalır ve biz bir şekilde her ikisine karşı da adil olmak zorundayız. Bunu da ancak bireysel kapasitemiz ölçüsünde yapabiliriz. O nedenle, ne yapmamız "*gerektiğini*" ne "*yapabiliriz*" ve ne "*yapmalıyız*" olarak düşünmememiz gerekir.

398 Böylelikle mana-kişiliğin, içeriğinin bilinçli şekilde özümленerek çözülmesi, bizi doğal bir yoldan iki dünya resmi ile belirsiz bir şekilde fark edilmiş potansiyelleri arasında dengede duran, gerçek, yaşayan bir şey olarak kendimize götürür. Bu "şey" bize yabancı ama bir o kadar da yakındır, tamamen kendimizdir ama bilinemezdir, gizemli bir oluşumun sanal bir merkezi olup, merakımızı kaşımadan, hatta hoşnutsuzluk duygumuzu bile uyandırmadan her şeyi -vahşi hayvanlarla ve tanrılarla, kristallerle ve yıldızlarla yakınlığı- iddia edebilir. Bu "şey" her şeyi ve daha fazlasını iddia edebilir ve elimizde bu iddialara karşı çıkabilecek hiçbir şey bulunmadığından bu sese kulak vermek daha akıllıca olur.

399 Ben bu merkeze *kendilik* [*self* (İngilizce) - *selbst* (Almanca)] diyorum. Düşünsel olarak kendilik, psikolojik bir kavramdan, tanımı gereği kavrama gücümüzü aştığı için olduğu gibi kavrayamayacağımız, bilinemez bir özü ifade etmeye yarayan bir kurgudan başka bir şey değildir. Buna aynı zamanda "içimizdeki Tanrı" da denebilir. Görünüşe göre ruhsal yaşamımızın başlangıç noktası kesinlikle bu noktada yatmaktadır ve en yüksek ve nihai amaçlarımız buraya ulaşmaya çalışmaktadır. Kavrayış gücümüzün sınır-

ların ötesinde kalan bir şeyi tanımlamaya çalıştığımızda, bu paradoks kaçınılmazdır.

400 Güneşin ne kadar dünya ile ilgisi varsa, kendiliğinden Benle o kadar ilgisi olduğunun yeterince anlaşıldığını umuyorum. Bunlar birbirinin yerine geçemezler. Bu insanın tanrılaştırılması ya da Tanrının tahttan indirilmesi anlamına da gelmez. Kavrama gücümüzün ötesinde olan şey her halükarda erişme gücümüzün de ötesindedir. Dolayısıyla Tanrı kavramını kullanırken, aslında belli bir psikolojik gerçeği, yani kendilerini, irademize karşı çıkma, bilinçdışımıza musallat olma ve ruh halimizi ve hareketlerimizi etkileme gücüyle ifade eden belli ruhsal içeriklerin bağımsızlığını ve egemenliğini ifade etmekteyiz. Anlaşılmaz ruh hali, sinirsel bir hastalık ya da kontrol edilemeyen bir bozukluk, deyiş yerindeyse Tanrının bir tezahürü fikrine öfkelenebiliriz. Fakat bu tür şeylerin, hatta belki de kötü şeylerin, bağımsız ruhsal içeriklerin bütününden yapay bir şekilde ayrılması dini deneyim açısından telafi edilemez bir kayıp olur. Bu şeylerden bir "sadece" açıklamasıyla kurtulmak, kötülüklere karşı koruyucu bir örtmecedir. Bu şekilde yalnızca bastırılmış olurlar ve çoğunlukla sadece görünürde bir avantaj elde edilir, yanılısamaya yeni bir ters anlam verilir. Kişilik bununla zenginleşmez, tersine yalnızca yoksullaşır ve boğulur. Çağdaş deneyim ve bilgi açısından kötü ya da en azından anlamsız ve değersiz görünen şey, daha yüksek deneyim ve bilgi düzeyinde en iyinin kaynağı olarak görünebilir. Bunları anlamsız olarak nitelemek, kişiliği kendi gölgesinden yoksun bırakır ve buna bağlı olarak kişilik şeklini kaybeder. Yaşayan oluşum şayet estetik görünecekse derin gölgeye ihtiyaç duyar. Gölge olmazsa, iki boyutlu bir hayalet olmaktan, az çok iyi yetiştirilmiş bir çocuk olmaktan öteye geçemez.

401 Burada, bu basit sözcüklerin anlattığından çok daha önemli bir sorunu kastediyorum: İnsanoğlu, psikolojik olarak, esas itibarıyla hâlâ çocukluk aşamasındadır - bu aşamanın atlanması mümkün değildir. Büyük çoğunluk otoriteye, yol göstericiye, yasaya ihtiyaç duymaktadır. Bu gerçek görmezden gelinemez. Yasanın Pavlus'un aştığı şekilde aşılma-

sı ancak ruhunu bilincin yerine koymayı bilen insanlara düşer. Bunu çok az kişi yapabilir ("Birçok kişi çağılır ama birkaçı seçilir"). Ve sadece birkaç kişi salt iç gereklilikten dolayı bu yolu yürür ve acı çeker, çünkü yol bıçak gibi keskindir.

402 Bağımsız bir ruhsal içerik olarak Tanrı kavramı, Tanrıyı ahlaki bir sorun haline getirir. Kabul etmeli ki bu son derece rahatsız edicidir. Ancak bu sorun olmazsa Tanrı da gerçek olamaz, çünkü hiçbir şekilde hayatımıza dokunamaz. Öyleyse Tanrı ya tarihsel ve entelektüel bir gulyabanidir ya da felsefi bir duyarlılıktır.

403 "Tanrısallık" düşüncesini tamamen bir kenara bırakır ve yalnızca "bağımsız içerikler"den söz edecek olursak, entelektüel ve ampirik olarak doğru bir tutum almış oluruz, fakat psikolojik olarak eksik olmaması gereken bir delili sustururuz. Tanrısal bir varlık kavramını kullanarak, bu bağımsız içeriklerin işleyişini gördüğümüz özel yola uygun bir ifade vermiş oluruz: Kollarımızda, arzularımıza ve düşüncelerimize tam olarak uyan somut bir Tanrı tutmayı ima etmemek şartıyla, aynı zamanda "şeytani" terimini de kullanabiliriz. Zihinsel hokkabazlığımız, arzuladığımız Tanrıyı yaratma konusunda, dünyanın kendisini bizim beklentilerimize uydurmasından daha fazla işe yaramaz. O nedenle, bağımsız içeriklerin işleyişine "tanrısal" sıfatını eklemekle, onların görece üstün gücünü kabul etmiş oluruz. İnsanları anlaşılmaz olan şeyler üstüne kafa yormaktan ve bu işleyişlerin hakkını vermek adına büyük acılar çekmekten alıkoynan hep bu üstün güçtür. Bu açlık ya da ölüm korkusu kadar gerçek bir güçtür.

404 Kendilik, bir tür, iç ile dış arasındaki çatışmanın dengelenmesi olarak tanımlanabilir. Kendilik bir tür sonuç, ulaşılan bir hedef, yavaş yavaş meydana gelen ve sancılı yaşanan bir şey olma özelliği gösterdiğinden, bu ifade yerinde görünmektedir. Aynı şekilde, kendilik yaşamımızın amacıdır, çünkü bireysellik adını verdiğimiz can alıcı bileşimin, sadece tek bir bireyin değil aynı zamanda, her bir bireyin bütüne kendi payını kattığı grubun tam olarak gelişmesinin en eksiksiz şekilde dışavurumudur.

405 Kendiliği akıldışı bir şey, Benin ne karşı çıktığı ne de tâbi olduğu, sadece bağlandığı, dünyanın güneşin etrafında dönmesi gibi etrafında döndüğü, tanımlanamaz bir varlık olarak duymak suretiyle bireyleşme hedefine ulaşırız. Ben ile kendilik arasındaki ilişkinin tamalgısal karakterini göstermek için “duyma” sözcüğünü kullandım. Bu ilişkide hiçbir şey bilinebilir değildir, çünkü kendiliğin içeriği hakkında hiçbir şey söyleyemeyiz. Ben, kendiliğin, bildiğimiz tek içeriğidir. Bireyleşmiş Ben kendini bilinmeyen ve yüksek bir öznenin nesnesi olarak duyar. Bana öyle geliyor ki, psikolojik incelememiz bu noktada durmalıdır, çünkü bir kendilik fikri, psikolojik olarak doğrulanabilir olmakla beraber bilimsel kanıta olanak vermeyen, insan bilincinin sınırlarını aşan bir varsayımdır. Bilimin ötesine doğru atılan bu adımın, anlatmaya çalıştığım psikolojik gelişme adına mutlaka atılması gerekir, çünkü bu varsayım olmadan ampirik olarak gerçekleşen psikolojik süreçleri yeterince ifade etmem mümkün değildir. O nedenle, kendilik en azından, atomun yapısı hakkındaki hipoteze benzer bir hipotezde bulunabilir. Ve bir kez daha bir imgeyle sarılmış olmakla birlikte, imge yine de capcanlıdır ve onu yorumlamak benim gücümü aşmaktadır. Bunun bir imge olduğuna dair en ufak bir kuşku yok, ancak bu içinde yer aldığımız bir imgedir.

406 Bu denemede okuyucumdan olağanüstü bir anlayış beklediğimin farkındayım. Denemenin anlaşılmasını kolaylaştırmak için elimden gelini yapmama karşın, üstesinden gelemediğim büyük bir güçlük, yani tartışmanın temelini oluşturan deneyimlerin çoğu kişiye yabancı olduğu ve tuhaf görüldüğü gerçeği ortada durmaktadır. Bu nedenle okuyucularının bütün yargılarını anlamasını bekleyemem. Her yazar doğal olarak okuyucusu tarafından anlaşılmayı tercih eder, ancak benim için gözlemlerimin yorumlanması, henüz yeterince keşfedilmemiş geniş bir deneyim alanının aydınlatılmasından daha az önemlidir. Ki bu kitabın amacı da bu alanı birçok kişinin ulaşabileceği bir mesafeye çekmektir. Bana öyle geliyor ki, bilinç psikolojisinin yanına bile yaklaşmadığı birçok bilmecenin yanıtı şimdiye kadar olduk-

a karanlıkta kalan bu alanda yatmaktadır. Ben bu cevapların tümüne ulaştığımı söyleyemeyeceğim. O yüzden bu denemenin yanıt aramaya yönelik mütevazı bir girişim olarak görülmesini dilerim.

EKLER

Psikolojide Yeni Yönelimler¹

407 Tüm bilimler gibi psikoloji de bir skolastik çağ döneminden geçti ve bu anlayıştan bir şeyler bugüne kadar geldi. Ruhun nasıl oluşması gerektiğine ve gerek bu dünyada gerek öteki dünyada hangi nitelikleri taşıması gerektiğine karar vermenin *ex cathedra* [sorumluluğunun] kendine ait olduğunu savunan bu tür bir felsefi psikolojiye karşı çıkmak gerekir. Modern bilimsel araştırma anlayışı büyük ölçüde bu fantezilerden kurtulmuş ve bunların yerine ampirik yöntemi koymuştur. Buradan da günümüzün deneysel psikolojisi, ya da Fransızların deyişiyle “psikofizyoloji” ortaya çıkmıştır. Bu akımın babası, *Elemente der Psychophysik* adlı kitabında ruhsal olgu kavrayışına fiziksel bir bakış açısı getirme cesaretini gösteren kararsız Fechner’dır. Bu düşünce [ve özellikle de bu yapıttaki büyük hatalar] zenginleştirici bir güçtü. Fechner’in genç çağdaşı ve onun çalışmasını tamamlayan kişi, yeni deneysel araştırma yöntemleri geliştirmedeki bilgisi, çalışkanlığı ve dehasıyla modern psikolojide önemli bir trend yaratan Wundt idi.

408 Deneysel psikoloji daha kısa bir zaman öncesine kadar ağırlıklı akademik düzeyde kalmıştı. Deneysel psikolojinin sayısız deneysel yöntemlerinden en azından birkaçını uygulamalı psikolojinin hizmetine sokma yolunda ilk girişim önceki Heidelberg okulunun psikiyatristlerinden (Kraepelin, Aschaffenburg ve diğerleri) geldi; kolayca tahmin edileceği üzere, ruhsal sürecin tam olarak nasıl işlediğini anlamaya en fazla ihtiyaç duyanlar psikiyatristlerdi. Sonra psikolojiden kendine özgü talepleri olan pedagoji gelmekteydi. Buradan da son zamanlarda “deneysel pedagoji” doğmuştu, bu alanda çalışan isimler arasında Almanya’da Meumann’ın ve Fransa’da Binet’nin hatırı sayılır hizmetleri olmuştur.

409 Doktor ya da hepsinden öte “sinirsel hastalıklar uzmanı” hastasına yardımcı olmak istiyorsa, psikoloji bilgisi olmak zorundadır; çünkü sinirsel hastalıklar ve “sinirlilik”, histeri vb. terimlerle ifade edilen tüm rahatsızlıkların kaynağı ruhsaldır ve bu nedenle de ruhsal tedavi gerektirir. Soğuk su, ışık, temiz hava, elektrik ve benzerleri en fazla geçici bir etki yapar ve bazen de bu kadarını bile yapmazlar. Bunlar çoğunlukla telkine işleyebileceği düşünülen ama iyi karşılanmayan yöntemlerdir. Ancak hasta zihinsel olarak rahatsızdır, zihnin işlevlerinin en yüksek ve en karmaşık kısmında bozukluk söz konusudur ve bunlar bu noktada tıbbın alanının dışına çıkmaktadır. Bu noktada doktor aynı zamanda psikolog olmak zorundadır, yani insan ruhu hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Doktor bu gereklilikten kaçamaz. O yüzden doğal olarak psikolojiden destek arar, çünkü elindeki psikiyatri ders kitaplarının ona verebileceği bir şey yoktur. Fakat günümüzün deneysel psikolojisi, en önemli ruhsal süreçlere doğru dürüst ışık bile tutmaz. Deneysel psikolojinin amacı bu değildir: O psikolojinin sınırında olan en basit ve en temel süreçleri soyutlayıp birbirinden bağımsız olarak inceler. Bireysel ruhsal yaşamın sonsuz değişkenliği ve hareketliliği göz önüne alınca bu pek de sıcak görünmemektedir, o nedenle ortaya koyduğu bulgu ve gerçekler arasında organik bir bağlantı yoktur. Dolayısıyla insan ruhunu tanımak isteyen kişi deneysel psikolojiden hiçbir şey öğrenemeyecektir. O kişi için en iyisi [pozitif bilimden vazgeçmek], doktor gömleğini çıkarmak, mesleğe veda etmek ve yüreğinden hissederek dünyayı doluşturmasıdır. Oralarda, hapishanelerin, akıl hastanelerinin ve hastanelerin dehşetinde, salaş kenar mahalle barlarında, genelevlerde ve kumarhane cehennemlerinde, kibar salonlarda, borsalarda, sosyalist mitinglerde, kiliselerde, uyanışçı toplantılarda, esrik mezheplerde, aşkla, nefretle, bedeninde her çeşit tutkuyu yaşayarak, otuz santim kalınlığındaki ders kitaplarının verebileceğinden daha fazla bilgi toplar ve insan ruhu hakkındaki gerçek bilgisiyle hastayı tedavi eder. Deneysel psikolojinin sözümleri ona köşe taşlarına duyduğu saygı artık aşırıya kaçmadığı için affedilir. Çünkü bilimin

psikoloji adını verdiği şeylerle gündelik yaşamın pratik ihtiyaçlarının psikolojiden talep ettiği şeyler arasında büyük bir uçurum vardır.

410 İşte bu eksiklik, ortaya çıkışını ilk olarak ve her şeyden önce, parlak hekim ve işlevsel sinirsel hastalıklar araştırmacısı Viyanalı Sigmund Freud'a borçlu olduğumuz yeni bir psikolojinin başlangıç noktası oldu. Freud'un başlattığı bu psikolojiye "analitik psikoloji" denebilir. Bleuler, Freudcu psikolojinin, aynı zamanda bilinçdışı denilen, ruhun derin kısımlarıyla yahut iç bölgesiyle ilgilenmesinden yola çıkarak "derin psikoloji"² terimini önermişti. Freud ise kendi inceleme yöntemine psikanaliz adını vermişti. Nitekim bu akım genel olarak bu adla tanınmaktadır.

411 Konuya daha yakından bakmadan önce, konunun bugüne kadar bilinen şekliyle bilimle ilişkisi üzerine birkaç şey söylemek gerekmektedir. Burada Anatole France'ın "Les savants ne sont pas curieux" [Bilimadamları meraklı değiller] sözünün gerçekliğini kanıtlayan ilginç bir gerçekle karşı karşıyayız. Bu alandaki ilk ciddi çalışma,³ nevroza yepyeni ve temel bir bakış açısı getirmesine karşın fazla ilgi görmedi. Birkaç yazar övgü sözcükleri kullandı kullanmasına ama arkasından, sonraki sayfada kendi histeri vakalarını yine eski tarzda açıklamaya devam ettiler. Tıpkı dünyanın bir küre şeklinde olduğu fikrine ya da gerçeğine övgüler düzüp, sonra da sanki hiç öyle bir şey dememiş gibi dünyayı düz olarak anlatmaya devam eden insanlar gibi davrandılar. Freud'un sonraki yayınlarıysa⁴, psikiyatri açısından paha biçilmez değer taşıyan gözlemler ortaya koymalarına karşın hiç ilgi görmedi. Freud 1899'da ilk kez rüyaların gerçek psikolojisini⁵ yazdığında insanlar kahkahalarla gülmeye başladı ve son on yılın ortalarına doğru cinsellik psikolojisine⁶ ışık tutmaya başladığında [Zürih okulu da onu destek-

² [Die Psychoanalyse Freuds" (1910).]

³ Breuer ve Freud, *Studien über Hysterie* (1895).

⁴ *Sammlung Kleiner Schriften zur Neurosenlehre* (1906).

⁵ *Rüyaların Yorumu* (ilk basım 1900).

⁶ "Cinsellik Üzerine" (ilk basım 1905).

leme karan almıştı] kahkahalar kimi zaman iğrenç bir hal alan hakaretlere dönüştü ve bu son zamanlara kadar sürdü. [Förster gibi meslekten olmayan biri dahi iftiracılar arasında yer almıştı. (Tonunun çirkinliğinin ve saygısızlığının cehaletinden kaynaklandığını ümit ediyorum.) Son Güneybatı Alman Psikiyatristler Kongresinde yeni psikoloji taraftarları, Freiburg Albert Ludwigs Üniversitesi psikiyatri profesörü Hoche'u dinleme mutluluğuna da erişmişti. Hoche alkışlarla karşılanan uzun konuşmasında bu akımı, doktorlar arasında yayılan bir cinnet salgını olarak tanımlamıştı. "Medicus medicum non decimat" {Doktor doktoru ısırmaz} özdeyişi bu utanç verici durumu çok iyi anlatmaktaydı.] Bu çalışmaların ne kadar ciddiyetsiz incelendiğine, Parisli ünlü bir nöroloğun 1907 yılında bir uluslararası kongrede yaptığı naif konuşma sırasında bizzat tanık olmuştum: "Freud'un kitaplarını okumadım" (Almanca bilmiyordu) "fakat kuramları *mauvaise plaisanterie*'den [kötü espriden] başka bir şey değil." [Freud, saygıdeğer eski usta bir defasında bana şöyle demişti: "Keşfettiğim şeyin değerini ilk kez, her taraftan direniş ve aşağılamalarla karşılaştınca anladım ve o zamandan beri yaptığım çalışmaların değerini karşılaştıkları dirençle ölçüyorum. En çok patırtıyı cinsellik kuramı koparttı, dolayısıyla, görünüşe göre en iyi çalışmam o oldu. İnsanlığa en çok iyiliği dokunanlar belki de sahte öğretmenlerdir, çünkü sahte öğretilere muhalif olmak insanları ister istemez gerçeğe itiyor. Doğruyu söyleyen kişi kötü bir arkadaşdır, çünkü insanı hataya sürükler."]

412 [Okuyucu bu psikolojide artık -büsbütün akıldışı, bağnaz ve doğaüstü bir bilgelik değilse de- tamamen kendine özgü bir şeyle karşı karşıya olduğu fikrini kabullenmelidir; yoksa başka ne daha baştan bilimsel otoritelerin aşağılamalarına hedef olabilir ki?]

413 Onun için bu yeni psikolojiye daha yakından bakmamız gerekmektedir. Nevrotik semptomun "psikojenik" yani ruh-kökenli olduğu daha Charcot zamanından beri bilinmekteydi. Ayrıca, esas olarak Nancy okulunun çalışmaları sayesinde, tüm histeri semptomlarının, telkin yoluyla, aynı şekilde üretilebildiği de bilinmekteydi. Ancak histeri

septomunun ruhta *nasıl* meydana geldiği bilinmiyordu; ruhsal nedensel faktörler tamamen bir bilinmezdi. Viyanalı eski bir hekim olan Dr. Breuer 1880'li yılların başlarında, yeni psikolojinin gerçek başlangıç noktası haline gelen bir buluş gerçekleştirdi. Histeri rahatsızlığı yaşayan oldukça zeki, genç bir kadın hastası vardı. Kadın diğerlerine ek olarak şu semptomları saymıştı: Sağ kolunda spastik felç vardı, zaman zaman unutkanlık ya da alacakaranlık durumu nöbetleri yaşamaktaydı; ayrıca konuşma yeteneğini kaybetmişti, öyle ki artık anadiliyle konuşamaz olmuştu ve kendini sadece İngilizce ifade edebiliyordu (sistematik afazi). Kolun işlevini düzenleyen kortikal merkez [kulağına tokat yiyen] normal bir insanınki kadar zarar görmesine karşın, o dönemde bu rahatsızlıkları anatomi kuramlarıyla açıklamaya çalışmışlardı (ve de hâlâ öyle yapıyorlar). Histerinin semptomatolojisi anatomik imkansızlıklarla doludur. Histeri illeti yüzünden duyma yetisini tamamen kaybetmiş olan bir kadının sık sık şarkı söylemekteydi. Bir defasında şarkı söylerken, doktoru fark ettirmeden piyanonun başına oturup hafif hafif eşlik etmeye başlamıştı. Doktor bir dörtlükten diğerine geçerken aniden ton değiştirmiş, hasta bunu fark etmediği halde bu kez yeni tonda şarkı söylemeye devam etmişti. Görüldüğü üzere kadın hem duyuyor hem de duymuyordu. Çeşitli sistematik körlük biçimlerinde de benzer olgular görülmektedir: Genel histerik körlük yaşayan biri tedavi sonunda görme yetisine tekrar kavuşmuştu, ancak tedavi ilk başta kısmi bir iyileşme sağlamış ve uzun süre böyle devam etmişti. Hasta insanların başları dışında her şeyi görebiliyordu. Yani hasta hem görmekte-hem de görmemektedir. Bu tür çok sayıdaki deneyim sonucunda sadece hastanın bilinçli zihninin görmediği ve duymadığı, ama diğer taraftan duyu-işlevin çalışır durumda olduğu sonucuna varılmıştı. Bu durum aynı zamanda gerçek işlevi de etkileyen yapısal bozukluğun doğasıyla açıkça çalışmaktadır.

414 Bu hatırlatmadan sonra tekrar Breuer vakasına dönelim. Bozukluğun herhangi bir yapısal nedeni yoktu, dolayısıyla histerik yani ruh-kökenli şeklinde değerlendirilmesi gerekmekteydi. Breuer, kadının (kendiliğinden olmuş ya da

yapay şekilde tetiklenmiş) alacakaranlık durumları sırasında, hastaya zihnine üşüşen anı ve fantezileri anlattırdığında, sonraki birkaç saat boyunca rahatladığını gözlemişti. Tedavinin ileriki aşamalarında da bu buluşunu sistemli bir biçimde kullanmaya devam etti Breuer. Hasta bu tedaviye şakayla karışık “konuşma kürü” yahut “baca-temizleme” adını takmıştı.

415 Hasta babasının ölümcül hastalığı sırasında ona bakarken rahatsızlanmıştı. Doğal olarak fantezileri de bu huzursuz günlerle ilgiliydi. Alacakaranlık durumlarında bu dönemin anıları tıpkı bir fotoğraf gibi ortaya çıkmaktaydı; anılar en ince ayrıntısına kadar öylesine canlıydı ki, uyanık hafızanın bu kadar estetik ve eksiksiz bir röprodüksiyon yapabileceğini düşünemiyoruz bile. (Bilincin sınırlandığı durumlarında sıkça görülen bu bellek gücü yoğunlaşmasına “hipermnezi” adı verilmiştir.) O anda tuhaf şeyler gün yüzüne çıkmaktaydı. Anlatılan birçok öyküden biri şu şekildedeydi:

Bir gece, ateşi yükselen hastanın başında beklerken kaygıyla gerilmişti, çünkü ameliyat için Viyana’dan bir cerrah beklenmekteydi. Annesi bir ara odadan dışarı çıkmıştı ve Anna yani hasta, sağ kolu sandalyenin arkalığında sarkmış bir biçimde hasta yatağının başucunda oturmaktaydı. Bir tür uyanıkken düş görmeye başladı; görünüşe göre duvardan çıkan siyah bir yılan sanki sokacakmış gibi hasta adama doğru ilerlemekteydi. (Evin arkasındaki çayırda daha önce kızın korkmasına yol açan yılanların bulunması ve şimdi de bunun halüsinasyona malzeme sağlamış olması kuvvetle muhtemeldir.) Kadın hayvanı kovmak istemiş ancak yerinden kımldayamamıştı; sandalyenin arkalığında sarkan sağ kolu “uykuya dalmıştı”: uyuşmuş ve kısmen felç olmuştu. Kadın koluna baktığında parmaklar kuru kafalı küçük yılanlara dönüşmüştü. Muhtemelen yılanı tutmayan sağ eliyle kovmaya çalışmış, böylece uyuşma ve felç yılan halüsinasyonu ile ilişkilendirilmişti. Yılan kaybolduğunda kadın o kadar korkmuş haldeydi ki dua etmek istedi; fakat beceremedi, nihayet İngilizce bir çocuk şarkısını hatırlayana dek

ağzından tek sözcük bile çıkamadı. Neden sonra tekrar düşünme yetisini kazandı ve İngilizce dua etmeye başladı.⁸

416 Felç ve konuşma bozukluğuyla ortaya çıkan olay böyleydi ve bu olayın anlatılmasıyla birlikte rahatsızlık düzelmişti. Vakanın bu yolla sonunda iyileştirildiği belirtildi.

417 Bu tek örnekle yetinmeliyim. Breuer ve Freud'un kalemeye aldığı, yukarıda söz edilen kitapta çok sayıda benzer örnek bulunmaktadır. Bu tür olayların derin bir iz bırakacağı kolaylıkla anlaşılabilir. O yüzden insanlar semptomlarının oluşumunda bunlara nedensel bir anlam yükleme eğilimindedirler. O zamanlar revaçta olan ve Charcot'nun ateşli savunuculuğunu yaptığı İngiliz "sinir şoku" kuramından türeyen histeri anlayışı Breuer'in kuramını açıklamaya oldukça elverişliydi. Buradan, travma kuramı denilen, histeri semptomunun ve semptomların hastalığı işaret ettiği ölçüde genel olarak histerinin, psişik tahribatlardan ya da izleri bilinç dışında yıllarca kalan travmadan kaynaklandığını söyleyen kuram ortaya çıktı. Breuer ile birlikte çalışan Freud bu buluşu doğrulayan bolca kanıt bulmayı başardı. Sonuçta, yüzlerce histeri semptomunun hiçbirinin gelişigüzel ortaya çıkmadığı - bunların her zaman ruhsal olaylardan kaynaklandığı anlaşıldı. Yeni anlayış deneysel çalışmalara geniş bir alan açmıştır. Ancak Freud'un araştırmacı zihni bu yüzeysel noktada uzun süre kalamazdı, çünkü daha şimdiden daha derin ve daha zorlu sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Breuer'in hastasında olduğu gibi aşırı kaygı anlarının kalıcı bir iz bırakacağı çok açıktır. Fakat hasta nasıl olmuştu da hastalıktan kaynaklandığı çok belli olan bu olayları yaşamıştı? Buna hasta-bakıcılığının yarattığı gerginlik yol açmış olabilir miydi? Eğer öyle ise, bu türden daha başka birçok olay olması gerekir, çünkü ne yazık ki bakımı yapılacak oldukça fazla zahmetli vaka bulunmaktadır, ayrıca hasta-bakıcının ruh sağlığı her zaman çok iyi olmayabilmektedir. Tıp bu soruna mükemmel bir yanıt vermektedir: "Denklemdaki x doğal yatkınlıktır." Basitçe kişinin bu yönde doğal bir yatkınlığı vardır. Ancak Freud için sorun şuydu: Bu

⁸ [Karş. Breuer ve Freud, s. 38 vd.]

doğal yatkınlığa yol açan şey nedir? Bu soru da mantık gereği psişik travmanın öyküsünü incelemeye götürmektedir. Heyecana yol açan olayların farklı kişiler üzerinde oldukça farklı etkiler yaratması yahut -kurbağa, yılan, fare, kedi vb. örneğinde olduğu üzere- benzer veya hatta bir kişi için kabul edilebilir olan bir şeyin bir başkasında büyük dehşete neden olması yaygın bir durumdur. Kanlı ameliyatlarda kılı bile kımıldamadan asistanlık yapan bir kadının bir kediye dokunmaktan korkarak tır tır titrediği ve iğrendiği vakalar mevcuttur. Ani bir korkunun ardından akut histeriye yalanan genç bir kadını hatırlıyorum.⁹ Kadın bir akşam partisine gitmişti ve birkaç tanıdığıyla birlikte gece yarısına doğru eve dönmekteydi ki, arkalarından tınsa kalkmış gelen bir fayton çıktı. Diğerleri kenara kaçtı ama kadın dehşetle büyülenmiş gibi yolun ortasında durarak atların önü sıra koşmaya başladı. Faytoncu kırbacını şaklatarak küfürler savurdu; işe yaramadı, kadın bir köprüye kadar yol boyunca koştu. Burada gücü tükendi ve atların altında çiğnenmemek için umutsuzca nehre atlayacaktı ki yoldan geçenler kadını engelledi. Yine aynı kadın kanlı 22 Ocak'ta da (1905) St. Petersburg'da, tam da askerlerin yayılım ateşi açtığı caddeydi. Etrafındaki insanlar ölerik ya da yaralanarak yere düşmekteydi; buna rağmen oldukça soğukkanlı ve aklı başında olan kadın gözüne ilişen bir avlunun kapısından girip başka bir sokağa geçerek kaçtı. Bu dehşet anları kadında daha fazla bir gerginlik yaratmadı. Gerçekten de olayın ertesinde kendisini çok iyi hissetmekteydi, hatta her zamankinden bile daha iyiydi.

418 Bu açık bir şoka tepki vermeme durumuna sıkça rastlanabilmektedir. Dolayısıyla bundan şu sonuç çıkmaktadır ki, bir travmanın şiddeti kendi başına çok küçük bir patojenik önem taşısa da, hasta açısından özel bir önem taşıyor olmalıdır. Başka bir deyişle, gerçekte her durumda patojenik etki gösteren şey şok değildir; şokun etkili olabilmesi için mutlaka, belli durumlarda hastanın şoka bilinçdışı ile

⁹ [Bu vakayla ilgili başka bir sunum için, bkz. "Psikanaliz Kuramı", 218 vd., 297 vd. ve 355 vd. no'lu bölümler – EDITÖRLER.]

özel bir önem atfettiği belli bir ruh haline denk gelmesi gerekir. Bu noktada elimizde “doğal yatkınlık”a uygun düşen muhtemel bir anahtar bulunmaktadır. Dolayısıyla kendi kendimize şunu sormamız gerekmektedir: Fayton olayındaki o belli durum nedir? Hastanın korkusu dörtmala koşan atların sesiyle başlamıştı; bir an için ona bu, korkunç bir sonun - kendi ölümünün ya da onun kadar dehşet verici bir şeyin işareti gibi gelmişti; sonra ne yaptığını bilemez olmuştu.

419 Belli ki şokun nedeni atlardı. Dolayısıyla hastanın bu sıradan olaya karşı bu kadar olağanüstü tepki göstermeye olan doğal eğilimi muhtemelen atların kendisi için özel bir anlam ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin geçmişte tehlikeli bir at kazası geçirdiğini düşünebiliriz. Nitekim gerçekten de böyle olduğu ortaya çıktı. Yedi yaşlarında bir çocukken arabacısıyla birlikte gezerken, atlar bir anda ürkererek çıldırmış gibi derin bir nehir vadisinin kenarındaki uçuruma doğru dörtmala koşmaya başlamıştı. Arabacı aşağı atlamış ve bağırarak kızın da atlamasını söylemişti, fakat kız öylesine korkmuştu ki kararsız kalmıştı. Buna rağmen göz açıp kapayıncaya kadar atlamış, atlar ise arabayla beraber aşağıdaki derinliklerde parçalanmıştı. Böyle bir olayın derin bir iz bırakacağı açıktır. Ancak bu daha sonra yaşanan ve tamamen zararsız sonuçlanacağı görülen benzer bir durumda gösterilen mantıksız tepkiyi açıklamamaktadır. Şu ana kadar yalnızca sonradan ortaya çıkan semptomun çocuklukta bir öncesinin bulunduğunu biliyoruz, fakat bunun patolojik boyutu hâlâ karanlıktır. Bu sis perdesini aralamak için daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Çünkü giderek artan deneyimlerden, şimdiye kadar analiz edilen bütün vakalarda, travmatik deneyimlere ek olarak, sevginin alanına giren başka, özel tip rahatsızlıklar bulunduğu anlaşılmıştı. Kuşkusuz “sevgi” cennetten cehenneme kadar uzanan ve kendini iyi ile kötü ve yüksek ile alçakla birleştirebilen esnek bir kavramdır. Bu buluşun ardından Freud’un görüşleri oldukça değişmiştir. Daha önceleri, az ya da çok Breuer’in travma kuramının etkisiyle, nevrozun kaynağını travmatik deneyimlerde aramış idiyse de, artık sorunun

çekim merkezi tamamen farklı bir noktaya kaymıştı. Bu en iyi şekilde vakamızda resmedilmektedir: Atların hastanın yaşamında neden özel bir yeri olması gerektiğini pekâlâ anlayabiliyoruz, fakat sonraki çok abartılı ve gereksiz tepkiyi anlayamıyoruz. Bu öykünün patolojik özelliği kadının tamamen zararsız olan atlardan korkmuş olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Travmatik deneyime ek olarak genellikle sevgi alanında da bir bozukluk olabileceğini hatırlarsak, bu bağlantıda belki özel bir şey bulunup bulunmadığını araştırabiliriz.

420 Kadın nişanlanmayı düşündüğü genç bir erkekle birlikte; ona aşıktır ve onunla mutlu olmayı umut etmektedir. Başlangıçta keşfedilebilecek başka bir şey yoktur. Fakat ilk soruşturmanın olumsuz sonuçlarına bakarak kesinlikle araştırmadan vazgeçilecek filan değildir. Doğrudan yol işe yaramıyorsa, hedefe ulaşmanın dolaylı yolları da vardır. O yüzden kadının atların önü sıra koştuğu o sıra dışı ana dönüyoruz. Yanındakileri ve kadının o sırada katılmakta olduğu neşeli olayın ne olduğunu araştırıyoruz. Sinirsel bozukluk nedeniyle yurtdışında bir sağlık merkezine giden en iyi arkadaşı için düzenlenmiş bir veda partisiydi bu. Bize anlatıldığına göre bu arkadaşının mutlu bir evliliği vardı; aynı zamanda iki çocuk annesiydi. Kadının mutlu olduğu cümlesinden kuşku duyabiliriz; çünkü eğer kadın gerçekten mutlu olsaydı, büyük olasılıkla “sinirli” olmak için bir nedeni olmayacak ve tedaviye ihtiyaç duymayacaktı. Olaya yaklaşım açımı değiştirince, arkadaşlarının, kadını kurtardıktan sonra onu ev sahibinin -en iyi arkadaşının kocasının- evine getirdiğini öğrendim, çünkü gecenin o geç vaktinde sığınılacak en yakın yer burasıydı. Bitkin düşen kadın burada en iyi şekilde ağırlanmıştı. Hasta bu noktada konuşmayı kesti, utangaç bir hal aldı, huzursuzlanmaya başladı ve konuyu değiştirmeye çalıştı. Belli ki aniden rahatsız edici bir anı canlanıvermişti. İnatçı direnişin zorlu bir çabayla kırılmasından sonra, o gece görünüşe göre oldukça önemli başka bir olayın daha meydana geldiği ortaya çıktı: Cana yakın ev sahibi ona ateşli bir ilan-ı aşkıta bulunmuş ve böylelikle, ev sahibesinin yokluğunda, pekâlâ güç ve tedirgin

edici olarak görülebilecek bir durum yaratmıştı. Görünüşte bu ilan-ı aşk kadın için beklenmedik bir sürprizdi, ancak bu tür şeylerin her zaman bir geçmişi vardır. Artık sonraki birkaç haftanın ödevi, parça parçadeşerek uzun bir aşk öyküsünü ortaya çıkarmaktı, nihayet ana hatlarını aşağıdaki şekilde kısmen ortaya koyduğum eksiksiz bir resim oluşuna kadar:

Hasta, erkek gibi bir kız çocukluk dönemi yaşamış; yalnızca hoyrat erkek oyunları oynamış, hemcinslerini aşağılamış ve her tür kadınsı davranış ve uğraşlardan uzak durmuştu. Erotik sorunların kapıya dayandığı ergenlik döneminde herkesten kaçmaya başlamış, kendisine kadının biyolojik yazgısını uzaktan bile anımsatan her şeyden nefret etmiş, hor görmüş ve kaba gerçeklikle hiçbir ortak yanı bulunmayan bir fantezi-dünyasında yaşamaya başlamıştı. Böylece aşağı yukarı yirmi dört yaşına kadar, o yaştaki bir kızın kalbini kıpır kıpır eden bütün o küçük maceralardan, umut ve beklentilerden uzak durmuştu. (Kadınlar bu tür konularda hem kendilerine hem de doktora karşı genellikle insanı şaşırtacak kadar samimiyetten uzak olurlar.) Sonra, etrafında büyüyen dikenli çalıdan içeri girmeyi başaran iki erkekle tanışmıştı. Bay A en yakın arkadaşının kocasıydı, Bay B de onun bekar bir arkadaşıydı. İkisinden de hoşlanıyordu. Ancak çok geçmeden, sanki Bay B'den çok daha fazla hoşlanıyormuş gibi görünmeye başladı. Aralarında hızlı bir yakınlık oluştu ve çok geçmeden muhtemel bir nişanlılıktan söz edilmeye başladı. Gerek Bay B gerek arkadaş ilişkileri nedeniyle Bay A ile sık sık karşılaşmaktaydı, ancak onun varlığı zaman zaman kendisini anlatılmaz derecede rahatsız ediyor ve geriordu. Hasta o günlerde büyük bir partiye gitti. Dostları da oradaydı. Derin düşüncelere dalmış, dalgın dalgın yüzüğüyle oynuyordu ki, yüzük parmağından çıkararak masanın altına yuvarlandı. İki centilmen de yüzüğün peşine düştü ve bulan Bay B oldu. Yaramaz bir tebessümle yüzüğü kadının parmağına taktı ve "Bunun ne anlama geldiğini biliyorsun!" dedi. Tuhaf ve dayanılmaz bir duyguya kapılan kadın yüzüğü yırtarcasına parmağından çıkararak açık pencereden dışarı attı. Tahmin edilebileceği

üzere ıstıraplı bir andı ve kadın kısa bir süre sonra derin bir üzüntü içinde partiden ayrıldı. Bu olayın üstünden çok geçmeden rastlantı denen şey, kadının yaz tatillerini Bay ve Bayan A'ların da kaldığı bir tatil merkezinde geçirmesine neden oldu. Bu arada Bayan A göze çarpacak bir şekilde sinirli görünüyor, sık sık kendini iyi hissetmediğini söyleyerek eve kapanıyordu. Dolayısıyla hasta yürüyüşlere Bay A ile yalnız çıkmak durumunda kaldı. Bir keresinde kayıkla gezmeye çıktılar. Kadın o kadar coşkuluydu ki, neşeyle eğlenirken bir anda kayıktan düştü. Yüzme bilmiyordu ve Bay A yarı bilinçsiz haldeki kadını ancak büyük güçlüklerle kayığa çekebildi. Ve ardından kadını öptü. Bu romantik olaydan sonra hızla birbirlerine bağlandılar. Fakat hasta bu tutkunun derinliklerinin bilinç düzeyine çıkmasına izin vermiyordu, çünkü besbelli kendini uzun zamandır böyle şeylere aldırmmamaya ya da, daha iyisi, bunlardan kaçmaya alıştırmıştı. Vicdanını rahatlatmak için de Bay B ile olan ilişkisine daha enerjik bir şekilde sarılıyor ve her gün kendi kendine asıl sevdiği kişinin Bay B olduğunu söylüyordu. Doğal olarak bu garip küçük oyun kadınca kıskançlığın keskin bakışlarından kaçmadı. Arkadaşı Bayan A sırrı tahmin ederek kederlenmeye başladı, sonuçta sinirleri daha da bozuldu. Sonunda Bayan A'nın tedavi için yurtdışına gitme zorunluluğu baş gösterdi. Veda partisinde kötü ruh, hastamızı ele geçirerek kulağına "Bay A bu gece yalnız. Sana bir şey olmalı ki onun evine gidebilesin" diye fısıldadı. Nitekim öyle oldu: Kadın tuhaf davranışı sayesinde erkeğin evine döndü ve böylece arzusuna ulaştı.

421 Bu açıklamadan sonra herkes ancak şeytani bir zekanın böyle bir koşullar zinciri oluşturup bunu hayata geçirebileceğini düşünme eğiliminde olacaktır. Zeka konusunda bir kuşku yok, ancak ahlaki değerlendirme kuşku götürür bir konudur, çünkü bu dramatik sonuca götüren güdülerin hiçbir şekilde bilinçli olmadığını vurgulamalıyım. Hastaya göre bütün öykü kendiliğinden, herhangi bir güdünün bilincinde olmadan gelişmiş görünmekteydi. Fakat önceki öykü, bilinçli zihnin Bay B ile nişanlılığı ön plana çıkarmak için mücadele ettiği sırada, bilinçdışındaki her şeyin bu

sonuca doğru yönlendirildiğini en açık şekilde göstermektedir. Ters yöndeki bilinçdışı daha güçlüydü.

422 Sonuçta bir kez daha ilk sorumuza, yani travmaya gösterilen tepkinin patolojik (yani tuhaf ya da abartılı) yapısının nereden kaynaklandığına dönüyoruz. Benzer deneyimlerden elde edilen bir sonuca bakarak bu vakada da, travmaya ek olarak, erotik alanda bir bozukluk olması gerektiğini varsaydık. Bu varsayım tamamen doğrulandı ve travmanın, yani hastalığın görünürdeki nedeninin, daha önce farkında olunmayan bir şeyin, örneğin önemli bir erotik çatışmanın, kendini dışa vurması için bir gerekçe olmaktan başka bir şey olmadığını öğrendik. Sonuçta travma ayrıcalıklı yerini yitirmiş ve onun yerini, patojenik unsuru erotik bir çatışma olarak gören çok daha derin ve daha kapsamlı bir görüş almıştır. [Bu düşünceye *nevrozla dair cinsel kuram* adı verilebilir.]

423 Şu soru sık sık gündeme gelmektedir: Neden başka bir çatışma değil de erotik çatışma nevrozun kaynağı olsun? Buna yalnızca şu yanıtı verebiliriz: Kimse mutlaka böyle olması gerektiğini söylemiyor, ama gerçek şu ki, [buna öfkelenen bütün kuzenler ve halalara, anne-babalara, vaftiz ebeveynlere ve öğretmenlere rağmen, her zaman] bu böyledir. Aksi yöndeki tüm öfkeli protestolara karşın, sevgi¹, onun yarattığı sorunlar ve çatışmalar insan hayatında temel bir önem taşımakta ve dikkatli araştırmaların devamlı şekilde gösterdiği üzere, bireyin sandığından çok daha büyük bir anlam ifade etmektedir.

424 Sonuçta, çağdışı kaldığı için travma kuramı terk edilmiştir; nevrozun kökeninin travma değil gizli kalmış bir erotik çatışma olduğunun keşfedilmesiyle travma bir neden olarak anlamını yitirmiştir.

425 [Böylece kuram tamamen farklı bir düzleme kaymıştır.] Travma sorunu çözülmüş ve bir kenara bırakılmıştır; ancak araştırmacı onun yerine bu kez, örneğimizde de görüldüğü gibi, bir sürü anormal unsur içeren ve ilk bakışta

¹ Haklı olarak, geniş anlamda ve cinsellikten fazlasını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

sıradan bir erotik çatışmayla karşılaştırılmayacak bir erotik çatışma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Burada özellikle çarpıcı ve neredeyse inanılmaz olan şey, hastanın gerçek tutkuları kendisinden gizlenirken, sadece yapılan rolün bilinçli oluşudur. Bu durumda gerçek erotik ilişkinin karanlıkta kaldığı ve bilinç alanına rolün hakim olduğu açıktır. Bu gerçekleri kuramsal olarak ifade edecek olursak şu sonuca ulaşırız: Bir nevrozda birbirine kesinlikle karşıt olan iki eğilim vardır ve bunlardan en az biri bilinçdışıdır. [Bu formülün sadece bu örneğe uyduğu ve genele yayılamayacağı söylenerek itiraz edilebilir. Bu itiraz kolayca da kabul görür çünkü hiç kimse erotik çatışmanın evrensel bir şey olduğunu kabul etmek istemez. Aksine, erotik çatışmanın esas olarak romanların ilgi alanına girdiği varsayılır ve dolayısıyla Karin Michaelis'in romanlarında ya da Forel'in *Cinsel Sorun* adlı kitabında anlatılan evlilik dışı maceralara benzer bir şey olarak görülür. Ama kesinlikle böyle değildir, çünkü biliriz ki, en şiddetli ve en etkileyici dramalar tiyatro sahnesinde değil, bu dünyadan sessizce gelip geçen ve sinir bozuklukları dışında içlerinde kopan çatışma fırtınalarını dışa vurmayan sıradan erkek ve kadınların kalplerinde oynanır. Çoğu vakada hastaların bilinçdışında ne gibi ölümcül savaşlar verildiğini fark etmemesi, meslekten olmayan kişilerin kolayca anlayamayacağı bir durumdur. Birçok insanın kendileriyle ilgili hiçbir şeyi anlamadığını hatırlayacak olursak, içlerinde yaşanan çatışmaların farkında olmayan birçok insanın bulunmasına da o kadar az şaşırırız.]

426 [Okuyucu patojenik ve hatta bilinçdışı çatışmaların varlığını kabul etmeye hazır olsa bile, yine de *erotik* çatışmaların varlığına itiraz edecektir. Bu tip okuyucular birazcık sinirlense, bu varsayımın iması bile onu öfkeli edecektir; çünkü gerek okuldaki gerek evdeki eğitim bize “erotik” ve “cinsel” gibi sözcüklerle karşılaştığımızda üç defa haç çıkarmamızı öğretmiştir. O yüzden böyle bir şeyin varlığını kabullenmemiz mümkün değildir. Kabul edecek olsak bile bunun ya çok ender ya da bizim çok uzağımızda olan bir durum olduğunu varsayabiliriz. Ancak nevrotik çatışmaları yaratan şey öncelikle tam da işte budur.]

427 Bildiğimiz gibi, kültürel gelişim insanın içindeki hayvanın kontrol altına alınmasını da içerir. Bu, özgürlüğe susayan hayvan doğasının isyanı olmadan tamamlanamayacak bir evcilleşme sürecidir. Zaman zaman insanoğlunun arasında, kültürün sınırlamalarıyla uzun zamandır bastırılmış bir çılgınlık hali ortaya çıkar. Antik dönem bunu, Doğu’da ortaya çıkıp klasik kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelen Dionysosçu orji törenlerinde yaşamıştır. Bu orji törenlerinin ruhu, İsa’dan önceki son yüzyılın, o çağın çok tanrılı kaosundan çileci Mitraizm ve Hristiyanlık dinlerini üreten sayısız mezhep ve felsefe okullarındaki stoacı çilecilik idealinin gelişmesini büyük ölçüde etkilemiştir. İkinci Dionysosçu ahlaksızlık dalgası Rönesans döneminde Avrupa’yı kasıp kavurdu. İnsanın kendi zamanının ruhunu tartması zordur: ancak sanatı, moda trendlerini ve halkın zevklerini gözleyip, insanların ne okuyup ne yazdığına, nasıl toplumlar kurduklarına, güncel “sorunlarına”, cahil insanların neye karşı mücadele ettiğine bakarak, uzun mevcut toplumsal sorunlar listesinde “cinsel sorun” adı verilen sorunun hiç de en sonlarda yer almadığını görürüz. Bu konu mevcut cinsel ahlaka meydan okuyan ve geçmiş yüzyılların Eros’un omuzlarına yıktığı ahlaki suçluluk yükünü üzerinden atmaya çalışan kadın ve erkekler tarafından tartışılmaktadır. Bu çabaların varlığı inkar edilemeyeceği gibi, bunları savunulamaz bulup lanetlemek de mümkün değildir; bunlar vardır ve muhtemelen var olmaları için yeterli ortama da mevcuttur. Bu çağdaş hareketlerin altında yatan nedenleri dikkatle incelemek, [histeriyle karışık bir yapmacık nezaketle] insanlığın ahlaki çöküşünü haber veren profesyonel ahlak ağıtçılarının feryatlarına katılmaktan daha yararlıdır. Ahlakçılar, sanki güzel insanlık ağacının sadece budanarak ve bir sınığa bağlanıp dik tutularak filizlendiğini düşünüyorlarmışçasına, Tanrıya en ufak bir şekilde güvenmezler; oysa Güneş Baba ile Toprak Ana, onu, derin ve bilge yasalara göre, kendi zevkleri için yetiştirmişlerdir.

428 Bugün ciddi insanlar cinsel sorun diye sorunun varlığının bilincindedir. Kentlerin hızlı bir şekilde gelişmesine paralel olarak, işgücünün olağanüstü bir şekilde bölünme-

sinin yarattığı uzmanlaşma, kırsal kesimde artan sanayileşme ve artan güvensizlik duygusu, insanların duygusal enerjilerini dışa vurma olanaklarını ellerinden almıştır. Köylünün dalgalı iş ritmi, sembolik içeriği aracılığıyla ona bilinçdışı doyumlar sağlar - fabrika işçileriyle büro çalışanlarının tanımadığı ve hiç yaşayamayacağı bir doyum. Onun doğadaki yaşamı, toprağın efendisi ve meyvelendiricisi olarak sabanıyla toprağı sürdüğü o anlar, elementlerin yok edici gücünden duyduğu haklı korku, kendisine, artan işgücü ve refah demek olan kızlar ve oğullar veren karısının doğurganlığından duyduğu mutluluk hakkında onlar ne bilir? [Heyhat!] Biz kentlerde yaşayanlar. Biz makine bakıcıları bütün bunlardan çok uzağız. Toprağımızı sürmenin, çocukları “kutsamanın” saf mutluluğunu artık tadamadığımıza göre, bütün doyumların en güzeli ve en doğal bizi yüzüstü bırakmış olmuyor mu? [Hile karıştırılmayan evlilikler çok ender. Bu Toprak Ananın ilk doğan oğluna verdiği mutluluklardan vahim bir şekilde uzaklaşmak değil midir?] Böyle bir gidiş doyum sağlayabilir mi? İnsanların işe nasıl da adeta sürünerek gittiklerine bir bakın, sabah 7:30 trenlerindeki insanların suratlarını bir inceleyin! Biri küçük tekerlekleri çeviriyor, öteki kendisini hiç ilgilendirmeyen bir şeyler yazıyor. Neredeyse her erkeğin haftanın günleri kadar çok sayıda kulübe üye olmasının, yahut kadınların en son moda kült kahramanının üstüne üşüştüğü, pıtrak gibi çoğalan küçük kadın derneklerinin, erkeklerin büyük laflar ve küçük biralar içinde boğulduğu birahanelerde dile getirilen anlaşılmaz özlemlerin nesi harika ki? Bu hoşnutsuzluk kaynaklarına yeni ve daha ağır bir tanesi daha eklenmiştir. Doğa savunmasız ve silahsız erkeği, varoluşun zorluklarına pasif bir şekilde katlanabilmesi ve aynı zamanda onlarla başa çıkabilmesi için büyük bir enerjiyle donatmıştır. Oğlunu müthiş zorluklarla donatmış [ve tıpkı Schopenhauer’in “mutluluk sadece mutsuzluktan kurtulmaktır” sözüyle çok iyi anladığı gibi, bunların üstesinden gelenler için pahalı ödüller koymuştur]. Genel olarak en çok sıkıştıran zorunluluklardan korunaklıyız ve bu nedenle aşırılıklara eğimliyizdir; çünkü zorunluluk sıkıştırmazsa insanın içindeki hayvan

da şahlanır. Ama eğer enerjiksek, enerji fazlamızı ne tür zevk ve cümbüşlerde boşaltabiliriz? Ahlak değerlerimiz bu boşalmanın önünde engeldir.

429 [Hoşnutsuzluğun birçok kaynağını sıralayalım: Sürekli doğurmanın ve doğanın bizi uğruna bolca enerjiyle donatdığı doğumun reddedilmesi; birbirinden oldukça farklılaşmış ve işe sevgi duymaya yer vermeyen çalışma yöntemlerimizin tekdüzeliği; savaşa, kanunsuzluğa, soygunlara, salgınlar, çocuk ve kadın ölümlerine karşı aldığımız zahmetli güvenlik önlemleri - bütün bunlar bir boşalma yolu arayan enerji fazlalığına yol açmaktadır. Peki nasıl? Nispeten az sayıda insan kendilerini sporun yarı-doğal tehlikelerine atmaktadır; çok daha çılgınca bir şekilde patlayabilecek olan tehlikeli enerji birikimlerini boşaltmak için zorlu bir yaşama eşdeğer bir şey arayanlar aşırı alkole yönelmekte ya da kendilerini para kazanmaya yahut delice çalışmaya vermektedir. İşte, bugün cinsel sorunlarımız varsa nedeni bunlardır. Bastırılmış enerji, artık hatırlanmayan güvenlik ve bolluk dönemlerinden beri yaptığı gibi, burada da açığa çıkmak ister. Bu tür koşullarda çoğalanlar yalnızca tavşanlar değildir; kadın ve erkekler de doğanın bu arzularının eğlencesi oluverir. Eğlence, çünkü insanların ahlaki değerleri onları, şiddetli zorunluluk olmadıkça aşırı dar olduğu hissedilmeyen dar bir kafesin içine kapatmıştır. Fakat bu artık şehirde yaşayan insan için bile fazla sıkıdır. Ayartmalar onu her yandan kuşatır ve görünmez bir muhabbet tellalı gibi toplumun içine, her şeyi olmamışa çeviren önleyici yöntem bilgilerini sinsice sızdırır.]

430 Peki o zaman ahlaki sınırlamalara ne gerek var? Sebep gazaba gelmiş Tanrıya karşı duyulan dini korku mu? Yaygın inançsızlık bir yana, inanan biri bile, eğer kendisi Tanrı olsaydı, her küçük yaramazlığı sonsuz lanetle cezalandırıp cezalandırmayacağını kendi kendine sessizce sorar. Bu tür düşünceler artık rahatlatıcı Tanrı anlayışımızla örtüşmemektedir. Bizim Tanrımız böyle şeyleri büyütmeyecek kadar hoşgörülüdür. [Ahlaksızlık ve ikiyüzlülük bin kat

daha kötüdür.] Zamanımızın sofulukla bezenmiş ve son derece ikiyüzlü⁹ cinsel ahlakı böylece etkili bir geçmişten koparılmıştır. Peki, üst aklımızla ve insan davranışının boşluğunun bilincine varmak suretiyle aşırılıklarımızdan korunabilir miyiz? [Geleneğin hipnotik gücü bizi köle gibi tutmaya ve sürü de korkaklık ve düşüncesizlikle aynı eski yoldan yürümeye devam eder.] Fakat insan bilinçdışında zamanının ruhunun sezgisine sahiptir; gücünün sınırlarını sezer ve bugünün kuvvetli bir dini inançla desteklenmeyen ahlakının istikrarsızlığını yüreğinde hisseder. İşte [erotik] çatışmalarımızın çoğunun kaynağı budur. Özgürlük dürtüsü zayıflayan ahlak duvarlarını dövmektedir: Bir baştan çıkma durumundayız, istiyoruz ve istemiyoruz. Ve istediğimiz ama gerçekten ne istediğimizi bilmediğimiz için, [erotik] çatışma büyük ölçüde bilinçdışıdır ve nevroz da buradan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla nevroz günümüzün sorunuyla yakından bağlantılı olup, bireyin kendi kişiliğindeki genel sorunu çözmekte başarısız kalmasını temsil etmektedir. Nevroz kendi içinde bölünmedir. Çoğu insanda bölünmenin nedeni, bilinçdışı bilinçli zihnin [sürekli olarak] reddetmeye çalıştığı -güncel- ahlak dışı idealin peşinde koşarken, bilinçli zihnin ahlaki ideale tutunmak istemesidir. Bu tip insanlar gerçekte hak ettiklerinden daha fazla saygı görmek isterler. Fakat çatışma kolayca başka bir yön alabilir: Bütün görüntüsüne karşın hiç itibar görmeyen ve [cinselliklerini] en ufak bir şekilde dizginlemeyen insanlar vardır, fakat aslında bu sadece [kim bilir, hangi nedenlerle] bir günahkarlık rolü oynamaktır, çünkü arka planda, tıpkı ahlaklı insandaki ahlaksız yan gibi, bilinçdışına düşmüş [oldukça saygın bir ruhları] vardır. (Dolayısıyla aşırılıklardan

⁹ [Fuhuş yuvalarının kaldırılması ünlü cinsel ahlakımızın ikiyüzlü musibetlerinden biridir. Fahişelik her halükarda vardır; ne kadar az organize ve ne kadar az kollanır o kadar utanç verici ve tehlikeli olmaktadır. Bu kötülük yine de var olduğuna ve olacağına göre, daha hoşgörülü olmamız ve koşulları mümkün olduğu kadar hijyenik hale getirmemiz gerekir. Eğer insanlar ahlaki at gözlüğü takmamış olsaydı, frengi çok uzun zaman önce yok edilmiş olurdu.] [Bu not *Collected Papers*'in her iki baskısında da çıkarılmıştır. – EDİTÖRLER.]

olabildiğince kaçınılmalıdır, çünkü her zaman aksi yönde bir kuşku yaratırlar.)

431 Bu genel tartışma [analitik psikolojide] “erotik çatışma” düşüncesini açıklığa kavuşturmak açısından gerekliydi [çünkü bütün nevroz anlayışının anahtarı budur]. Buradan, ilk olarak psikanaliz tekniğini ve sonra da terapi sorununu tartışmaya devam edebiliriz. [Görünen o ki, ikinci sorunda bu kısa girişin alanını fazlasıyla aşan ayrıntılar ve karmaşık vaka materyalleriyle karşı karşıya kalacağız. O yüzden psikanaliz tekniğine bir göz atmakla yetineceğiz.]

432 Görünüşe göre, bu teknikte asıl soru şudur: Hastanın bilinçdışında neler olup bittiği bilgisine ulaşabilecek en kısa ve en iyi yol hangisidir? Eski yöntem hipnotizma idi: Ya hipnotik konsantrasyon durumunda yapılan sorgulama ya da hastanın bu durumda kendiliğinden fanteziler üretmesi. Bu yöntem zaman zaman hâlâ kullanılmakla birlikte, bugünkü teknikle karşılaştırılınca oldukça ilkel ve dolayısıyla yetersiz kalmaktadır. İkinci bir yöntem Zürih’teki Psikiyatri Kliniği tarafından geliştirilmiş olan ve daha çok kuramsal ve deneysel bir değer taşıyan çağrışım yöntemi.¹⁰ Buradan elde edilen sonuçlar bilinçdışı çatışma ya da “kompleks” hakkında yüzeysel olmakla birlikte kapsamlı bir fikir verir.¹¹ Daha derinlere inen yöntem [bir deha olan Sigmund] Freud’un bulduğu rüya analizidir.

433 Aslında rüya için “inşaatçı tarafından kenara atıldıktan sonra köşe taşı olan taş” denebilir. Rüya, yani ruhun bu anlık ve önemsiz görünen ürünü ancak modern dönemde büyük önem kazanmıştır. Daha önce yazgının bir işareti, Tanrının bir mucizesi, tesellisi ve mesajı olarak görülüyordu. Bugün rüyayı, görevi [bilinçdışımızın kıskanç bir şekilde sakladığı] bilinçli zihnin sırlarını açığa çıkarmak olan ve bunu oldukça başarılı bir şekilde yerine getiren bilinçdışının temsilcisi olarak görmekteyiz.

¹⁰ Jung ve diğerleri, “Sözcük Çağrışımı Üzerine Çalışmalar”.

¹¹ Kompleksler kuramı Jung ile birlikte, “Dementia Praecox Psikolojisi”nde ortaya çıkmıştır.

434 Rüya üzerinde yapılan analitik çalışmalar, görüldüğü şekliyle, onun sadece evin içini gizleyen binanın ön cephesi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak belli teknik kuralları izlemek suretiyle rüya görenin rüyasının ayrıntılarını anlatmasını sağlarsak, çağrışımlarının belli bir yönde geliştiğini ve belli konular etrafında toplandığını görürüz. Bunlar kişisel önemi olup, kesinlikle rüyanın arkasında yattığı tahmin edilemeyecek, ama dikkatli bir karşılaştırmanın gösterdiği gibi, rüyanın ön cephesiyle¹² olağanüstü ince ve özenli denemek kadar tam bir [sembolik] ilişkisi olan anlamlar taşırlar. Aradığımız çatışma, rüyanın bütün karelerinin içinde birleştiği işte bu özgün fikirler kompleksi ya da onun koşullara bağlı olarak değişmiş bir çeşididir. Çatışmadaki rahatsız edici ve çelişkili unsurlar bu yolla öyle kapatılır veya ortadan kaldırılır ki “isteklerin-giderilmesinden” söz edilebilir; ancak rüyada giderilen-isteklerin bize ait olmayıp, çoğunlukla doğrudan bizim arzularımıza ters düşen arzular olduğunu da hemen kabul etmemiz gerekir. Böylelikle, örneğin bir kız annesini şefkatle severken, rüyasında annesi ölmüştür. Görünüşte içinde isteklerin-giderilmesinden hiçbir iz bulunmayan bu tür rüyalar sayısız olup okumuş muhaliflerimize sürekli engel oluştururlar, çünkü onlar rüyanın açığa vurduğu şeyle gizli içeriği arasındaki temel farkı bir türlü kavrayamazlar. Bu hataya karşı uyanık olmamız gerekir: Rüyada yaşanan çatışma bilinçdışıdır ve dolayısıyla, sonuçta oluşan çözüm arzusu da öyledir. Rüya gören kişi aslında annesinden kurtulmak istemektedir; bu bilinçdışının dilinde, annesinin ölmesini istiyor şeklinde ifade edilmektedir. Artık bilinçdışının belli bir bölümünün, yetişkin yaşamda çıkış yolu bulamayan bütün o çocukluk dönemine ait içgüdüsel dürtüler yani çocuksu arzular da dahil olmak üzere, belleğin hatırladıklarının ötesine geçen her şeyi içerdiğini biliyoruz. Bilinçdışından dışarı çıkan şeylerin tıpkı şu arzu-

¹² [Rüya analizinin kuralları, rüyanın yapısına hakim olan yasalar ve bunun sembolizmi, hep birlikte neredeyse bir bilim oluşturmakta ya da bilinçdışı psikolojisinin en önemli bölümünü meydana getirmekte ve dolayısıyla çetin bir araştırma gerektirmektedir.]

da olduğu gibi çocuksu bir karakter taşıdığını söyleyebiliriz: “Annem ölünce benimle evleneceksin, değil mi babacığım?” Çocuksu bir arzunun bu şekilde dışavurumu, henüz bilinmeyen nedenlerden dolayı, son zamanlardaki bir evlenme arzusunun, bu vakada rüya göreni rahatsız eden o arzunun yerini almıştır. Evlilik fikri ya da daha doğrusu buna karşılık gelen dürtünün ciddiyeti, dedikleri gibi, “bilinçdışında bastırılmıştır” ve buradan kendini çocuksu bir tarzda ifade etmek zorundadır, çünkü bilinçdışının elindeki malzeme büyük ölçüde çocukluk dönemine ait anılardan oluşmaktadır. [Zürich okulunun yaptığı son araştırmaların gösterdiği üzere,¹³ çocukluk dönemine ait anılar dışında bir de bireyin sınırlarının çok ötesine geçen “ırk anıları” mevcuttur.]

435 [Rüya analizi gibi oldukça karmaşık bir alanı açıklayacak yer burası değildir. Burada araştırmanın sonuçlarıyla yetinmeliyiz: Rüyalar sembolik olarak, gündüzleri yeterince anlaşılmayan ve “bastırılan”, kişisel açıdan önemli arzuların yerini tutarlar. Hakim ahlaki eğilimler nedeniyle kendilerini sembolik olarak rüyalarda gerçekleştirilmeye çalışan ve yeterince takdir görmemiş arzular, çoğunlukla erotik arzulardır. Dolayısıyla, kişinin rüyalarını bilgili birine anlatması pek tavsiye edilmez, çünkü sembolizm, kuralları bilen kişiler için çoğunlukla oldukça açıktır. Bu bağlamda en açık olanlar, epeyce yaygın görülen ve kesinlikle güçlü bir erotik arzuyu simgeleyen kaygı rüyalarıdır.]

436 Rüya genellikle aptalca ayrıntılarda doludur ve bu nedenle bir saçmalık duygusu uyandırır, aksi halde görünüşte o kadar anlaşılmazdır ki öylece şaşırıp kalırsınız. Bu yüzden, hasta çalışması yoluyla [sembolik] ağı çözmeye ciddi şekilde koyulmadan önce mutlaka belli bir direnişi kırmamız gerekir. Ancak sonunda derindeki gerçek anlama ulaştığımızda, kendimizi rüya gören kişinin sırlarının derinliklerinde bulur ve anlamsız görünen bir rüyanın son derece önemli olduğunu ve gerçekte ruhun sadece olağanüstü önemli ve ciddi şeylerinden söz ettiğini hayretle görürüz. Bu buluş bizi,

¹³ [Jung, *Wandlungen und Symbole der Libido*.]

günümüzün akılcı bakış açısının neredeyse yok saydığı, rüyaların bir anlamı olduğu yolundaki eski inanişâ daha fazla saygı göstermeye zorlar.

437 Freud'un dediği gibi rüya analizi bilinçdışına giden *via regia*'dır. Doğrudan kişisel sırların derinliklerine iner, dolayısıyla hekimin ve ruh eğiticisinin elinde değerli bir araçtır. Muhalliflerin bu yöntemle yönelik eleştirileri, -kişisel duyguların yarattığı gizli etkiler bir yana bırakılacak olursa- tahmin edilebileceği üzere, esas olarak günümüzün uzman düşüncesinde hâlâ var olan çok güçlü skolastik damardan kaynaklanmaktadır. Rüya analizi her şeyden önce insanın ahlakının yalanlarını ve ikiyüzlü davranışlarını acımasızca ortaya çıkarır ve en parlak ışık altında ona karakterinin öbür yüzünü gösterir; birçok insan bu durumda fena halde ayağına basıldığını düşünürse şaşırır mıyız ki? Bu bağlamda aklıma hep Basel Katedralinin önündeki çarpıcı Şehvi Zevk heykeli gelir. Heykelin ön tarafında tatlı bir gülümseme vardır, arka taraf kurbağalar ve yılanlarla kaplıdır. Rüya analizi resmi tersine çevirir ve öteki tarafı gösterir. Bu gerçeklik-düzelticinin etik değeri yadsınamaz. Bu hem doktorun hem de hastanın büyük özveri göstermesi gereken sancılı ama oldukça yararlı bir operasyondur. Bir terapi tekniği olarak görülen psikanaliz asıl olarak birçok rüya analizinden oluşur. Tedavi sürecinde rüyalar art arda bilinçdışının posalarını dışarı atarak onları gün ışığının dezenfekte edici gücüne tutar ve böylece kaybolduğu sanılan birçok değerli şey tekrar ortaya çıkar. Bu, kendine özgü bir tür *katarsis* hali, Sokrates'in doğurması, "ebelik sanatı"dır. Rol yapan ve buna kendileri de inanan birçok insan için psikanaliz tam bir işkencedir. Çünkü eski "Elindekini ver ki sen de alasın" mistik deyişinde olduğu gibi, içlerinde daha derin, daha doğru ve daha kapsayıcı bir şeyler doğması için hastalardan el üstünde tuttıkları bütün hezeyanlardan kurtulmaları istenir. İnsan kendini ancak özveriyle yenileyebilir. Bu psikanaliz tedavisiyle yeniden ortaya çıkan gerçek bir eski bilgeliktir ve kültürümüzün altın çağında bu tür ruhsal eğitimlerin gerekli olduğunun ortaya çıkması özellikle il-

gingçtir. Psikanaliz çok daha derinlere inmesi dışında, birçok bakımdan Sokratesçi yöntemle benzerlik gösterir.

438 Hastada her zaman büyük toplumsal sorunlarla belli bir noktadan sonra bağlantılı olan bir çatışma buluruz. O yüzden, analiz bu noktaya geldiğinde, görünüşte bireysel olan hastadaki çatışmanın, çevresini ve çağını içine alan evrensel bir çatışma olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla nevroz, her ne kadar başarısız olsa da, evrensel bir sorunu çözmeye yönelik bireysel bir girişimden başka bir şey değildir; aslında başka türlü de olamaz, çünkü genel bir problem, bir “sorun” *ens per se* [kendi başına bir varlık] olmayıp sadece bireylerin yüreklerinde var olur. [Hastayı rahatsız eden “sorun”, ister beğenin ister beğenmeyin, ya “cinsel” bir sorundur ya da tam olarak günümüz cinsel ahlakına dair bir problemdir. Kişinin artan yaşama arzusu ve yaşama sevinci gerçekliğin dayattığı zorunlu sınırlamalara katlansa da, hayvani karanlığın derinliklerinden yükselen yaratıcı ruhu fena halde engelleyen günümüz ahlakının keyfi, mesnetsiz kısıtlamalarına katlanamaz.] Nevrotik kişi, anlamını kavrayamadığı keyfi kısıtlamalardan rahatsız olan bir çocuğun ruhuna sahiptir; bu ahlakı sahiplenmeye çalışır ancak kendisiyle çelişkiye düşer ve bölünür: Bir yanı bastırmak ister, öteki yanı özgür olmak. İşte bu mücadeleye nevroz denir. Çatışma her yönüyle bilinçli bir şekilde gerçekleşmiş olsaydı kesinlikle nevrotik semptomlara yol açmazdı; bu semptomlar sadece doğamızın öbür yanını ve problemlerin aciliyetini göremediğimiz zaman ortaya çıkarlar. Semptom ancak bu koşullarda ortaya çıkar ve ruhun fark edilmeyen yanını dile getirir. Bu nedenle semptom, bilinçliyi ahlaki değerlerimizle şiddetle çatışan, fark edilmeyen arzuların dolaylı şekilde dile getirilmesidir. Daha önce de gözlemlendiği üzere, hasta, bilinçli incelemeyle ortaya çıkan ruhun bu gölge-yanıyla uğraşamaz. Onu düzeltemez, onunla uzlaşmaz ama onu görmezden de gelemeyiz; çünkü gerçekte bilinçdışı dürtülere “hükmedememektedir”. Bilinçli ruhun hiyerarşisinden dışarı itilen bu dürtüler, büyük direnç göstermelerine karşın, bilinçdışının analiziyle yeniden kontrol altına alınabilen *bağımsız komplekslere* dönüşmüştür. Kendi-

lerinin erotik çatışma yaşamadığını söyleyerek övünen nice hastalar vardır; cinsel sorunun tamamen saçmalık olduğunu söylerler, çünkü hiç cinsellikleri olmadığını iddia ederler. Bu insanlar kaynağı bilinmeyen başka şeylerin, huysuzluğa varan histerik davranışlara, kendi kendilerine ve komşularına oynadıkları gizli oyunlara, sinirsel bir mide iltihabına, çeşitli noktalarda ağrılarına, nedensiz sinirlilik hallerine ve her türden sinirsel semptomlara yol açtığıнын farkında değildirler. [İşte sorun da buradadır. Sadece yazgının iltimas geçtiği çok az sayıda kişi modern insanın büyük çatışmasından kaçabilir; çoğunluk tamamen zorunluluktan ona yakalanır.]

439 Psikanaliz insanın içindeki bastırılmış hayvani içgüdüleri (iyi ki) ortaya çıkarmak ve böylece sayısız zararlara yol açmakla suçlanmaktadır. Bu [çocukça] düşünce ahlak ilkelimize ne kadar az güvendiğimizi göstermektedir. İnsanlar kişiyi ölçüsüz davranışlardan *ancak* ahlakın alıkoyduğuna inanıyormuş gibi yaparlar; fakat bundan çok daha etkili bir düzenleyici vardır, o da ahlak kurallarından çok daha gerçekçi ve inandırıcı sınırlamalar koyan zorunluluktur. Analizin hayvani içgüdüleri ortaya çıkardığı doğrudur, ama bunu onlara sınırsız bir güç vermek için değil, söz konusu birey için elverişli olduğu ve birey böyle bir “yüceltme”ye ihtiyaç duyduğu ölçüde, daha yüksek amaçlarla kullanmak için yapmaktadır. Kişinin kendine hakim olabilmesi her halükarda bir avantajdır, aksi halde kişiliğin bastırılan kısımları başka bir yerden, sadece önemsiz bir yerden değil aynı zamanda en duyarlı olduğumuz bir noktadan ve bu kez bir engel olarak ortaya çıkacaktır. Bu kurtçuk her zaman çekirdeği çürütür. [Kişinin kendisine savaş açması yerine kendisine karşı hoşgörülü olmayı öğrenmesi ve iç zorluklarını yararsız fanteziler olarak harcamak yerine onları gerçek deneyimlere dönüştürmesi daha iyidir. İşte o zaman nihayet hayatını yaşar ve onu sonuçsuz mücadelelerle boşa harcamaz.] İnsanlara doğalarının mütevazı yanını görmeleri öğretilabilirse, aynı zamanda başkalarını daha iyi anlamayı ve sevmeyi de öğrenebilecekleri düşünülebilir. Kendine karşı daha az ikiyüzlülük ve daha fazla hoşgörü başkaları için de olumlu sonuçlar doğurur; çünkü hepimiz kendi doğamıza

uyguladığımız adaletsizlik ve şiddeti başkalarına da aktarma eğilimi gösteririz.

440 [Bireysel çatışmanın bu genel ahlaki soruna kanalizasyonu psikanalizi sadece tıbbi bir terapi olmanın çok ötesine taşımaktadır. Psikanaliz hastaya, ampirik içgörüye dayanan ve işleyen bir yaşama felsefesi kazandırır. Bu yaşama felsefesi kişinin kendi doğası hakkında bilgi sahibi olmasını sağladığı gibi, aynı zamanda bu şeyler düzenine uyum sağlamasını da mümkün kılar. Bu birbirinden oldukça farklı içgörülerin nerede bulunduğu burada ele alınamaz. Ayrıca, derin bir analiz tekniğiyle ilgili her şey yayımlanmadığı için, mevcut literatürle gerçek bir analizin tam bir resmini çıkarmak hiç de kolay değildir. Bu alanda hâlâ çözülmeyi bekleyen birçok büyük sorun mevcuttur. Ne yazık ki bu konuyla ilgili bilimsel çalışma sayısı hâlâ oldukça düşüktür, çünkü birçok önyargı çoğu uzmanın bu önemli çabaya katılmasını engellemektedir. Özellikle de Almanya'da birçok uzman, bu alana adım attıkları takdirde kariyerlerine zarar verecekleri korkusuyla bu işten kaçınmaktadır.]

441 [Psikanalizin etrafında toplanan bütün bu garip ve olağanüstü olgular burada bizi, entelektüel kamuoyunun (her zamanki gibi) ilk başta canla başla karşı çıkacağı psikanalitik ilkeler bağlamında- olağanüstü önemli birtakım şeyler olduğunu düşünmeye itmektedir. Ancak: *Magna est veritas et praevalabit* {Gerçeğin gücü büyüktür ve galip gelecektir}.]

Bilinçdışının Yapısı¹

I. Kişisel ve Kişi-dışı Bilinçdışı Arasındaki Fark

442 Psikanalizde yorumlama ilkesi sorununda (yani bu ilke *cinsellik* mi olsun yoksa basit biçimde *enerji* mi sorununda) Viyana okuluyla yollarımız ayrıldığından beri kavramlarımız önemli bir değişime uğradı. Yapısı önceden öngörülme-yen, tamamen soyut bir nedenin kabul edilmesine bağlı olarak açıklayıcı nedene yönelik önyargının kırılmasıyla birlikte, ilğimiz bilinçdışı kavramına yönelmişti.

[202] 443 Çoğu insanın bildiği üzere, Freud'a göre bilinçdışının içerikleri, uyumsuz olmalarından dolayı bastırılan çocukluk dönemi eğilimlerine indirgenebilir. Bastırma çevrenin ahlaki baskısı altında erken çocukluk döneminde başlayan ve ömür boyu devam eden bir süreçtir. Bastırmalar analiz aracılığıyla kaldırılabilir ve bastırılan istekler tekrar bilinçli hale getirilebilir. Kuramsal olarak bilinçdışı böylece boşaltılır ve deyiş yerindeyse tasfiye edilir; ama aslında çocukluk dönemine ait cinsel istek-fantezi üretimi yaşlılıkta da devam eder.

[203] 444 Bu kurama göre bilinçdışı yalnızca kişiliğin aynı zamanda bilinçli olabilen unsurlarını içerir ve yalnızca eğitimle ortadan kaldırılabilir. Bundan da anlaşılacağı üzere, bilinçdışının asıl içeriği kişisel bir özellik gösterir. Bir bakış açısına göre bilinçdışının çocukluk dönemi eğilimleri çok belirgin olmakla birlikte, bilinçdışını tamamen bu terimlerle tanımlamak ya da değerlendirmek yine de hatalı olur. Bilinçdışının başka bir yanı daha vardır: Yalnızca bastırılan içerikler değil, aynı zamanda bilinç eşiğinin altında kalan bütün ruhsal materyal de burada bulunur. Bütün bu mater-

yalın eşikaltı doğasını bastırma ilkesiyle açıklamak olanaksızdır, çünkü bu durumda bastırma kalkınca kişinin artık hiçbir şeyi unutmayacak kadar devasa bir bellîği olması gerekir. Bastırmanın bir rol oynadığına kuşku yoktur ama bastırma tek faktör de değildir. Eğer kötü bir belleğin tek nedeninin bastırma olduğunu söyleyecek olursak, kusursuz bir belleğe sahip olanların hiçbir zaman bastırma sorunu yaşamamış olması ve dolayısıyla da nevrotik olmaması gerekirdi. Fakat deneyimler bize durumun hiç de böyle olmadığını göstermektedir. Kuşkusuz ki bastırmanın önemli bir payı olduğu anormal derecede kötü bellek örnekleri vardır, ancak bunlar nispeten azdır.

[204] 445 O yüzden bilinçdışının, bastırılan materyale ek olarak, eşığın altına düşen bütün ruhsal bileşenleri ve eşikaltı duyu-algıları da içerdiğini söylüyoruz. Dahası, gerek çok sayıda deneyimden ve gerek kuramsal nedenlerden, bilinçdışının, buna ek olarak *henüz* bilinç eşiğine ulaşmamış olan materyalleri de içerdiğini bilmekteyiz. Bunlar gelecekteki bilinçli içeriklerin çekirdekleridir. Aynı şekilde, bilinçdışının, aktif olmama anlamında kesinlikle hareketsiz olmayıp, aralıksız olarak bilinçdışı fantezilerin tekrar tekrar gruplandırılmasıyla meşgul olduğunu düşünmek için de her türlü nedenimiz mevcuttur. Bu faaliyetin yalnızca patolojik vakalarda nispeten bağımsız olduğu düşünülebilir; normalde ise bilinçle telafi edici bir ilişki içinde eşgüdümlü olarak gerçekleşmektedir.

[205] 446 Bireyin yaşamı boyunca elde edildiklerinden, bütün bu içeriklerin kişisel özellik taşıdığı varsayılır. Yaşam sınırlı olduğu için bilinçdışının elde ettiği içeriğin miktarı da sınırlı olmak durumundadır. Hal böyle olunca -bilinçdışının zaten bilinenden ve bilince özümlenenlerden başka bir şey üretemeyeceği varsayımından hareketle- bilinçdışını ya analizle ya da bilinçdışı içeriklerin tam bir envanterini çıkarmak suretiyle boşaltmanın mümkün olduğu düşünülebilir. Ayrıca, daha önce de dediğimiz gibi, bastırmayı kaldırarak bilinçli içeriklerin bilinçdışına düşüşü engellenebilirse, bilinçdışı üretim felce uğratılabilir. Deneyimlerden görüldüğü üzere bu ancak belli bir noktaya kadar mümkündür. Hasta-

lanımıza, bilinçle yeniden bağlantı kuran bastırılmış içeriklere sıkıca tutunmayı ve onları yaşam planlarının içine dahil etmelerini telkin ederiz. Fakat bu işlem bilinçdışını etkilemez, çünkü bilinçdışı, eski kurama göre, kişisel bastırmaların sonuçları olan aynı çocukluk dönemine ait-cinsel fantezileri sakince üretmeye devam eder. Bu tür vakalarda analize sistematik bir şekilde devam edilecek olursa, birbiriyle ilgisiz bir yığın şaşırtıcı istek-fantezi karışımı yavaş yavaş ortaya çıkarılır. Cinsel sapmalara ek olarak, analiz edilen kişide var olduğu akla bile gelmeyecek her türden suç unsuru ile birlikte hayal edilebilecek en soylu ve en köhne fikirler de bulunabilir.

[228] 447 Burada Maeder'in, dünyanın kendi resim kitabı olduğunu söyleyen şizofreni hastasını hatırlatacağım.² Bu kişi erken yaşta hastalanan ve pek zeki olmayan, kötü bir anahtarcının çırağıydı. Dünyanın, çevresine baktıkça sayfalarını çevirdiği kendi resim kitabı olduğu yolundaki inancı, Schopenhauer'ın "irade ve temsil olarak dünya"sıyla tastamam aynı olup sadece ilkel bir resim diliyle dile getirilmektedir. Onun görüşü de en az Schopenhauer'ınki kadar yüceleştirilmiştir. Tek fark, bunun hastada embriyon evresinde iken, Schopenhauer'da aynı düşüncenin bir görüden bir soyutlamaya dönüştürülmüş ve evrensel geçerliliği olan bir dille ifade edilmiş olmasıdır.

[229] 448 Hastanın görüşünün kişisel bir özellik ve değer taşıdığını varsaymak büyük hata olacaktır, çünkü bu hastaya bir filozof saygınlığı vermek olur. Ancak daha önce de belirttiğim gibi, sadece doğasında olan görüşü soyut bir fikre dönüştürebilen ve onu buradan da evrensel kabul gören bir dile çevirebilen kişi filozoftur. Schopenhauer'ın felsefe anlayışı kişisel niteliktedir; hastanın görüşü ise kişi-dışı bir değer taşır, yani kendiliğinden gelişmiştir ve telif hakkı da sadece onu soyutlayarak bir düşünceye dönüştürüp evrensel terimlerle ifade edebilen kişiye aittir. Ancak bu başarıyı abartarak, filozofun yarattığını ya da keşfettiğini öne sürüp filozofa fazladan erdem atfetmek de hatalı olacaktır. Bu,

² Maeder, "La Langue d'un aliène", *Archives de Psychologie*, IX, 212.

filozofun içinde kendiliğinden gelişen ve insanoğlunun ortak malı olan, yani ilke olarak herkesin bir pay sahibi olduğu bir ilkel düşüncedir. İster anahtarcının çırağı tarafından toplansın, isterse bir Schopenhauer tarafından, altın elmalar aynı ağaçtan düşer.

[218] 449 Libido üzerine kaleme aldığım çalışmamda³ çok sayıda örneğini verdiğim bu ilkel düşünceler, kişiyi, bilinçdışı materyal konusunda, “bilinçöncesi” ile “bilinçdışı” ya da “bilinçaltı” ile “bilinçdışı” arasındakinden çok daha farklı karakterde bir ayrım yapmaya zorlamaktadır. Bu ayrımın niçin zorunlu olduğunu burada ele almak gereksizdir. Bunların kendilerine özgü değerleri olup, yeni bakış açıları olarak daha da ayrıntılandırılabilirler. Deneyimlerime göre temel ayrım bundan ibarettir. Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, bilinçdışının içindeki *kişisel bilinçdışı* diyebileceğimiz tabakayı ayırt etmemiz gerektiği açıktır. Bu tabakanın içerikleri, kısmen bireyin yaşamından ve kısmen de aynı zamanda bilinçli olabilecek psikolojik faktörlerden⁴ elde edildikleri için, kişisel özellik taşır.

[218] 450 Uyumsuz psikolojik unsurların bastırılmaya açık olduğu ve dolayısıyla bilinçdışı hale geldiği kolayca anlaşılabilir. Fakat öte yandan bu bastırılan içeriklerin bir kez fark edildikten sonra bilinçli hale gelebileceği ve orada tutulabileceği anlamına da gelmektedir. Bunları kişisel içerikler olarak görmekteyiz, çünkü etkileri ya da kısmi dışavurumları ya da kaynakları kişisel geçmişimizde yatmaktadır. Bunlar kişiliğin ayrılmaz bileşenleridir, kişiliğin envanterine dahildir ve bilinçten kaybedilmeleri şu veya bu şekilde bir düşüklük durumu yaratır. Bu düşüklük durumu, organik bir lezyon ya da doğuştan var olan bir kusurdan çok, ahlaki bir kırgınlık duygusunun ortaya çıkmasına yol açan bir yoksunluk haline benzer. Ahlaki açıdan düşüklük duygusu, kayıp unsurun her zaman, aslında kayıp olmaması gereken ya da ancak kişi yeterince zahmete katlanırsa bilinçli olabilen bir

³ *Bilinçdışı Psikolojisi*.

⁴ Örneğin, nesnenin ahlaki ve estetik duygulanımla uyumlu olmayan bastırılmış istek ve eğilimler.

şey olduğuna işaret eder. Ahlaki düşüklük, genel kabul gören şeyle ve bir bakıma geçici ahlaki yasayla yaşanan çatışmadan değil, ruhsal terazinin dengesizliği düzeltme talebi nedeniyle kişinin kendisiyle çatışmasından doğar. Ne zaman bir ahlaki düşüklük duygusu ortaya çıksa bu, yalnızca bilinçdışı bir bileşen özümleme ihtiyacını değil, aynı zamanda böyle bir özümlemenin mümkün olduğunu gösterir. Son tahlilde, gerek doğrudan ihtiyacın kabul edilmesi, gerek dolaylı olarak sancılı bir nevroz yoluyla, kişiyi bilinçdışı kendiliğini özümlemeye ve kendini tamamen bilinçli tutmaya zorlayan şey ahlaki niteliklerdir. Bu kendini gerçekleştirme yolundan yürüyen kişi, kişisel bilinçdışını kaçınılmaz olarak bilinç düzeyine getirmek ve böylece kişilik alanını önemli ölçüde genişletmek zorundadır.

II. Bilinçdışının Özümlemesinde Kaynaklanan Olgular

[221] 451 Bilinçdışının özümleme süreci ilginç olgulara yol açmaktadır. Bu süreç kimi hastalarda belirgin ve çoğu zaman da rahatsız edici bir özgüven ve kibir artışına neden olmaktadır. Bu kişiler kendileriyle doludurlar, her şeyi bilirler, bilinçdışlarındaki her şeyi tastamam bildiklerini düşünürler ve ondan kaynaklanan her şeyi eksiksiz olarak anladıklarına inanırlar. Doktorla yaptıkları her görüşmede biraz daha kendilerinin üstüne çıkarlar. Diğerleriyse, aksine, kendilerini bilinçdışının içerikleri altında giderek daha fazla ezilmiş hissederek, özgüvenlerini kaybederler ve kendilerini bilinçdışının ürettiği bütün olağandışı şeylere karşı kapatırlar. Kendilerinin ne kadar önemli oldukları duygusuyla dolup taşan birinciler, fazla ileri giden ve makul sınırları aşan bilinçdışı için sorumluluk hissederek; diğerleri ise, Benlerinin bilinçdışı aracılığıyla işleyen yazgı karşısında güçsüz kaldığı duygusunun altında ezilmiş olarak, sonunda bütün sorumluluk duygusunu bir kenara atarlar.

[222] 452 Bu iki tepki biçimini daha yakından incelediğimizde, birincinin iyimser özgüveninin ardında ciddi bir

yetersizlik duygusunun gizlendiğini ve bilinçli iyimserliklerinin başarısız bir telafi işlevi gördüğünü anlarız; diğerinin kötümser içe kapanışı ise, kendine güvenmede birinci tipin bilinçli iyimserliğini fazlasıyla aşan, cüretkar bir güç arzusunun maskeleyerek gizlenmesidir.

[224] 453 Adler, nevrotik güç psikolojisinin kimi temel özelliklerini sıralarken “tanrıya-benzerlik” terimini kullanmıştı. Ben de benzer şekilde aynı terimi *Faust*’tan ödünç alacak olursam, burada daha çok Mephistopheles’in, öğrencinin albümüne yazdığı “Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum” [Tanrı gibi olacak, hem iyiyi hem de kötüyü bileceksin] şeklindeki o çok ünlü pasajdaki ve aşağıdaki anlamıyla kullanırım:

Sen uy eski söze, yeğenin olan yılanı
Çekeceksin tanrıya benzerliğin acısını,
kesinlikle.⁵

454 Tartışma konusu olan psikolojik durumun ayırt edici özelliği olmakla birlikte, tanrıya-benzerlik kesinlikle bilimsel bir kavram değildir. Bu tutumun nasıl ortaya çıktığı ve neden tanrıya-benzerlik adını aldığı henüz bilinmemektedir. Terimin işaret ettiği üzere, hastanın durumunun anormalliği, kendisine, aslında kendisinin olmayan nitelik ve değerler atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü “tanrıya-benzerlik” insan ruhundan daha üstün bir ruh gibi olmaktadır.

[235] 455 Şayet belli bir psikolojik amaç doğrultusunda bu tanrıya-benzerlik kavramını masaya yatıracak olursak, terimin yalnızca libido hakkındaki kitabımda ele aldığım dinamik olgudan değil, aynı zamanda bireysel zihniyetten üstün bir kolektif karakter sergileyen belli bir ruhsal işlevden meydana geldiğini görürüz. Tıpkı bireyin yalnızca benzersiz ve ayrı bir varlık olmayıp aynı zamanda sosyal bir varlık olması gibi, insan zihni de bağımsız ve tümüyle bireysel bir olgu olmasının yanı sıra, aynı zamanda kolektif

⁵ *Faust*, s. 105.

bir olgudur. Ve tıpkı belli toplumsal işlev veya içgüdülerin bireyin benmerkezci çıkarlarına ters düşmesi gibi, insan zihninin belli işlev ve eğilimleri de, kolektif doğalarıyla, kişisel zihinsel işlevlere ters düşmektedir.⁶ Bunun nedeni, her insanın büyük ölçüde farklılaşmış bir beyinle doğmasıdır. Bu da insana, ne ontogenetik olarak gelişmiş ne de dışarıdan elde edilmiş geniş kapsamlı bir zihinsel işleyiş kazandırır. Ancak insan beyinleri birbirinden değişik şekilde farklılaştığı için, bunun sonucunda işler hale gelen zihinsel işleyiş kolektif ve evrenseldir. Bu da, örneğin, birbirinden büyük ölçüde farklılaşmış halkların ve ırkların bilinçdışı süreçlerinin, kendini başka şeylerin yanında, yerli mit formları ve motifleri arasındaki sıradışı ama kanıtlanmış benzerliklerde ortaya koyan oldukça şaşırtıcı bir mütakabiliyet göstermesini açıklamaktadır.

[235] 456 İnsan beyinlerinin evrensel benzerliği, evrensel bir tek tip zihinsel işleyiş olasılığına götürmektedir. Bu işleyiş *kolektif ruhtur*.⁷ Bu da *kolektif zihin* ve *kolektif ruh* gibi alt bölümlere ayrılabilir. Ne kadar ırk, kabile ve hatta aile farklılaşması varsa, “evrensel” kolektif ruha ek olarak o kadar da ırk, kabile ve aile ile sınırlı bir kolektif ruh var demektir. Pierre Janet’in deyişiyle söyleyecek olursak, kolektif ruh, zihinsel işlevlerin *alt bölümlerinden*, yani bireysel ruhun, doğuştan var olan ve her yerde bulunabilen, dolayısıyla da kişilik dışı ve bireyüstü olan, kökleşmiş ve aşağı yukarı otomatik kısımlarından meydana gelmektedir. Bilinç ve kişisel bilinçdışı, zihinsel işlevlerin *üst bölümlerinden*, yani

⁶ Bu çatışma, örneğin, kişisel arzu ve fikirlerin toplumsal yasalara boyun eğmesi gerektiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bkz. Rousseau, *Emile*, Kitap I: “İnsanın kendini kendi için eğitmek yerine, halk onu başkaları için eğitmek isterse ... ne yapılabilir? O zaman uyum imkansız. Ya kendi doğasıyla ya da toplumsal kurumlarla mücadele etmek zorunda bırakılan kişi birey olmakla yurttaş olmak arasında bir seçim yapmak zorunda; çünkü kişi aynı anda hem biri hem de öteki olamaz.”

⁷ Kolektif zihin ile kolektif düşüncüyü; kolektif ruhla kolektif duyguyu; kolektif ruhla da bir bütün olarak kolektif psikolojik işlevleri kastediyorum.

ontogenetik olarak gelişmiş ve kişisel farklılaşma sonucu elde edilmiş kısımlardan oluşur.

[235] 457 Dolayısıyla, kolektif ruhun bilinçdışı mirasını ontogenetik gelişme sürecinde kendisine eklenenlere dahil eden birey gayrimeşru bir şekilde kişilik alanını genişletir ve bunun sonuçlarına katlanır. Kolektif ruh zihinsel işlevin alt bölümlerinden meydana geldiği ve böylece her kişiliğin temelini oluşturduğu için, kişiliği ezer ve değersizleştirir. Bu da, yukarıda sözü edilen boğucu özgüvende ve Benin öneminin bilinçdışı şekilde patolojik güç istenci noktasına kadar yükselmesinde kendini gösterir. Öte yandan, kolektif ruh, bütün kişisel farklılaşmaların ve bütün bireylerin ortak malı olan zihinsel işlevin kalıbı olarak, kişilikten üstün olduğundan, kişiliğe dahil edildiğinde, aşırı bir özgüven büyümesine yol açar ve bu da dolayısıyla bilinçdışındaki olağanüstü bir aşağılık duygusuyla telafi edilir.

[237] 458 Bilinçdışının özümlemesi yoluyla kolektif ruhu kişisel zihinsel işlevler stoğuna dahil etme hatasına düşersek, kişilik kaçınılmaz olarak çözülüp karşıt çiftlere bölünür. Daha önce ele alınan ve nevrozda iyice belirginleşen megalomani ve aşağılık duygusu gibi karşıt çiftler dışında da birçok karşıt çift mevcuttur. Ben bunlardan yalnızca iyi ve kötüyü (*scientes bonum et malum!*) ele alacağım. Bu çiftin oluşumu özgüven artış ve azalışıyla paralel yürür. Her şey gibi insanlığın belli erdem ve kötülükleri de kolektif ruhun içinde bulunur. Biri kolektif erdemi kişisel erdem olarak kendine mal ederken, öteki kolektif kötülüğü kişisel suç olarak görür. Tıpkı megalomani ve aşağılık duygusu gibi bunlar da yanıltıcıdır, çünkü hayali erdemler ve hayali kötülük sadece kolektif ruhun içinde bulunan ahlaki karşıt çiftler olup yapay olarak algılanabilir veya bilinçli hale getirilebilirler. Bu karşıt çiftlerin kolektif ruhta ne kadar yer tuttuğunu ilkel insanlara bakarak görebiliriz: Bir gözlemci bunlarda en büyük erdemleri bulup göklere çıkarırken, diğeri aynı kabile hakkında çok kötü izlenimler edinir. Bildiğimiz gibi, farklılaşması henüz başlangıç aşamasında olan ilkel insan için her iki yargı da doğrudur, çünkü onun zihni özünde kolektiftir. İlkel insan kolektif ruhla hâlâ az buçuk

özdeşdir ve bu nedenle, kişisel bir atıfta bulunmadan ve iç çelişkiye düşmeden, kolektif erdem ve kötülükleri eşit ölçüde paylaşır. Çelişki ancak zihnin kişisel gelişimi başlayıp, akıl karşıtların uzlaşmaz doğasını keşfedince ortaya çıkar. Bu keşfin sonucu bastırma çatışmasıdır. İyi olmak isteriz ve dolayısıyla kötüyü bastırırız; ve bununla beraber kolektif ruh cenneti de sona erer.

[237] 459 Kolektif ruhun bastırılması kişiliğin gelişimi için kesinlikle gereklidir, çünkü kolektif psikoloji ile kişisel psikoloji birbirini bir noktaya kadar dışlar. Tarih bize göstermiştir ki, psikolojik bir tutum ne zaman kolektif bir değer edinse izmler ortaya çıkmaktadır. Bu en çok da dinler tarihinde görülmektedir. Kolektif tavır birey için her zaman, hatta bir gereklilik olduğunda bile, bir tehdittir. Tehlikelidir çünkü bütün kişisel farklılaşmaları kontrol altına almaya ve boğmaya meyillidir. Bu özelliğini, kendisi de insanın içindeki güçlü topluluk içgüdüsünün psikolojik farklılaşmasının bir ürünü olan kolektif ruhtan alır. Kolektif düşünce ve duygu ve kolektif çaba, bireysel işleyiş ve performansla göre daha zahmetsizdir; ve buradan da rahatlıkla, kişisel işlevin zayıflatılarak kişiliğin gelişmesini engelleme tehlikesi baş gösterebilmektedir. Kişiliğe verilen zarar, kolektif ruhla zorlanımlı birleşme ve bilinçdışı özdeşleşme ile telafi edilir (çünkü psikolojide her şey telafi edilir).

[240] 460 Şimdi de bilinçdışının analizi sırasında kolektif ve kişisel ruhun birbirine karıştırılması tehlikesi söz konusudur, ki bu da, daha önce belirttiğim gibi oldukça talihsiz sonuçlara yol açabilir. Bu sonuçlar hem hastanın yaşama bakışına hem de -çevresi üzerinde bir etkisi varsa- çevresine zarar verebilir. Hasta kolektif ruhla özdeşleşmek suretiyle kendi bilinçdışının taleplerini kesinlikle başkalarına dayatmaya çalışacaktır, çünkü kolektif ruhla özdeşleşmek her zaman başkalarının psikolojik farklılıklarını yok sayan bir evrensel geçerlilik -“tanrıya-benzerlik”- duygusu yaratır.

461 Bu tip kötü tavırlardan kaçınmanın yolu, psikolojik tiplerin farklılıklar gösterebileceğini ve kimsenin psikolojisinin tek bir kalıba girmeye zorlanamayacağını iyice anlamak ve kabul etmektedir. Bir tipin başka bir tipi tam olarak

anlaması kolay değildir, ama başka bir kişiliği eksiksiz bir şekilde anlamak hiç mümkün değildir. Hastanın kişilik gelişiminin analizinin bir yerde tıkanması istenmiyorsa eğer, başkasının kişiliğine saygı duymak sadece tavsiye edilmekle kalmayıp, aynı zamanda kesinlikle zorunlu bir şeydir. Burada bir birey tipi için, bir başkasının özgürlüğüne saygı göstermesi demek, ona hareket özgürlüğü tanıması demek iken, başka bir birey için bu düşünce özgürlüğü tanımak anlamına gelmektedir. Analizcinin kendini koruma dürtüsü elverdiği ölçüde, analizde her ikisine de özen gösterilmelidir. Aşırı anlama ve aydınlatma arzusu da en az anlayış yoksunluğu kadar zararlıdır.

[241] 462 Bilinçdışının analiziyle günışığına çıkartılan kolektif içgüdüler ve temel düşünce ve duygu biçimleri, bilinçli kişilik açısından, kendine zarar vermeden tam olarak özümleyemeyeceği bir kazançtır.⁸ Bu yüzden uygulamalı

⁸ Bu noktada biraz durup, bu sorunun kendini tiplerin psikolojisi açısından nasıl ortaya koyduğu konusunu tartışmaktan özellikle kaçındığımı belirtmek isterim. Bunu tip psikolojisinin diliyle ifade etmek için özel ve biraz da karmaşık bir araştırma gerekmektedir. Burada bu tür bir araştırmanın getirdiği zorluklara işaret etmekle yetineceğim. Örneğin “kişi” sözcüğü içedönük için başka şey, dışadönük için başka şey ifade eder. Gerçeğe bilinçli uyum sağlama işlevi çocuklukta arkaik ve kolektiftir, ancak birey tipini ideal hale getirmek için özel bir ihtiyaç duymadığı takdirde, bir süre sonra kişisel bir karaktere bürünür ve öyle devam eder. Böyle bir olasılık ortaya çıktığı takdirde, gerçeğe uyum sağlama işlevi evrensel geçerliliği varmışçasına bir mükemmelliğe ulaşır ve dolayısıyla ilkel *kolektif* karakterinin aksine *kolektivist* bir karakter taşır. Bu terminolojiden devam edersek, *kolektif ruh* bireydeki “sürü ruhu” ile özdeşleşirken, *kolektivist* psikoloji topluma karşı epeyce farklılaşmış bir tutum yansıtır.

İçedönükte gerçeğe bilinçli uyum işlevi, gelişmenin ilk aşamalarında kişisel olan ancak genel bir kolektivist doğa karakterine bürünme eğilimi gösteren *düşünmedir*, *duygu* ise bilinçli olduğu sürece olabildiğince kişisel, bilinçdışı veya bastırılmış olduğu sürece ise kolektif-arikaik kalır. Dışadönükte, bunun tam tersi meydana gelir. Bu önemli farka ek olarak, “kişi”nin rolü ve anlamı arasında hem içedönük hem de dışadönük için bir başka ve daha önemli bir fark daha vardır. İçedönüğün bütün çabası Beninin bütünlüğünü korumaya yöneliktir, bu da onun, kendi kişiliğine, kendi kişiliği pahasına duygu aracılığıyla uyum sağlayan dışadönüğünden tamamen farklı bir tutum almasına neden olur. Bu

tedavide kişinin gelişimini sürekli göz önünde bulundurmak çok büyük önem taşır. Çünkü kolektif ruh bireyin kişisel varlığı ya da kişisel bir yük olarak görülürse, kişiliğin bozulmasına ya da aşırı yüklenmesine yol açar ki, bu da düzeltilmesi zor bir durumdur. Bu nedenle kişisel bilinçdışı ile kolektif ruhun içeriklerini birbirinden açık bir şekilde ayırt etmek zorunludur. Bu ayrım hiç kolay değildir çünkü kişisel ruh kolektif ruhun içinden gelişir ve onunla yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla hangi içeriklerin kişisel, hangilerinin kolektif olduğunu tam olarak söylemek zordur. Örneğin, fantezilerde ve rüyalarda sıkça karşılaştığımız arkaik sembolizmlerin kolektif faktörler olduğuna kuşku yoktur. Bütün temel içgüdüler ve temel düşünce ve duygu biçimleri kolektiftir. Herkesin evrensel kabul ettiği her şey kolektif olduğu gibi, evrensel olarak anlaşılan, evrensel görülen ve evrensel olarak söylenen ve yapılan her şey de kolektiftir. Daha yakından bakıldığında, bireysel psikoloji diye adlandırdığımız birçok şeyin aslında kolektif olduğunu görmek şaşırtıcıdır. Hatta öyle ki bireysel özellikler tamamen onun gölgesinde kalır. Bununla birlikte, bireyleşme kaçınılmaz bir psikolojik gereklilik olduğu için, kolektifin hakim olmasından, tamamen ezilmesini önlemek adına, bu hassas “bireysellik” bitkisine ne kadar çok özel bir dikkat göstermemiz gerektiğini anlayabiliriz.

[242] 463 İnsanoğlunun, kolektif amaçlarda epeyce işe yaramasına karşın, bireyleşme açısından son derece tehlikeli olan bir yeteneği vardır, o da taklit etme yeteneğidir. Kolektif ruh taklit olmadan yapamaz, çünkü o olmadan, kitle örgütlerinin, Devletin ve toplumsal düzenin var olması kesinlikle mümkün değildir. Aslında toplum yasalardan çok taklit eğilimiyle ve onunla birlikte telkin ve zihinsel etki-

gözlemler, sorunumuzu tip psikolojisi açısından ele almaya kalktığımızda ne tür sıra dışı zorluklarla baş etmemiz gerektiğini gösterdiği gibi, bu girişimden uzak durmamızın da ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

[Bu konu, düşünmenin içedönükle ve duygunun dışadönükle özdeşleştirilmekten vazgeçildiği *Psikolojide Tipler*'de epeyce geniş bir şekilde ele alınmıştır – EDITÖRLER.]

lenmeyle organize olur. Fakat her gün insanların taklit mekanizmasını nasıl kişisel farklılaşma için kullandığını, daha doğrusu istismar ettiğini görüyoruz: Önemli bir kişiyi, ilginç bir karakteri ya da davranış tarzını taklit etmekten ve dolayısıyla içinde bulundukları çevreden dışadönük bir farklılaşma yaratmaktan mutlu olurlar. Bunun bedeli de, bu kişilerin zihinlerinin, etraflarındakilerin zihinleriyle olan benzerliklerinin yoğunlaşarak bilinçdışına ve çevreye zorunlu bağımlılığa dönüşmesidir. Genel olarak farklılaşmaya yönelik aldatici girişimler giderek güçlenerek rol yapmaya dönüşür ve taklitçi öncekinden sadece birkaç derece daha arınmış olarak, her zamanki düzeyinde kalır. Kendimizde neyin gerçekten bireysel olduğunu bulabilmek için yoğun bir muhakeme gerekir; ve o zaman birden bireyselliğin keşfinin ne kadar güç olduğunu görürüz.

III. Kolektif Ruhun bir Kesiti Olarak Persona

[243] 464 Burada, ihmal edildiği takdirde büyük kafa karışıklığına yol açabilecek bir sorunla karşı karşıya kalırız. Kişisel bilinçdışının analizinde bilince eklenecek ilk şeylerin kişisel içerikler olduğu ve benim de bastırılmış olmakla beraber yeniden bilinçli hale getirilebilecek olan bu içerikler için *kişisel bilinçdışı* adını önerdiğim hatırlanacaktır. Ayrıca *kişi-dışı bilinçdışı* adını verdiğim bilinçdışının derin tabakalarını ilhak etmenin, kişiliği genişleterek “tanrıya-benzerlik” durumuna yol açtığını da göstermiştim. Kişiliğin bastırılan kısımlarını bilince iade eden analitik çalışmaya devam edilerek bu duruma kolayca ulaşılabilir. Analize devam ederek kişisel bilince belli temel, genel ve kişi-dışı insani özellikler ekleriz ve böylelikle anlattığım -analizin istenmeyen sonucu olarak görülebilecek- durumu ortaya çıkarabiliriz.⁹

⁹ Nevrotiklerde, ama aynı zamanda normal kişilerde, bu “tanrıya-benzerlik” duygusu bir anlamda *a priori* hatta analizden de önce vardır, tek fark normal bireyin kalkanlarının bilinçdışı algılara karşı etkili bir şekilde devrede oluşudur. Bu kalkanlar nevroikte çok az etkilidir.

[245] 465 Bilinçli kişilik, bu bakış açısından, kolektif ruhun az çok geçici bir altkesiti olarak görünmektedir. Varlığını tamamen, en baştan itibaren, insanlığın bu temel ve evrensel karakterlerinin bilincinde olmamasına ve ayrıca, kolektif ruhun *persona* adını verdiğimiz altkesitini oluşturmak üzere, aynı şekilde bilinçli olabilecek ruhsal ve karakterolojik unsurları az çok geçici olarak bastırmasına borçludur. *Persona* terimi bunun için oldukça uygun bir ifadedir, çünkü bu terim ilk başlarda oyuncuların, oynadıkları rolü göstermek için giydiği maske anlamına gelmekteydi. Eğer kişisel olması gereken ruhsal materyal ile kişi-dışı materyal arasına kesin bir çizgi çekecek olursak, tanımı gereği personanın içerikleri için söylediklerimizi, yani kolektif olduklarını kişi-dışı bilinçdışı için de söylememiz gerekir. *Persona* kolektif ruhun az çok geçici ve rastlantısal bir altkesitini temsil ettiği için, onu tamamen bireysel bir şey olarak görme hatasına düşebiliriz. Oysa adının da ima ettiği üzere, bu sadece kolektif ruhun bir maskesidir. Bireyselliği taklit eden ve hem başkalarını hem de kişinin kendisini -üzerinden kolektif ruhun konuştuğu bir rol oynayan- o kişinin bireysel olduğuna inandıran bir maske.

[246] 466 Personayı incelerken maskeyi çıkarınız ve bireymiş gibi görünen şeyin aslında kolektif olduğunu keşfederiz. Böylelikle “bu dünyanın küçük tanrısının” kökeninin, kolektif ruhun kişileşmiş hali olan evrensel tanrıya kadar uzandığını görürüz. Kişiliği ister Freud gibi temel cinsellik içgüdüsüne, ister Adler gibi Benin basit güç istencine ve ister hem Freudcu hem de Adlerci ilkelerde olduğu gibi genel kolektif ruh ilkesine indirgeyelim, aynı sonuca ulaşırız: Kolektifin içindeki kişiliğin çözülmesi. İşte bu nedenle, yeterince derinleştirilen bir analizde, öznenin sözünü ettiğimiz “tanrıya-benzerlik” duygusunu hissettiği bir an gelip çatar.

Nevrotik kişi oldukça duyarlı olduğu için, normal kişiye göre bilinçdışı yaşamda daha fazla yer alır. Bu nedenle “tanrıya-benzerlik” kendini nevrotda daha açık bir şekilde dışa vurur ve bilinçdışı içeriklerin analize farkına varılmasıyla daha da yükselir.

[250] 467 Bu durum genellikle kendini oldukça sıra dışı semptomlarla, örneğin rüya görenin tıpkı bir kuyruklu yıldız gibi uzayda uçtuğu yahut kendisini bir dünya, güneş, yıldız gibi hissettiği ya da devasa veya cüce gibi küçücük hissettiği veya ölü olarak veya yabancı bir yerde, kendine yabancı, kafası karışmış, delirmiş vb. biri olarak gördüğü rüyalarla dışa vurur. Ayrıca, derisine fazla büyük gelme duygusu, bedenin genişliyormuş gibi gelmesi ya da baş dönmesi gibi bedensel duyarlılıklar gösterebilir. Psikolojik olarak bu durum kişiliğe dair sıra dışı bir yönelim bozukluğuyla kendini gösterir; kişi artık kim olduğunun farkında değildir ya da dönüşüyormuş gibi görüldüğü şey olduğundan kesinlikle emindir. Hoşgörüsüzlük, dogmatizm, kendini beğenmişlik, kendini değersiz hissetme ve “analiz edilmiş kişileri”, onların görüşlerini ve eylemlerini küçümseme en yaygın semptomlardır. Bu kişilerde sıklıkla fiziksel hastalığa da bir yakınlık olduğunu gözlemledim, fakat bu sadece durumundan zevk alan ya da hastalığına fazla kafa yoran kişiler için geçerlidir.

[251] 468 Kolektif ruhtan dışarı fırlayan güçler hem kafa karıştırıcı hem de göz kamaştırıcıdır. Personanın çözülmesinin bir sonucu da kolektif ruhun özel faaliyetinden başka bir şey olmayan fantezilerin ortaya çıkmasıdır. Bu fantezi patlaması, kişinin varlığından kesinlikle haberdar olmadığı materyalleri ve dürtüleri dışarı kusar. Bütün mitolojik duygu ve düşünce hazineleri ortaya dökülür. Kişinin bu kadar kuvvetli bir etkiye karşı koyması her zaman kolay değildir. Analizin gerçek tehlikelerinden biri, hiç küçümsenmemesi gereken bu evredir.

469 Bu durumun dayanılmaz olduğu kolayca anlaşılacaktır; o kadar ki kişi buna bir an evvel son vermek isteyecektir, çünkü zihin bozukluğuna oldukça yakın bir benzerlik söz konusudur. Bildiğimiz üzere, deliliğin, erken bunamanın ya da şizofreninin en yaygın biçimi, büyük ölçüde, bilinçdışının bilinçli zihnin işlevini kovararak onun yerine geçmesine dayanmaktadır. Bilinçdışı gerçeklik işlevini zorla ele geçirir ve onun yerine kendi gerçekliğini yerleştirir. Bilinçdışı düşünceler sesler şeklinde duyulur hale gelir ya da gö-

rüler veya halüsinasyonlar şeklinde algılanır ya da kendilerini anlamsız, gerçekliğin karşısına çıkarılan sarsılmaz yargılar olarak dışa vururlar.

470 Tam olarak aynı olmasa da benzer bir durumda, persona kolektif ruhun içinde çözüldüğü zaman bilinçdışı bilince itilir. Bu durumla zihinsel yabancılaşma arasındaki tek fark, burada bilinçdışının bilinçli analizle yüzeye çıkartılmasıdır, en azından analizin başlangıcında yani bilinçdışına yönelik güçlü kültürel direnişlerin henüz kırılmadığı dönemde durum böyledir. Daha sonra yıllar içinde oluşan engellerin yıkılmasıyla birlikte bilinçdışı kendiliğinden müdahale eder ve bazen tıpkı bir sel gibi bilinçli zihni istila eder. Bu evre zihin bozukluğuna çok benzer. [Aynı şekilde, dahilerin esin anları da çoğunlukla patolojik durumlarla çok benzerlik gösterir.] Fakat bu ancak bilinçdışının içeriklerinin bilinçli gerçeğin yerini almasıyla, başka bir deyişle, onlara sorgusuz sualsiz inanıldığı takdirde gerçek bir deliliğe dönüşür. [Aslında, uyumsuz bir doğanın eylemleri bu tür inançlar temelinde gerçekleşmekle beraber, kişi, işi deliliğe yaptırmadan, makul bir çerçevede de bilinçdışının içeriklerine inanabilir. Örneğin paranoyakça hezeyanlar inanmaya bağlı değildir— onlar *a priori* gerçek gibidir ve etkili ve geçerli bir varlık gösterebilmek için inanca ihtiyaçları yoktur. Ele aldığımız bu vakalarda inancın mı yoksa eleştirinin mi zafere ulaşacağı sorusunun yanıtı hâlâ belirsizdir. Gerçek bir delilikte böyle bir alternatif yoktur.]

IV. Bireyselliği Kolektif Ruhtan Kurtarma Çabaları

a. *Personanın (Gerileyici) Onarımı*

471 Katlanılmaz bir durum olan kolektif ruhla özdeşleşmek, daha önce söylediğim gibi, hastayı radikal bir çözüme iter. “Tanrıya-benzerlik” durumundan çıkmak için önünde iki yol vardır: İlk olasılık, indirgeyici bir kuram uygulamak -

örneğin bunun, yerini normal cinsel işleve bırakması gereken, bastırılmış ve çok geç kalmış çocukluk dönemine ait cinsellikten başka bir şey olmadığını ilan ederek- suretiyle bilinçdışını kontrol altına alarak, önceki personayı gerileyici bir şekilde yeniden oluşturmaya çalışmaktadır. Bu açıklama bilinçdışı dilinin inkar edilemeyecek cinsel sembolizmine ve bunun somutlaştırılmış yorumuna dayanmaktadır. Bundan farklı olarak, güç kuramına başvurulabilir ve bilinçdışının aynı ölçüde inkar edilemez olan güç eğilimlerine dayanılarak, “tanrıya-benzerlik” duygusu “erkeksi bir protesto”, çocuksu bir hakimiyet ve güvenlik arzusu olarak da yorumlanabilir. Yahut bilinçdışı, ilkel insanların arkaik psikoloji terimleriyle açıklanabilir. Bu, bilinçdışı materyalde ortaya çıkan hem cinsel sembolizmi hem de “tanrıya-benzer” güç çabalarını kapsamakla kalmayıp, aynı zamanda dinsel, felsefi ve mitolojik boyutlara hakkını veren bir açıklamadır.

472 Her durumda sonuç aynıdır, çünkü bilinçdışı, işe yaramadığını, çocuksu, anlamsız ve tamamen köhnemiş ve olmayacak bir şey olduğunu herkesin bildiği bir şey olarak reddedilmektedir. Bu değersizleştirmeden sonra omuzları silkip durumu kabullenmekten başka yapılacak bir şey yoktur. Akılcı biçimde yaşamaya devam edecek ama kolektif ruhun persona adını verdiğimiz altkesitini elinden geldiğince yeniden oluşturacaksa ve sessiz sedasız analizden vazgeçerek bilinçdışındakileri mümkünse unutmaya çalışacaksa eğer, hasta için başka bir alternatif yok gibidir. Faust’un sözlerine kulak verecektir:

[257] Yeterince biliyorum yeryüzünü, öğrendim.

Kapalıdır bize öteye bakan pencere,
Salaktır gözlerini oraya diken, kırıpştıran,
Bulutların üzerinde kendine benzerler düşünen,
Burada çevresine bakmalı, yere sınıksız basmalı,
Dilsiz değildir bu dünya yetenekli olan için.
Gerekir onun sonsuzluk içinde dolaşması!
Elle tutulabilir tüm bildikleri, nesnel öyle,
Gezinmeli yeryüzünde gün boyunca,
Yürümeli yolunda hayaletlerle karşılaşsa da...¹⁰

¹⁰ *Faust*, s. 622.

[258] 473 Kişi bilinçdışını gerçekten silkeleyip libidoyu boşaltabilse ve onu etkisiz hale getirebilse mükemmel bir çözüm olurdu. Ancak deneyimler bilinçdışındaki enerjiyi boşaltmanın mümkün olmadığını göstermektedir: Enerji faal olmaya devam etmektedir, çünkü o bütün ruhsal unsurların düşünce-duyguları ya da duygu-düşünceleri, hâlâ farklılaşmamış formel düşünce ve duygu tohumlarını içimize akıttığı libidonun kaynağını içermekle kalmayıp aynı zamanda o kaynağın kendisidir. Dolayısıyla, bilinçdışının bir tür sihirli kuram veya yöntemle libidodan arındırılabilceğini ve böylece libidonun ortadan kaldırılabilceğini düşünmek bir hezeyandır. Bu hezeyanla bir süre oyalanmak mümkündür, ama gün gelir, kişi Faust'un sözleriyle konuşmak zorunda kalır:

Şimdi görüntülerle dolmuş ortalık
Kimse bilmiyor bunlardan kurtulmanın yolunu.
Gündüz bizi aydınlığa, us yoluna çekse,
Gülse yüzümüze bile, gece sarıyor düşlerin ağıyla.
Yeşil ovadan dönerken kıvançla
Bir kuş ölse, neden öttü? Bir yıkım deriz.
Yanılıyor bizi boş inançlar er geç,
Tansıklar, belirtiler, uyanlar hepsi yanıltıcı,
Ürküyoruz, yapayalnız kalıyoruz boyuna,
Gıcırıyor kapı, içeri giren yok.
Burada birisi mi var?

Üzüntü: Evet demek gerekiyor bu soruya.

Faust: Peki sen kimsin bakalım?

Üzüntü: Ben buradayım işte.

Faust: Tezden çekil git oradan.

Üzüntü: Gerçek yerimdeyim ben.

Faust: (Önce kızar, sonra yumuşar, kendi kendine)

Kendine gel, büyüyle ilgili tek söz söyleme.

Üzüntü: Beni duyan kulak olmasa da

Sızlatırım yüreğini herkesin;

Değişik kılıklarda

Acımasızdır baskım.¹¹

¹¹ *A.g.e.*, s. 622.

[258] 474 Bilinçdışı sonuna kadar analiz edilemez ve durdurulamaz. Hiçbir şey onu uzun süre gücünden yoksun bırakamaz. Anlatılan yöntemle bunu yapmaya çalışmak demek kendimizi aldatmak demektir ve sıradan bastırmanın başka bir kılıf altında ortaya çıkmasından başka bir şey değildir.

[258] 475 Mephistopheles görmezden gelinmemesi gereken açık bir alan bırakmaktadır, dolayısıyla bu bazı insanlar için gerçek bir olanaktır. “Büyü çılgınlığından” bıkmış olan Faust’a şöyle söyleyip sevinçle büyücünün mutfağından kaçır:

İyil Parasız bir gereç.
Büyüsü, sağlığını içinde;
Koş kırlara, ver kendini bu işe,
Başka toprağı kazmaya, eşmeye,
Dağıtma kendini, düşünceni,
Dar bir alanda kalmaya çalış,
Doyur karnını karışksız yemeklerle,
Hayvanlar içinde hayvan gibi yaşa,
Suç sayma, ektiğin, biçtiğin yeri gübrelemeyi...¹²

[Böyle bir hayat yaşayabilen bir kişi, hiçbir zaman ele aldığımız iki yolda kedere düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaz, çünkü doğası kendisini, gücünü aşan bir sorunla baş etmeye zorlamaz. Ancak kendisine büyük sorun dayatılacak olursa bu çıkış yolu kapanır.]

b. Kolektif Ruhla Özdeşleşme

[260] 476 İkinci yol kolektif ruhla özdeşleşmeye yol açar. Bu da “tanrıya-benzerliğin” kabul edilmesi anlamına gelir, ama bu kez yol yüceltilerek bir sistem haline getirilmiştir. Yani, kişi sadece keşfedilmeyi bekleyen *büyük* gerçeğin, ulusların tedavi olması anlamına gelen eskatolojik bilginin şanslı sahibidir. Bu davranış doğrudan biçimde megalomani anlamına gelmeyip, daha çok peygamberce bir esinlenme

¹² *Ag.e.*, s. 130.

ve şehit olma arzusu gibi ılımlı ve daha samimi bir biçimdedir. Sık sık hırslarının, kibirliliklerinin ve hatalı naifliklerinin hak ettiğinden daha fazla pay alan zayıf iradeli kişilerin bu ayartmaya boyun eğme tehlikesi çok fazladır. Kolektif ruha girmek, birey için hayatın yenilenmesi anlamına gelir. Bu yenilenmenin kişiye hoş gelip gelmemesi bir şey değiştirmez. Herkes bu yenilenmeye tutunmak ister: Biri yaşam-duygusunu güçlendirdiği için, öteki zengin bir bilgi hazinesi vaat ettiği için. O yüzden, kolektif ruhun içinde gömülü olan büyük hazinelerden kendilerini yoksun bırakmak istemeyen her iki kişi de yeni kazanılan temel yaşam kaynağıyla bağlarını ellerinden geldiği kadar korumaya çalışacaklardır.¹³ Özdeşleşme buna giden en kısa yoldur, çünkü personanın kolektif ruhun içinde çözülmesi kişiyi bu “tanrısal okyanusuna” atlamaya ve kucağındaki bütün belleği ortadan kaldırmaya davet eder. Bu mistisizm parçası bütün iyi durumdaki kişilerde “anne özlemi”, içinden çıktığımız kaynağa duyulan özlem olarak doğuştan mevcuttur.

[261] 477 Libido hakkındaki kitabımda gösterdiğim üzere, Freud’un “çocuksu saplanma” ya da “ensest arzu” olarak gördüğü gerileyici özlemin temelinde, mitlerde açığa çıkan özel bir değer ve özel bir ihtiyaç vardır. Bu özellikle de erkeklerde, kendilerini gerileyici özelemlerine kaptıran ve kendilerini annelik uçurumu tarafından yutulma tehlikesine bilerek maruz bırakan kahramanlarda çok güçlü ve çok fazladır. Ancak bir kişi kahramansa, son tahlilde canavarın kendisini yutmasına izin vermeyip ona birçok kez boyun eğdirdiği için kahramandır. Sadece kolektif ruha karşı kazanılan zafer -yığını, sessiz silahı, büyümlü tılsımı yahut da mitin çok makbul kabul ettiği her neyse onu ele geçirmek-gerçek değeri ortaya çıkartır. Kolektif ruhla özdeşleşen -ya

¹³ Bu noktada Kant’ın ilginç bir sözüne dikkat çekmek istiyorum. Kant psikoloji üstüne derslerinde (*Vorlesungen über Psychologie*, Leipzig, 1889), “bulanık simgeler alanında yatan hazineden, insan bilgisinin ulaşamayacağı derin uçurumdan” söz eder. *Bilinçsizliğin Psikolojisi*’nde gösterdiğim gibi, bu hazine, libidonun ya da daha doğrusu libidonun kendi temsilleri olan şeylerin bağlandığı ilkel imgelerin bir araya gelmiş halidir.

da mitolojik terimlerle ifade edecek olursak, canavar tarafından yutulan- ve onun içinde kaybolan kişi, ejderhanın koruduğu hazineyi elde eder, ama bunu kendine rağmen ve kendine büyük zarar vermek pahasına yapar.

478 [Dolayısıyla, özdeşleşme yoluyla kolektif ruha kurban gitme tehlikesi azalmayacaktır. Özdeşleşme bir geri adımdır, bir budalalık daha yapılmıştır ve bununla da kalmayıp bireyleşme ilkesi reddedilmiş ve bireysel eylem örtüsü altında ve kişinin gerçekten kendine ait olanı keşfettiği şeklindeki belli belirsiz kibir içinde bastırılmıştır. Gerçekte kişi kendisine ait olanı değil, kolektif ruhun sonsuz gerçeklerini ve hatalarını keşfetmiştir. Kişinin gerçek bireyselliği kolektif ruhun içinde kaybolmuştur.]

479 Bu yüzden kolektif ruhla özdeşleşmek en az personanın kolektif ruhtan ayrılmasına neden olan ilk yol kadar felaketle sonuçlanacak bir hatadır.

V. Kolektif Özdeşliğin Tedavisinde Temel İlkeler

480 Kolektif ruhun özümlemesinin ortaya çıkardığı sorunu çözmek ve pratik bir tedavi yöntemi bulmak için öncelikle az önce anlattığımız iki işlemin hatasını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Gördüğümüz gibi ne biri ne de öteki iyi sonuç vermişti.

481 İlki, kolektif ruhun içindeki hayati değerlerden vazgeçmekle başladığı noktaya dönmektedir. İkincisi doğrudan kolektif ruhun içine girmekte, ancak bunu yaşamı katlanılabilir ve doyurucu yapabilecek tek şey olan ayrı insan varlığını kaybetmek pahasına gerçekleştirmektedir. Yine de bu her iki yol da bireye kurban edilmemesi gereken mutlak değerler sunmaktadır.

482 Öyleyse kötülük ne kolektif ne de bireysel ruhta olmayıp, birinin ötekini dışlamasına izin vermektedir. Bunu yapma eğilimi her zaman ve her yerde *benzeri olmayan* bir ilke arayan *tekçi eğilim* tarafından teşvik edilmektedir. Genel bir psikolojik eğilim olarak tekçilik, bütün uygar düşünce

ve duyguların bir karakteristiği olup, şu veya bu işlevi hakim psikolojik ilke yapma arzusundan kaynaklanmaktadır. İçedönük tip yalnızca *düşünme*, dışadönük yalnızca *hissetme* ilkesini bilir.¹⁴ Bu psikolojik tekçiliğin ya da daha doğrusu tektanrıcılığın avantajı basit oluşudur, buna karşılık tek yanlı olmak gibi bir kusuru vardır. Bir yanıyla yaşamın ve dünyanın çeşitliliği ve zenginliğini dışlarken, diğer yanıyla bugünün ve yakın geçmişin ideallerini gerçekleştirmenin yararına işaret eder, fakat insani gelişmeye gerçek bir fırsat tanımaz.

483 Özel olma eğilimi *rasyonalizm* tarafından teşvik edilir. Bunun özü, kişinin olaylara -ister aklın ister duygunun mantığından- bakış açısına ters düşen her şeyi kesin bir şekilde reddetmektir. Akla nazaran bu da aynı ölçüde tekçi ve zorbacadır. Akıldışını savunduğu için Bergson'a özellikle teşekkür etmemiz gerekmektedir. Her ne kadar bilimsel akla pek yatmasa da, psikoloji gene de ilkelerin çeşitliliğini kabul etmek ve buna uyum sağlamak zorundadır. Psikolojinin yolda kalmasını engellemenin tek yolu budur. Bu konuda Willam James'in öncü çalışmalarına çok şey borçluyuz.

484 Ancak iş bireysel psikolojiye gelince bilim iddialarından vazgeçmelidir. Bireysel psikoloji biliminden söz etmek daha en baştan kendi içinde çelişkilidir. Sadece bir bireyin psikolojisindeki kolektif unsur bilimin konusudur; çünkü birey tanımı gereği, başka bir şeyle karşılaştırılması mümkün olmayan özgün bir şeydir. "Bilimsel" bir bireysel psikoloji uyguladığını söyleyen bir psikolog kesinlikle bireysel psikolojiyi inkar etmektedir. Hakkı olarak, bireysel psikolojisinin sadece kendi psikolojisi olduğu kuşkusuna yol açmaktadır. Her bireyin psikolojisinin kendi el kitabı vardır, çünkü genel bir el kitabı sadece kolektif psikolojiyi ele alabilir.

485 Bu açıklamalar yukarıda anlatılan bir problemin ele alınış şekli üzerine söyleyeceklerime sadece bir giriş niteli-

¹⁴ [Daha sonra bu görüşten vazgeçilmiştir. Bkz. yuk. 8. not, – EDİTÖRLER.]

ğindedir. Her iki işlemde de temel hata özneyi psikolojisinin şu ya da bu tarafıyla özdeşleştirmektir. Psikolojisi bireysel olduğu kadar da kolektiftir, ancak bu ne bireyin kolektife ne de kolektifin bireye karışması demektir. Birey kavramını kesinlikle persona kavramından ayırmamız gerekir, çünkü persona tamamen kolektifin içinde *çözülebilir*. Ama birey kesinlikle kolektifle karışmayan ve onunla özdeş olmayan bir şeydir. Hem kolektifle özdeşleşmenin ve hem de ondan iradi bir şekilde ayrılmanın aynı şekilde hastalıkla bir tutulmasının nedeni işte budur.

486 Bireyle kolektif arasında kesin bir ayrım yapmak mümkün değildir ve zaten mümkün olsaydı da bizim amacımız açısından bir yararı veya değeri olmazdı. İnsan ruhunun hem bireysel hem de kolektif olduğunu ve sağlığının görünüşte birbiriyle çelişen bu ikilinin doğal işbirliğine bağlı olduğunu bilmek yeterlidir. İkisinin birliği en fazla bireysel vaka olarak tanımlanabilen, fakat akılcı olarak ne ortaya çıkabilen, ne anlaşılabilen ve ne de açıklanabilen, özünde akıldışı olan bir yaşam sürecidir.¹⁵

487 Problemin çözümü için bir başlangıç noktası arayacak olsak, iki saman balyası arasında kalan Buridan'ın eşeğini örnek verirdim. Açıkçası eşeğin sorunu yanlış bir şekilde ortaya konmuştur. Önemli olan balyanın sağda ve solda olması veya hangisinin daha iyi olduğu yahut yemeye hangisinden başlanacağı değil, varlığının derinliklerinde ne istediğidir - içinden hangi balyanın geçtiğidir. Eşek balyanın kendisi adına karar vermesini istemiştir.

488 Bu noktada ve bu bireyde yaşamın doğal dürtüsünü temsil eden şey nedir? Soru budur.

489 Bu sorunu onun adına ne bilim, ne dünyevi bilgelik, ne din ve ne de iyi tavsiye çözebilir. Çözüm sadece, bir yanda bilinçle bilinçdışının, diğer yanda bireyle kolektifin doğal işbirliğinden doğan psikolojik yaşam filizlerinin tamamen tarafsız bir şekilde gözlenmesiyle mümkündür. Peki, bu yaşam filizlerini nereden bulacağız? Biri onu bi-

¹⁵ [Bu paragraf, Almanca baskının ilk taslağında varken, ilk Fransızca ve İngilizce çevirilerde çıkarılmıştır. – EDITÖRLER.]

linçte öteki bilinçdışında arar. Fakat bilinç sadece bir yandır ve bilinçdışı da sadece onun tersidir. Rüyaların bilincin telafi edicileri olduğunu asla akıldan çıkarmamamız gerekir. Öyle olmasaydı, bunları bilinçten üstün olan bir bilgi kaynağı olarak görmezdik: O zaman falcıların zihin düzeyine düşer ve anlamsız boş inançları kabul etmek zorunda kalırdık; ya da, kaba bir bakışla, rüyalara hiçbir değer atfetmezdik.

490 Aradığımız birleştirici işlevi *yaratıcı fantezilerde* buluruz. Ruhtaki bütün aktif işlevler fantezide bir araya gelirler. Psikologların fanteziye iyi gözle bakmadığı doğrudur, ayrıca psikanalitik kuramlar da şimdiye kadar aynı gözle bakmışlardır. Hem Freud hem de Adler için fanteziler, varsaydıkları temel dürtü ve niyetleri gizleyen “sembolik” bir maske- den başka bir şey değildir. Bu fikirlere karşı -kuramsal düzlemde değil ama pratik nedenlerle- fantezinin, nedensel olarak açıklanması ve dolayısıyla değersizleştirilmesi mümkün olmakla birlikte, insanlığın ilerlemesini sağlayan her şeyin yaratıcı kalıbı olduğunu söylemek mümkündür. Fantezi indirgenemeyecek bir değere sahiptir, çünkü fantezi kökleri hem bilinçte hem bilinçdışında ve hem bireyde hem de kolektifte olan ruhsal bir işlevdir.

491 Peki fantezinin adının kötüye çıkmasının nedeni nedir? Başlıca neden, fantezinin olduğu gibi kabul edilmesinin mümkün olmamasıdır. *Somut olarak* anlaşıldığında bir değeri yoktur. Freud’da olduğu gibi *göstergebilimsel* olarak anlaşıldığında, bilimsel açıdan ilginçtir; ancak *yorumbilgisel* açıdan otantik bir sembol olarak anlaşıldığında, yaşamımızı kendimizle uyum içinde sürdürebilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz ipuçları sağlayan bir yön tabelası rolü üstlenir.

492 Sembol genelde bilinen bir şeyi gizleyen bir işaret değildir.¹⁶ Anlamı, hiç bilinmeyen ya da henüz oluşum aşamasında olan bir şeyi az çok yerinde bir benzetmeyle bir açıklama çabası olmasında yatmaktadır.¹⁷ Analizle bunu genel-

¹⁶ Temel güdü ya da basit niyetin bir maskesi.

¹⁷ Bkz. Silberer, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*; ayrıca *Dönüşüm Simgeleri* ve “Psikozların İçenği”.

de bilinen bir şeye indirgersek, sembolün gerçek değerini ortadan kaldırmış oluruz; ancak buna yorumbilgisel bir önem atfetmek hem değerine hem de anlamına uygun olacaktır.

493 Eski çağlarda yaygın bir şekilde uygulanan yorumbilgisinin özü, sembolle donatılmış olan benzetmelere yeni benzetmeler eklemekten ibarettir: İlk önce hasta tarafından rastgele öznel benzetmeler üretilir, sonra da analistin kendi genel kültürüyle ürettiği nesnel benzetmeler gelir. Bu işlem ilk sembolü genişletip zenginleştirir ve sonunda ortaya, unsurları kendi *tertia comparationis*'lerine [karşılaştırma yönüne] dönüştürülebilen, oldukça karmaşık ve renkli bir resim çıkar. Ardından aynı anda hem bireysel hem kolektif olan belli psikolojik gelişim hatları ön plana çıkar. Dünya üzerinde bu hatların “doğru” olduğunu kanıtlayabilecek hiçbir bilim yoktur; aksine, rasyonalizm kolaylıkla bunların yanlış olduğunu kanıtlayabilir. Bunların geçerliği yaşam için taşıdıkları büyük değerle kanıtlanmaktadır. Zaten uygulamalı tedavide önemli olan da budur: Yani, kendi yaşamlarını bizzat insanlar yönlendirebilmeli, tutundukları ilkelerin akılcı olarak “doğru” olduğunun kanıtlanması gerekmeme-lidir.

494 [Bilimsel düşünüp hisseden günümüz insanı için kabul edilebilir görünen tek bakış açısı bu iken, bilimi kendi zekalarından daha üstün bir entelektüel etik ilkesi olarak görmeyip, iç deneyimlerini güçlendirerek onlara genel bir geçerlilik kazandıran bir araç olarak gören olağanüstü fazla sayıda sözüm ona kültürlü insan farklı düşünmektedir. Psikolojiyle ilgilenen hiç kimse, bilimsel ilke ve tekniklere saygı duyan nispeten az sayıda insanın yanında, çok sayıda insanın da bambaşka bir ilkeye inandığı gerçeğini görmezden gelemeyiz. Bu, bir ansiklopedide, astroloji üzerine bir makalede şu tespitin okunabildiği günümüz kültürünün ruhuna tamamen uygun bir durumdur: “Son taraftarlarından biri, *Astrologie* (Bamberg, 1816) ve *Der Stern der Drei Weisen* (1821) adlı kitapları tuhaf anakronizmler olarak nitelenmesi gereken I. W. Pfaff idi. Astroloji bugün dahi Doğuda, özellikle de İran, Hindistan ve Çin’de hâlâ büyük

saygı görmektedir.” Bugünlerde insanın böyle bir şey yazabilmesi için kör olması gerekir. Gerçek şu ki, günümüzde astrolojinin yıldızı daha önce hiç olmadığı kadar çok parlamıştır. Astroloji kitap ve dergilerinden oluşan düzenli kitaplık en iyi bilimsel yapıtlardan bile çok daha fazla satmaktadır. Yıldız haritalarıyla ilgilenen Avrupalı ve Amerikalıların sayısı yüz binlerle değil milyonlarla ölçülmektedir. Astroloji yıldızı parlayan bir endüstridir. Fakat ansiklopedide şöyle demektedir: “Şair Dryden’in (Ölüm Tarihi 1701) hâlâ yıldız haritaları vardı.” Avrupa ve Amerika’da Hıristiyan Bilimi de çok satmaktaydı. Atlantik’in her iki yakasında yüz binlerce insan teozofi ve antropozofi üzerine yemin etmektedir. Gül Haçlıların karanlık geçmişe ait bir efsane olduğuna inanan herhangi birinin, onların bugün de en az eskisi kadar gerçek olduğunu görmek için sadece gözlerini açması yeterlidir. Büyüler ve gizli ilimler asla ölmediği gibi bu tür şeylerin sadece en avam tabakaya ait boş inançlar olduğu da zannedilmemelidir. Bu diğer ilkeyi savunanları bulmak için en yüksek toplumsal katmanlara kadar çıkmak gerekmektedir.]

495 [İnsanın gerçek psikolojisini anlamak isteyen kişi bu gerçekleri göz önünde bulundurmak zorundadır. Çünkü eğer toplumun geniş bir kesimi bu bilim ruhuna tamamen ters düşen şeylere doymak bilmez bir ihtiyaç duyuyorsa, her bireyin içindeki kolektif ruhun da bu psikolojik gerekliliği aynı ölçüde duyduğundan emin olabiliriz. Günümüzde rastlanan belli bir tür “bilimsel” kuşkuculuk ve eleştiri, kolektif ruhun güçlü ve kökleşmiş batıl dürtülerinin yanlış bir şekilde telafi edilmesinden başka bir şey değildir. Olağanüstü eleştirel zihinlerin, bilimsel kuramlarını doğrudan veya dolaylı şekilde fetiş haline getirerek, kolektif ruhun bu talebine boyun eğdiğini deneyimlerden görmekteyiz.]¹⁸

¹⁸ [*Gesammelte Werke*, 7. Ciltte bu ekler (par. 494-495) par. 477’yi izlemektedir. Bununla birlikte, el yazması Almanca orijinal metinde bunların oraya ya da aslında başka herhangi bir yere ait olduklarına dair bir gösterge yoktur, çünkü ayrı bir kağıda yazılmışlardır. Bu nedenle biz de

496 Bilimsel hurafenin ruhuna sadık bir kişi bu kez de *telkinden* söz etmeye başlayabilir. Ancak ilgili kişi istemediği sürece telkinin işe yaramadığını çok uzun zamandır bilmekteyiz. Telkin kabul edilmediği sürece hiçbir işe yaramaz; yoksa nevroz tedavisi oldukça kolay bir şey olurdu: Kişinin sağlık durumunu telkin etmesi yeterli olurdu. Telkin üzerine yapılan bu sahte bilimsel konuşma, telkinin, kendinden kaynaklanan sihirli bir güce sahip olduğu şeklindeki bilinçdışı boş inanca dayanmaktadır. Kalbinin derinliklerinden gelen bir itaat arzusu olmadığı takdirde hiç kimse telkine boyun eğmez.

497 Fantezinin yorumbilgisel tedavisiyle, kuramsal olarak bireyin kolektif ruhla sentezine ulaşabiliriz; ama uygulamada bir zorunluluğun mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Kendini veya dünyayı hiçbir şekilde ciddiye almayıp, kendi adına doğru dürüst bir işbirliği yapmadan, iyileşmek için her zaman önce bir doktora, sonra da ötekine, şu veya bu koşullarda, şu veya bu yöneme güvenmek, esas olarak nevrotik kişinin gerileyici doğasından kaynaklanmaktadır - ve bu, kişinin hastalık sürecinde öğrendiği bir şeydir. Evet, paça ıslanmadan balık tutulmaz. Hasta tam bir arzu göstermediği ve olayı mutlak bir şekilde ciddiye almadığı sürece iyileşme mümkün değildir. Nevrozun sihirli bir tedavisi yoktur. Sembolik olarak gösterilen ilerleme yollarını çizmeye başladıktan sonra hasta bu yollardan kendisi ilerlemelidir. Hile yapıp kaytarırsa tedaviyi otomatik olarak engeller. Kendisine ait olduğunu düşündüğü bireysel yaşam-çizgisini içten gelerek izlemeli ve bilinçdışından gelen açık bir tepki kendisine yanlış yolda olduğunu söyleyene kadar bu yolda devam etmelidir.

498 Bu ahlaki işleve, bu kendine bağlılığa sahip olmayan kişi nevrozdan asla kurtulamaz. Fakat bu kapasiteye sahip olan kişi kesinlikle kendini tedavi etmenin yolunu bulacaktır.

bunları metin bağlamında en ilgili göründükleri yere yerleştirdik. —
EDİTÖRLER.]

499 Dolayısıyla, ne doktor ne de hasta, analizin nevrozu ortadan kaldırmaya yeterli olduğu düşüncesine kapılmamalıdır. Bu bir yanılgı ve hezeyandır. Son tahlilde, sağlıklı hastalık arasında karar veren şey ahlaki faktördür.

500 “Yaşam-çizgilerinin” inşası libido akımlarının sürekli değişen yönünü bilinç düzeyine çıkartır. Bu yaşam-çizgileri Adler’in bulduğu “kılavuz kurgular”la karıştırılmamalıdır, çünkü kılavuz kurgular, personanın kolektif ruhla ilişkisini kesip ona bağımsız bir yaşam verme girişiminden başka bir şey değildir. Bu noktada kılavuz kurgunun sonuçsuz kalacak bir yaşam-çizgisi inşa etme girişimi olduğu söylenebilir. Dahası böyle bir çizgi bu şekliyle çok uzun sürer; kramp gibi inatçı olur – bu da kurgunun bir işe yaramadığını gösterir.

501 Yorumbilgisel yöntemle inşa edilen yaşam-çizgisi ise, aksine, geçicidir, çünkü yaşam yönü önceden tahmin edilecek kadar düz bir çizgi izlemez. Nietzsche “Bütün gerçekler çarpıtılmıştır” der. O nedenle, bu yaşam-çizgileri kesinlikle genel ilkeler ya da evrensel kabul görmüş idealler olmayıp, değeri koşullara göre değişen bakış açıları ve tutumlardır. Yaşamsal yoğunluğun azalması, dikkat çekici libido kaybı, ya da tersine, bir duygu kabarması, mevcut çizgiden çıkıldığını ve yeni bir çizginin başladığını ya da daha doğrusu başlaması gerektiğini gösterir. Bazen yeni çizgiyi bulma işlevini bilinçdışına bırakmak da yeterli gelir, ancak, hastanın öğrenmesi gereken şeyin tam da bu -yani şansına güvenmeyi öğrenmek- olduğu vakalar da söz konusu olmakla beraber, bu tutum nevrotik kişilere her koşulda tavsiye edilmez. Bununla birlikte, kişinin bir süre için bile olsa, kendini akıntıya bırakması da tavsiye edilmez; tutumumuzun tek yanlılığını barometre gibi gösteren bilinçdışının tepkilerine yani rüyalara göz ucuyla da olsa dikkat etmek gerekir.¹⁹ Bu yüzden ben, diğer psikologlardan farklı olarak,

¹⁹ Rüyaların anlamlandırılmasında herhangi bir ahlaki işlev aranmamalıdır, nitekim ben de bulunduğunu sanmıyorum. Rüyanın işlevi, sözcüğün felsefi anlamıyla “teleolojik” de değildir, yani nihai bir amacı yoktur. Rüyaların işlevinin her şeyden önce telafi edici olduğuna, bilinçli

hastanın, tekrar kötüleşmek istemiyorsa eğer, analizden sonra dahi kendi bilinçdışıyla temas halinde olmasının gerekli olduğunu düşünmekteyim.²⁰ Ben gerçek bir analizin ancak hasta bilinçdışıyla ilişki kurmanın yöntemlerini yeterince öğrendiği ve o andaki yaşam-çizgisinin yönünü fark edebilecek bir psikolojik kavrayış kazandığı zaman tamamlanacağına inanıyorum. Hastanın bilinçli zihni bu olmadan libido akımlarını izleyemeyeceği gibi, elde ettiği bireyselliği de bilinçli şekilde sürdüremez. Ciddi nevroz geçiren bir hastanın tedavide başarılı olabilmesi bu şekilde donatılmasına bağlıdır.

502 Anlaşıldığı üzere, analiz hiçbir şekilde tıp mesleğinin tekelinde olan bir tedavi yöntemi değildir. Analiz, hastanın iyileştikten sonra da gerek kendi gerek içinde yaşadığı topluluğun iyiliği adına devam ettirmesi gereken bir psikolojik yaşam sanatı, tekniği veya bilimidir. Hasta analizi bu şekilde anladığı takdirde kendini bir peygamber ya da dünya reformcusu gibi görmeyecek; tersine, bir genel iyilik duygusuyla, tedavi sırasında elde ettiği bilgiden yararlanacak ve herhangi bir yüce söylem ya da misyoner propagandayla değil, bizzat kendi yaşamıyla çevresinde etkili olacaktır.

zihnin fiili durumu tarafından bir araya getirilen eşikaltı unsurları yansıttığına sıkça dikkat çekmiştim. Bunda ahlaki bir niyet bulunmadığı gibi, teleolojik bir şey de yoktur; bu sadece, öncelikle nedensel olarak algılanması gereken bir olgudur. Ancak, bunu yalnızca nedensel açıdan ele almak ruha şiddet uygulamak olur. Bunu amaçlılık-nedensellik açısından tasavvur etmek sadece mümkün olmakla kalmayıp aynı zamanda zorunlu da olmalıdır —çünkü verilen bu unsurların ne maksatla bir araya geldiği keşfedilmelidir. Bu nihai anlamın, ele aldığımız olgunun ilk aşamalarında, *a priori* var olan bir amaç anlamında, önceden var olduğu anlamına gelmemektedir. Bilgi kuramına göre, biyolojik mekanizmaların nihai anlamının kesinliğine bakarak, nihai bir amacı önceden belirlemek kesinlikle mümkün değildir. Ancak böylelikle teleolojik bir sonuca varmaktan kaçınırken, aynı zamanda amaçlılık bakış açısını da feda etmek akılsızlık olur. Söylenebilecek tek şey, olayların sanki belirlenmiş nihai bir hedefi varmış gibi meydana geldiğidir. Psikolojide tıpkı teleolojiye olduğu gibi nedenselliğe de mutlak bir şekilde inanmaktan kaçınmak gerekir.

²⁰ Bu, kişinin bilinçdışına ve gerçeklik dünyasına ille de uyum sağlaması anlamına gelmez.

503 [Bu tartışmanın beni tehlikeli bir alana sürüklediğinin çok iyi farkındayım. Psikolojinin henüz fethetmediği, benim de bizzat öncülük yapmak zorunda olduğum, bakir bir alan burası. Ortaya koyduğum birçok kaidenin yetersiz olduğunun elbette bilincindeyim. O yüzden okuyucunun, sunumumun eksikliklerine bakıp da hevesini kırmak yerine, anlatmaya çalıştığım şeylerin arasında el yordamıyla ilerlemesini rica ediyorum. Bu merkezi önemdeki konuyu açıklığa kavuşturmak için, kişisel ve kolektif olarak bireysellik kavramı üzerine birkaç söz daha söylemek istiyorum.

504 Daha önce de işaret ettiğim gibi, bireysellik kendini esas olarak personayı oluşturan kolektif ruhun unsurlarının seçiminde göstermektedir. Gördüğümüz üzere, bu bileşenler bireysel değil kolektiftir. Bireysel olan, bunların bileşimi ya da bir model içinde bir araya gelmiş olan bir grubun seçimidir. Bu sayede elimizde kişisel maskeyle örtülmüş bir bireysel çekirdek bulunmaktadır. Bireysellik personanın farklılaşması sırasında kolektif ruha direnç gösterir. Personayı analiz etmek suretiyle bireyselliğe daha fazla değer vermiş ve böylelikle kolektiflikle olan çatışmasını vurgulamış oluruz. Kuşkusuz, bu çatışma öznenin içinde meydana gelen psikolojik bir zıtlıktır. Bir karşıt çiftin iki yarısı arasındaki uzlaşmanın bozulması bunların faaliyetlerini daha da yoğunlaştırır. Tamamen psikolojik bir yaşamın bireysel ve kolektif zorunlulukları eşit ölçüde tatmin etmesi gerekliliğine rağmen, tamamen bilinçdışı olan doğal bir yaşamda böyle bir çatışma yoktur. Doğal ve bilinçdışı tutum uyum içindedir. Beden, onun yetenekleri ve ihtiyaçları,

²¹ [*Urtext*'in Almanca versiyonunda, par. 504-506, par. 485'i izlemiş ve ilk İngilizce ve Fransızca baskılarda o konumda bulunmuştur. Ancak ilk gözden geçirmede, 1928 versiyonunda bulunmayan bu eke dahil edilmişlerdir. Par. 507 (6. bölüm), 508 ve 521, anima ve animusun Jung'un yazılarında ilk kez yer alması nedeniyle özellikle ilgiye değerdir. Karşılaştırma için, sonuç niteliğindeki özetin birinci ve ikinci versiyonları eksiksiz olarak verilmiştir. – EDİTÖRLER.]

kendi doğalarını herhangi bir aşırılık ya da orantısızlığı önleyen kural ve sınırlamalarla donatır. Ancak farklılaşmış bir psikolojik işlev, bilinçli ve akılcı niyet tarafından teşvik edilen tek yanlılığından dolayı, orantısızlık eğilimi gösterir. Beden aynı zamanda, bedensel bireyselliğin ifadesi olan ve bedenin hakları tanınmadığı sürece var olamayan, zihinsel bireysellik diyebileceğimiz şeyin de temelini oluşturur. Buna karşılık, zihinsel bireysellik kabul edilmezse beden de gelişemez. Ayrıca, her ne kadar her bireyin bedeni diğerlerininkinden farklı olsa da, kişinin başkalarıyla en çok benzerlik gösterdiği nokta bedendir. Aynı şekilde, her zihinsel ya da ahlaki bireysellik diğerlerinden farklıdır ve bunlar herkesi birbiriyle eşitleyecek şekilde oluşturulmuştur. Her canlı kendisini bireysel olarak geliştirebilir, bireyselliğini mükemmel hale getirerek, kısıtlama olmadan türünün ideal tipi olabilir ve aynı özelliklerle kolektif bir değer yaratabilir.

505 Persona her zaman tek bir psikolojik işlevin, örneğin düşüncenin, duygunun ya da sezginin hakim olduğu *tipik* bir tutumla özdeşleşir. Bu tek yanlılık zorunlu olarak diğer işlevlerin bastırılmasına neden olur. Sonuç olarak, persona bireysel gelişim açısından bir engeldir. Dolayısıyla personanın yok olması bireyleşme için olmazsa olmaz bir koşuldur. Bununla birlikte, bireyleşmeyi bilinçli niyetle gerçekleştirmek mümkün değildir, çünkü bilinçli niyet kendisine uymayan her şeyi kesinlikle dışlayan tipik bir tutuma yol açar. Bilinçdışı içeriklerin özümlemesi ise, tersine, bilinçli niyetin dışlandığı ve yerini bize akıldışı gelen bir gelişim sürecine bırakan bir duruma yol açar. Bireyleşmeyi yalnızca bu süreç gösterir ve az önce dediğimiz gibi bu sürecin ürünü de bireyleşmektir: Aynı anda hem özel hem de evrensel olarak bireyleşmedir bu. Persona var olduğu sürece bireysellik bastırılır ve kişisel aksesuarlarının seçimi -örneğin oyuncu giysilerinin seçimi- dışında varlığını pek açığa vurmaz. Bireysellik ancak bilinçdışının özümlemesiyle, Beni Ben-dışı dünya ile birbirine bağlayan ve *tutum* sözcüğüyle ifade edilen psikolojik olguyla birlikte, açık bir şekilde ortaya çıkar. Ama o artık tipik değil bireysel bir tutum olmuştur.

506 Bu ifadedeki paradoks evrensellekle ilgili eski tartışmayla aynı yerden kaynaklanmaktadır. *Animal nullumque animal genus est* [Hiçbir hayvan cinsi, bir hayvan değildir] önermesi, temel paradoksu açık ve anlaşılır hale getirir. *Realia* [gerçek nesneler] - bunlar özel ve bireyseldir; *universalis* [evrensel] psikolojik olarak vardır, ama özel olanlar arasındaki gerçek benzerliğe dayanır. Böylelikle birey, kolektif kavramını üstüne oturttuğumuz niteliklere şu veya bu ölçüde sahip olan o özel şeydir; ve o şey ne kadar fazla bireysel ise, kolektif insanlık kavramı açısından önemli olan nitelikleri o kadar fazla geliştirir.

507 Bu karmaşık sorunları açıklığa kavuşturmak üzere ele alınacak faktörlerin mimarisinin üzerinde durmak istiyorum. Bu çerçevede aşağıdaki temel kavramları ele almamız gerekmektedir:

1. *Bilinç ve gerçeklik dünyası*. Bununla, algılanan dünya imgeleri ile dünya hakkındaki bilinçli düşünce ve duygularımızdan oluşan bilinç içerikleri kastedilmektedir.

2. *Kolektif bilinçdışı*. Bununla bilinçdışının, bir yandan dış gerçekliğe dair bilinçdışı algıdan, diğer yandan da filogenetik bakış açısıyla uyarlanabilir işlevlerin tortularından oluşan kısmı kastedilmektedir. Bilinçdışı dünya görüşünün yeniden oluşturulması, dış gerçekliğin çok eski zamanlardan beri nasıl algılandığına dair bir resim ortaya koyar. Kolektif bilinçdışı tarihsel bir dünya imgesi-aynasından ibarettir ya da bizzat onun kendisidir. Bu da bir dünyadır, ama imgeler dünyasıdır.

3. Bilinçdışı dünya gibi, bilinç dünyası da büyük ölçüde kolektiftir, bu iki alan birlikte bireydeki *kolektif ruh* oluşturur.

4. Kolektif ruh dördüncü bir kavramdan, yani *bireysellik* kavramından farklı olmalıdır. Birey, bir bakıma, kolektif ruhun bilinçli kısmıyla bilinçdışı kısım arasında bulunur. Birey, bilinç dünyasının kendi bilinçdışısını, tarihsel imgesini algılayabildiği -Schopenhauer'in evrensel İradeye ayna tutan aklına benzeyen- yansıtıcı yüzeydir. Dolayısıyla birey bir kesişme noktası ya da bir ayırım çizgisidir. Ne bilinçli ne de bilinçdışıdır, her ikisinden bir parçadır.

5. Psikolojik bireyin paradoksal doğası *personanın* doğasıyla zıtlık içinde olmalıdır. Persona, deyiş yerindeyse, tamamen bilinçlidir ya da en azından öyle olması mümkündür. Dış gerçeklikle birey arasındaki bir uzlaşma oluşmakta olduğunu gösterir. Dolayısıyla, esasında, bireyin gerçek dünyaya uyum sağlamasına yardımcı olan bir işlevdir. Böylece persona gerçek dünya ile bireysellik arasında bir yerde bulunur.

6. Ben-bilincinin ve aynı şekilde bilinçdışının en iç çekirdeği gibi görünen bireyselliğin ötesinde kolektif bilinçdışını buluruz. Personanın bireyle dış gerçeklik arasındaki konumuna denk gelen, bireyle kolektif bilinçdışı arasındaki yer boş görünür. Ancak deneyimler bana, burada da bir tür persona, (erkek) *anima* denebilecek telafi edici karakterde bir persona bulunduğunu öğretmiştir. Böylece anima bireyle bilinçdışı dünya, yani tarihsel imgeler ya da “ilksel imgeler” dünyası arasında bir uzlaşma oluşumu olacaktır. Anımayla sık sık, erkekteki kadını varlık ve kadında bir erkek (*animus*) olarak görüldüğü rüyalarda karşı karşıya geliriz. Anima figürüne dair güzel bir tanımlama Spitteler’in *Imago* adlı eserinde bulunabilir. Anima, *Prometheus ve Epimetheus* adlı kitabında Prometheus’un, *Olympian Spring*’de ise Zeus’un ruhu olarak görünür.

508 Ben personayla özdeşleştiği ölçüde, anima, tıpkı bilinçdışı olan her şey gibi çevremizdeki gerçek nesnelere yansıtılır. Dolayısıyla aşık olduğumuz kadında mutlaka bulunur. Bu aşık olduğumuz zaman kullandığımız ifadelerden de kolaylıkla görünebilir. Şairler de bu konuda epeyce kanıtlar sunmuşlardır. Bir kişi ne kadar normal ise, animanın şeytani nitelikleri yakın çevresindeki nesnelerde o kadar az görünür. Bunlar kolayca rahatsız edemeyecek, daha uzaktaki nesnelere yansıtılır. Ancak bir kişi ne kadar duyarlı ise, bu şeytani yansımalar da o kadar yakınlaşacaktır, ta ki sonunda aile tabusunu yıkıp bir aile romansındaki tipik nevrotik komplikasyonları üretene kadar.

509 Ben persona ile özdeşleşiyorsa, öznenin çekim merkezi bilinçdışında yatmaktadır. O zaman pratikte kolektif bilinçdışı ile özdeş demektir, çünkü bütün kişilik kolektiftir. Bu vakalarda bilinçdışına doğru güçlü bir çekim ve aynı

zamanda bilinç tarafından şiddetli bir direniş söz konusudur, çünkü bilinçli ideallerin yok edilmesinden korkulmaktadır.

510 Bazı vakalarda, özellikle de sanatçılarda veya çok duygusal insanlarda, Ben personada (gerçek dünya ile ilişki işlevi) değil animada (kolektif bilinçdışı ile ilişki işlevi) konumlanmıştır. Burada birey de persona da aynı şekilde bilinçdışıdır. O zaman kolektif bilinçdışı bilinç dünyasına müdahale eder ve gerçek dünyanın büyük bir bölümü bilinçdışı içerik haline gelir. Tıpkı sıradan insanların bilinçdışına duydukları şeytani korku gibi, bu tür insanlar da gerçekliğe karşı şeytani bir korku duyarlar.]

VI. Özet [Birinci Versiyon]

511 A. Psikolojik materyali *bilinçli* ve *bilinçdışı* içeriklere bölmemiz gerekmektedir.

1. *Bilinçli* içerikler, genel bir geçerliliğe sahip olmadıkları ölçüde kısmen *kişiseldir* ve genel bir geçerliliğe sahip oldukları ölçüde de kısmen *kişilik dışıdır*, yani *kolektiftir*.

2. *Bilinçdışı* içerikler, bir zamanlar bilinçli olan ancak sonra bastırılan ve dolayısıyla tekrar bilinçli hale geldiğinde genel geçerliliği olmayan kişisel materyalden oluştukları için kısmen *kişiseldir*. Materyalin genel geçerliliği kabul edildiği ve buradan herhangi bir ön ya da hatta görelî bilinçliliği kanıtlamak imkansız olduğu için de *kişilik dışıdır*lar.

512 B. *Personanın Bileşimi.*

1. Bilinçli kişisel içerikler, bilinçli kişiliği, *bilinçli* Beni oluşturur.

2. Bilinçdışı kişisel içerikler *kendiliği*, *bilinçdışı* ya da *bilinçaltı* Beni oluşturur.

3. Kişisel bir doğanın bilinçli ve bilinçdışı içerikleri *personayı* oluşturur.

513 C. *Kolektif Ruhun Bileşimi.*

1. Bir *kişilik dışı* ya da *kolektif* doğanın bilinçli ve bilinçdışı içerikleri psikolojik *Ben-dışını*, *nesne-imagoyu* oluşturur. Bu

içerikler analizde duygu ya da yargıların yansımaları olarak görünür, ancak bunlar *a priori* kolektiftir ve nesne-imago ile özdeşdir; yani nesnenin nitelikleri olarak görünürler ve yalnızca *a posteriori* öznel psikolojik nitelikler olarak kabul edilirler.

2. Persona, Ben ve Ben-dışına karşı bilinçli ve bilinçdışı içeriklerin kümelenmesidir. Farklı bireylere ait kişisel içerikler arasında yapılan genel bir karşılaştırma, bunlar arasında özdeşliğe varan ve hem kişisel içeriklerin hem de personanın *bireysel* doğasını büyük ölçüde iptal eden şaşırtıcı bir benzerlik olduğunu gösterir. Bu nedenle persona kolektif ruhun bir altkesiti ve aynı zamanda bileşeni olarak görülmalıdır.

3. Böylelikle kolektif ruh, nesne-imago ile personadan oluşmaktadır.

514 D. Bireysellik.

1. Bireysellik kendini kısmen, kişisel kabul edilen içerikleri seçen ve ona sınırlar koyan ilke olarak dışa vurur.

2. Bireysellik, kolektif ruhtan artan bir şekilde farklılaşmayı mümkün kılan ve gereğinde zorlayan ilkedir.

3. Bireysellik kendini kısmen kolektif işleyişe bir engel olarak, kısmen de kolektif düşünce ve duyguya direnç olarak dışa vurur.

4. Bireysellik kolektif psikolojik unsurların meydana getirdiği belli bir bileşimdeki özel ve eşsiz olan şeydir.

515 E. Bilinçli ve bilinçdışı içerikler, *bireysel* olanlar ve *kolektif* olanlar şeklinde alt bölümlere ayrılır.

1. Kolektiften farklılaşma yönünde gelişme eğilimi gösteren bir içerik bireyseldir.

2. Genel bir değere doğru gelişme eğilimi gösteren bir içerik kolektiftir.

3. Herhangi bir içeriğin tamamen bireysel mi yoksa tamamen kolektif mi olduğunu belirleyecek yeterli bir ölçüt bulunmamaktadır, çünkü her zaman ve her yerde var olmasına karşın, bireyselliğin saptanması zordur.

4. Bir bireyin yaşam-çizgisi, belli bir zaman dilimindeki psikolojik sürecin bireysel ve kolektif eğilimlerinin bir sonucudur.

[İkinci Versiyon]

516 A. Psikolojik materyali *bilinçli* ve *bilinçdışı* içeriklere bölmemiz gerekmektedir.

1. *Bilinçli* içerikler, genel bir geçerlilik taşımadıkları ölçüde kısmen *kişiseldir* ve genel bir geçerlilik taşıdıkları ölçüde kısmen de *kişilik dışı* yani *kolektiftir*.

2. *Bilinçdışı* içerikler, bir zamanlar bilinçli olan ancak sonra bastırılan ve dolayısıyla tekrar bilinçli hale geldiğinde genel geçerliliği olmayan kişisel materyalden oluştuğu ölçüde *kişiseldir*. Bunlar, materyal genel bir geçerliliğe sahip olduğu ve herhangi bir ön veya hatta görece bilinçliliğini kanıtlamak imkansız olduğu için *kişilik dışıdır*.

517 B. *Personanın Bileşimi*.

1. Bilinçli kişisel içerikler, bilinçli personayı [kişiliği], *bilinçli* Beni oluşturur.

2. *Bilinçdışı* kişisel içerikler, henüz gelişmemiş olan bireyselliğin filizleriyle ve kolektif bilinçdışıyla birleştirilir. Tüm bu unsurlar bastırılmış kişisel içerikle (yani kişisel bilinçdışı ile) komsinasyon halinde görünür ve bilinç tarafından özümlemediğinde, personayı kolektif materyale dönüştürerek ortadan kaldırır.

518 C. *Kolektif Ruhun Bileşimi*.

1. *Kişilik dışı* ya da *kolektif* doğanın bilinçli ve bilinçdışı içerikleri psikolojik *Ben-dışını*, *nesne-imagoyu* oluşturur. Bu materyaller bilinçdışı oldukları için *nesne-imago* ile *a priori* özdeşler; yani nesnenin nitelikleri olarak görünürler ve öznel psikolojik nitelikler olarak kabul edilmeleri ancak *a posterioridir*.

2. Persona, toplumla uzlaşmayı temsil ettiği ve Ben bireyden çok persona ile özdeşleştiği için, tıpkı nesne-*imago* gibi, büyük ölçüde kolektif materyalden oluşan bir *özne-imagodur*. Ben persona ile ne kadar özdeşleşirse, özne o kadar görüldüğü şey olur ve birey olmaktan uzaklaşır.

3. Böylelikle kolektif ruh, nesne-*imago* ile personadan oluşur. Ben persona ile tamamen özdeşleşince, bireysellik tamamen bastırılır ve bütün bilinçli ruh kolektif hale gelir.

Bu da topluma maksimum, kişinin kendi bireyselliğine minimum uyum anlamına gelir.

519 D. Bireysellik.

1. Bireysellik personanın ve onun dışı vurumlarının kolektif unsurlarının bileşiminde benzeri olmayandır.

2. Bireysellik kolektif işleyişe direniş ilkesidir. Kolektif ruhtan farklılaşmayı mümkün kılar ve gereğinde buna zorlar.

3. Bireysellik, sürekli olarak kolektiften farklılaşmayı ve ayrılmayı hedefleyen bir gelişim eğilimidir.

4. *Bireysellik*le *birey* arasında bir ayırım yapılmalıdır. Birey bir yandan teklik ve özgünlük ilkesiyle, diğer yandan ait olduğu toplum tarafından belirlenir. Toplumsal yapıda vazgeçilmez bir bağlantıdır.

5. Bireyselliğin gelişmesi kendiliğinden toplumun da gelişmesidir. Kolektif ideal ve örgütlerin ağır basmasıyla bireyselliğin sindirilmesi toplum için ahlaki bir yenilgi demektir.

6. Bireysellik yalnızca kişisel ilişkilerle gelişemez, aynı zamanda kolektif bilinçdışıyla *ruhsal* bir ilişki kurulması gerekir.

520 E. Kolektif Bilinçdışı.

1. Kolektif bilinçdışı, kolektif ruhun bilinçdışı olan bölümüdür. Bilinçdışı nesne-imagodur.

2. Kolektif bilinçdışı şunlardan meydana gelir:

a. Kişisel değerlerle uyumlu olmadıkları için bastırılmayan, ancak düşük uyarıcı değerleri veya düşük libido yatırımlarından dolayı baştan beri eşikaltı olan algılar, düşünceler ve duygular.

b. A priori var olan ve libido birikimiyle tekrar işlevsel hale getirilebilen arkaik işlevlerin eşikaltı kalıntıları. Bu kalıntılar sadece formel olmayıp aynı zamanda içgüdülerin dinamik doğasına sahiptir. Uygar insandaki ilkel yanı ve hayvanı temsil ederler.

c. Henüz bilinçli olamayan sembolik formdaki eşikaltı bileşimler.

3. Kolektif bilinçdışının fiili içeriği her zaman a'dan c'ye kadar sıralanan unsurların karışımından oluşur ve dışa vurumu da buna göre değişir.

4. Kolektif bilinçdışı her zaman bilinçli (dış) nesneye yansıtılmış gibi görünür.

5. A bireyindeki kolektif bilinçdışı, B bireydeki kolektif bilinçdışı ile, A ve B'nin zihinlerindeki bilinçli düşüncelerin birbirine olduğundan daha fazla benzerlik gösterir.

6. Görünüşe göre kolektif bilinçdışının en önemli içerikleri "ilksel imgeler", yani bilinçdışı kolektif fikirler (mit-sel düşünüş) ve yaşamsal içgüdülerdir.

7. Ben, persona ile özdeş olduğu sürece, bireysellik kolektif bilinçdışının asıl içeriğini oluşturur. Erkeklerin rüya ve fantezilerinde erkeksi bir figür olarak, kadınlarınkinde ise kadınsı bir figür olarak görünmeye başlar. Daha sonra aradaki konumunu karakterize eden hermafroditik özellikler gösterir (Meyrink'in *Golem* ile *Walpurgisnacht* adlı eserlerinde buna dair güzel örnekler bulunmaktadır).

521 F. Anima

1. Anima, personaya benzeyen bilinçdışı bir özne-imagodur. Personanın, öznenin dünyaya sunduğu ve dünyanın gördüğü imgesi olması gibi, anima da kolektif bilinçdışıyla ilişkisi bağlamındaki ya da öznenin bilinçdışı bir şekilde bir araya getirdiği bilinçdışı kolektif içeriklerin bir dışa vurumu olarak, öznenin imgesidir. Burada şöyle de denebilir: Anima, öznenin kolektif bilinçdışı tarafından görünen yüzüdür.

Ben animanın bakış açısını benimserse, gerçeğe uyum ciddi şekilde tehlikeye düşer. Özne kolektif bilinçdışına tamamen uyum sağlamıştır ancak gerçekle uyumlu değildir. Bu durumda bireysellikten uzaklaşır.

Kaynakça

Alfred ADLER, *Über den nervösen Charakter*, Wiesbaden, 1912.

Dr. AIGREMONT (Siegmar Baron von Schultze-Galléra takma adıyla), *Fuss -und*

Schub-symbolik und -Erotik, Leipzig, 1909.

E. A. BENNET, *What Jung Really Said*, Londra, 1966.

Pierre BENOIT, *L'Atlantide*, Paris, 1920.

Hippolyte BERNHEIM, *De la suggestion et ses applications à la thérapeutique*, Paris, 1886.

Eugen BLEULER, "Dementia praecox oder die Gruppe der Schizophrenien", *Handbuch der Psychiatrie* içinde, ed. G. Aschaffenburg, Leipzig, 1911.

"Die Psychoanalyse Freuds", *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* içinde, Leipzig ve Viyana, 1911.

Josef BREUER ve Sigmund FREUD, *Studien über Hysterie*, Leipzig ve Viyana, 1895.

Léon DAUDET, *L'Hérédité*, Paris, 1916.

G. T. FECHNER, *Elemente der Psychophysik*, Leipzig, 1860.

Guillaume FERRERO, *Les Lois psychologiques du Symbolisme*, Paris, 1895. (Özgün adı: *I simboli in rapporto alla storia e filosofia del diritto alla psicologia e alla sociologia*, Torino, 1893.)

Theodore FLOURNOY, "Automatisme téléologique antisuicide: un cas de suicide empêché par une hallucination", *Archives de psychologie* içinde, Cenevre, VII (1907), 113-137.

--. *Des Indes à la planète Mars: Étude sur un cas de somnambulisme avec glossolalie*, Paris ve Cenevre, 1900.

August FOREL, *Die sexuelle Frage*, 2. baskı, Münih, 1906.

Sigmund FREUD, *Haz İlkesinin Ötesinde*, çeviren: Ali Babaoğlu, İstanbul, 2001.

Rüyaların Yorumu, çeviren: Dilman Muradoğlu, İstanbul, 2014.

- “Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci”
Leipzig ve Viyana, 1925.
- "Psikanalize Toplu Bakış", çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul, 2015.
- "Psikanaliz Üzerine Beş Konferans", çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul, 2015.
- "Cinsellik Üzerine", çeviren: Emre Kapkın, İstanbul, 2006.
- "Totem ve Tabu", çeviren: Kamuran Şipal, İstanbul, 2012.
- Leo FROBENIUS, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, Cilt I (Yeni baskısı yapılmadı). Berlin, 1904.
- Hans GANZ, *Das Unbewusste bei Leibniz in Beziehung zu modernen Theorien*, Zürich, 1917.
- Johann Wolfgang Von GOETHE, *Faust*, çeviren: İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul, 2012.
- Sir Henry Rider HAGGARD, *Ayişe*, çeviren: Nilgün Özcan, İstanbul, 2003.
- Georg HELM, *Die Energetik nach ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Leipzig, 1898.
- Henri HUBERT ve Marcel MAUSS, *Mélanges d'histoire des religions*, Paris, 1909.
- William JAMES, *Pragmatism*, Londra ve Cambridge, Mass., 1907.
- The Varieties of Religious Experience*, Londra ve Cambridge, Mass., 1902.
- Pierre JANET, *L'Automatisme psychologique*, Paris, 1889.
- . *Névroses et idées fixes*, Paris, 1898.
- Carl Gustav JUNG, "Arketipler ve Kolektif Bilinçdışı", *Toplu Eserler* Cilt 9/1 içinde.
- "Klaus Birader", *Toplu Eserler* Cilt 11 içinde.
- "Altın Çiçeğin Gizemi Üzerine Yorum", *Toplu Eserler* Cilt 13 içinde. (Alternatif kaynak: Wilhelm ve Jung, *Altın Çiçeğin Gizemi*)
- "Kolektif Bilinçdışı Kavramı", *Toplu Eserler* Cilt 9/1 içinde.
- "Anima Kavramına Özel Atıfla Arketipler Üzerine", *Toplu Eserler* Cilt 9/1 içinde.

- "Psikozların İçeriği", *Toplu Eserler* Cilt 3 içinde.
- "Freud ve Psikanaliz", *Toplu Eserler* Cilt 4 içinde.
- "Rüya Psikolojisinin Genel Yönleri", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- "İçgüdü ve Bilinçdışı", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- . *Mysterium Coniunctionis*, *Toplu Eserler* Cilt 14.
- "Psşik Enerji", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- "Esrarlı Denen Fenomenlerin Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine", *Toplu Eserler* Cilt 1 içinde.
- "Ruhsal Bir Fenomen Olarak Paracelsus", *Toplu Eserler* Cilt 13 içinde.
- . *Psikoterapi Pratiğı*, *Toplu Eserler* Cilt 16.
- "Analitik Psikoloji Üzerine Toplu Yazılar'ın İkinci Baskısına Önsöz" *Toplu Eserler* Cilt 4 içinde.
- "Kore'nin Psikolojik Yönleri", *Toplu Eserler* Cilt 9/1 içinde.
- "Ruhlara İnanmanın Psikolojik Temelleri", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- . *Psikolojide Tipler*, *Toplu Eserler* Cilt 6.
- . *Psikoloji ve Simya*, *Toplu Eserler* Cilt 12.
- "Dementia Praecox Psikolojisi", *Toplu Eserler* Cilt 3 içinde.
- "Psikolojik Anlayış Üzerine", *Toplu Eserler* Cilt 3 içinde.
- "Psikoloji ve Din", *Toplu Eserler* Cilt 11 içinde.
- "Pratik Psikoterapinin Gerçeklikleri", *Toplu Eserler* Cilt 16 içinde.
- "Kompleks Kuramı Üzerine Bir İnceleme", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- "Bilinçdışının Rolü", *Toplu Eserler* Cilt 10 içinde.
- "Tarihsel Sahnesi İçinde Sigmund Freud", *Toplu Eserler* Cilt 15 içinde.
- "Yaşam Evreleri", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- "Pişenin Yapısı", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.
- "Sözcük Çağnışımı Üzerine Çalışmalar", *Toplu Eserler* Cilt 2 içinde.
- "Bireyleşme Süreci Üzerine Bir Çalışma", *Toplu Eserler* Cilt 9/1 içinde.
- . *Dönüşüm Simgeleri*, *Toplu Eserler* Cilt 5.

"Psikanaliz Kuramı", *Toplu Eserler* Cilt 4 içinde.

"Aşkın İşlev", *Toplu Eserler* Cilt 8 içinde.

Wandlungen und Symbole der Libido, Leipzig ve Viyana, 1912. [*Symbole der Wandlung* (Zürh, 1952) olarak yeniden yazıldı, *Toplu Eserler* Cilt 5: *Dönüşüm Simgeleri*.]

Emma JUNG, "Ein Beitrag zum Problem des Animus", Carl Gustav JUNG, *Wirklichkeit der Seele. Anwendungen und Fortschritte der neueren Psychologie* içinde, Rascher, Zürh, 1934.

Immanuel KANT, *Vorlesungen über Psychologie*, Leipzig, 1889.

Alfred KUBIN, *Die andere Seite*, Münih, 1908.

Friedrich Rudolf LEHMANN, *Mana*, Leipzig, 1922.

Ambroise Auguste LIÉBEAULT, *Du sommeil et des états analogues considérés au point de vue de l'action du moral sur le physique*, Paris, 1866.

Henry Wadsworth LONGFELLOW, *The Song of Hiawatha*, Boston, 1855.

Arthur O. LOVEJOY, "The Fundamental Concept of the Primitive Philosophy", *The Monist*, Chicago, XVI (1906), 357-382.

Alfred MAEDER, "Psychologische Untersuchungen an Dementia-Praecox Kranken", *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* içinde, Leipzig ve Viyana, II (1910), 185-245.

"La Langue d'un aliène", *Archives de Psychologie*, IX, 212.

Robert MAYER, *Kleinere Schriften und Briefe*, Stuttgart, 1893.

Gustav MEYRINK, *Der Golem*, Leipzig, 1915.

--. *Fledermause*, Leipzig, 1916.

Paul Julius MÖBIUS, *Über das Pathologische bei Nietzsche*, Wiesbaden, 1902.

Jan NELKEN, "Analytische Beobachtungen über Phantasien eines Schizophrenen", *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, Leipzig ve Viyana, IV (1912), 504-62.

Gérard De NERVAL, "Aurelia", *Le Reve et la vie* içinde, Paris, 1855.

Wilhelm OSTWALD, *Grosse Manner*, Leipzig, 1910.

- Johann Wilhelm Andreas PFAFF, *Astrologie*, Nurnberg, 1816.
- . *Der Stern der Drei Weisen*, 1821.
- . *Die Philosophie der Werte*, Leipzig, 1913.
- Jean-Jacques ROUSSEAU, *Emile, ou L'Education*, Amsterdam ve Lahey, 1762.
- Richard Wolfgang SEMON, "Die Mneme als erhaltendes Prinzip", *Wechsel des organischen Geschehens* içinde, Leipzig, 1904.
- Herbert SILBERER, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Leipzig ve Viyana, 1914.
- Nathan SÖDERBLOM, *Das Werden des Gottesglaubens*, Leipzig, 1916.
- (Özgün adı: *Gudstrons uppkomst*, Stockholm, 1914.)
- Sabina SPIELREIN, "Die Destruktion als Ursache des Werdens", *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, Leipzig ve Viyana, IV (1912), 465-503.
- Carl SPITTELER, *Imago*, Jena, 1919.
- . *Olympischer Frühling*, Leipzig, 1915-1916.
- . *Prometheus und Epimetheus*, Jena, 1920.
- Johannes WARNECK, "Die Religion der Batak", *Religionsurkunden der Völker* içinde, ed. Julius Boehmer, Bölüm IV, cilt 1, Leipzig, 1909.
- Hutton WEBSTER, *Primitive Secret Societies*, New York, 1908.
- Herbert George WELLS, *Christina Alberta's Father*, Londra ve New York, 1925.
- Richard WILHELM, *Das Geheimnis der Golden Blüte. Ein chinesisches Lebensbuch. Mit einem europäischen Kommentar von C. G. Jung*, Dorn Verlag, Münih, 1929.
- Toni WOLFF, "Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie", *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie* içinde, Berlin, 1935.
- Wilhelm WUNDT, *Grundzüge der physiologischen Psychologie*, Leipzig, 1893.

ANALİTİK PSİKOLOJİ ÜZERİNE İKİ DENEME

CARL GUSTAV JUNG

Bu kitap, belki de Jung'un çalışmalarına en iyi giriş niteliği taşımaktadır. "Bilinçdışı Psikolojisi" ve "Ben ve Bilinçdışı" adlı iki deneme Jung'un sisteminin ana hatlarını sunar. Tarihsel açıdan da Jung'un Freud'la olan yakın işbirliğinin nasıl son bulduğunu gösterir. Öte yandan Freudcu ve Adlerci psikoloji okullarına dair anlaşılır bir çerçeve sunar.

ISBN : 978-605-5302-75-7

55 t (K.D.V.'den muafdir.)

 pinhanyayincilik.com

 [/pinhanyayincilik](https://www.facebook.com/pinhanyayincilik)

 [/pinhankitap](https://twitter.com/pinhankitap)